KOMAL YAYINLARI : 21

Araştırma Dizisi : 9

1. Basım Mayıs 1978

Komal Basım - Yayın - Dağıtım
Ordu Cad. 282/19, Lâleli - İst.
Tel.: 22 69 23/19

Dizgi/baskı :
Kent Basımevi
Alayköşkü Cad. Küçük Sok.
Gürdere Han, K. 1 Cağaloğlu - İst.

İSMAİL BEŞİKCİ

BİLİM YÖNTEMİ
TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA : 3

CUMHURİYET HALK FIRKASI TÜZÜĞÜ (1927) VE KÜRT SORUNU

1737-78

T. B. M. M. KİTAPLIĞI		
Tip.:	Yer No.: 79-4508	
Bsk.:	Cilt: C. 3	Ks.:
Kp.:	Yıl:	
DEMİRBAŞ: 79-5335		
...:		

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, Türkiye'nin siyasal hayatında, 55 seneyi aşkın bir zamandır çok önemli bir rol oynayan Cumhuriyet Halk Fırkasının (Partisinin) (x) tek parti dönemindeki tüzüğü incelenmektedir. Bu tüzük 1924 Anayasasının çok üstünde duran temel bir siyasal belgedir. Adı tüzük olmasına rağmen tek parti döneminin en önemli siyasal belgesidir. Çünkü bu tüzük gereğince, CHP'nin Daimi ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal ve Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef İsmet İnönü, TBMM'nin tüm üyelerini atama yetkisine sahip idiler. Dolayısıyla Türk tek parti sisteminde, devlet egemenliğinin teşkili ve idaresi, Şefin kişisel iradesine, ortak kabul etmez, tartışma ve eleştiriden uzak, hükmetme yetkisine bırakılmıştır.

Böylesine önemli bir siyasal belge olmasına, harfi harfine uygulanmasına rağmen, Türk üniversitesi, Türk profesörleri, kısaca, Türk düşüncesi, bu tüzükten hiç söz etmemiştir. Anayasanın çok üzerinde duran bu siyasal belgeyi gözden uzak tutabilmek için gayretini esirgememiştir. Fakat Türkiye'nin son yarım asırlık siyasal hayatına, bilim yöntemini kullanarak yaklaşmak isteyenler, olguları ve olgusal ilişkileri bir bütünsellik içinde kavramaya çalışanlar CHF'nin tüzüğünü kati surette gözden uzak tutamazlar.

Günümüzde Osmanlı İmparatorluğuna ilişkin sorunlar, enine boyuna tartışılmaktadır. Osmanlı Devletinin üretim biçimi, neydi? Feodalizm mi, Asya tipi mi? Osmanlı kapitalist üretim ilişkilerine neden geçmedi? vs. Bu ve bu gibi sorunların araştırılması, incelenmesi elbette önemli. Fakat bir yerde, akademik olmaktan öte bir anlamı pek yok. Çünkü bu sorunların bilimsel bir çözümünün, örneğin, Osmanlı Devletinin üretim biçiminin feodalizm veya Asya tipi olmasının, toplum yapısının bugünkü şekillenmesine ve strateji saptamalarına önemli bir etkisi yok. Halbuki bugünkü Türk toplumunun, özellikle Kürt toplumunun, yapısını belirleyen temel ilişki biçimleri tek parti döneminde geliştirilmiş. Ortadoğu'da Kürt ulus soru-

emperyalist bölüşümünden ve Kürt ulusuna karşı uygulanan «böl yönet» politikasından hemen sonra başlıyor. Halbuki resmî ideoloji, Kemalizm, Türkiye'nin yakın tarihine bilimsel yöntemle yaklaşmayı engellemiş. Bu engellemeyi ceza yasaları ile, çeşitli ceza tehditleriyle pekiştirmiş. Yakın tarihe, politik, askeri, ekonomik, toplumsal, kültürel ilişkilere bu ideoloji çerçevesinde bakılmasını istiyor ve emrediyor. Onun için CHF'nin tüzüğü gibi tek parti dönemine önemli bir açıklık getiren belgeleri gözden uzak tutmaya çalışıyor. Bugünkü nesillerin bunları öğrenmemesi için çaba harcıyor. Oysa bu tutum toplumlar hakkında, toplumların geleceği hakkında bilgi vermez. Zaman ve mekan boyutu içinde ele alınmadan toplumlar hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Bu ise, olgulardan hareket etmeyi, olgusal ilişkileri daima dikkate almayı gerektirir. Dolayısıyla, bilimsel bilgi üretilmesini engelleyen resmî ideoloji ile, Kemalizm ile mücadele etmeyi gerektirir. Resmî ideoloji çerçevesinde, onun getirdiği normları tartışılmaz bir veri kabul ederek, bilimsel bilgi üretmek mümkün değildir.

CHF'nin tüzüğü bugünü açıklayan en temel olgulardan biridir. Cumhuriyet tarihinden seçtiğimiz bazı önemli olgulara, Türk üniversitesinin, Türk «solu»

ve Türk «sosyalist» hareketinin, kısaca, Türk düşüncesinin, yaklaşım biçimini göstermeyi bundan sonraki araştırmalarda da sürdüreceğiz. (xx)

Bundan öncekilerde olduğu gibi bu araştırmada da, araştırmanın çeşitli yerlerinde, altı çizili yerler, aksine bir ifade bulunmadıkça yazara aittir.

Temmuz 1977 İsmail BEŞİKÇİ

(*) CHF zaman zaman CHP olarak geçiyor. Bu yazarların yaşadıkları ve yazdıkları güne göre değişmektedir. Metinde de görüleceği gibi, Halk Fırkası 9 Eylül 1923'te kuruldu. 10 Kasım 1924'te ise, Fırka'nın adı, Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirildi. CHF adı, 9 Mayıs 1935'te, toplanan 4. Büyük Kurultayda Cumhuriyet Halk Partisi değiştirildi.

(**) Bundan öncekiler için bk. *Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama I, Kürtlerin Mecburi İskanı, Komal Yayınları,* İstanbul 1977 250 s. *Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama 2. Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu,* Komal Yayınları, Ankara 1977 261 s.

BÖLÜM: I

I. TEK PARTİ DÖNEMİ NASIL DEĞERLENDİRİLDİ?

Türkiye'de, anayasa, anayasa hukuku, kamu hukuku, insan hakları, kamu hürriyetleri, Türk siyasal hayatı, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı gibi konularla uğraşan çevrelerin ortak bir kanaatı var: Türkiye'de 1923-1946 yılları arasında uygulanan tek parti sistemi «demokratik» bir sistemdir. Çok partili düzene geçiş için bir yoldur. Mustafa Kemal, Batı tipi bir toplum yaratmak istiyordu, tek partili düzen bunun bir yolu idi. Nitekim, bu konuda, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (1930) gibi iki deney vardır. Rejimin, faşist düzenlere ve diktatörlüklere özgü hiçbir niteliği yoktur, denilmektedir. Sözü edilen çevreler bu iddialarını da, devrin, birbirini izleyen iki önemli Şefinin, yani Büyük Şef (daha sonra Ebedî Şef) Gazi Mustafa Kemal'in ve Milli Şef İsmet İnönü'nün beyanlarıyla, Prof. Duverger'in görüşleriyle doğrulamaya çalışmaktadırlar. Veya, bu dönem hakkında, kısaca, «bu dönemde iki dereceli bir seçim sistemi uygulanıyordu» biçiminde, çok

kısa bilgi verilmekte, fakat, bu usulün niteliği, mekanizması üzerinde hiç durulmamaktadır. Devrin tek partisi olan CHF'nin tüzük ve programından, bu tüzük ve programdaki gelişme ve değişmelerden hiç söz edilmemektedir. Yine bu çevrelere göre, tek parti döneminde, «halk hakimiyeti» fikri, anlayışı ve uygulaması, kayıtsız şartsız vardır. Bu iddiaları, çeşitli örneklerle belirtmeyi yararlı görüyoruz.

1. Prof. Dr. Yavuz Abadan

«... 23 yıl içerisinde yeni partilerin kurulmasına hukukî bir engel olmadığı gibi, CHP'nin program ve liderleri daima demokrasi fikrini ve prensiplerini açıktan açığa benimsemekten geri kalmamışlardır. Bu görüş açısından demokratik hayata yüksek değer atfeden fiili tek parti devrini hazırlayıcı bir intikal devri saymakta hata yoktur.» (Burada temsil edilen görüşlerin teyidi için bk. Maurice Duverger, **Siyasal Partiler**, 1954 s. 306-312); Turhan Feyzioğlu, Türkiye'de Siyasal Partiler, Tek Partiden Demokrasiye, **Fransız Siyasal İlimler Dergisi**, 1954 No. 1 ss. 137-139)

«... Bu düşüncelerin devrin en yetkili şahsiyeti tarafından ifadesini, Cumhurbaşkanı İnönü'nün, 1 Kasım 1946 tarihli nutkunda bulmak, mümkündür. Buna göre, bir halk idaresi olarak kurulan Cumhuriyet, demokratik karakteri esas tutmuştur. İlk günlerde bütün inkılapların açık ve uzun bir tartışma ile kabul ettirilebileceği beklenemezdi. Bununla beraber bütün devrimler bir diktatörlük rejiminin eseri olarak değil, Büyük Millet Meclisi'nin devamlı murakabesi ile vücut bulmuştur. (Tam metin için bk. **Vatan**, Gazetesi, 2 Kasım 1946) (1)

1) Yavuz Abadan, Türkiye'de Siyasi Partiler ve Tazyik Grupları,

2. Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya

«... Türkiye'de uygulanan tek partili rejim faşist ve otoriter (giderek totaliter) tiplerden ayrılabilir mi? Bu sorunun cevabını ya da cevaplarını arayacağız.

Batılı incelemecilerde bu özellikler aranmış ve tesbit edilmeye çalışılmıştır. Arayıcıların başında büyük bir ehliyetle Prof. Duverger gelmektedir. Prof. Duverger'in Türk rejimi üzerindeki arayışları düz bir çizgi halinde uzanmaz. Vardığı yargıları daima düzelterek ilerlemiştir. İlk yargısı şu gözleme dayanır. «Kemalist rejim faşist olmadığı kadar demokratik de değildir» Ayrıca bu demokrasi sosyal olmamış, geleneksel siyasi demokrasi şeklinde gelişmiştir. (Siyasal Partiler, s. 308, 310)

1951 yılında ileriye sürülen bu tez 1955 te değişikliğe uğramıştır: «Kemalist Türkiye» paternalist diktatörlüklerden az çok ayrılsa da, «Sözde faşizmler» bölümünde incelenir. Ve Türk tek parti rejimi de Cumhuriyetçi bir diktatörlük olarak nitelenebi-

---

SBF 100. Yıl Armağanı, SBF Ankara 1959 s.86; Prof. Dr. Yavuz Abadan'ın bu konu ile ilgili öteki yayınlarından bazı şunlardır: *Türkiye'de Anayasa Gelişmelerine Bir Bakış*, (Bahri Savcı İle Birlikte) SBF Ankara 1959 s. 19-50; *Hukukçu Gözü İle Milliyetçilik ve Halkçılık*, Ankara Halkevinde, 23.5.1938 tarihinde verilen konferans, CHP yayını, Konferanslar, Seri 1, Kitap 2, Ulus Basımevi 13 s.; *İnkılap ve İnkılapçılık*, Eminönü Halkevinde Verilen Konferans, CHP Yayını, Konferanslar, Seri 2 Kitap 5, Ankara 1938, Ulusoğlu Basımevi, 16 s.; Prof. Dr. Yavuz Abadan, CHP adına verdiği bu konferanslardaki fikirlerini, şu makalesinde aynen tekrarlamıştır. Siyasette Nazariye ve Tatbikat Münasebeti ve Türk Anayasa Sistemi, *İncelemeler*, SBF Ankara 1960, ss. 90-107; Atatürk İlkeleri, *Atatürkçülük Nedir?* Hazırlayan Yaşar Nabi, Varlık Yayınevi, İstanbul 1965 ss. 93-95

lir. (**Anayasa Hukuku ve Siyasi Müesseseler** s. 388-390)

1961 ve 1962 de ise, yargı yine değişmiştir. (**Diktatörlük hakkında** s. 124-126; **Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku** s. 391-392) Türk rejimine bu sefer daha gerçekçi bir açıdan «az gelişmiş memleketlerin siyasi rejimleri açısından» bakılmıştır. Şöyle ki: **Türk rejiminin ideolojisi de, yapısı da, hiçbir suretle faşist ve totaliter olarak kendini açıklamamıştır.** CHP, tek parti olarak faşist partisinden fazla, Fransız, Radikal Sosyalist Partisine benzer. (Özellikle laikliği bu benzerliği artırmıştır.) Kaldıki, **partinin iç yapısı daima demokratik kalmış,** kendi muhaliflerini kendi içinden çıkarmış, totaliter partilerdeki «**Temizlik hareketine**» asla başvurmamıştır. Siyasi hayatta pluralizmi yasaklayınca, bu çeşitlenme kendi içinde doğmuştur. **İdeolojisini resmen demokrasiye bağlamıştır.** Bu bakımdan az gelişmiş memleketler için temel örnektir.» (2)

Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Duverger'in açıklamalarını özetledikten sonra şöyle demektedir:

«... Prof. Duverger'in son açıklamaları gerçeğe daha fazla yaklaşmış olmakla beraber tam sayılamazlar. Her nekadar az gelişmişlik açısından bakış, sosyal ekonomik faktörleri kapsarsa da, mesele üzerinde derinleşmek zorunluluğu vardır. Özellikle memleketimiz bakımından durum mutlaka incelenmelidir» (3)

Prof. Tunaya'nın incelemelerinin kısa sonucu ise, şudur: Türkiye'deki tek parti rejiminin bazı sa-

---

2) Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, 2. bs. İstanbul 1969 ss. 552-553

3) Tarık Zafer Tunaya, a.g.e. s. 553

kıncaları vardır. Rejim otoriter olmakla beraber, totaliterliğe kayan eğilimleri azdır. Faşizm ve Nasyonal Sosyalizmde olduğu gibi, hiçbir zaman devleti amaç edinmemiştir. Tek partili rejimi hiçbir zaman devleti amaç edinmemiştir. Tek partili rejimi hiçbir zaman devamlı saymamıştır. Bunu geçici bir rejim olarak düşünmüştür. Siyasi demokrasiye kesinlikle bağlıdır. (4)

3. Prof. Dr. İlhan Arsel

«... Atatürk «hakimiyet» tabirini istimal ederken **onu hudutsuz ve en üstün bir kuvvet** olarak kabul etmiş, ve TBMM ni, milletin yegane temsilcisi olarak bu üstün kuvvet ve kudretle mücehhez kılmağa da saltanat ve hilafeti yoketmek ve yerine

---

4) Tarık Zafer Tunaya, a.g.e. ss. 253-255; Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya'nın bu konu ile ilgili öteki yayınlarından birkaç tanesi şunlardır: *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Müşahedeler, Tezler* Siyasat İlmi Serisi 8 İstanbul 1960 ss. 100-239; Doğu-Batı Politikaları Arasında Türkiye (Prof. Dr. Yavuz Abadan'ın Açtığı Yol) *Abadan'a Armağan,* SBF Ankara 1969 ss. 51-61; Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri ve Kaynakları, *Yeni Türkiye,* Türk-Amerikan Üniversiteler Derneği Yayını, İstanbul 1959 ss. 153-167; *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk Ve Atatürkçülük,* İstanbul 1964 s. 124; İdeolojik İstiklal, *Atatürkçülük Nedir?* Hazırlayan Yaşar Nabi, a.g.e. ss. 212-220; Atatürkçü Laiklik Politikası, *Atatürk Konferansları 1969* TTK Ankara 1970 ss. 25-41; Ayrıca bk. Cumhuriyetin 50. Yılı. Düşünenlerin Forumu *Milliyet* 18.10.1973; Atatürkçülük ve Türk Toplumu, Düşünenlerin Forumu, *Milliyet,* 4.11.1973; Türkiye Şimdi Ne Yapmalı, Düşünenlerin Forumu, *Milliyet,* 11.11.1973 (Bu Forumu Ali Gevgilili yönetmiştir. Üç hafta boyunca yayınlanan bu Forumlara katılanlar şunlardır: *Yakup Kadri Karaosmanoğlu* (Yazar, romancı), *Şevket Süreyya Aydemir,* (İktisatçı - yazar), Prof. Dr. *Tarık Zafer Tunaya* (İÜHF Öğretim Üyesi), Prof. Dr. *Mehmet Kaplan* (İÜEF Öğretim üyesi)

cumhuriyet rejimi ikame edebilmek maksadıyla tek çare addetmişti. Filhakika asırlar boyunca babadan oğula intikal etmek suretiyle devam edegelen saltanatı millete mal etmek, ancak, devlet iktidarını bu, «hakimiyet» dediğimiz şekliyle millete kabul ettirmekle kabil olabilirdi. (5)

Prof. Dr. İlhan Arsel, Cumhuriyet döneminin başından itibaren, «Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir», anlayışına büyük bir içtenlikle bağlanıldığını, siyasal faaliyetin hep bu temel ilke çerçevesinde cereyan ettiğini belirtmektedir. (6)

4. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil

«... TBMM Teşkilat Kanunu ile, bugün meri olan intihap (seçim) Kanununa nazaran Büyük Millet Meclisi, Türk vatandaşları tarafından, umumî, iki dereceli, ekseriyetle, müsavi, ferdî ihtiyarî ve gizli seçim usulü ile seçilen azadan teşekkül eder.» (7)

---

5) İlhan Arsel, Türk Anayasasının, Umumu esasları, *Ahmet Esat Arsebük'e* Armağan, AÜHF, Ankara 1958 s. 392;

6) Prof. Dr. İlhan Arsel'in, hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu şeklindeki beyanları çeşitli araştırmalarında yer almıştır. Bunlardan bazıları şöyledir. Türk Anayasasının Umum Esasları, *AÜHFD* Cilt 12, Sayı 1-2 Ankara 1955 ss. 20-96; Büyük Millet Meclisinin Teşkili ve Azalarının Seçimi, *AÜHFD*, Cilt 12 Sayı 1-2, Ankara 1955 ss. 97-151; Türkiye'de Cumhuriyettenberi Anayasal Gelişmeler, *AÜHFD* Cilt 18 Sayı 1-4 1961, ss. 55-70; Layik Devlet Anlayışından Sapmalar, *Recaî Seçkin'e Armağan*, AÜHF Ankara 1974 ss. 47-79; *Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik* Devlet Anlayışına *(Şeriat Devletinden Laik Cumhuriyete) AÜFH* Ankara 1975 ss. 786-812; *Türk Anayasa Hukuku*, AÜHF Ankara 1959 ss. 118-163; *Türk Anayasa Hukukunun Umumi Esasları I, Birinci Kitap Cumhuriyetin Temel Kuruluşu*, AÜHF Ankara 1965 ss. 85-111.

7) Ali Fuat Başgil, Esas Teşkilat ve Siyasi Rejim, *Milletlerin Hukuki Hayatı Serisinden Türkiye*, İstanbul 1940 s. 23.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, seçimlerin serbest olarak cereyan ettiğini belirterek iki nokta üzerinde durmaktadır.

«... Seçim usulü evvelâ, umumî, müsavî, ferdî ve ihtiyaridir. Şu manada ki, servet, ırk, din, farkı gözetilmeksizin müsavî olarak ve müsavî kuvvette reyle 22 yaşını bitiren bütün Türk vatandaşları ferdin seçme hakkını haiz ve bu hakkı kullanıp kullanmamakta muhtardır.

Seçim ki derecelidir. Yani seçme hakkını haiz vatandaşlar, mebusları doğrudan doğruya seçmez. Birinci derecede geniş seçim hayetleri vücuda getirerek, kendi aralarından muayyen sayıda bazı kimseler, seçerler. Bunlar da ikinci derecede daha küçük heyetler teşkil ederek mebusları seçerler.» (8)

5. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı

«... Otokratik rejimin başlamasından çok partili rejimin kurulmasına, hatta, ilk defa serbest seçimler sonunda iktidarın devredildiği 1950 ye kadar geçen devreye vesayet devresi diyebiliriz. Memleket

8) Ali Fuat Başgil a.g.m. ss. 23-24; Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in tek parti döneminin niteliği ile ilgili önemli yayınlarından bazıları şunlardır: *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri Cilt 1*, İstanbul 1934; *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri Cilt 2*, İstanbul 1935; *Ana Hukuk (Eski Adı İle Esas Teşkilat Hukuku Dersleri)* Birinci Cilt, Birinci Fasikül Gözden geçirilmiş Yeni basım, SBO yayını, Ankara 1943 ss. 105-110; Vatandaşların Büyük Millet Meclisine Müracaat Hakkı, *Ebülüla Mardin'e Armağan*, İHF İstanbul 1954 ss. 537-657; *Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri, Mukayeseli Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri* Cilt 1 İstanbul 1957; Devlet Nizamı ve Hukuk, Devletle Hukuk Arasındaki Münasebet Üzerine Bir İzah Denemesi, *İÜHF* Cilt 16 Sayı 1-2 İstanbul 1950 ss. 27-50; Devlet Nizamı ve Hukuk, Hukuk ve Hak ile Kanun Arasındaki Münasebete Dair Bir İzah Denemesi, *İÜHF* Cilt 19 Sayı 3-4 1954 ss. 576-591.

aydınlarından bir kısmını bünyesinde toplayan CHP adeta bir vesayet rejimi kurmuş, 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununun millete ait olduğuna hükmettiği hakimiyeti, millet adına kullanmış ve bu süre içerisinde toplumu Batı'ya doğru yöneltmeye ve aynı zamanda demokratik düzeni sağlayacak bir ortam yaratmaya çalışmış ve tek parti düzeni içinde bulunulmasına rağmen topluma demokrasi'nin ne olduğu ve nasıl gerçekleşebileceği, siyasi partilerin zarureti ve nihayet fazilet rejimi olduğu öğretilmiştir. (bk. Afet İnan, **Vatandaş İçin Bilgiler** s. vd. (9) Peker, **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler** II. İstanbul 1933 s. 71 vd. Her iki kitapta Gazi Mustafa Kemal'in Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı tezkereler vardır.)

Şu halde memleketimizde uygulanan «Tek parti sistemi» diğer memleketlerde uygulanan tek parti sisteminden gaye ve özelliği bakımından tamamen ayrılmaktadır. Gerçekten Faşist İtalyada, Nazi Almanyasında uygulanmış olan ve halen Marksçı diktatörlüklerde uygulanmakta olan tek parti sisteminin özü, çok partili rejimlerin yani ferdin, insanlık değer ve haysiyetinin temeli olan düşünce hürriyetini mutlak olarak reddetmektedir. Ve bu reddediş devamlıdır. Parti görüşünün en son ve en üstün, milli selamete götürecek «tek yol olduğu» fikrine dayanmaktadır. (Parti doktirinini en üstün ve tek yol kabul eden partiler bu inancın tabii sonucu olarak, tek parti sistemine varır. Ve iktidarı ele geçirdikten sonra bir daha bırakmamaya, diğer partileri Anayasayı ihlal ederek ortadan kaldırmaya veya siyasi hayatı müessir bir kuvvet olmaktan çıkartmaya çalışırlar. Bk. Waline, **Cumhuriyete Karşı Siyasal**

9)Yazar sahife numarasını belirtmemiş.

Partiler, Paris, 1948 s. 16-17; Bordeau, **Siyasal İlim İncelemesi**, s. 466-467; Orhan Aldıkaçtı, **Siyasal Partiler**, s. 43-44)

Binaenaleyh, tek parti sisteminin, hakim olduğu memleketlerde iktidar partisi dışında bir siyasi kuvvet tasavvur olunamaz. Halbuki bizde tek parti düzeninin devamlılık vasfı yoktur. Liderler bu rejimi, geçici bir rejim, çok partili rejimin, demokrasinin gerçekleşmesi için zaruri bir merhale olarak görmektedirler. Bundan dolayı da tek parti sisteminin mantığından tamamen ayrı bir eğitim sistemi tutulmuş, tek parti sisteminde tek parti övülürken, bizde tek parti devrinde demokrasi düzeninin ancak çok partili sistemle gerçekleştirilebileceği topluma duyurulmuştur.» (10)

«... Demokratik düzenin gerçekleştirilmesi olan açık gayeye rağmen, tek parti rejimi otokratik rejimin iyilik ve kötülüklerini taşımaktadır. Rejimin gayesi hürriyet olmasına rağmen zaman zaman keyfi bir rejimin uygulandığı kanaatını uyandıracak tasarruflarda bulunulmuştur. Anayasa ve hürriyetler askıya alınmış, anayasayı ihlal eden kanunlar çıkarılmıştır. Bilhassa 1930 yılından sonra Avrupa'da beliren, çok partili rejimi reddeden, tek parti düzenini savunup uygulayan ve büyük ölçüde başarı sağlar görünen totaliter rejimlerin etkileri, bütün Batı memleketlerinde olduğu gibi ve hatta onlardan daha fazla memleketimizde de görülmüştür. 18 Haziran 1936 da hükümet ve Parti birleştirilmiş ve Dahiliye Bakanı CHP Genel Sekreterliğini yapmaya başlamıştır. (Uran, **Hatıralarım**) s. 296.297) Parti kurmak müsadeye bağlanmıştır.

---

10) Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, 2. bs. İÜHF İstanbul 1973 ss. 90-91.

Bütün devlet faaliyetinin tek bir elden idaresini sağlayacak bu gelişme daha ileriye gitmemiştir.» (11)

6. Prof. Dr. Mümtaz Soysal

«... 1930 dan sonra gelen dönem, tek partililiğin yavaş yavaş «ideolojileşmeye» başladığı dönemdir. 1931 de, başlangıçtaki «Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve halkçılık» ilkelerini genişleterek «altıok»u benimseyen Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 Kurultayı ile birlikte, devlet yapısıyla kendi arasında sıkı bir kaynaşmaya doğru gitmektedir. Partinin genel sekreteri İçişleri Bakanı olmakta, valiler de partinin il başkanlığı görevlerini yüklenmektedir.

Ancak, bu kararı, parti kuruluşunun kamusal yönetim mekanizmasına egemen duruma getirilişi olarak değil, tam bir kaynaştırma, hatta, partiyi sivil bürokrasinin denetimi altına sokma kararı olarak yorumlamak gerekir. «Gazi de partiyi hiçbir zaman hükümetin önüne ve üstüne geçirmedi. Hatta bir aralık parti teşkilatının idaresini partililerden alıp hükümet ve idare adamlarına verdi. Valiler, kaymakamlar, nahiye müdürleri aynı zaman da parti teşkilatının da yöneticileri oldular.» (Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967, I. Cilt, s. 386)

O tarihlerde Avrupa'da oldukça yaygınlaşan «faşist» nitelikteki rejimlerin etkisini Türkiye'de de görmek mümkün. Tek Parti, toplumu meydana getiren, köylü, esnaf, zanaatkar, işçi, tüccar, sanayici, memur ve meslek sahibi gibi insanların, uzlaştırıcı tek organ yönetimi altında «uslu uslu geçinmelerini» sağlayacak bir mekanizma olmakta, herkes partinin üyesi sayılmaktadır...

---

11) Orhan Aldıkaçtı, a.g.e. s. 97

... Başlangıçtaki, «kaynaştırılmış halk» anlayışına ve 1930 dan sonra görülen bütün belirtilere rağmen Avrupa'daki faşist rejimlerden yine de önemli ayrılıklar var: Oralarda azıtan, tek partililik, kapitalist burjuva sınıfının öbür sınıfları ezmesine yaradığı halde, Atatürk'ün rejiminde, aynı araç, çoğunlukla, bürokrasiden gelen bir zümrenin, «Kemalizm» adı verilen ve pek tutarlı yollardan uygulanmayan 6 ilkeye dayanarak bir ülkeyi kalkındırmağa çabalamasına yarıyor. Türk toplumunda 100 yıl öncesinde başlayan «bürokrasi önderliği» daha da güçlenmiştir. Ancak, bu askeri ve sivil bürokrasinin ekonomik ve sosyal alandaki politikası, «halkçılık» ilkesiyle özetlenen «imtiyazsız. sınıfsız bir kütle yaratma amacına göre pek tutarlı olmamıştır.» (12)

7. Prof. Dr. Hamza Eroğlu

«... Türk devriminin bir diğer özelliği yani üniversel değeri, özellikle ikinci dünya savaşından sonra daha çok anlaşılmış ve ortaya konmuştur. Ekonomik ve sosyal bakımdan geri kalmış bir memleket batıya yönelirken, batı demokrasilerine geçerken Türk devriminin deneyinden faydalanmanın, yolunu aramıştır. Yani istiklalini kazanan ülke, hem de emperyalist batıya karşı istiklalini kazanan bu ülke, kominizmin kucağına düşmemek için Atatürkçülüğe, Türk devriminin ışık tutan prensiplerine bağlanmıştır.

Prof. Duverger bu konuya ilgi ile bağlanmakta, ve düşüncesini çok ilgi çekici bir makalesinde açıklamaktadır. Özetle denilebilirki, az gelişmiş memle-

12) Mümtaz Soysal, *Anayasaya Giriş*, SBF 2. bs. Ankara 1969 ss. 180-181

ketlerin siyasal rejimi incelenirken doğu ile batı standartları arasında bir tercih bu memleketlerin kaderini Kemalizme bağlamıştır.

Duverger'e göre Kemalizm, Türk tarihinin bir anı değildir. Bir politik sistem tipi haline gelmiştir. Bu politik sistem henüz kat'i olarak tarif olunmamakla beraber, üçüncü dünyaya, yani Moskova ve Pekin'e yaklaşmayan, Batı'ya doğru yönelmeyi arzulayan fakat yarı gelişmiş memleketlerin, Batı demokrasileri de pek işlerine gelmediğinden, onlar için, çoğunluğu henüz okuma yazma bilmeyen, hayat standardı düşük, olan bu memleketleri kısa zamanda Batı standardına yükseltmek ancak Kemalizm tecrübesi kalkındırabilirdi. (Duverger, Kemalizm, **Atatürk**, Unesco Yayınları, 1963 s. 177-179; Makalenin aslı: Kemalizm, Atatürk'ün Memleketi, Le Monde tarafından yayınlanan ilave, 27 Mayıs 1961 (13)

Prof. Duverger, Türkiye'de uygulanan, 1923-1945 devrindeki rejimi, Marksist, Faşist ve muhafazakar diktatörlük sistemlerinden farklı olarak esas gayesinin demokratik rejim olduğunu ifade etmektedir. Prof. Duverger'in cumhuriyetçi diktatörlüğü mevcut sosyal durumu değiştirmek, gayesiyle kurulmuş, geçici bir diktatörlüktür. Gayesi bir an önce demokratik rejimi yerleştirmek ve liberal bir politik rejimi gerçekleştirmektir. (Duverger, **Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, 5. Bs. Paris 1960 s. 394-396) (14)

---

13) Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 4. bs. Türk Devrim Kurumu Atatürk ve Devrimlerini Araştırma Kurulu yayını, Ankara 1974 s. 412

14) Hamza Eroğlu, a.g.e. s. 416 Ayrıca bk. Türk Devriminin

8. Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı

«... Prof. Hamza Eroğlu, kominist veya kapitalist rejimlerden birini tercih etmek durumunda kalan veya zorunda bulunan az gelişmiş üçüncü dünya memleketleri için Kemalizmin bir örnek olduğuna dair sözleri Prof. Duverger'den naklen işaret etti. Bu problemin, evvelâ, Kemalizmin doktirinal ve ideolojik değil, realist ve pragmatik bir mahiyeti olması ile ilgili olduğunu sanıyorum. Gerçekten Atatürk devrimlerine hakim olan görüşün çağdaş yönde fakat çatışan kominist kapitalist iki ideoloji arasında **sui generis** bir karaktere sahip olması, bağımsızlıklarını sağlamak için, yeni ve eski şekilleri altında direnmek isteyen, emperyalizme karşı savaşan üçüncü dünya milletlerinin Kemalizme güvenilir bir *örnek ve yol gösterici değerini kazandırdığı* şüphesizdir. (15)

«... Atatürk devrimine gelince, Atatürk'ün esas itibariyla, 1789 Fransız devriminden gelen, 1921 ve 1924 tarihli anayasalarımızda ifadesini bulan siyasi ideolojiye, **klasik demokrasi ilkelerine bağlı olduğu,** sosyal ve iktisadi telakkileri yönünden, Marksistlerin anladığı ve iddia eder göründükleri manada ve ölçüde toplumcu ve ilerici olmadığı şüphesizdir. (Bk. **Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri, Cilt II, 2. bs.** 1959 s. 99) Yalnız şu varki, 1931 denberi CHP'nin umdeleri iken, 1937 de Birinci Cumhuriyet Anayasasına giren ve böylece Türkiye Devletinin resmî umdeleri

---

Milli Değeri, *Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi,* Cumhuriyetin 50. Yılı Sayısı, Cilt 5 Sayı 2, 1973 ss. 11-40

15) Hüseyin Nail Kubalı, Atatürk Devrimi ve Gerçeklerimiz, *Mukayeseli Türk Hukuk Dergisi,* İÜHF Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Yayını, Yıl 1 Sayı 2 1968 ss. 8-9

değerini kazanan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik ve İnkılapçılık ilkeleri Kemalizmin ilericilik karakterini kuvvetlendirmiş ve onu daha ileriye ve sola açmıştır. Ama bu, tekrar edelim ki, asla, Marksist akımın anladığı, manada ve arzuladığı ölçüde bir ilericilik ve solculuk değildir. Çünkü sınıf mücedelesine ve işçi sınıfı diktatoryasına karşı olan, düşünce hürriyetinin ve kişinin kutsallığına inanan, özel teşebbüsü reddetmeyen, ailenin ve kamu yararına aykırı olmamak kaydı ile özel mülkiyetin ve mirasın, hatta dinin saygıdeğer müesseseler olduğunu kabul eden rölativist ve plüralist bir düşünce sistemi, rasyonel ve objektivist bir davranış biçimi olan Atatürkçülük, aşırı sağa olduğu kadar aşırı sola da şiddetle karşıdır.

«... Diğer taraftan bir nevi **muhafazacı milliyetçilik ile Marksizmi telif eden Kadro Dergisi** etrafında toplanan Kadrocular hareketinin bir süre resmî desteğe mazhar oluşu işaret ettiğimiz sola açılış yönünden manalıdır.» (16)

9. Ord. Prof. Dr. Recaî Galip Okandan

«... Devletin pozitif inkişafına taalluk etmek üzere 3 Mart 1340 (1924) da hilafetin ilgasına müte-

16) Hüseyin Nail Kubalı, a.g.m. ss. 21-23; Ayrıca bk. Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşu ve Halen Meri Cumhuriyet Anayasası, *Yeni Türkiye*, Türk-Amerikan Üniversiteler Derneği Yayını, İstanbul 1959 ss. 107-149; Devlet Hukuk Nizamı ve Hükümet Edenlerle Hükümete Tabii Olanların Bu Nizam İçindeki Vaziyetleri, *Tahir Taner'e Armağan*, İÜHF İstanbul 1959 ss. 457-490; Anayasa Ön Tasarısı: «Başlangıç» *Gençlik Dergisi*, Anayasa Özel Sayısı, 9 Temmuz 1963; Türkiye'de Hukuk Devleti Anlayışı, *SBFD* Cilt 15 Sayı 3 (Yavuz Abadan İle Beraber) Eylül 1960 ss. 1-10; Sosyalizm Nedir? Şadi Alkılıç Davası Dolayısıyla *Yön*. Sayı 81 16 Ekim 1964; *Türk Devrim Tarihi Dersleri, Birinci Kitap-Temel Bilgiler*, İstanbul 1973

akip 20 Nisan 1940 ta yeni bir Esas Teşkilat Kanunu vücuda getirilmiştir. Nev'i şahsamünhasır bir mahiyet taşımaktan ziyade yabancı memleketlerin anayasalarından mülhem olmak ve fakat o devrin milli ihtiyaçları da nazara alınmak suretiyle meydana getirildiği şüphesiz görülen mezkür Esas Teşkilat Kanununda, bu hususta hukuki herhangibir müeyyide ve teminatın ve buna müteallik herhangibir hukukî müessesenin Anayasa da yer almamış olmasına rağmen, tabiî, ferdî, siyasi ve amme haklarıyla ilgili olmak üzere birçok hak sıralanmaktadır. Her Türk'ün hür doğduğu ve hür yaşadığı, Türklerin kanun nazarında müsavi oldukları, zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazlarının mülga ve memnu bulundukları, şahsî masuniyet, vicdan, tefekkür, söz, neşir, seyahat, akit, sah-ü amel (çalışma) temellük ve tasarruf (mülk edinme ve kullanma), içtima, cemiyet, şirket hak ve hürriyetleri gibi hususların Türklerin istihdam edilmek hakları ve nihayet bir sosyal vaziyeti, muhaberat mahremiyetinın masuniyeti, hiç kimsenin tabi olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye celp ve sevk olunamayacağı, 18 yaşını ikmal eden her erkek Türk'ün seçime iştirak eylemek, 30 yaşını ikmal eden her erkek Türk'ün mebus seçilmek, hukuki siyasiyeyi haiz her Türk'ün ehliyet ve istihkakına göre Devlet memuriyetlerinde istihdam edilmek hakları ve nihayet bir sosyal vazife ve hak olmak üzere iptidai tahsil ve bunun devlet mekteplerinde meccanî olması gibi hususların yer aldıkları görülmektedir» (17)

---

17) Recaî Galib Okandan, Pozitif Amme Hukukumuzun Gelişmesi Bakımından Milli Mücadele Devri ve Onu Takip Eden Merhale, *Muammer Raşit Seviğ'e Armağan,* İÜHF Ankara 1956 s. 129

Devletin pozitif gelişmesi bakımından memleketimizde parlömanter Cumhuriyetin tesisini mümkün kılan, parlömanterizm ile meclis hükümeti sistemi arasında mutavassıt bir hal şeklini kabul eylediği ve hatta bu mutavassıt hal şeklinin de parlömantarizme mütemayil bir bünyeye sahip bulunduğu söylenebilen, hükümet şekli olarak Türkiye Devletinin bir Cumhuriyet ve dininin İslam olduğunu, **hakimiyetin bilakaydüşart millete ait bulunduğunu** tebarüz ettiren 20 Nisan 1340 (1924) tarihli Esas Teşkilat Kanunu, prensip olarak kuvvetlerin tevhidi (birliği) esasını kabul etmiştir» (18)

10. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

«... Bir memlekette, kabul olunacak kanun kaidelerinin mükemmel olması, güzel tatbik edilmesi için yalnız hukuk bilinci yetmez. Onları yapan ve

---

18) Recaî Galib Okandan, a.g.e. ss. 129-130; Ayrıca bk. Parlamantarizm ve Bugünkü Şekli, *İÜHFM* Yıl 1 Sayı 2 Mayıs 1935 ss. 135-148; Parlamantarizm ve Bugünkü Şekli II, *İÜHFM* Yıl 1 Sayı 3, Eylül 1935 ss. 303-321; Parlamantarizm ve Bugünkü Şekli III *İÜHFM* Yıl 1 Sayı 4 Kanunevvel 1935 ss. 487-512; Amme Hukukumuz Bakımından Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinin Önemi, *İÜHFM* Cilt 15 Sayı 1 1949 ss. 1-33; Pozitif Amme Hukukumuz Bakımından 1912-1920 Yılları Arasında Vukubulan Olaylar, *İÜHFM* Cilt 19 Sayı 3-4 1954 ss. 594-615; Milli Hakimiyet, Milli İrade Mefhumlarının Esas Teşkilat Hukukumuza Girişi, *İÜHFM* Cilt 27 Sayı 1-4 İstanbul 1962 ss. 21-33; Hükümranlık Kudreti ve Buna Dahil Yetkiler Bakımından 20 Nisan 1340 (1924) Esas Teşkilat Kanununun Hususiyetleri, *İÜHFM* Cilt 28 Sayı 2 İstanbul 1962 ss. 323-334; Pozitif Amme Hukukumuzun Gelişmesi Bakımından, 1945-1960 Devrinin Özellikleri, *İÜHFM*, Cilt 29 Sayı 1-2 İstanbul 1963 ss. 1-16; 23 Nisan 1340 (1924) Anayasamıza Göre Kaza Hakkı - *İÜHFM*, Cilt 32, Sayı 2-4 İstanbul 1967 ss. 411-428; Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasi ve Kazaî Teminatı Yönünden 20 Nisan 1340 (1924) Tarihli Anayasamız, *İÜHFM* Cilt 33 Sayı 1-2 İstanbul 1967 ss. 3-21

tatbik edenler de bu bilinçten başka bir de hukuk kültürünün bulunması şarttır.

İşte bunu pek güzel tatbik eden Cumhuriyet idaresi ve onun **Büyük Şefleri** 20 yıllık Cumhuriyet devrinde memlekette eskisinden tamamen ayrı bir hukuk nizamı kurulması için en büyük dikkati göstermişlerdir.

Türk milletinin —Büyük Önderi Atatürk'ün rehberliğiyle— kazandığı eşsiz zaferi taçlayan ve Milli Şefin Türklere en büyük hediyesi olan Lozan Muahedesiyle kapitülasyonlar kaldırılarak adlî istiklalemizi baltalayan zincirler parçalanmış, ondan sonra memleketin enyeni kanunlarla techiz edilmeside kafi görülmemiş, bunları öğretecek birçok çarelere başvurulmuştur. Bunların başında yeni hukuk bilgisiyle mücehhez hakim ihtiyacını karşılamak üzere, Ankara'da Adliye Vekaletine bağlı bir Hukuk Mektebi açılması gelir... Hukuk Mektebinin 5 Kasım 1925 te yapılan açış töreninde söz alan Ebedii Şef Atatürk, «.. şimdi vücuda gelen bu büyük eserin zihniyetini, ihtiyacı tatmin edecek yeni esasatı hukukiyeyi ve yeni erbabı hukuku vucuda getirmek için teşebbüs almağa zaman gelmiştir» demiştir. (19)

«... Memlekette bir rejim devrimi yapıldı; artık yaşama kudretini tamamen kaybetmiş olan Saltanat kaldırıldı. Yerine Cumhuriyet kuruldu. Ve böylece demokrasinin temelleri atıldı. **Halk, «reaya» olmaktan kurtuldu. Kendini idare edecekleri seç-**

19) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Cumhuriyetimizin 20. Yılında Hukuk Devleti, Hukuk Şuuru ve Zihniyet İnkılabı, *Cumhuriyet* 29.10.1943 *(Devirden Devire I*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974 ss. 193-198)

meye hazırlanan «efendi» oldu. (20)

11. Prof. Dr. Faruk Erem

«... İnsana ve topluma ilişkin hiçbir sorun adaletin denetimi dışında kalamaz. Gerçek Atatürkçü bunu haklı görür. Atatürk adaletin görevinde yasak bölgeyi kabul etmemiştir. Çünkü bir devlet kurmak azmindeydi. Adaleti sınırlamak isteğinde, günümüzdeki köksüz akım «Atatürk'ü tahrip özgürlüğü» iddiası içindedir.» (21)

12. Prof. Bahri Savcı

«... Türk toplumu tarihin yapıcı akımı içinde, önce «Halife Sultan'ın şahsında toplanan ve beliren

---

20) Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Cumhuriyetimizin 39. Yılında Gerçek Atatürkçülük, *Cumhuriyet* 29.10.1962 *(Devirden Devire I* s. 209 Ayrıca bk. Bugünkü Türk Toplumunda Kadının Önemi ve Sosyal Durumu, *İmran Öktem'e Armağan,* AÜHF Ankara 1970 ss. 467-482; Türkiye Cumhuriyetinin Anayasal Kuruluşu, *Recaî Seçkin'e Armağan,* AÜHF Ankara 1974 ss. 657-712; Milli İrade Grafiği, 1950-1970 *Cumhuriyet* 23 Nisan 1970 (Türkiye'de Üç Devir I, ss. 368-372) Ayrıca bk. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu' nun Gazete makalelerini topladığı kitaplarındaki çeşitli yazılar: *Türkiye'de Üç Devir I Eleştiriler Uyarılar,* Sinan Yayınları İstanbul 1972; *Türkiye'de Üç Devir II, İzlenimler Anılar,* Sinan Yayınları İstanbul 1973; *Sağsız-Solsuz Demokrasi,* Çağdaş Yayınlar İstanbul 1973; *Devirden Devire I,* Bilgi Yayınevi, Ankara 1974; *Devirden Devire II,* Bilgi Yayınevi Ankara 1975; *Devirden Devire III,* Bilgi Yayınevi Ankara 1976; *İnsancıl Yolcular,* Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1976

21) Faruk Erem, 1976-1977 Adalet yılı dolayısıyla Yapılan Konuşma, *Cumhuriyet* 7 Eylül 1976; Prof. Dr. Faruk Erem'in Atatürk ve Adalet ile ilgili görüşleri hakkında ayrıca bk. *Hukuk Devleti Sempozyumu 5-6 Nisan 1974,* İzmir Barosu, İzmir 1974 ss. 29-40; Ekonomik Düşünce Özgürlüğü, *Ekonomi-Hukuk Kongresine Sunulan Tebliğler,* 28-30 Kasım 1975 Türkiye Barolar Birliği Yayını, Sevinç Matbaası, Ankara 1975 14 s.

tanrısal mutlakiyetçi siyasal iktidarın halk yararına sınırlanıp kısmî bir halk ortaklığı ile yumuşatılarak kullanılması» safhasını geçirmiştir. Bundan sonra, «Tanrısal mutlakıyetçi geleneğinden ayrılmak istemeyen Halife - Sultan siyasi iktidar kavramını tatbikatta tamamıyla kırarak, onun yerine, **Siyasal Parti temelinde bir halk iktidarı getirme»** devresini de yaşamıştır.

Bu iki devreden sonra, aynı gelişme çizgisi üzerinde kalan, fakat ötekilere nazaran pek kökten bir değişmeyi ifade eden bir üçüncü devre demokrasisi gelmiştir. **(İdare ve hakimiyetin «onun hakiki sahibi olan halk**'ın eline, —onu bir halife - sultan ile, bir monarşi artığı kurum ile paylaşmadan— bir tekel haline geçmesi, **siyasal iktidarın, halkın maddi ve manevi varlığının ve etkisinin altında bulunması, böyle işlemesi, bu yolda gerçekleşmesi** anlamında bir demokrasi hayatı içine girilmiştir.» (22)

«... Tek partili cumhuriyet **«Kuvayi milliyeyi amil ve milli iradeyi hakim kılma»** PRENSİPLERİNE DAYANIR. Siyasi teşkilatını bu prensibin uygulanması haline getirir: «Müdadafaa-i Hukuk» ve Türkiye Büyük Millet Meclisi» kanalları ile.

Fakat rejim, siyasi mekanizmada tek partinin egemenliği altındadır. Lakin bu, tek parti de, «partihalk güçleri münasebetini, «Kuvayi Milliye» nin, «Müdafaa-i Hukuk»u espirisine uygun olarak daima taze, hareketli ve **halk temeli üzerinde** tutamamıştır. Hemen bu kademedeki teşkilatında bir kısırlaşmaya uğramıştır. Zaman zaman genel merkez yö-

22) Bahri Savcı, *Demokrasimiz Üzerine Düşünceler*, SBF Ankara 1963 s. 30

netimi, partiye taze kan, taze enerji, taze bilgi ve yapıcı güç katmanın yollarını düşünmemiş, bu konuda teşebbüse geçmemiş değildir. Fakat, genel davranış, gene de her kademede iç tenkid espirisi kuvvetli, araştırıcı zihniyeti yerinde olanlarla zenginleştirme amaliyesini son derece ihmal etmiştir. Kuvayi Milliyenin, Müdafaa-i Hukuk'un eski kalem ve kılınç arkadaşlığı kadrosu, uzun zaman partiye hakimiyetlerini bırakmamışlardır. Böylece yeni bilgi, enerji kaynaklarından yoksun kalan bu eski kadro da, bizzat Mustafa Kemal Atatürk'e yetişmekte geri kalmıştır. Bu da Mustafa Kemal Atatürk'ün, «halk temeline dayalı Cumhuriyet demokrasisi» fikrinin bütün şumula ile gerçekleşmesine elverişliliği ortadan kaldırmıştır.»

Bu dönemde, «... Bir kelime ile kominizm ve Faşizm totalitaryanizmine düşmeden, tek parti temeli üzerinde, millıyetçi, inkılapçı, ve ihtilalci bir otoritecilik prensipleri ile bir Kemalizm ideolojisi örmeğe teşebbüs edildi. Hiç olmazsa, bunun fikrî dayanakları aranarak, bir «parti - devlet ayniyeti» kurulmağa doğru yönelindi. İşte bu da, kanaatımızca, Tek Parti devrinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün ideali olan, Cumhuriyet Demokrasimizi durduran sebeplerden birisi oldu. Mustafa Kemal'in gerçek ideolojisine zıt bir akım olarak. ... **Çünkü Mustafa Kemal ideolojisi, bütün manası ve şumülü ile gerçek demokrasiden, bir halk temeline dayanan, halkın maddi manevi varlığı ve etkisi altına konmuş bulunan bir demokrasiden başka bir şey değildir.** Tek parti otoriteciliği ise böyle bir demokrasi teşkil etmez... Atatürk'ün pek erken başlayan hastalığı ve onu izleyen ölümü de, bu, çok partili eşkale

doğru gelişmeyi durduran bir sebep olmuştur.» (23)

13. Prof. Dr. Selçuk Özçelik

«... 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun, bu hususta kabul ettiği sisteme gelince, bunda da 1921 Anayasasında olduğu gibi (md. 1) Hakimiyet Ka-

---

23) Bahri Savcı, a.g.e.. ss. 32-33; Ayrıca bk. *Hürriyetler Üzerine Düşünceler,* Ankara 1968 ss. 150-176; Seçmenlik Şartları Bakımından Seçim Rejimi, *SBOD* Cilt 2 Sayı 3-4 1947 ss. 217-234; Laiklik Prensibi Karşısında Öğretim ve Öğrenim Hürriyeti, *SBOD* Cilt 2 Sayı 3-4 1947 ss. 274-294; Kanuniyet Prensibi Yolu ile Ferdin Haklarının Korunmasında Açıkta Kalan Noktalar, *SBOD* Cilt 3 Sayı 1-2 1948 ss. 32-47; Devleti Hukuka Riayet Ettirme Vasıtaları, *SBOD* Cilt 3 Sayı 3-4 ss. 1-32; Parlamenter Rejimli Hükümetin Unsurları, *SBOD* Cilt 4 Sayı 1-4 1949 ss. 24-67; İktidarı Hukukla Bağlama Çabasının Geçirdiği Seyir, *SBFD* Cilt 12 Sayı 4 Aralık 1957 ss. 65-127; Partilerimizde Tabakalaşmanın Gerçek Mahiyeti ve Sosyal Muhtevalı Politika Meyli, *SBFD,* Cilt 13 Sayı 1 Mart 1958 ss. 42-80; Aktüel Olaylar, *SBFD* Cilt 13 Sayı 2 Haziran 1958 ss. 240-269; Aktüel Olaylar, *SBFD* Cilt 13 Sayı3, Eylül 1958 ss. 244-275; Demokrasi Üzerine Tartışmaların Ortaya Çıkardığı Meseleler, *SBFD* Cilt 14 Sayı 1, Mart 1959 ss. 249-281; Türkiye'de Amme Hürriyetlerinin Mütalaasına Bir Bakış, *SBFD* Cilt 14 Sayı 2-3 Temmuz 1959 ss. 167-181; Aktüel Olaylar, *SBFD* Cilt 14 Sayı 4, Aralık 1959 ss. 144-215; Yeni Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler *SBFD* Cilt 16 Sayı 1, Mart 1961 ss. 62-101; Türkiye'de Devlet Hayatında Askeri Mahiyetin ve Tesirin Seyrine Bakış, *SBFD* Cilt 16 Sayı 3 Eylül 1961 ss. 39-45; Yeni Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler, *SBFD* Cilt 16 Sayı 4 Aralık 1961 ss. 93-146; Yeni Anayasa Rejimine Doğru Gelişmeler, (III) *SBFD* Cilt 17 Sayı 1 Mart 1962 ss. 21-88; Laik Görüş Açısından «Anayasada İnanç Hürriyeti»nin Mütalaası, *SBFD* Cilt 17 Sayı 2, *(Nejat Bengül'e Armağan)* Haziran 1962 ss. 179-196; Aktüel Olaylar, *SBFD* Cilt 18 Sayı 1, Mart 1963 ss. 333-420; Türk Devletinde Tarihi Akışı İçinde İnsan Hakları, *SBFD* Cilt 18 Sayı 2 Haziran 1963 ss. 83-100; Bir Otoriter İdeoloji Denemesi Üzerine Mütalaalar, *SBFD* Cilt 18 Sayı 3-4, Eylül-Aralık 1963 ss. 71-103; Laiklik Prensibinin Türkiye Şartları İçinde Mütalaası, *SBFD,* Cilt 19 Sayı 2, Haziran 1964 ss. 139-153; İktidarla Münasebeti Açısından Hürriyet Problemi *SBFD* Cilt 19 Sayı 2,

yıtsız Şartsız Milletindir. (md. 3) Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin yegane ve hakiki mümessilidir. Bu sıfatla millet namına, hakikatte ona ait olan hakimiyet hakkını kullanır. (md. 4) ... Ancak 1924 Anayasasında Parlömanter rejimin özelliklerinden biri olan Devlet Başkanının (bizde Reisicumhurun) Meclisi fesih yetkisi yoktur. Bu bakımdan diyoruz ki, 1924 Anayasamızın kabul ettiği sistemde, tam olarak ne meclis hükümetini, ne de parlömenter hükümeti tam olarak gerçekleşmiş görememekteyiz.» (24)

«... 9 Temmuz da Halk oyuna sunulan ve kabul edilen yeni 1961 Anayasamızın 1. maddesi, Türkiye Devleti Bir Cumhuriyettir, 4. maddesi «Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinindir» demek suretiyle

---

Haziran 1964 ss. 155-174; Siyasi Partiler Rejiminin Esasları, *SBFD* Cilt 20 Sayı 1 Mart 1965 ss. 147-197; Türkiye'de Reform Hareketlerinin Bir Analizi, *SBFD* Cilt 20 Sayı 4, Aralık 1965 ss. 105-123; Osmanlı-Türk Reformlarının (Islahat Hareketlerinin) Bir Batı Demokrasisi Doğurma Çabaları, *SBFD* Cilt 21 Sayı 1 Mart 1976, ss. 107-124; Bilgi-Davranış İlişkileri, *SBFD* Cilt 21 Sayı 1 Mart 1976, ss. 125-141; Batılı İlkeler Altında Demokrasileşme, *SBFD* Cilt 29 Sayı 1-2, Mart-Haziran 1974 ss. 1-18; Ulusal Niteli ve Laik Toplumlu Demokrasinin Kuruluşu, *SBFD* Cilt 29 Sayı 1-2, Mart-Haziran 1974, ss. 9-32; Ölü Denge, *SBFD* Cilt 29 Sayı 1-2, Mart-Haziran 1974 ss. 33-36 Türkiye'de Meclis-Hükümet Münasebetlerine Bir Bakış, *İncelemeler*, SBF Ankara 1960, ss. 57-82 (Prof. Bahri Savcı'nın bu yazısı konuya ilişkin önemli yazılarından biridir.); *İnsan Hakları, (Kanunilik Yolu ile Korunması)*, SBF Ankara 1963, Türkiye ile İlgili Kısımlar

24) Selçuk Özçelik, Yeni Anayasamız Muvacehesinde Yasama ve Yürütme Organlarının Münasebetleri Hakkında Düşünceler, *İÜHFD*, Cilt 27 Sayı 1-4 1962 ss. 34-36; Ayrıca bk. *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri Birinci Cilt Umumi Esaslar*, İÜHF İstanbul 1974 s. 143

1924 Anayasamızın bu hususta kabul ettiği prensiplerle ittifak halinde bulunmaktadır.» (25)

14. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen

«... Memleketimiz bakımından milli egemenlik prensibi, her şeyden önce, keyfi idarenin, saltanatın ortadan kaldırılmış olduğunun delilini meydana getirir. 1924 tarihli Esas Teşkilat Kanunu Tasarısı, Büyük Millet Meclisinde görüşülürken Kanun-u Esasi Encümeni Mazbata Muharriri, şöyle demekte idi: «Encümenimizin faaliyetlerinde daima kendisine rehber ittihaz ettiği umde şudur:

«Hakimiyet milletindir.»

Acaba niçin böyle olmuştur? Atatürk cevap veriyor: Büyük Millet Meclisinde 1923 te söylediği nutukta diyorki; «Heyeti içtimaiyede en yüksek hürriyetin, en alî musavat ve adaletin temini, istikrarı ve mahfuziyeti, ancak ve ancak tam kati manasıyla hakimiyeti milliyenin müesses bulunmasıyla daimdir. Binaenaleyh hürriyetin de, müsavatın da, adaletin de nokta-i istinadı hakimiyeti milliyedir... Heyeti içtimaiyemizde, devletimizde hürriyet, bîpayandır. Ancak, onun hududu, onu bîpayan (sonsuz) hududu esasın mahfuziyeti ile kaim ve mahduttur.» Ve yine bundan dolayıdırki, «... her şeyimiz için behemahal en kıskanç hislerimizle ve bütün kuvvetimizle hakimiyeti milliyemizi muhafaza ve müdafaa edeceğiz.»

Mustafa Kemal, bunu her fert için lüzumlu telakki ettiği gibi kendisi de aynı gaye uğrunda and içmiştir. (26)

---

25) Selçuk Özçelik, *Esas Teşkilat Hukuku Dersleri* s. 162

26) Bülent Nuri Esen, *Anayasa Hukuk Genel Esasları*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970 s. 167

« Türkiye Cumhuriyetinde 1946 ya kadar fiilen tek parti rejimi bulunduğu söylenir ise de, bu dönemin Türk sistemi yukarıda ana hatlarıyla açıkladığımız sisteme (öteki tek parti sistemlerine) uymaz. Türk tek parti sistemi çok parti sistemine geçiş aracı olmuştur. Amaç demokratik rejimdir. Bundan başka Türkiye'nin tek partisi belli devrimlerin yapılabilmesi için, iktidar - halk ilişkisi örgütü olmak üzere düşünülmüştür. Bu yönleri ile genel sisteme uymayan bir karakter taşır. Kaldıki, Türkiye tek partisinin o güne kadar bilinen belirli doktirinlerden biri üzerine kurulmuş olup olmadığı da ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bize göre, Türk tek parti sistemi dönemi, Atatürk doktirininin inşa edilmekte olduğu dönemdir. Ancak Atatürkçü doktirini yayan vasıta bu parti değildir. **Halkın kendi dehasıyla benimsediği reformların** gereğini yapmada önder rolünü oynamak partinin işi OLMUŞTUR.» (27)

15. Prof. Dr. Muammer Aksoy

«... Deyimlerin çeşitli anlamları olabilir. Fakat bir toplumda genellikle, hatta resmen benimsenmiş bir anlam varsa, deyimleri bu anlamda kullanmak gerekir. Türk anayasası ve Türk toplumu, bugün «milliyetçilik» deyimini, «Türk milliyetçiliği», «Atatürk Milliyetçiliği» anlamında kullanmaktadır... Böyle bir milliyetçiliğin ırkçılıkla, turancılıkla ilgisi bulunmadığı, hatta, ırkçı, kafatasçı olanların, «Ata-

27) Bülent Nuri Esen, a.g.e. s. 348; Ayrıca bk. Türkiye'de Anayasal Gelişmeler, *AÜHFD* Cilt 25 Sayı 1-2 1968, ss. 35-58; «Demokrasi» Üzerine, *Hüseyin Cahit Oğuzoğlu'na Armağan*, AÜHF Ankara 1972 ss. 597-606; Vicdan Hürriyeti ve Laiklik, *Türkiye'de İnsan Hakları Semineri*, AÜHF Ankara 1970, ss. 11-29 ve 30-39

türk milliyetçiliğinin karşısında yer aldıkları», doğrudan doğruya Atatürkçe en açık bir biçimde tekrarlanmıştır. Bunun belgelerini görmek için, Büyük Nutuk'a göz atmak bile yeter. Atatürk Milliyetçiliği, faşist ırkçılık değildir. Tam aksine bu iki kavram birbiriyle çakışır.» (28)

Atatürk bir konuşmasında şöyle diyor: «... Düşmanlarımız Osmanlı Devletini yıkarak, unsuru asli olan Türk milletini de imha etmek istiyorlardı. Halbuki Türk milleti yeni bir iman ve kati bir azmi milli ile yeni bir devlet kurulmuştur. Bu devletin istinad ettiği esaslar, «İstiklal - i tam» ve «Bilâkayd-ü şart Hakimiyeti Milliye»den ibarettir.» (Atatürk, İzmir' de Halk ile Konuşma, **Söylev ve Demeçler**, Cilt 2 s. 92) (29)

16. Prof. Dr. Nermin Abadan - Unat

«... Görülüyor ki, anayasacılık cereyanının başlangıç tarihi olan 1876 dan çok partili sisteme geçiş tarihi olan 1946 ya kadar uygulanmış olan 13 seçimin hepsi, (1876 - 1877 iki seçim) 1923, 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 modern anlamda, genel, serbest, tek dereceli, gizli, demokratik, bir nitelik taşımaktadır. (Bu seçimlerden ancak 1908, 1912, 1919 ve 1931 seçimlerinde birden fazla grup iktidar için rekabete

---

28) Muammer Aksoy, Sandıktan Korku Cephesi, *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1975

29) Muammer Aksoy, Tam Bağımsızlık ve Atatürk, *SBFD* Cilt 26 No. 2, s. 17; Ayrıca bk. Atatürk'ün Işığında Tam Bağımsızlık İlkesi, *Yavuz Abadan'a Armağan*, SBF Ankara 1969 ss. 689-799; Atatürk Günlerinde Sosyal Demokrasi, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1973-25 Aralık 1973; Atatürk'ü Anma Özgürlüğü, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1975; Tırmanan Faşizm ve Gerçekler, *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1976 - 1 Mayıs 1976; Türkiye'de Direnme Özgürlüğü, *Türkiye' de İnsan Hakları Semineri*, a.g.e. ss. 125-199 ve 200-215

girmiş sayılırlar.) Gerçi bu seçimlerin bir kısmında, —örneğin, tarihe, «sopalı seçim» olarak geçen 1912 seçimlerinde olduğu gibi— büyük çapta hile ve baskıya başvurulmuştur. Diğer kısmı ise, —seçimin iki dereceli, yani vasıtalı olmaktan başka— örnek denebilecek tarzda adil ve serbest bir atmosfer içinde geçmiştir.» (30)

17. Prof. Dr. Esat Çam

«... Kemalist ideoloji ve rejimin, demokrasiye hazırlayıcı dönem için, geçici bir diktatör görüntülü olduğu bir gerçektir. Ancak bu diktatörlük, faşizm ve komünizm gibi totaliter değildi. Komünizm ve faşizm dışında kalan ve totaliter olmayan diktatörlükler paternel ve cumhuriyetçi diktatörlüklerdir. (Duverger, **Siyasal Müesseseler**, 1960 s. 394)

Kemalizm cumhuriyetçi diktatörlüklerin en tipik örneğidir. Amacı olan klasik demokrasiye geçişi ilk tamamlayandır. Kemalist devrimci diktatörlük teorisi tek parti modelini esas alarak siyasi demokrasinin gelişini hazırlamak amacına sahiptir. (Duverger, ibid, s. 395)

Ülkenin sosyal, ekonomik, ve kültürel yönlerden az gelişmiş yapısı nedeniyle Türkiye'de tek parti rejimi bir, demokrasiye geçiş aşaması olarak, geçici bir süre zorunlu kabul edilmekteydi. Girişilen çok parti denemeleri bunu gösterir. (Serbest Fırka) Diğer yandan rejimin ideolojisi hiçbir zaman kendini faşist veya totaliter olarak nitelendirmedi. (Du-

30) Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasi Rejim Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, SBF Ankara 1969 s. 71; Ayrıca bk. Basın ve Haberleşme Hürriyeti, *Türkiye'de İnsan Hakları Semineri*, ss. 89-117 ve 118-124

verger, **Diktatörlük Üzerine**, İstanbul 1965 s. 73) Kemalist Türkiye'de, faşist rejimlerde her gün rastlanan otorite savunucusunun yerini demokrasi savunusu almıştı. Kemalist devrim modernleşmeyi önleyen taassuba karşı mücadele ederek Türkiye'yi batılılaştırmak istemiştir.

CHP gerek felsefesi bakımından, gerek yapısı bakımından totaliter değildi. Bu ideoloji hiçbir zaman faşizm ve kominizm gibi üyelerine bir iman veya mistik aşılayarak bir din görünümü kazanmamıştır. CHP il başkanlığının valilere verilmesi ve halkevlerinin kurulması belirli ölçüde, Hitlerci bir davranış havası verir. (Kurt Steinhaus, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, Sander Yayınları, İstanbul 1973 s. 206) Ama Kemalizmin tek partisi CHP nin yapısı ne gerçek anlamda Ocak örgütlerine, ne hücre sistemine ve ne de milislere dayanırdı.» (31)

«... Parti içi demokrasinin oldukça ileri olduğu, CHP, yöneticilerinin üyelerden daha büyük önem taşıdığı bir komite partisi olarak kabul edilebilir.

Faşist rejimlerde tek parti burjuva sınıfının öbür sınıfları ezmesine yaramasına karşılık Kemalist rejimde tek particilik ülkeyi kalkındırmayı amaçlıyordu.

Kemalist devrimin hedeflerine varmak için uyguladığı yöntem halk için halka rağmenlik olmuştur. **Halka rağmen, halk için reformlar yapma**, onu yöneltme, elitçi (Seçkinlere ait) bir yöntem fiilen vardır. Bu Kemalizmin halkçılığına belki ters düşebilir. Ancak, bu rağmenlik, doğrudan doğruya halka karşı değil, halkı belirli düzen altında tutan tu-

31) Esat Çam, İdeoloji Olarak Kemalizm, *Haydar Furgaç'a Armağan*, İÜHF İstanbul 1974 ss. 178-179

tucu güçlere karşı idi. (Tarık Zafer Tunaya, Atatürkçülük ve Türk Toplumu, Düşünenlerin Forumu, **Milliyet**, 4 Kasım 1973)

Kemalizmin asıl amacı, halkı kendi iradesini serbestçe oluşturabilecek hale getirerek, devrimlere sahip çıkmasını sağlamak ve aşağıdan yukarı örgütlenmesi idi.» (32)

18. Prof. Dr. Bülent Daver

«... Her şeyden önce bazı yanlış anlamaları önlemek için rejim ve ekonomik sistem sözcükleriyle ne anladığımızı ortaya koyalım. Burada siyasi rejim deyimiyle hükümet sistemlerini yani rejim şekillerini kastediyoruz. James Bryce'in ünlü eseri «Modern Demokrasiler»in yayınından bu yana hükümet şekillerini demokrasi ve diktatörlük diye ikiye ayırmak adet olmuştur. **Demokrasi kısa anlatımıyla halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir.** Hernekadar demokrasi sözcüğü, bu tanım dışında çeşitli anlamlara geliyorsa da biz burada demokrasiyi **açık toplum** ya da **açık rejim** anlamında kullanıyoruz.

Açık toplum anlamındaki demokrasinin belirgin özellikleri şunlardır: Çok partili hayat ve tek dereceli serbest seçimler, hür muhalefet, geniş bir hak ve hürriyetler kataloğu, çeşitli fikir ve baskı

32) Esat Çam, a.g.e. ss. 179-181; Ayrıca bk. Atatürk İdeolojisi Nedir? Düşünenlerin Forumu, *Milliyet*, 10 Kasım 1974; Atatürkçülüğün Çağdaş Durumu, Düşünenlerin Forumu, *Milliyet*, 17 Kasım 1974; Bu Forumları Ali Gevgilili Yönetmiştir. İki hafta boyunca yayınlanan bu forumlara katılanlar şunlardır: Ord. Prof. Reşat Kaynar (İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Esat Çam, (İÜİF Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu (İÜİF Öğretim Üyesi)

gruplarının varlığı (plüralizm)... Diktatörlüğe gelince, bu kavram bazan despotizmle karıştırılmaktadır. Oysa eski Roma'da olağanüstü dönemlerde, belirli bir süre için, senato yetkilerini kendi isteğiyle bir diktatöre tevdi ediyordu. Bu kanuni diktatörlüktü. İstisnaî bir durum olan bu kanuni diktatörlük dışında, günümüzde diktatörlük denince, siyasi hürriyetleri kısıtlayan, yada tamamen kaldıran, muhalefete varlık tanımayan, genellikle **tek parti, tek şef, tek doktrin** ilkelerini benimseyen, seçimlerin hiç yapılmadığı, yapılsa bile göstermelik olduğu ve gerçek bir halk tercihini yansıtmayan sistemler anlaşılır. Kapalı toplum, kapalı rejim böyle düzenleri anlatmak için kullanılır.» (33)

Ekonomik sistemlere gelince: Bugün belli başlı iki ekonomik sistem vardır. 1. Kapitalist model, 2. Sosyalist kollektivist model. (34)

Prof. Dr. Bülent Daver'e göre, Mustafa Kemal, demokrasi taraftarı, demokrasiye hayran, «Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir» diyen bir liderdir.

«... Mustafa Kemal'in demokrasiye bağlılığı, hayranlığı, bu rejimin iyiliğine ve üstünlüğüne olan inancı nereden gelmektedir. Atatürk'ün, ölümünden bir yıl önce yaptığı konuşmada **«Türklerin ruhen demokrat doğmuş bir millet olduğunu»** belirttikten sonra, padişahların kendilerini ve yaldızlı tahtlarını, korumak için milletteki bu doğuştan demokrat niteliği uyuşturmağa ve köleleştirmeğe çalıştıklarını ileri sürmüştür.

---

33) Bülent Daver, Atatürk'ün Yeni Türk Devleti'nin Siyasi ve Ekonomik Sistemi Hakkında Düşünceleri, *BTTD* Sayı 52 Ocak 1972 s. 4

34) Bülent Daver, a.g.m. s. 4

Atatürk siyasi rejim konusunda, esas itibarıyla demokratik rejimi benimsemektedir. Bu rejimin üstünlüğüne ve değerine yürekten inanmaktadır. **Türk milletinin doğuştan niteliklerinin de demokratik** rejimi kabul etmemizi kolaylaştırdığını ileri sürmektedir.» (35)

Prof. Dr. Bülent Daver, daha sonra, 1924 Anayasası hükümlerinin siyasi hayatta çoğu zaman uygulanmadığını, rejimin otoriter eğilimler gösterdiğini belirtmektedir. Fakat bu durumun geçici olduğunu, rejimin **halk hakimiyeti** fikrini tekel bir unsur olarak belirttiğini de ifade etmektedir.

«... Bu rejim, uygulamada, temel çizgileri itibarıyla **Duverger'in** de işaret ettiği gibi, daha çok cumhuriyetçi bir diktatörlüğü andırmaktadır.» (36)

19. Doç. Dr. İlter Turan

«... Tek parti döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin milli tamlanmadaki rolünü şu noktalarda toplayabiliriz: a) Milli siyasi hayat yaratmaya çalışmıştır. Bu, bir yandan, yurt çapında bir teşkilat kurarak, diğer yandan da **Milli Seçimler** vasıtasıyla

35) Bülent Daver, a.g.m. s. 6

36) Bülent Daver, a.g.m. s. 7 Ayrıca bk. Atatürk'ün Yeni Türk Devletinin Ekonomik Sistemi Hakkında Düşünceleri II, *BTTD* Sayı 53 Şubat 1972 ss. 4-7; Atatürk'ün Yeni Türk Devletinin Ekonomik Sistemi Hakkında Düşünceleri III, *BTTD*, Sayı 54 Mart 1972 ss. 4-6; Atatürk'ün Yeni Türk Devleti Hakkında Sosyal Görüşleri IV, *BTTD*, Sayı 56 Mayıs 1972 ss. 4-6; Atatürk'ün Yeni Türk Devleti Hakkında Sosyal Görüşleri V, *BTTD*, Sayı 57 Haziran 1972 ss. 4-6; Atatürk ve Ekonomik Sistem Sorunu VI, *BTTD*, Sayı 58 Temmuz 1972 ss. 4-6; Türkiye'de Siyasal Haklar *Türkiye'de İnsan Hakları Semineri*, ss. 41-64 ve 65-72

halkta siyasi hayata iştirak duygusu uyandırmak yoluyla yapılmıştır. Gerçi **milli seçimler**, kimlerin seçileceğini, tesbit etmemişse de, halkta bir siyasi sistemin parçası olduğu kanısını uyandırmakta yardımcı olmuştur.» (37)

20. Doç. Dr. Taner Timur

«... Peki suçlu kimdi? Elbetteki Atatürk değildi. Bize olağanüstü koşullarda, olağanüstü bir kabiliyet ve enerji ile bir kurtuluş savaşı ve bir vatan kazandıran Atatürk'e sadece saygı ve minnet borçluyuz. Üstelik taklitçiliğin çıkar yol olmadığını en gerçekçi bir şekilde söyleyen de yine bizzat Atatürk'tür. Nihayet Atatürk, her şeyden önce, hayatının en önemli yıllarını cephelerde harcamış bir askerdi; bir filozof değildi. Bazılarının sandığı gibi, suçlu Atatürk'ün çevresi de değildi. Daha doğrusu suçlu yoktu! Söz konusu olan, Anadolu insanı için, şanslı bir tarihi raslantı, fakat şanssız bir tarihi zorunluluk idi. Atatürk'ün ve bir sürü isimli isimsiz kahramanın mevcudiyeti şanslı bir tarihi rastlantı idi. Bunlardan, başta, Atatürk olmak üzere bir kısmının olmayışı tarihin akışına bambaşka bir seyir verebilirdi. Fakat bir kere kurtuluş savaşı kazanıldıktan ve iktidarın sınıfsal tabanı teşekkül ettikten sonra, Türkiye'nin sanayileşmeyi sağlayamayacağı da tarihi bir zorunluluk idi. Tekelci kapitalizm çağında, geri kalmış ülkelerde işçi-köylü temel ittifakına dayanmayan iktidarların sanayileşmeyi sağlayamayacağı, sadece Türkiye'de değil, bütün benzer ülkelerde de-

37) İlter Turan *Cumhuriyet Tarihimiz, Kuruluş, Milli Devrimler*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1969 s. 107

nenmiş ve isbatlanmış bir tezdir» (38)

21. Doç. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu

«... Türkiye'de meşrutiyetten kalma iki dereceli seçim usulü, 1946 yılına kadar uygulanmıştır... İki dereceli seçim usulü halkın seçimlerde aktif rol oynamasına engel olmuştur. Tek parti dönemi adı verilen bu dönemde seçimler partinin gözetim ve denetimi altında yürütülmüştür. Seçmenler, sadece teorik olarak diledikleri kimseye oy vermekte serbesttirler. Gerçekte seçimler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin nüfuz ve tesiri altında cereyan etmiştir. Halk Partisi, seçimlerde her seçim çevresi için aday göstermek usulünü koymuştur. Adayların isimlerini seçimlerden önce parti ilan etmektedir. Hatta bu iki dereceli seçim usulünde ikinci seçmenler de partinin adaylarıdır. Genellikle bu ikinci seçmenler, seçim gününde partinin milletvekili adayı olarak gösterdiği kimselere oy vermeği tercih etmişlerdir... Milli irade dolaylı olarak olarak ortaya çıkabilmiştir.» (39)

22. Doç. Dr. Servet Armağan

«... İkinci Büyük Millet Meclisi normal yasama devresi sonunda seçimlere gitti. Bu seçimlerle 3. BMM kurulmuştur. 2. BMM konumuz hakkında önemli olan birtakım kanunla yapmıştır ki, bunların

38) Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946*, Doğan Yayınevi, Ankara 1971 ss. 290-291; Ayrıca bk. *Türk Devrimi, Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli*, SBF Ankara ss. 89-159; Kemalizmin Büyük Devrimci Yapıtı, *Yeni Ortam*, 29 Ekim 1973; Atatürk'ün Mütarekedeki Özlemi, *Milliyet*, 10 Kasım 1973

39) Tuncer Karamustafaoğlu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, AÜHF Ankara 1970 ss. 106-107

başında 29 Ekim 1923 tarihli Cumhuriyeti ilan eden kanun ve 1924 tarihli Anayasamız gelmektedir.

Seçimde Tatbik Edilen Vesikalar,

1. 2. BMM kurulduktan sonra ilk olarak 29 Ekim 1923 tarihli bir kanunla Cumhuriyeti ilan etti. Daha sonra 19 Kanunevvel 1923 tarih ve 385 numaralı bir kanunla İntihab-ı Mebusan kanununu değiştirdi.

2. 20 Nisan 1340 (1924) tarihli Anayasa yapılmıştır.

3. 16 Haziran 1927 tarih ve 1079 sayılı kanunla İntihab-ı Mebusan kanunu 2. bir değişikliğe uğramıştır.

4. Aynı yıl içinde 5 gün sonra 112 sayılı kanunla üçüncü bir değişiklik yapılmıştır.

5. Nihayet son olarak Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi, Mustafa Kemal tarafından neşredilen ve seçilecek adayları gösteren tebliğ sayılabilir.» (40)

Seçimin Hukukî Özellikleri

Yukarıda sıraladığımız ve 1927 seçimlerinde tatbik edilen, konumuzla ilgili vesikalardan çıkardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Seçimler gerek seçmen yaşı (18 yaş) ve gerekse seçilmek için gerekli yaş (30 yaş) değiştirilmemiş, aynı kalmıştır. (1924 Anayasası, Md. 10, 11)

2. Seçilebilmek için gerekli şartlar kısmen değiştirilmiştir. Şöyleki:

Bir defa, yabancı resmî hizmette bulunanlar.

Ağır ceza veya hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcılık, emniyeti suistimal, hileli iflas, cürümlerinden biri ile mahkum olanlar,

---

40) Servet Armağan, Türkiye'de Parlamento Seçimleri, *İÜHFD* Cilt 33 Sayı 3-4 ss. 71-72

Mahcurlar,

Yabancı tabiiyet iddiasında bulunanlar,

Medeni haklardan iskat edilmiş olanlar,

ve Türkçe okuyup yazma bilmeyenler mebus seçilemezler (Anayasa Md. 12)

3. 31 Ağustos 1927 tarihli seçimlerde, Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından neşredilen, ve bazı isimleri ihtiva eden bir liste bulunmaktadır. Vilayet halkına bir tezkere ile bildirilen bu tebliğde, seçmenlerden listede yer alan adayların seçilmesi istenmektedir.

4. Bu seçimlerde başka rakip parti yoktur. Netice de her tarafta CHP kazandı.» (41)

23. Prof. Dr. Münci Kapani

«... Atatürk milli kurtuluş savaşını «hakimiyeti milliye» parolası ile açmış ve yürütmüştür. 1924 Anayasasının hazırlanmasında, 18. yüzyıl felsefesinin ve Fransız İhtilali prensiplerinin oldukça derin tesirleri görülür. 18. Yüzyıl felsefesinin tesiri özellikle, «Türklerin hukuku ammesi» başlığını taşıyan haklar ve hürriyetler bölümünde (m. 68-88) kendini açıkça belli eder. Tabii haklar doktirini, havası, ruhu, hattâ dili ile bu bölümde canlı olarak sezilir. Ve arkadan, 1789 modeli klasik hak ve hürriyetler kataloğu gelir. Düşünce, vicdan, söz, basın, haberleşme, dernek kurma, çalışma, eğitim hürriyetleri, mülkiyet hakkı, kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı, eşitlik prensibi vs.» (42)

«... 1924 Anayasasına hemen hiç tartışmasız girivermiş olan bu klasik kamu hürriyetleri, pratik

41) Servet Armağan, a.g.m. ss. 72-73

42) Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri*, 3. bs. AÜHF Ankara 1970 ss. 96-97

alanda tam olarak gerçekleşmiş midir? **Atatürk devrinde, kendisinin içten özlediği gerçek halk İDARESİ**, Batılı anlamda hürriyetçi bir demokratik düzen kurulabilmiş midir? Bu soruyu objektif olarak, ancak, «hayır» diye cevaplandırabiliriz. Şu halde, Atatürk rejimi demokratik ideolojiyi reddeden, tipik bir diktatörlük müydü? Bu sorunun cevabı da hiç şüphesiz «hayır» olmalıdır.

Atatürk rejimi otoriter bir rejim idi. Fakat su katılmamış tipik bir diktatörlük değildi. O'nun tek parti sisteminin ne ideoloji yönünden, ne de bünye ve mekanizma yönünden faşist ve Marksist sistemlerle hiçbir iglisi yoktur. (Bu konuda ilgi çekici görüş ve kıyaslamalar için bakınız, M. Duverger **Siyasal Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, Paris 1960 s. 395) Ne onlar gibi kişiyi toplum içinde eriten, ve otoriteyi tamlaştıran bir totaliter dünya görüşünün savunucusu olmuş, ne de vatandaşı sabah akşam gözetleyen sıkı bir polis rejimi kurmaya çalışmıştır. Aksine Atatürk hiçbir zaman gaye olarak demokratik prensiplerin üstünlüğünü ve **«halka dayanan yönetim»** ülküsünü savunmaktan geri kalmamıştır.

Şu halde, Cumhuriyetin ilk 15 yıllık devresini en iyi karakterize eden bir belirgin nitelik bulunmak istenirse, buna **«demokrasiye hazırlık dönemi»**, demek belki en doğrusu olur. Gerçekten bu dönemde Atatürk daha önce İttihat ve Terakki liderlerinin yapmadığı, yapmaya teşebbüs dahi etmedikleri «asıl muazzam ve zor işi» ayni halk kitlelerini demokrasi ve hürriyet rejimine hazırlama işini başarmak çabasına girişmiştir. Bu alanda başarıya ulaşmak için, «çağdaş medeniyet seviyesi»ne ulaşmak lazımdır. İşte devrimlerin esas hedefi budur» (43)

---

43) Münci Kapani, a.g.e. s. 98

«... Atatürk'ün uzun vadeli idealinin ve devrimlerin ana hedefinin, Türkiye'de Batılı anlamda demokratik ve hürriyetçi bir siyasi düzenin kurulması olduğu hususunda **şüpheye yer olmamak gerekir.** Nitekim, bu konu üzerinde duran yabancı yazarların, büyük çoğunluğu da, aynı görüşü paylaşmaktadır. (Duverger, a.g.e. s. 395-396) Hakim kanaat odur ki, Atatürk'ün otoriter rejiminin gerçek amacı, **demokrasinin yaşayabilmesi için** gerekli ortamı yaratmaktan ibarettir O'nu açıkça diktatör olarak vasıflandıranlar bile, bu diktatörlüğün (kendine özgü) niteliğini belirtmekten ve **«Türkiye'de bundan böyle bir daha diktatörlük kurulmasını imkansız kılmak hedefine yönelmiş»** OLDUĞUNU işaret etmekten geri kalmamışlardır. (H.C. Armsrong, **Grey Golf: Mustafa Kemal**, Londra, 1945 s. 246-248)» (44)

24. Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar

«... 20 Kanunisani (Ocak) 1337 (1921) tarih ve 85 sayılı kanun «hakimiyet bilakayd-ü şart milletindir» prensibini koyduktan sonra, «icra kuvveti ve teşri selahiyeti milletin yegane ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecelli» ettiğine ve «Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare» olunduğunu; hükümetin, «Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını» taşıdığını tasrih ediyordu. Bu hükümler hükümdardan hakimiyetin de tamamen alındığını ve Devlet reisliğininde hükümet reis-

---

44) Münci Kapani, a.g.e. s. 99 Ayrıca bk. Türkiye'de ve Dünyada İnsan Haklarına Bir Bakış, *Türkiye'de İnsan Hakları Semineri* ss. 1-9; Cumhuriyet Döneminde İnsan Hakları, *AÜHFD* Cilt 31 Sayı 1-4 1974 ss. 9-17

liği gibi fiilen ve hukuken Büyük Millet Meclisine geçmiş olduğunu göstermektedir.» (45)

«... Devlet reisliği bakımından T.C. ile Osmanlı İmparatorluğu arasında çok mühim ve esaslı bir fark olduğu ve iki devrin arasındaki farklardan en mühiminin bu noktada yani (Cumhurbaşkanlığı noktasında) belirdiği tabidir.

1924 Anayasasına göre, «Reisicumhur BMM heyeti umumiyesi tarafından ve kendi azası meyanından bir intihap (seçim) devresi için intihap olunur. Riyaset vazifesi yeni reisicumhur intihabına kadar devam eder. Tekrar seçilmek caizdir.

Reisicumhur milletin reisidir, merasim-i mahsusada Meclisi ve lüzum görürse icra vekilleri heyetine başkanlık eder.

Reisicumhur, Bakanlar Kuruluna reislik etmesi ve hükümet teşkilatının da başında bulunması itibarıyla bir icra ve idare organı durumundadır... 1924 Anayasası, hükümet kurma vazife ve selahiyetini devlet reisi olarak cumhurbaşkanına vermekle beraber, başkanın bu selahiyetini üç kayıtla tahdit ve takyit etmiştir. 1. Cumhurbaşkanı ancak başbakanı seçebilir. Hükümetin diğer azalarını bakanları doğrudan doğruya seçemez. Başbakan vasıtasıyla seçer. Yani başbakan diğer bakanları seçer ve Cumhurreisinin tasdikine arzeder. 2. Başbakan ve Bakanlar ancak, BMM üyeleri arasından seçilebilir. 3. Bakanlar ancak, Meclisin itimadı ile vazifelerine başlayabilecek ve devam edeceklerinden ancak bu vasfı haiz olanlar arasından seçilebilir.

---

45) Sıddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Birinci Cilt 2. bs. Hak Kitabevi, İstanbul 1960 s. 593

Cumhurbaşkanının başlıca vazifeleri, Meclisin kabul ettiği kanunları neşir ve ilan etmek, nizamnamelerin tanzimine iştirak ve bunları ilan eylemek, devlet memurlarını tayin etmek, idarenin selahiyeti dahilindeki, hususi afları yapmak; devleti hariçte ve dahilde temsil etmek, idarî vesayeti kullanmak, devlet amme emlakine ait bazı tasarrufları icra etmek gibi vazifelerdir.

Ancak, Cumhurbaşkanının idare sahasındaki bu vazife ve selahiyetleri birtakım usul ve şekil şartlarıyla mukayyettir: Cumhurbaşkanı bütün selahiyetlerini ancak, kararnamelerle kullanır. Kararnameler ise, sıkı şekil şartlarına bağlı tasarruflardır. Bunların en mühimi de Başbakanın ve icabına göre bakan veya bakanların imzalarını ihtiva etmesidir.

Cumhurbaşkanının iştiraki idari bir tasarrufun uzvî ve maddi mahiyetini değiştirmeyeceği, Reisicumhurun kararnameleri ister objektif, ister subjektif mahiyette olsun, icraî bir karar ve idarî bir tasarruf mahiyetinde olduğu cihetle idarî tasarrufa karşı açık olan bütün müracaat ve itiraz yolları kararnamelere ve ihtiva ettiği idarî tasarruflara karşı da açıktır.» (46)

25. Prof. Dr. Süheyp Derbil

«... Türkiye'de Cumhurbaşkanı, BMM tarafından seçilir. Anayasanın 31. maddesi, «Türkiye Cumhurbaşkanı Büyük Millet Kamutayı tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir» diyor... Cumhurbaşkanı yabancı devletlere elçi gönderir, onların elçilerini kabul eder. Gerekli gördükçe Bakanlar Kuruluna da başkanlık eder. Ge-

46) Sıddık Sami Onar, a.g.e. ss. 599-601

rekli mühim kararları, Cumhurbaşkanı onamı olmadan tekemmül edemez. Cumhurbaşkanının idari hakları bu gibi hususlarda tecelli eder. Valiler, Kaymakamlar, Genel Müdürler mühim memuriyetlere bir kimsenin tayin edilebilmesi için Cumhurbaşkanının tayin kararnamesini imza etmiş olması şarttır.» (47)

26. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta

«... Milli Mücadeleden 27 Mayıs 1960 İnkılabına kadar kanun yapma yetkisi tek başına BMM ne ait olmuş, yürütme organına olağanüstü kanun yapma yetkisi tanınmamıştı.» (48)

«... 1924 Anayasası, yargı yetkisinin millet adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını açıklamakla yetinerek yasama ile yürütmeyi eskisi gibi Meclise mal ediyor, bu bakımdan kuvvetler birliği anlayışını devam ettiriyordu. Üstelik, 1921 Anayasasından farklı olarak, «BMM, Millet adına hakimiyet hakkını kullanır» şeklinde Meclis üstünlüğünü destekleyici bir hüküm (md. 4) de ihtiva ediyordu. Meclisin, yürütme yetkisini kendi üyeleri arasından seçtiği Cumhurbaşkanı ve onun Meclis üyeleri arasından atadığı bir hükümet eliyle kullanacağını belirtiyor ve Meclisin hükümet üzerindeki yetkisini siyasi denetleme ve güven oyu cihazına hasrediyordu.

«... 1924 Anayasasında 1928 ve 1938 tarihlerinde yapılan değişikliklerle Cumhuriyet Halk Partisi-

47) Süheyp Derbil, *İdare Hukuku*, 5 bs. AÜHF Ankara 1959 ss. 275-276

48) Tahsin Bekir Balta, *İdare Hukukuna Giriş*, TODAİE Ankara 1970 s. 113; *İdare Hukukuna Giriş I*, SBF Ankara 1972 s. 167

nin, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık ilkeleri Anayasa ilkeleri haline getirildiği gibi, 1934 te yine bir Anayasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış, bu suretle demokrasi ve genel oy ilkeleri yurdumuzda birçok Batı ülkelerinden daha önce modern kapsamına ulaştırılmıştır.» (49)

27. Prof. Dr. Şeref Gözübüyük

«... Hukuk devleti yönünden, 1924 Anayasası ile sağlanan hususları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

a) Devletin genel niteliği cumhuriyet olmuştur. Cumhuriyetin temel organları **seçimle** işbaşına gelmiştir.

b) Temel hak ve özgürlükler anayasa güvenliği altındadır.

c) Kanunların anayasaya aykırı olamayacağı ilkesi benimsenmiştir.

d) **Yasama gücü yalnız Meclis tarafından kullanılmış** ve olağanüstü hallerde hükümetin yasama faaliyetinde bulunması önlenmiştir. Yürütme yetkisi Meclise ait olmakla beraber, bu yetki Cumhurbaşkanı ve hükümet eliyle kullanılmıştır. Meclisin üstünlüğü hakimdir. Meclis egemenliği kullanan tek organdır.

e) Yargı gücü millet adına **bağımsız mahkemeler** eliyle kullanılmaktadır.

f) İdarenin yargı yolu ile denetimi ve idarî yargı sistemi benimsenmiştir.

g) Çok partili demokratik rejime geçilmiştir.

---

49) Tahsin Bekir Balta, *İdare Hukukuna Giriş*, ss. 43-44; *İdare Hukuku I* ss. 66-68

1924 Anayasası devresinde hukuk devleti açısından aksayan hususlar da şöyle sıralanabilir:

a) Yargıçlara yeterli bağımsızlık sağlanamamıştır.

b) Anayasaya aykırı kanunların çıkarılması önlenememiştir.

c) Temel hak ve özgürlüklerin anayasa güvenliğine kavuşturulması yeterli olmamıştır. Bunların güven altına alınması için daha başka hukukî tedbirlere ihtiyaç duyulmuştur.

Bu aksamalar, özellikle 1950-1960 yılları arasında olmuştur.» (50)

28. Prof. Dr. İsmet Giritli

«... Bilindiği gibi, kısaca, Cumhuriyet, devletin başlıca anayasa organlarının veraset değil, seçim esaslarına göre kurulduğu rejimin adıdır. Böyle bir rejimde, devletin temeli vatandaşlar arasında eşitlik esasına dayandırılmış, bu vatandaşlar içinde en kabiliyetli, en dirayetli, en muktedir olanların memleket idaresinde vazife almaları için seçim ve murakabe sistemleri lüzumlu görülmüştür.» (51)

«... Atatürk millî mücadeleye **«millî egemenlik»** bayrağı ile başlamış, daha Erzurum Kongresinden itibaren, «Millî iradenin başlıca güç kaynağı» olduğunu ilan etmiş bir liderdir. Atatürk tek şahıs saltanatından millî hakimiyete geçişin önderidir.

Bu itibarla millet hakimiyetini reddeden her türlü diktacı görüş Atatürkçülüğe aykırıdır. Ata-

---

50) Şeref Gözübüyük, *Türkiye'nin İdari Yapısı*, TODAİE Ankara 1969 ss. 25-26; *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, TODAİE Ankara 1973 ss. 33-35

51) İsmet Giritli, *Amme İdaresi Teşkilat ve Personeli*, 5. bs. İÜHF İstanbul 1975 s. 76

türk, diktatörlük özlemi çekenlerin değil, Türkiye'de millî iradeyi hakim kılmak isteyen demokrasi taraftarlarının önderidir. Atatürk, annesinin mezarı başında, «millet hakimiyeti uğruna canını vermeğe» vicdan ve namusu üzerine yemin etmiş insandır.» (52)

29. Prof. Dr. Afetinan

«... O (Atatürk) demokrasi esaslarına uyan bir Cumhuriyet rejiminin kurulmasını daima samimiyetle istemiştir. İşte onlardan bir örnek. 1930 yılının yaz ayları. Büyükelçilerimizden Fethi Bey (Okyar) izinli gelmiş ve Yalova'da Atatürk'ün misafiri bulunuyordu. Fethi Bey Atatürk'le gündüz yemeklerinde ve gezintilerde, Avrupa'da bilhassa İngiltere ve Fransa'daki parlamento hayatından ve siyasî partilerden bahseder, o zamanki hükümetimizin iktisadî politikasını tenkit ederek demiryollarının bir nesle fazla külfet verdiğini söylerdi. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, bunları sukunetle dinler bazan cevap verirse de daha çok Fethi Beyi konuşturmayı tercih ederdi.

Bir gün Fethi Beye şu telkinde bulunduğu vakit yanında idim. Atatürk şöyle demişti: «Fethi Bey siz bu dediklerinizi yapabilmek için bir siyasî parti kurunuz. Ben size bu işte müzahir olacağım.»

1930 yılının Ağustos ayında, «Serbest Cumhuriyet Fırkası» milliyetçi, laik ve iktisadî sistem olarak liberal sistemi kabul ederek kurulmuştu. Yalova'da siyasî faaliyet en heyecanlı devrelerini geçiriyordu. Yeni partiye geçenlerin de bulunduğu gece partilerinden birinde, Atatürk, bazı sualler yazdırdı ve her-

52) İsmet Giritli, a.g.e. s. 86

kesten cevap istedi. Bir ara kendisi de konuşmaya başlayınca şu suale verdiği cevabı not ettim.» (53)

30. Ord. Prof. Enver Ziya Karal

«... Atatürk'e gelinceye kadar, memleket içinde ve dışında Türk milletinin demokratik vasıflardan mahrum bulunduğunu ve bu sebeple demokratik bir idare kuramayacağını iddia edenler olmuştur. Atatürk bu iddiaya karşı: «**Türklerin ruhen demokrat doğmuş bir millet olduğuna ve hatta dünya üzerinde yaşamış ve yaşayan milletler arasında ruhen de-**

---

53) Afetinan, Atatürk ve Cumhuriyet İdaresi, *Atatürkçülük Nedir?* ss. 97-102 den, *Cumhuriyet* 10 Kasım 1961; Ayrıca bk. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 2. bs. İş Bankası Yayını, Ankara 1968 351 s.; Atatürk'ün Vatandaşlık Hak ve Vazifeleri Hakkındaki Düşünceleri, *Belleten* Sayı 108, 1963 ss. 557-564; Atatürk'ü Dinlerken: Gerilla Hakkında İki Hatıra, *Belleten*, Sayı 1 1937 ss. 10-14 Atatürk'ü Dinlerken: Vatan ve Hürriyet *Belleten* Sayı 2 1937 ss. 299-309; Atatürk'ü Dinledim: Trablusgarpta Hürriyete Karşı İsyan, *Belleten*, Sayı 31 1944, ss. 387-401; Atatürk'ü Dinledim: Atatürk'ten Hatıralar ve O'nun Anıtkabri İçin Düşünceler, Tarihi Devlet Arşivini Anıtkabir'de Kuralım, *Belleten*, Sayı 54, 1950 ss. 159-169; Kumandanlar, Madunlardan Yüksek Ve Alim Olmalıdırlar, *Belleten*, Sayı 56, 1950, ss. 507-514; Atatürk'ü Dinledim: Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları, *Belleten* Sayı 72 1954 ss. 429-439; Gazi Mustafa Kemal ve Kültür Meseleleri, *Belleten*, Sayı 80 1956 ss. 557-563; Atatürk'ten Dinlediklerim, *Belleten*, Sayı 85 1958 ss. 1-6; Atatürk'ten Dinlediklerim I. Atatürk ve Demokrasi, II. İnkılapçı Atatürk'ün Ekonomi Meseleleri Üzerindeki Düşünceleri, *Belleten* Sayı 89 1959 ss. 1-8; Kurtuluş Savaşının Bazı Belgeleri Ve Atatürk'ün İnkılap Prensipleri, *Belleten* Sayı 128, 1968, ss. 553-566; Ta Van'a Trenle Gidiyoruz, *Sümerbank Mecmuası*, Özel Sayı 41, Kasım 1964; Seçim Haklarımız, *Sümerbank Mecmuası*, Sayı 43 Ocak 1965; *Medenî Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları*, TTK Ankara 1969; *Atatürk'ten Yazdıklarım*, 1000 Temel Eser No 55 MEB İstanbul 1971 123-124 s.

mokrat doğan yegane millet olduğuna kanidir.» (54)

Kanaati bu olunca, Türkiye Cumhuriyetinde siyasî partilerin bulunmasını zaruri görür. Ancak, partiden maksat, memleketi ikiye ayırmak, sınıf menfaatini sağlamak olmayıp, halkın bütünün refaha ulaştırmak olduğunu da şu suretle ifade eder: «Partiden maksat millet evladından bir kısmına, ahali sınıflarından bazılarına, diğer evlat ve sınıfların zararına menfaat sağlamak değildir. Belki bunlardan ayrı ve hariç olmayıp, halk namı altında bulunan umum milleti müşterek ve müttekit bir surette müşterek ve umumî, hakiki refaha isal için faaliyete girmektir.» (55)

«... Atatürk devlet idaresinde iktidar ve muhalefet münasebetlerine de temas ederek muhalefetin saygıdeğer olduğunu kaydeder. Çünkü muhalefetin de bir tetebbu ve içtihad neticesi olduğuna inanır.» (56)

31. Ord. Prof. Reşat Kaynar

«... Atatürkçülük halkçıdır, demokratiktir, sosyaldir ve barışçıdır. Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için, sadece siyasal düzeyde ve üst yapıda kal-

---

54) Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, TTK Basımevi, Ankara 1956 s. 140 Ayrıca bk. *Atatürkçülük Nedir?* ss. 90-95; Atatürk Siyaset Ahlakı ve Siyasi Partiler, *Türk Dili* Sayı 122 Kasım 1961

55) Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, s. 120

56) Enver Ziya Karal, y.a.g.e. s. 153; Ayrıca bk. Atatürk Ve Tarih, *Türk Dili*, Sayı 170, Kasım 1965; Atatürk'ü Anlamak, *Atatürk'e Saygı*, TDK Ankara 1969 ss. 102-114; Atatürk'ü Hatırlamak, *Türk Dili* Sayı 194 Kasım 1967; İnsan Olarak Atatürk, *Türk Dili* Kasım 1968; *Atatürk* (Salih Omurtak, Hasan-Ali Yücel, İhsan Sungu, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir ile beraber) 1000 Temel Eser No 25 MEB İstanbul 1970 308 16 s.

mayarak, sosyal ve ekonomik alt yapıya yönelme ve bu yapıda halkı, halk için halkın gücü ile kalkındırmayı amaçlar ve bunları da sınıf kavgalarına yol açmadan sosyal barışı gerçekleştirmek için, devletin, yapıcı planlayıcı, düzenleyici ve emredici rolünü ön planda tutmayı ve böylece az gelişmiş bir sosyal yapıdan kurtulmayı amaç sayar.

Atatürkçülük müsbet ilme ve hür duyguya dayanır. Sanat ve bilim dallarında, **bu yurdun gerçeklerine** ve ihtiyaçlarına göre yaratıcı, gücü harekete geçirir. Bunu, laik, akılcı, hür bir düşünüşte, müsbet ilme ve hür duyguya dayanarak gerçekleştirir. Yalnız bu kaynaklara başvurarak araştırma ve denemelerini sürdürür.

Atatürkçülük dinamiktir. Yukarıdaki açıklamalarda belirtilen Atatürkçülük, sadece, fikir planında da kalmayarak, yenilik ve gelişme düşmanı tutucularla savaşmayı emreder. Bu bakımdan anti-emperyalist, anti-kolonyasit, laik, ilerletici ve yürüyüş halinde bulunan, dinamik, sürekli, bir kalkınma ve hareket sistemidir.» (57)

32. Doç. Dr. Ahmet Mumcu

«... Ulusal Kurtuluş Savaşı bittikten ve Cumhuriyet kurulduktan sonra, Türkiye uzun bir süre, tek parti rejimi içinde yaşamıştır. 1924 yılında, kısa bir süre çalıştıktan sonra kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın devrimler için ne derece büyük

57) Reşat Kaynar, *Yakın Tarihimizin Işığı Altında, Atatürkçülük Üzerine Bir İnceleme Denemesi,* İstanbul İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi, Türkiye Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1973 s. 4 Ayrıca bk. Atatürkçülük ve Din Adamı, *Cumhuriyet,* 7 Eylül 1963; *Atatürkçülük Nedir* ss. 188-194; Yukarıda 32 Numaralı dipnotunda belirtilen Forum.

bir tehlike gösterdiği anlaşılmıştır. Bu tarihten sonra, 1930 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi, yurttaki tek siyasal kuruluş olarak kalmıştır.

Ancak, devrimi yürüten kadro, özellikle Atatürk ve İsmet Paşa, tek partinin sakıncalarını biliyorlardı. Onlar, yalnız devrimleri hızla ve tehlikesizce yürütebilmek için Takrir-i Sukun Kanunu'na dayanarak, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapattırmışlardı. Parlamento içinde dürüst ve çalışkan bir muhalefetin bulunmasını rejim için zorunlu görüyorlardı. Gerçekten, bütün devlet hizmetlerinin CHP kanalıyla yürütülmesi ve onun karşısında, yapılan işlerin eleştirisini sağlayacak bir siyasal kuruluşun bulunmaması, denetim yöntemini eksik bırakıyordu. (58)

1930 yılında, belli başlı devrimlerin bir bölümü tamamlanmıştı. Halk huzur ve güven içinde bulunuyordu. Ancak, 1929 yılında ABD de çıkan ve kısa bir sürede bütün dünyayı saran büyük iktisadî bunalım, yurdumuza da sıçramıştı. En modern ve kalkınmış ülkelerde bile, büyük bir enflasyon ve işsizlik başlamıştı. Bağımsızlık savaşını başarı ile bitirip ulusal iktisadî kalkınmayı yoluna sokmak üzere olan devrim hükümeti, yaptığı hamleleri duraklatmak zorunda kalmıştı. İhracatımız azalmış, bu nedenle yeni sanayi kuruluşları açmak imkanı kısıtlanmıştı. Ayrıca, büyük bir demiryolu yapımı işine girilmesi bu sıralara rastlamıştı. Dünya iktisadî bunalımı bu nedenle Türkiye'yi de durgunluğa sürükledi. Halk, durumundan yakınmağa başladı.

---

58) Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, 3. bs. AÜHF Ankara 1974 s. 151

Atatürk ve arkadaşları, hükümetin izlediği iktisat siyasetini eleştirip, daha doğru bir yöne sokabilecek ikinci bir siyasal partinin gerekliliğine inandılar. Bu gerçekleşirse, Meclis içi ve dışı denetim daha da ciddileşecek, halkın dilekleri **üst kadroya** daha olumlu biçimde ulaşacaktı. (59)

Atatürk, bu güç işi, yakın arkadaşı, o sırada Paris Büyükelçisi bulunan Ali Fethi (Okyar) Beye verdi. Fethi Bey özellikle liberalizm taraftarı idi... Fethi Bey 12 Ağustos 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu... Atatürk pek çok arkadaşını bu partiye girmek için teşvik ediyordu. Ancak, işler, umulduğu gibi yürümedi. Laiklik ilkesini daha hâlâ benimsemeyen gerici tutucular, bu partiye dolmaya başladılar. Fethi Beyin çabalarına rağmen bu gidişe engel olunamıyordu. Özellikle Ege bölgesindeki Merkezlerde, parti örgütü gericilerin eline geçmişti. Bir aralık Atatürk'ün resimlerinin yırtılması gibi olaylar bile görüldü. Sonunda Ali Fethi Bey, 18 Aralık 1930 da partisini kapatmak zorunda kaldı.

Atatürk'ün ölümüne değin, halkı demokratik bir eğitime uyruk tutma yolundaki etkinlik eksilmedi. Tek partili sistem içinde örneğin, Faşist İtalya ve Almanya'da olduğu gibi, asla koyu bir, «parti diktatörlüğü»ne gidilmedi. Atatürk, bu konularda kendisine verilen fikirlere hiç rağbet etmemiş, gerçek demokratik rejimin kurulmasını her zaman özlemiştir. CHP içindeki etkinlik türlü yollarla halkı, gerçek demokrasiye götürmek yolunda gelişmiş sayılabilir.» (60)

---

59) Ahmet Mumcu, a.g.e. s. 152

60) Ahmet Mumcu, a.g.e. s 153

33. Prof. Dr. Kemal Karpat

«... Şu gerçek inkar edilemez ki, Atatürk bütün hayatı boyunca diğer tek parti sistemlerinde olduğu gibi belli bir teoriyi doğmatik olarak tatbik etmekten çok halk arasında yaşayan görüşleri bulmaya ve parti programına sokmaya çalıştı. **Bu amaçla Halk Partisi programı partinin temsil ettiği farzedilen bütün sosyal grupların ihtiyaçların karşılamak üzere yavaş yavaş genişletildi.** Gerçekten Halk Partisinin 1923 seçimlerine girdiği ilk programında sadece 9 temel prensip vardı. Bu prensipler, Türk milletinin tek temsilcisi olarak Millet Meclisinin otoritesini kurmak amacını güdüyordu. 1927 deki parti kurultayı, Partiyi, Cumhuriyetçi, Milliyetçi ve Halkçı olarak tanımlayarak daha teferruatlı bir program çizdi Nihayet 10 Mayıs 1931 Kurultayı genel olarak Kemalizm diye bilinen ve daha sonra 1937 de Anayasanın 2. maddesini teşkil eden 6 prensibi kabul etti. Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, İnkılapçılık» (61)

«1923 ten 1945 e kadar, Türkiye'de bütün reformlara ve siyasî hareketlere Halk Partisi önayak olmuştu. Halk Partisi kendini bütün milletin temsilcisi sayıyordu. Parti, Kemalist inkılabın temsilcisi sıfatıyla her yerde yerli eşrafın yetkilerini devraldı. Zamanında, hükümet ve devlet ve parti öylesine aynı hüviyete bürünmüşlerdi ki, ulaşılan başarıları veya bunlara yönetilen tenkitleri partiden ayırmak imkansız hale gelmiştir. Partinin bu durumunu en iyi millî bayramlarda kullanılan şu slogan gösteriyordu:

---

61) Kemal Karpat, *Türk Demokrasisi Tarihi, Sosyal Ekonomik Ve Kültürel Temeller*, İstanbul 1967 s. 334

«Tek Parti, Tek Şef , Tek Millet» (62)

«... Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük şahsiyeti bu bölümde anlatılamaz. Henüz onun toplumsal, iktisadî, kültürel, problemler üzerindeki temel fikirlerini gösterecek çalışmalar yapılmamıştır. O'nun vatandaşa olan inancını, Türk halkına şerefli bir hayat sağlayan çabalarını gösteren etraflı bir inceleme yoktur. Atatürk'ün halka olan inancı reformların bekasını sağladı. Atatürk ilk Büyük Millet Meclisinde, mutaassıplarla sosyalistleri, toprak ağalarıyla aşiret reislerini ikna yolu ile birleştirebilen, ortak gayeler için elbirliği yapmalarını sağlayan, mahir bir liderdi. Atatürk isteseydi, memleketteki itibarı sayesinde, kolayca padişah olabilirdi. Fakat seçime dayanan bir Cumhurbaşkanı kalmayı tercih etti. Memleket işlerinin gerçekten tek hakimi, o idi. Fakat Türkiye'de bir daha kimsenin diktatör olmaması için diktatör olmuştu.» (Levis, Yakın Gelişmeler, s. 33) (63)

34. Prof. Dr. Niyazi Berkes

«... Din, devlet, dil, yazı ve tarih alanlarında, Atatürk'ün önderlik etkisiyle, gerçekleştirilebilen atılımlar, gerçekte, uygarlık değişimi için gerekli olan düşün ve görüş özgürlüklerinin kapılarının açılışını gösterir... Gerici gidişlere karşı korunmanın güvencelerinden biri, tarihle bilinçli ve objektif bir bağ kurulmasıdır. Atatürk'ün bu yolu da açmış olması tesadüf değildir.» (64)

---

62) Kemal Karpat a.g.e. s. 334

63) Kemal Karpat, a.g.e. ss. 333-334

64) Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Bilgi Yayınevi Ankara 1974 ss. 488-489

«... Kemalizmin sıkı bir şekilde, birbiri içine geçmiş üç önemli halkası vardır, a) Ulusal Bağımsızlık, b) Egemenliğin halkın kalkınmasına yarayacak yönde olması, c) Bunun devrimci atılımlarla gerçekleştirilmesi. Mustafa Kemal'in ölümünden sonra bu ilke ler arasındaki bağ koptu ve bu ilkelerden taviz verildi. «Tanzimat, Abdülhamit, Menderes» ve bu «Batı Medeniyetçiliği» anlayışlarının Batıcılığı, bu üç halkalı Batıcılık anlayışına ters düşer.» (65)

35. Prof. Dr. Cahit Tanyol

«... Geçenlerde Yön Dergisinin Atatürk ilkeleri üzerinde yaptığı bir «Açık Oturum» da en çok söz konusu olan halkçılık ve devletçilik oldu. Doğrusunu söylemek gerekirse, diğer ilkeler bu iki kavramın bir nevi tamamlayıcı unsuru olarak görülüyor. Oturumda Sayın Cevat Dursunoğlu, halkçılıktan, halk idaresi, demokrasi manasını çıkardı. Oturuma iştirak edenlerden bir kısmı, kendim de dahil, bu fikre iştirak etmedim. Çünkü Atatürk ilkelerindeki «halkçılık» politik değil, sosyal bir yöndü. Atatürk, halk iradesi ve halk idaresini, Anayasanın, «Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir», düsturunda açık ve seçik olarak formüle etmişti. Bu formülde de önemli olan, hakimiyetin hangi şartlar ve hangi prensipler altında kayıtsız, şartsız, milletin olacağını araştırmak vardı. Biz araştırmak zahmetine girmedik. Aktarmak kolaylığını seçtik.

---

65) Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975 ss. 279-280; Ayrıca bk. *200 Yıldır Neden Bocalıyoruz?* 2. bs. İstanbul 1965 ss. 83-179; *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Yön Yayınları, İstanbul 1965 ss. 141-202

«Halkçılık» kavramına tamamıyla sosyal bir anlam verdiğimiz zaman milliyetçilik prensibi lüzumsuz kalır. Çünkü milliyetçilik, halkçılığın, içinde bir unsurdur. Hatta, halkçılığın, ta kendisidir. Halkın dışında, halkı düşünmeyen, halkın faydasını korumayan hiçbir havram milliyetçiliğe giremez.» (66)

«... Kemalist doktrin millî bir sosyalizmdir. Bu kanıyı Mahmut Esat Bozkurt'un **Atatürk İhtilali** isimli kitabından çıkarmak mümkündür. Mahmut Esat Bozkurt'un bu eseri, günümüz için iki bakımdan önemlidir. Birincisi kitaptaki fikir ve görüşlerin Atatürk'ün tasvibinden geçmiş olmasıdır. Yazarın çeşitli politik doktrinler karşısında almış olduğu namuslu ve özgür davranış, **Türk devrimlerine temel** aranırken, yasak fikir bölgelerinin asla sözkonusu olamayacağını açığa vurmaktadır. İnsan düşüncesi gerilik dışındaki bütün fikrilere, özellikle komünizme ve onun tartışılmasına, Atatürk devrimleriyle rahatça kıyaslanmasına açık bulunmaktadır. Kitabı okurken her çeşit fikir özgürlüğünün, hiçbir kaygı, hiçbir korku, hiçbir engel ile sınırlanmadığını görüyoruz. Tam tersine kitabın, genel havası fikir özgürlüğünü teşvik ediyor... Eserin ikinci yanı, Türkiye Cumhuriyetinin ve onun devrimlerinin objektif ve bilimsel her türlü eleştiriye açık olmasıdır.» (67)

---

66) Cahit Tanyol, Atatürk İlkeleri, *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1962; Ayrıca bk. *Atatürkçülük Nedir?* a.g.e. ss. 166-171; Mahmut Esat Bozkurt'un, *Atatürk İhtilali*, kitabının ikinci yayınlanışında (Altın Kitaplar İstanbul 1967) Yazılan Önsöz, 1-16

67) Cahit Tanyol, Yukarıda sözü edilen kitaba yazılan Önsöz, s. 4

36. Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil

«... Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanarak 1931 yılında yayımlanan ve Atatürk tarafından da önceden görüldüğüne şüphe etmediğimiz «Tarih» kitabında, «... yabancı müelliflerin (Kemalizm) dedikleri, Türk İnkılap hareketinin temel prensipleri...» yani 6 ok sözkonusu edilmiştir. (**Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti,** İstanbul 1931 s. 187) Görüldüğü gibi bir yandan Kemalizm-Türk inkılabı olmakta, bir yandan da bu devrim hareketinin çoğul temeli olan ilkeleri işaret edilmektedir.

Tekin Alp'in Atatürk'ün sağlığında yayımlanan, «**Kemalizm**» adlı kitabı da, Atatürk'ün 1928 yılındaki yorumuna ve anlayışına uygun bir açıklama getirmektedir.» Parti programında yazılı olan İnkılap kelimesinin daima (revolution) tabiriyle tercüme edildiği doğrudur. Üniversitede İnkılap dersleri veren dört profesör de, bu kelimeyi (Revolution) mukabili ile tercüme etmişler ve bu hususta uzun tarifler yapmışlar, pek çok izahat vermişlerdir. Fakat, kelimelerin her zaman sabit ve değişmez mana taşımadığını unutmamalıdır. Kelimelerin manası da zamanla değişir, tekamül eder» diyen Tekin Alp, (**Kemalizm,** İstanbul 1936 s. 336-337) fikrini şöyle geliştirmektedir: «Yabancı bir dilde inkılap kelimesinin yeni manasını bir dereceye kadar ifade edebilen bir formülün mutlaka bulunması icabediyorsa, bunu belki radikalizm tabiriyle göstermek kabil olur... **Türk radikalizminin manası şudur: (Kabil olduğu kadar süratle, yolda durmayarak ve zamanı dev adımlarıyla aşarak hareket etmek)**... Hülasa etmek için diyeceğiz ki, parti programında daima görünen, inkılap remzi, fiilden ziyade, zihniyete, ruha, meto-

da taalluk eder.» (a.g.e. s. 338-340) Tekin Alp'in ortaya atıldığı zaman, «basbayağı ihtilal manasını» taşıdığını söylediği İnkılap kelimesini günümüzde, «devrim» sözcüğüyle karşılayabiliriz.» (68)

37. Prof. Dr. Tarık Özbilgen

«... Atatürkçülük hareketi, temelde milliyetçi bir akımdır. Nitekim milliyetçilik Atatürk tarafından kurulan CHP'nin 6 okundan birini teşkil etmiş ve daha sonra da diğer beş okla birlikte anayasanın metnine aktarılmıştır. İşte batılılaşma bu temel prensip ile çatışır karakterde görülmekte ve bu nedenle de Atatürkçülüğün kendi kendisi ile çelişme halinde olduğu öne sürülmektedir.

Söz konusu görüş yanlıları, ilk olarak nasyonalizm ile şövenizmi karıştırıyorlar. Nasyonalizm, altruist diyemesek bile, karşısında başka unsurların da var olduğunu gözden ayırmayan, —deyim yerinde ise— meşru ve dürüst bir egoizme dayanır. Komşularını tedirgin etmeden yaşayan, onlarla karşılıklı fayda temelli yapıcı ilişkilere girişen, genellikle söylendiğ ıgibi, «iyi komşu» kimliğinde bir ulus anlayışına sahiptir. «Yurtta barış, cihanda barış» prensibi ile Atatürkçülük, böyle bir milliyetçilik prensibini benimsemiştir.

Şövenizm, nasyonalizmi benimsemek şöyle dur-

---

68) Cavit Orhan Tütengil, Atatürk'ün Devrim Anlayışı ve Türk Devrimi, *Atatürk Ve Devrim, Atatürkçü Düşünce Üzerinde Denemeler*, TTK Basımevi, Ankara 1973 ss. 64-65; Ayrıca bk. Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak, *Cumhuriyet* 11 Kasım 1964; Ulusal Eğitimin Atatürkçü İlkeleri, *Türk Dili* Sayı 254, Kasım 1972 s. 188 vd.; Cumhuriyet Türkiyesinde Milli Eğitim, *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1973 (50 Yıl Eki s. 10); *Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak*, Varlık Yayınları, İstanbul 1975, ss. 16-21

sun, onun tam tersi bir politik anlayış biçimidir. Bu itibarladır ki, iki kavramı deyimlemek üzere nasyonalizm ve şövenizm gibi etimolojileri apayrı olan iki terim kullanılır. (69)

İşte Atatürkçülük, nasyonalizm ile değil, fakat şövenizm ile çelişme halendedir. Şöven akım batılaşma değil, uygarlaşma gereklidir, derken, bilinç altındaki bu gerekçeye dayanmaktadır. Bir zamanlar Türk'ün militer gücü önünde tir tir titreyen bir Batı da kim oluyor! Militer güçlülük endüsrializasyonu gerekli kılmasa bu patalojik düşünce, teknik resepsiyona da karşı çıkacaktır. Zira primitif mantaliteyi temsil eden bütün anlayış biçimleri gibi, gerçek dışı, çalışma ve dürüst yaşama düşmanı, bir terimle mizoneisttir. İşin üzülünecek yanı ulusal tarihimizde hemen daima bu patalojik düşünce tarzının egemen olmuş ve ulusu felakete sürüklemiş bulunmasıdır. Uygarlaşmayı engeleyen, nedenlerin temelinde hep bu patalojik düşünce yer almaktadır. ve «Misak-ı milli sınırları» prensipleri ile bu patalojik düşünceye kesin bir son vermenin gerektiğini ortaya kovmuştur. Atatürk, anlamıştır ki, hele az gelişmiş ülkelerde bugün, şövenizmin hiçbir olumlu fonksiyonu yoktur. Geri kalmış ülkelerin yapacağı iş başkalarını sömürmek hayaline kapılmak değil, fakat başkaları tarafından sömürülmemeye çalışmaktır. Ve bunda başarı sağlamanın yolu da, batılılaşmadan geçmektedir.» (70)

---

69) Tarık Özbilgen, Batılaşma Problemi Üzerine Bir Uygulamalı Sosyoloji Denemesi, *İÜHFD* Cilt 34 Sayı 1-4 1969 s. 449

70) Tarık Özbilen, a.g.m. s. 450; Ayrıca bk. Sosyolojinin Verileri Açısından Sosyalizmin Meşruluk Sınırları, *İÜHFD*, Cilt 32 Sayı 1 1966 ss. 219-269; Hukuk ve Sosyal Hayat Bağlılığının Çeşitli Yönleri, *Sosyoloji Konferansları 1963-1964 Dördüncü Kitap*,

38. Prof. Dr. Pertev Naili Boratav

«... Özü gelenekçiliğe karşı olan Kemalist reformlar yeni kuşaklarla, onların geçmişleri arasında Nitekim, Atatürk'te, «Yurtta barış, cihanda barış» tam bir kopukluk yarattıkları için çoğu zaman eleştiriye uğramışlardır. Oysa, Kemalizmin kültürel programı, insan bilimlerine, tarih, filoloji, etnoloji bilimlerine o günedek tanımadıkları bir atılım kazandırmıştır. Bunlar Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'dur. Atatürk ölümünde, bu kurumlara, kişisel servetinin hemen tümünü bağışlamıştır.

Meslekten asker olan Atatürk'ün politikacı kişiliği çizmesi gerekiyordu. Mustafa Kemal üniformalarından her tedirginlik duyduğunda siyasal işlevini görmek için general giysilerinden sıyrılmasını bilmiştir. Atatürk eylem adamıydı. Kuramcı değil. Ancak, olayların gösterdiği gelişme ona, bir bakıma yapısına aykırı olan devrimci ideoloji yapma görevini yüklemiştir. Kemalist devrimlerde teori eyleme önayak olmamış, eylemi izlemiştir. Reformlar önceden oluşturulup açıklanan bir programa göre değil de neredeyse ard arda tasarlanmış, uygulamaya konmuştur. Atatürk'ün yakın arkadaşlarının anılarından biyograflarının yazılarından, Mustafa Kemal'in tasarılarını Meclis tartışmalarına sunmazdan önce, düşüncelerin nasıl kısıtlı bir çevre içinde ortaya attığına değinen birçok çarpıcı ayrıntılara rast-

---

İÜİF İstanbul 1964 ss. 93-102; İki Aktüel Sorun Üzerinde Anayasanın Sosyolojik Yorumu, *Mukayeseli Hukuk ve Araştırma Dergisi*, Sayı 5 *İÜMHEY* İstanbul 1969 ss. 7-39; Bir Sempozyumdan İzlenimler, *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1973; Milliyetçilik Üzerine, *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1975 (*Cumhuriyet 1976* ss. 31-32); Bölücülükte Yanlışlık, *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1976

lanır. Bazan sert bir hava içinde geçen bu tartışmalar, bir bakıma devrimci eğitim dersleri yerine geçmiştir. Atatürk'ün öğretisinde yetişen aydınların yapıtları olan Kemalist ideolojinin ilk sentezleri 1930 lardan sonra yayımlanmaya başlamıştır.» (71)

39. Prof. Sadun Aren

«... Atatürk imtiyasız sınıfsız bir toplum düzeni istiyor. Sosyalizmi bildiğinde de şüphe yok. Fakat, sadece terminolojiyi değiştirmekle kalmamış, imtiyazsız, sınıfsız bir toplum kurmanın icaplarını da yerine getirmemiş, eşrafın bertaraf edilmesi ve devletçiliğe yönelmek gibi...» (72)

40. Doç. Dr. Emre Kongar

«... Atatürk devrimlerinin birinci niteliği, «devletçi-seçkinci» bir grup tarafından geniş halk kitlelerine tepeden inme bir biçimde uygulanmış olmalarıdır. Bu «devletçi-seçkinci» grup Osmanlı geleneğinin bir ürünüydü. Ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ortada görülen tek toplumsal ve siyasal güçtü. Dev-

---

71) Pertev Naili Boratav, Kemalist Kültür Devrimi, *Yeni Ortam*, 29 Ekim 1973; Aynı yazı için bk. *Cumhuriyet* 29 Ekim 1973 (Ulusal Birliği Kuran Bir Kültür Devrimi) No: Le Monde gazetesindeki aynı yazıdan Türkçeye çevrilen bu yazının *Yeni Ortam* ve *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan çevirileri arasında muhteva farkı vardır. Örneğin, Yeni Ortam gazetesindeki tercümede, Anadolu'daki Etnik gruplar sayılırken Kürtlerin de adı geçmektedir. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan tercümede, yazının bu kısmı çıkarılmıştır.

72) Açık Oturum: Atatürk'ün Özlediği Türkiye'yi Kurabildik mi? Yöneten Doğan Avcıoğlu, Katılanlar: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cemal Hüsnü Taray, Sadun Aren, Cevat Dursunoğlu, Cahit Tanyol, Kemal Tahir, Şevket Süreyya Aydemir, (*Yön*, Sayı 47 7 Kasım 1962, Atatürk Özel Sayısı, ss. 12-14

rimlerin ikinci niteliği, Batı tipi bir toplum yaratmaya yönelmiş olmalarıydı. Başka bir deyişle bu devrimler Batıda görülen toplum modellerinden esinlenerek uygulamaya konulmuşlardı. Üçüncü bir nitelikleri, hepsinin aynı anda topluma sunulmamış olmasıydı. Kemalist eylem zaman içinde geliştikçe, her bir devrim biçimlenmiş ve adım adım uygulamaya konulmuştu. Dördüncü bir nitelik, bütün devrimlerin temelinde, ana kavram kurumsal açıdan, **«halk egemenliği»** ilkesinin yatmasıdır.» (73)

«... Mustafa Kemal geniş halk kitleleriyle aydınlar arasındaki uçurumu kapatmak istiyordu. Aslında **«halk egemenliğine»** olan inancı, bu amacın altında yatan temel ilkeydi. Örnek alınan model, Batı tipi toplum yapısıydı. Fakat Mustafa Kemal, her türlü salt öykünmeciliğe karşıydı. Bu nedenle Batıdaki kurumları Türkiye'ye aktarmak yerine Batı uygarlığının temelinde yatan ilkeleri uygulamak istiyordu. Bunlar, ulusçuluk, ulusal bir ekonomi ve yaşam görüşü olarak, bilime dayalı pozitivist bir yaklaşımdı.» (74)

41. Doç. Dr. Özkan Tikveş

«... Ayrıntıları ile incelenen anayasalarımızın birçok kuralı Atatürk devrimi ile ilgilidir. Bunlar devrimi hukuka bağlayan birer köprü başıdır. Bu kurallar aynı zamanda hukuka ve Atatürk devriminin amacına uygun bir yön çizmiş bulunuyor.» (Atatürk ve Hukuk, **Milliyet**, 10 Kasım 1975)

«... Atatürk, kuvvetler birliği nazariyesini savunurken ve buna dayanan Meclis hükümeti sistemi-

---

73) Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Cem Yayınevi, İstanbul 1976 s. 106

74) Emre Kongar, a.g.e. ss. 107-108

nin kurulmasını isterken «kuvvet» kavramıyla sadece yasama ve yürütmeyi kastetmekteydi. Büyük Millet Meclisine tevdi edilmesini zaruri addettiği şey münhasıran bu kuvvetti. Yargı bağımsızdı.» (Atatürk ve Hukuk, **Milliyet**, 14 Kasım 1975)

«... Atatürk devriminin uygulanması geniş ölçüde, sosyal hayatı düzenleyen ve uyulması zorunlu, bağlayıcı kurallar demeti olan **Hukuka** dayanmıştır. Bu konuda, «Batı hukuku ve uygulamaları» ön planda örnek olmuştur. Atatürk devrimi ile, modern Türk hukuku (ve Anayasa metinleri) arasında yakın bir bağ vardır. Bu bağ **devrimin** geliştirilmesi ve korunması bakımından günümüzde devam etmektedir.» (Atatürk ve Hukuk, **Milliyet** 20 Kasım 1975; Ayrıca bk. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Hukukuna Giriş, **50 Yıl Armağanı, Cumhuriyet Döneminde Hukuk**, İÜHF. İstanbul 1973 ss. 191-204)

Tek parti döneminin, yani Büyük Şef (daha sonra Ebedî Şef) Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Millî Şef (Değişmez Genel Başkan) İsmet İnönü'nün, dönemi ile ilgili olarak söylenenleri bu şekilde özetleyebiliriz. Bu listeyi genişletmek her zaman mümkündür. Örneğin, Prof. Dr. Nihat Erim (75), Prof. Dr. Uğur Alacakaptan (76), Prof. Dr. İlhan Akın (77), Prof. Seha Me-

75) Nihat Erim'le Bir Konuşma, *Yön*, Sayı 18, 18 Nisan 1962, s. 7; Erim, 1971 in Sonunda Durumu ve Sorunları Nasıl Görüyordu? (Abdi İpekçi ile yapılan konuşma) *Milliyet 1971*, ss. 33-40 s. 93 vd.

76) Kişi Dokunulmazlığı, Kişi Güvenliği, *Türkiye'de İnsan Hakları Semineri*, ss. 73-81 ve 82-87

77) *Temel Hak ve Özgürlükler*, 3. bs. İÜHF İstanbul 1971 s. 143 vd.; Cumhuriyetin 50. Yılında Temel Hak ve Özgürlükler, *50 Yıl Armağanı Cumhuriyet Döneminde Hukuk*, (Mehmet Akat İle Beraber) İÜHF İstanbul 1973 ss. 21-52; *Kamu Hukuku, Devlet*

ray (78), Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu (79), Prof. Yusuf Hikmet Bayur (80), Prof. Dr. Aytekin Ataay (81), Prof. Dr. Orhan Türkdoğan (82), Doç. Dr. Cevdet Gökalp (83), Prof. Rıfkı Salim Burçak (84), Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak (85), Ord. Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin (86)... gibi üniversite mensupları da yazılarında aşağı yukarı

Doktirinleri, Temel Hak ve Özgürlükler, İÜHF İstanbul 1974 ss. 377-422; *Türk Devrimi Tarihi* İÜHF İstanbul 1976, 154 s.

78) Sevinç Günü Ama, Düşünce Günü de, *Milliyet,* 29 Ekim 1973

79) Devlet Adamı Atatürk, *Atatürkçülük Nedir?* Hazırlayan Yaşar Nabi, Varlık Yayınları, İstanbul 1965 ss. 195-211; *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazaî Murakabesi,* SBF Ankara 1951; *Demokrasiye ve Diktatörlüğe Dair Makaleler* (Forum Dergisinde yayınlanan makalelerin kitap haline getirilmiş şekli) İstanbul 1957; *Millet Yolunda,* Dergah Yayınları, İstanbul 1975

80) Atatürk Üzerinde Birkaç Düşünce, *Atatürkçülük Nedir,* Hazırlayan Yaşar Nabi, Varlık Yayınları, İstanbul 1963, ss. 221-226

81) Atatürk'ün Laiklik Anlayışı ve Medeni Kanun, *50. Yıl Armağanı, Cumhuriyetin 50. Yılında Hukuk,* İÜHF İstanbul, 1973 ss. 191-204

82) Tepedeki Adam: Mustafa Kemal, *50. Yıl Armağanı, Genel Konular,* Cilt II. Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum 1974 ss. 421-431; Kemalist Modelde Fert ve Devlet İlişkileri, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, Erzurum 1977

83) Kemal Atatürk'ün Türk Tarihindeki Yeri, Yahut Türk Tarihinde Atatürkler, *50. Yıl Armağanı, Genel Konular Cilt II.* Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum 1974 ss. 25-36

84) Atatürk ve Aydınlarımız, *Adana İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi* Dergisi, Sayı 3 1974 ss. 1-7,; Türkiye'de Demokrasiye Geçiş, *Adana İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Dergisi,* Sayı 5 1976 ss. 1-34

85) Atatürkçülük (Abdi İpekçi ile yapılan konuşma) Her Hafta Bir Sohbet, *Milliyet,* 12 Kasım 1973

86) Atatürk Devrimi ve Gençlik, *Türk Dili,* Sayı 74 1 Kasım 1957; Ayrıca bk. *Bayraklaşan Atatürk,* Derleyen, Sami N. Özerdim, Varlık Yayınları, İstanbul 1963 ss. 104-108

yukarıdakilere benzer fikir ve görüşleri tekrarlamaktadırlar.

Bunlardan başka zaman zaman Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı görevlerinde bulunan, İsmet İnönü (87), Celâl Bayar (88), Başbakanlık görevlerinde bulunan Süleyman Demirel (89), Bülent Ecevit (90), Prof. Dr. Nihat Erim gibi politikacılar da birbirine tıpatıp benzeyen ifadelerle tek parti döneminin özelliklerini anlatmaya çalışmaktadırlar. Bu dönemde, aynı, profesörlerin ifadelerine benzeyen ifadelerle, «hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu», bu dönemin demokrasiye geçiş için önemli bir aşama olduğu vs. gibi konular üzerinde, çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda, çeşitli vesilelerle durmuşlardır.

Bütün bunların dışında, Şevket Süreyya Aydemir (91), Doğan Avcıoğlu (92), İlhan Selçuk (93), İlhami

---

87) İsmet İnönü'nün konuşması için bk. *Ulus*, 16 Mayıs 1969, Ayrıca bk. Devlet Kurucusu Atatürk, *Atatürk Konferansları III, 1969*, TTK Ankara, 1970, ss. 1-16

88) *Hürriyet*, 29 Haziran 1969, «Başvekilim Adnan Menderes» başlığı altında, İsmet Bozdağ ile yapılan konuşma. Celal Bayar'ın bu konuşmaları kitap haline de getirilmiştir. *Başvekilim Adnan Menderes*, Derleyen İsmet Bozdağ, İstanbul (Tarihsiz) ss. 9-17

89) *1971 Buhranı ve Aydınlığa Doğru*, Doğuş Matbaası, Ankara 1973, 407 s.; *1973'e Bakarken*, Atak Matbaası Ankara (tarihsiz) 251.; *Büyük Türkiye*, Dergah Yayınları, İstanbul 1974

90) Ortanın Solu, 3. bs. Kim Yayınları, Ankara 1966 120 s.; *Bu Düzen Değişmelidir*, Ankara 1968 232 s.; *Atatürk Ve Devrimcilik*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1969 125 s.

91) *Tek Adam: Mustafa Kemal 1922-1938*, Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965 577 s.; *İkinci Adam: İsmet İnönü, Birinci Cilt*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1966, 488 s.; *İkinci Adam Cilt II.* İstanbul 1967 493 s.

92) *Türkiye'nin Düzeni Dün Bugün Yarın* Cilt I Cilt II. Cem

Soysal (94), İsmail Cem (95), Mahmut Goloğlu (96), Metin Toker (97), Rasih Nuri İleri (98), Hasan İzzettin Dinamo (99), Enver Kartekin (100), Yıldız Sertel (101), Ali Gevgilili (102), Çetin Altan (103), Nadir Nadi (104),

---

Yayınevi, İstanbul 1974, 1232 s.; *Milli Kurtuluş Tarihi* Cilt I. Cilt II. Cilt III. İstanbul 1974 1760 s.

93) *Mustafa Kemal'in Altın Saati,* Kitaş Yayınları, İstanbul 1969 283 s. *Yeni Krallar, Yeni Soytarılar,* 2. bs. Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1976 319 s.

94) *Sıfıra Sıfır Elde Sıfır,* Kitaş Yayınları, İstanbul 1969 280 s *Günün İçinden,* Bilgi Yayınevi Ankara 1975 395 s.

95) Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, 4. bs. Cem Yayınevi, İstanbul 1974 576 s.

96) *Devrimler Ve Tepkileri* (1924-1930) Başnur Matbaası, 1972 Ankara, 326 s,; *Tek Partili Cumhuriyet,* Kalite Matbaası Ankara 1974, 355 s.; *Milli Şef Dönemi,* (1939-1945) Kalite Matbaası, Ankara 1974 423 s.

97) *Tek Partiden Çok Partiye,* Milliyet Yayınları, İstanbul 1970 350 s.

98) *Atatürk Ve Komünizm,* Anadolu Yayınları, İstanbul 1970, 388 s.; *Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik,* Anadolu Yayınları, İstanbul 1976 144 s.

99) *Kutsal Barış, May Yayınları,* Cilt 4, 5, 6, 7

100) *Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi,* Sinan Yayınları, İstanbul 1973 336 s.

101) *Türkiye'de İlerici Akımlar* Ant Yayınları İstanbul 1969 416 s.

102) Türk Toplumu Gelişme Evreleri ve Yarın, I. Kemalizmin Önüne Cumhuriyetle Gelen Tarihsel İkilik, *Milliyet,* 30 Ekim 1973; II. Kemalist İktisat Felsefesi, *Milliyet,* 31 Ekim 1973; III. Yeni Türk Toplumu Nasıl Oluştu? *Milliyet,* 1 Kasım 1973; IV. Hangi Yol, Zorlama mı İnandırma mı? *Milliyet,* 2 Kasım 1973; V. Dışa Bağımlılık Nasıl Azaltılacak? *Milliyet,* 3 Kasım 1973; VI. Minarelerin Altındaki Yeni Dünya, *Milliyet,* 4 Kasım 1973; Ayrıca bk. Yukarıda 4 ve 32 numaralı dipnotlarında sözü edilen Forumlar.

103) *Atatürk'ün Sosyal Görüşleri,* 2. bs. Dönem Yayınları, İstanbul 1965 89 s.; *Suçlanan Yazılar,* 2. bs. Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, 337 s. *Geçip Giderken,* Gün Yayınları, İstanbul 1968, 288 s.

Çetin Yetkin (105), Mustafa Coşturoğlu (106), Ceyhun Atuf Kansu, Mehmet Salihoğlu, Anıl Çeçen, Kadri Kaplan, Sami N. Özerdim, Rauf İnan (107), Falih Rıfkı Atay (108), Cevat Dursunoğlu (109), Yakub Kadri Karaosmanoğlu (110), Cemal Hüsnü Taray (111), Yaşar Nabi Nayır (112), Abdi İpekçi (113), Turhan Tokgöz

---

104) *Perde Aralığından*, 2. bs. Cumhuriyet Yayınları, İstanbul (1965) 311 s.; *27 Mayıstan 12 Mart'a* (Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Önsözü İle) Sinan Yayınları, İstanbul 1972, 549 s. *Sil Baştan*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975 277 s.

105) *Etnik ve Toplumsal Yönleriyle Türk Halk Hareketleri ve Devrimler* Cilt 2 May Yayınları, İstanbul 1974 383 s.

106) *Sosyal Şizofreni ve Atatürkçülük Üzerindeki Baskısı*, Arı Matbaası, Ankara 1974 342 s.

107) İsimleri belirtilen 6 yazarın bu konulardaki yazıları için bk. *Kemalist Devrim Üzerine Denemeler, Teori ve Uygulama*, Ankara 1971 48 s.; *Atatürkçü Düşünce Üzerinde Denemeler*, Gönlümüz Atatürkçülük Ülküsüyle Dolu ve Yolumuz Kemalist Devrim Yolu, Ankara 1971 48 s.; *Atatürkçü Düşünce Üzerinde Denemeler I. Atatürk ve Toprak*, Ankara 1972 112 s.; *Atatürk ve Gençlik*, Ankara 1972 118 s.; 3. *Atatürk ve Devrim*, Ankara 1973, 27 s.; 4. *Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara 1973 95 s.; 5. *Atatürk ve Halkevleri*, Ankara 1974 268 s. Bu kitaplar, *Halkevleri Atatürk Enstitüsü* tarafından yayınlanmıştır.

108) *Çankaya Atatürk Devri Hatıraları*, 1918-1938 Cilt I. II, Dünya Yayınları İstanbul *1953, 688 s.; Çankaya, 1881-1938* 2. bs. İstanbul 1968 886 s.

109) Bk. Dipnotu 72, Ayrıca bk. Hatıralar, *Yön* Sayı 47, 2 Kasım 1962 Atatürk Özel Sayısı, ss. 15-16

110) Bk. Dipnotu 72

111) Bk. Dipnotu 72

112) *Atatürkçülük Nedir*, Varlık Yayınları, İstanbul 1963 ss. 238-292

113) Ellinci Yılın Durum Muhakemesi 1. Atatürk'ün Koyduğu Hedefe Yaklaşan Sağlam Adımlar, *Milliyet*, 29 Ekim 1973; 2. İmut Verimi Düşündürücü Karşılaştırmalar, *Milliyet*, 30 Ekim 1973.

(114), Vedat Günyol (115), İsmail Hakkı Tekinel (116), Osman Akol (117), Yaşar Aysev (118), Ahmet Kabaklı (119), Mahmut Tali Öngören (120), Tekin Erer (121), İlhan Tomansay (122), Melih Cevdet Anday (123), Oktay Akbal (124), Samim Kocagöz (125), Sabahattin Selek (126)... gibi yazarlar aşağı yukarı benzer konuları, birbirine benzer ifadelerle çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda, çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir.

Yukarıdaki bütün alıntıların ve belirtilen öteki kaynakların ortak bir özeti şu şekilde ifade edilebilir; tek parti döneminde «halk egemenliği» prensibine kesinlikle itibar edilmişitr. «Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir» ilkesine her zaman hürmet gösterilmiş ve gerekleri yerine getirilmiştir. Seçimler iki derecelidir

---

114) Halkçılığın Hikayesi I. Kuvayı Milliye Devri, *Yön*, Sayı 24. 30 Mayıs 1962, s. 15; II. Mustafa Kemal Ve Halk Partisi Devri, *Yön*, Sayı 25, 6 Haziran 1962 s. 17

115) *Devlet İnsan mı?* 2. bs. Çan Yayınları, İstanbul 1975 236 s.

116) Cumhuriyetin 50 Yılı, (Abdi İpekçi İle Konuşma) Her Hafta Bir Sohbet, *Milliyet*, 29 Ekim 1973

117) Cumhuriyetin Oluşum Doğrultusu, *Yeni Halkçı*, 4 Ekim 1973; Yazı Devrimi, *Yeni Halkçı*, 8 Kasım 1973

118) Atatürkçülüğün Çağdaş Yorumu, *Barış*, 30 Kasım 1973

119) 50. Yıl Sevinci, *Tercüman*, 28 Ekim 1973

120) Ne Mutlu Türküm Diyene, *Yeni Halkçı*, 11 Kasım 1973

121) *Yassı Ada Ve Sonrası*, İki Cilt birarada, Rek-tur Kitap Servisi, İstanbul, 1965 668 s.

122) Gelişme Motoru Atatürk, *Yeni Halkçı*, 12 Kasım 1973

128) Reşat Ekrem Koçu, Türkiye'de Seçimin Tarihi, *Tarih* 240-246

124) Meydan Onlara Kaldı, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1976

125) Parsellenen Dünya, *Sosyalist Yol*, Sayı 7-8 Ocak-Şubat 1976, ss. 39-42

126) İnönü, (Abdi İpekçi İle Yapılan Konuşma), *Milliyet*, 31 Aralık 1973

fakat her zaman serbest olarak yapılmıştır. Vatandaşlar oylarını hiçbir baskı ile karşılaşmadan kullanmışlardır. Hükümetlerin bütün ekonomik kararları, politik, ideolojik, hukukî bütün tasarrufları halka dönüktür, halk yararınadır. Türkiye'deki tek parti, Prof. Duverger'in ifade ettiği gibi, çok partili demokratik düzene geçişi hazırlayan, bir sistemdir. Bu bakımdan aynı dönemlerde Avrupa'da görülen öteki tek parti sistemlerinden ayrılır. Örneğin, Türkiye'de tek parti, hiçbir zaman hükümetin önüne geçmemiştir. Mustafa Kemal demokrasi taraftarıydı. Klasik demokrasi ilkelerine bağlıydı. Hukuk devleti anlayışına inanıyordu.

Bu bilgiler olgulardan kopuktur. Bunun için bilimsel değildir. Bu bilgiler geçmişin, bugünkü resmî ideolojiye göre değerlendirilmesidir. Olgulardan kopukluğu bundan ileri gelmektedir. Türkiye'deki tek parti düzenine temel olan ve ona hukukîlik veren ana metin, temel yasa Cumhuriyet Halk Fırkası'nın tüzüğüdür. Bu tüzük tek parti düzenine temel şeklini verdiği gibi, resmî ideolojinin kitlelere nasıl kabul ettirileceğini, nasıl yaygınlaştırılacağını göstermesi bakımından da önemlidir. Resmî ideolojiyi biçimlendiren metin ise CHF'nin programıdır. Bu tüzük bilinmeden, Türkiye'deki tek parti döneminin temel niteliğini kavramak mümkün değildir. Çünkü bu Türk Anayasasının çok üstünde duran bir yasadır. Adı «tüzük» olmasına rağmen işlevi ve bağlayıcılığı ondan çok daha fazladır.

BÖLÜM II

II. OLGU IV. CUMHURİYET HALK FIRKASININ (CHF) TÜZÜĞÜ (127)

1. Fiilî Durum Yaratılmasından Önceki Durum

CHF, şeklen 9 Eylül 1923'te kurulmuştur. Kurucuları, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunun üyeleridir. Yani Büyük Millet Meclisinde savaş sırasında teşekkül eden Birinci Grubun üyeleridir. İkinci Grub ise, muhalefet grubu olup daha sonra, Terakkiperver Fırka'yı kuracaklardır.

Büyük Millet Meclisi, 1 Nisan 1923'de seçimlerin yenilenmesi kararı aldı. Bu sırada, Gazi Mustafa Kemal Halk Fırkası fikrini ortaya attı. Gazi Mustafa Kemal o sıralar Büyük Millet Meclisi'nin başkanı idi. Ay-

127) Olgu I için bk. *Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama 1 Kürtlerin Mecburi İskanı*, ss. 117-247; Olgu II için bk. *Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama 2, Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu*, ss. 9-143; Olgu III için bk. Aynı Kitap ss. 145-190

nı zamanda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de başkanı idi. Seçimler, Haziran ve Temmuz aylarında çeşitli yerlerde, çeşitli tarihlerde yapıldı. Bu olguya kabaca bile olsa, **seçim**, demek mümkündür. Çünkü çeşitli gruplar katılmışlardır. Seçimlerde çeşitli fikir akımları temsil edilmiştir. Örneğin, mahalli adaylar ile, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin gösterdiği adaylar arasında çetin mücadeleler olmuştur. Bu mücadeleler sırasında, vilayetlerde, umumun arzusunu telif edecek çarelere başvurulmuş, adaylar böyle tesbit edilmiştir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı ve Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal, bu seçimlere «9 umde» beyannamesi adı verilen bir seçim beyannamesi ile katılmıştır. (128) Beyanname 8 Nisan 1923 tarihlidir. (129) Bu beyanname 1931 Kurultayında kabul edilen esas programa kadar, Cumhuriyet Halk Fırkasının programı olarak kabul edilmiştir. Ve 9 Umde, daima CHF'na mal edilmiştir. CHF'nin Programı (1931) ile ilgili çalışmada 9 Umde'den söz edilecektir.

1923 seçimlerinde, daha çok, Müdafaa-i Hukuk grubunun, yani Birinci Grubun adayları kazanmıştır. Bunun yanında İkinci Grubun adaylarından da kazananlar olmuştur. Seçimlerde kazanamayanlar ve ka-

---

128) Reşat Ekrem Koçu, Türkiye'de Seçimin Tarihi, *Tarih Dünyası*, Sayı 6, 30 Haziran 1950 ss. 256-260, Seçimler çeşitli yerlerde çeşitli tarihlerde yapılmıştır. Örneğin İstanbul'da 28 Haziran 1923 te, yapılmıştır. 10 Ağustos 1923 te ise, TBMM ikinci dönem çalışmalarına başlamıştır. 13 Ağustos 1923 te Gazi Mustafa Kemal yeniden TBMM başkanlığına seçilmiştir. Demekki seçimler Haziran- Temmuz aylarında yapılmıştır.

129) *Hakimiyeti Milliye*, 9 Nisan 1923; Ayrıca bk. *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, IV. (1917-1938) TİTE, Ankara 1964, ss. 488-490

zananlardan bir kısmı, daha sonra, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardır.

1923 seçimlerinden sonra, yeni kurulacak, Halk Fırkası'nın nizamnamesini hazırlamak için Müdafaa-i Hukuk Grubunun mebus üyeleri arasında, Ankara'da bir toplantı yapıldı. Fırkaya ait nizamname (tüzük) projelerinin incelenmesine başlandı. Bu müzakereler uzun sürdü. Nihayet 9 Eylül 1923 tarihindeki görüşmelerde nizamname kati olarak kabul edildi. Böylece 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası kuruldu ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Halk Fırkası'nın bünyesi içine sokuldu. Ve memleketin kaderi bu Fırkanın eline geçti. Aynı tarihte, Fırkanın başkan ve idare kurulu üyeleri seçildi. Seçim sonunda Halk Fırkası reisliğine, vazifesi Halk Fırkasının bünyesi içine girmekle bitmiş olan, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi ve Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa oybirliğiyle seçildi. Ve bu seçim ilan edildi.

23 Teşrinievvel (Ekim) 1923'de ise, Halk Fırkası Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa, İçişleri Bakanlığına aşağıdaki dilekçeyi vererek, Fırkanın kurulduğuna dair müracaatını yaptı.

«Dahiliye Vekâleti Celilesine (Yücekatına)

Halk fırkası nam ve unvanı ile, tesis ve teşkil ve musaddak (resmî) nizamnamesi takdim edilen, siyasi cemiyetin kanunu mahsusuna tevfikan, Türkiye dahilinde teşkilatta bulunmak üzere: Müsaadeyi Resmiyesinin itası rica ve heyet-i idare azasının:

Erzincan Mebusu Sabit (Sağıroğlu), İstanbul Mebusu Doktor Refik (Saydam), İzmir Mebusu Celâl (Bayar), Erzurum Mebusu Münir Hüsrev (Görele), Tekfurdağ Mebusu Cemil (Uybadın), Konya Mebu-

su Kâzım Hüsnü, İzmit Mebusu Saffet (Arıkan), Diyarbakır Mebusu Zülfü (Tigrel) beylerden mürekkep ve Halk Fırkası Kâtibi Umumisinin de Kütahya Mebusu Recep (Peker) beylerden ibaret bulunduğu arz olunur, efendim.» (130)

Böylece Halk Fırkası resmen kurulmuş oluyordu. Fırkanın adı, 10 Kasım 1924 tarihli toplantıda ise, Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirildi. Bu arada, 29 Ekim 1923 tarihinde, Halk Fırkası Reisi Gazi Mustafa Kemal Cumhurreisi seçildi. O zaman TBMM üye sayısı 287 idi. Gazi Mustafa Kemal 158 kişinin oyu ile Cum hurreisi oldu.

Halk Fırkası Reisi ve aynı zamanda Cumhurreisi olan Gazi Mustafa Kemal 19.11.1923 tarihli bir yazı ile Fırkanın Genel Başkan vekilliğine İsmet Paşa'yı tayin etti. Halk Fırkası Reisliğine vekalet etmesi için İsmet Paşa'ya gönderilen yazı şöyle:

«Halk Fırkası Reisi Umumiliği ile fiilen iştigale vazife-i haliyem müsait olmadığından zatı devletlerini tevkil ediyorum. Vekil Tayin ediyorum.» (131)

20.11.1923 tarihinde ise, Halk Fırkası Genel Başkan Vekili İsmet Paşa, vilayetlerdeki Müdafaa-i Hukuk merkezlerine gönderdiği bir yazıda bu vazifeyi kabul ettiğini, bildirmektedir. Bu yazı aynen şöyle:

«Bilumum Vilayet Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyelerine,

İntihabat (seçim) münasebetiyle, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından neşrolunan umdeleri havi

---

130) Bu dilekçe için bk. Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii,* Cilt 1 Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965 s. 39.

131) *Hâkimiyeti Milliye,* 21 Teşrisani (Kasım) 1923; Ayrıca bk. *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri* IV. s. 516.

beyannamede, bahsedildiği veçhile, Halk Fıkrası teşekkül eylemiştir.

Meclisteki Halk Fırkası Grubu, Fırka nizamnamesini tesbit etmiştir. Ve mezkur nizamname ahkamına tevfikan (adı geçen tüzüğe göre), Riyaseti Umumiyeye Fırkanın müessisi (kurucusu) bulunan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri intihap olunmuştur. (seçilmiştir) Müşürünileyh hazretlerinin, ahiren (biraz önce) Reisicumhurluğa intihap edilmiş olmalarından: Fırka Reisi umumiliği vazifesini, fiilen icraya acizlerini tevkil buyurmuşlardır.

Bütün vatan için halas-ı istiklal bitiren, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, sulh devrinin feyizli inkişafatını temine sarf-ı masai eylemek üzere: **Bu günden itibaren Halk Fırkasına inkilap edecek ve cemiyetin bütün idare heyetleri, Halk Fırkası idare heyetleri unvanı ile, ifayı vazifeye devam edeceklerdir.**

Matbu nizamnameler ve izhar edilen mühürler, derdest-i irsaldir (elden gönderilecektir). Fırka nizamnamesi mucibince: Fırka Katib-i Umumiliğine, Kütahya Mebusu Recep Beyefendi intihap olunmuştur. Katib-i Umumilik Riyaset namına muhabere eder.

İşbu maruzatımın vüsulünün (ulaştığının) ve bilumum Fırka teşkilatına tamimen iblağ olunduğunun (gönderildiğinin) işarını (bildirilmesini) rica ederim.

Vatanın necatının (kurtuluşunun) gayrı mümkün zannolunduğu yeis (üzüntü) günlerinde, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Türk tarihinin timsali gibi ayaklandı. Ve muhali (mümkün olmayan) mesut ve kati bir zafere kalbetti, (ulaştı). Bütün cihanın, siyasî, içtimaî, iktisadî müşkülat içinde çırpındığı

bir devirde: Türkiye'nin sulh hayatını nasıl yaşayacağına ve gayri kabili ihtikam sayılan müşkülatı nasıl yeneceğine bütün dünya, imtihan nazarı ile bakıyor.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Halk Fırkası unvanı altında, müstakbel büyük zaferini, katiyet ve hamasetle (yiğitlikle) istihsal etmeye muktedirdirler.

Bu hamaseti katiye ve samimiye ile, dünkü Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, bugünkü Halk Fırkası Heyetleriyle, ifayı vazifeye başlıyorum. 20 Teşrisani (Kasım) 1339 (1923)

Halk Fırkası Reis-i Umumi Vekili İsmet. (132)

Görüldüğü gibi İsmet Paşa bu tamimde, Halk Fırkası Başkan Vekilliğini kabul ettiğini belirtmektedir. Ayrıca, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatının tümüyle, bundan böyle Halk Fırkasına dönüştüğünü ve teşkilatın idare kurullarının Halk Fırkası İdare Kurulu unvanı ile vazifeye devam edeceklerini bildirmektedir.

Halk Fırkası İdare Heyeti 11 Aralık 1923 te bir toplantı yaptı. Bu toplantıda Fırkanın ilk nizamnamesi (tüzüğü) kabul edildi. Bu nizamnamenin bazı maddeleri şöyle:

Madde 1. Halk Fırkası, Cemiyetler Kanunu mucibince teşekkül etmiş, siyasi bir cemiyettir. Gayesi milli hakimiyetin, halk tarafından ve halk için, icrasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi asrî bir devlet haline yükseltmek ve Türkiye'de **bütün kuvvetlerin fevkinde** (üstünde) kanunun velayetini (egemenliğini) hakim kılmaya çalışmaktır.

Madde 2. Halk Fırkası nazarında halk mefhumu: Herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbir im-

132) Bu belge için bk. Giritlioğlu, a.g.e. s. 41.

tiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavat (eşitlik) kabul eden, bütün fertler halktandır.

Halkçılar: Hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatın, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen, ve kanunları vaz etmekteki mutlak hürriyet ve istiklali tanıyan fertlerdir.

Madde 3. Halk Fırkasına: Her Türk ve hariçten gelip Türk tabiiyet ve harsını kabul eden her fert dahil olabilir.

Madde 4. Halk Fırkasına dahil olan her fert: Fırkanın nizamnamesi ile programına ittiba edeceğine (uyacağına) dair imza verecektir. Mamafih, nizamname ile programda içtihadına muhalif maddeler varsa, fırkanın kongrelerinde, mutlak bir serbesti ve hürriyetle içtihatlarını beyan ederek, o gibi maddeleri, tadil veya ilgaya çalışabilecektir.

Bu metinden anlaşıldığı üzere, ilk nizamname, yani 1923 nizamnamesi fırkanın hem programına, hem de tüzüğüne ilişkin hükümleri ihtiva etmektedir. CHF'nın 1927 kurultayında, teferruatlı bir tüzük yapılmıştır. 1927 tüzüğünün ilk yedi maddesi programa ilişkin hükümler olup yukarıdaki dört maddenin değişik ifadelerle tekrarıdır. Yalnız birinci maddesinde çok önemli bir değişiklik yapılmıştır. 1927 tüzüğünün birinci maddesinde, fırkanın, halk hakimiyetinin tecellisi ile ilgili görevlerinden söz edilmemiştir. 1931 Kurultayında ise, program ve tüzük kesin olarak birbirinden ayrılmıştır. Bu kurultayda, gerek programa, gerek tüzüğe teferruatlı hükümler konulmuştur.

11 Aralık 1923 tarihli tüzüğün, birinci maddesi, milli hakimiyet anlayışından söz etmektedir. Fırkanın gayesi, «... milli hakimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek» denilmektedir. Bu

hükümler 20 Nisan 1924 tarihli ve 491 sayılı Anayasanın 3, 4 ve 9. maddelerinde aynen tekrar edilmiştir.

Madde 3. Hakimiyet bilakaydüşart milletindir.

Madde 4. TBMM Milletin yegane ve hakiki mümessili olup millet namına hakkı hakimiyeti istimal eder.

Madde 9. TBMM kanunu mahsusuna tevfikan millet tarafından müntehap mebuslardan müteşekkildir. (133)

2. CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in Fiilî Durum Yaratması, 1927 Mebus Tayinleri

Yukarıda belirtildiği gibi 1924 Anayasasının üçüncü maddesi, «Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir», demektedir. Dördüncü madde de hakimiyetin TBMM inde toplandığını ifade etmektedir. Dokuzuncu madde ise, TBMM üyelerinin **halk tarafından seçilmiş** mebuslardan meydana geleceğini belirtmektedir.

Bunlar CHF nın 1923 Nizamnamesinde, giderek 1924 Anayasasında yer alan hükümler. Fiilî durum ise, buna hiç uymamaktadır. 1927'den itibaren mebuslar, bizzat, CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından tayin edilmektedir. İzleyelim.

---

133) 10.1.1945 tarih ve 4695 sayılı kanun ile, bu maddeler şu şekilde düzenlenmiştir

Madde 3. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

Madde 4. Türk milletini ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder. Ve millet adına egemenlik yetkisini yalnız o kullanır.

Madde 4. Türkiye Büyük Millet Meclisi, özel kanuna göre, millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden kurulur.

Madde 9. Türkiye Büyük Millet Meclisi, özel kanuna göre, millet tarafından seçilmiş milletvekillerinden kurulur.

(Şeref Gözübüyük - Suna Kili, *Türk Anayasa Metinleri Tanzimattan Bugüne Kadar*, SBF Ankara 1957 s. 101 vd.)

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, 30 Ağustos 1927 tarihinde, CHF adayları hakkında, vatandaşlara bir tamim yayınlamıştır. Bu tamim şöyle:

«Aziz vatandaşlarım,

Cumhuriyet Halk Fırkası namına bütün memlekette Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığı için tesbit ettiğim zevatın heyeti umumiyesini ıttılaınıza (bilginize) arzediyorum. Her vatandaş için yeni devrede beraber çalışmağı münasib gördüğüm arkadaşların heyeti umumiyesinin birlikte görülmesini faideli addettim. Bunlardan, her daire-i intihabiyeye (seçim bölgesine) tefrik edeceğim mebus namzetlerini ayrıca imzam tahtında arzedeceğim.» (134)

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından yayınlanan bu tamim, anayasa, anayasa hukuku, anayasal gelişmeler vs. bakımından son derece önemlidir. Açıkça anlaşıldığı gibi CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal şunları söylemektedir:

1. TBMM azalığı için mebus namzetlerinin tümünü bilgilerinize sunuyorum.
2. Yeni devrede beraber çalışmağı münasib gördüğüm arkadaşlar bunlardır.
3. Bunları CHF adına bizzat kendim seçtim.
4. Bu mebus namzetlerinden hangilerinin, hangi vilayetlerin mebusu olacağını, ileride, yine, kendi imzamla yayınlayacağım.

Görüldüğü gibi Gazi Mustafa Kemal, mebusların kim olacağını, **CHF adına**, bizzat kendisinin tesbit ettiğini vurgulamaktadır. Bu bakımdan tamimde geçen, «tesbit ettiğim», «ıttılaınıza arzediyorum», «münasib

134) *Hakimiyeti Milliye*, 31 Ağustos 1927; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Cilt IV. s. 534.

gördüğüm», «faideli adettim», «tefrik edeceğim», «tahtında arzedeceğim», gibi «ben ben» diyen ifade biçimi son derece anlamlıdır. Bu dönemde CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in, devlet otoritesini bizzat kendisinin kullanmaya başladığı, bu otoriteye ortak tanımadığı anlaşılmaktadır.

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal bu şekilde 316 kişinin adını tesbit etmiştir. (135) Bu kişiler 2 Eylül 1927 tarihinde millet tarafından «seçilmiştir». (136) İkinci seçmenler tesbit edilmiş bu kişilerin isimlerini sandıklara atmışlardır. Böylece Milli irade tecelli etmiş, «halk egemenliği» gerçekleşmiştir.

29 Ağustos 1927 de, yine vatandaşlara yayınlanan «seçim» beyannamesinde ise şunlar söylenmektedir:

> «... Türk tarihi zaferlerle malidir (doludur) ve zaferlerden sonra milletin umumi hayatında ve istikbalinde müessir olacak esaslı tedabir ve ıslahat yolunda mühim neticeler alındığı mesbuk (görülmüş) değildir. Bunun içindir ki mazideki zaferlerin tesirleri mavakkat olmuş, ve millet ondan sonra daha müşkil şerait (şartlar) ve açık söylemek mecburiyetindeyim ki, inhitata (gerilemeye) maruz kalmıştır. **Ben ve siyasi fırkam**, zaferden sonra bilhassa bu esas nokta-i nazardan hareket ettik... İstiklal mücadelesinde, hakimiyet bilakaydü şart milletindir, düsturunu kazanarak çıkan milletimiz henüz

135) *TBMM Yıllık*, Devre IV İçtima: Fevkalade (4 Mayıs - 25 Temmuz 1931) TBMM Matbaası, Ankara 1931 s. 328.

136) Reşat Ekrem Koçu, 1927 «Seçim»lerinin 2 Eylül tarihinde yapıldığını yazmaktadır. Türkiye'de Seçimin Tarihi, *Tarih Dünyası*, Sayı 6, 30 Haziran 1950 s. 259; Dr. Servet Armağan ise, bir incelemesinde, «31 Ağustos 1927» seçimlerinden söz etmektedir. Türkiye'de Parlamento Seçimleri, *İÜHFD* Cilt 33 Sayı 3-4, 1968 *(Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil Hatıra Sayısı)* s. 73.

bu düsturu devletin şekli resmisinde kati ve tereddütsüz anlaşılacak ve Türk milletinin ebedî hayatında ve beynelmilel münasebatında herhangibir iltibas ve mükus ümide mahal vermeyecek bir tarzda tatbik edememişti. Cumhuriyetin ilanıyla hakimiyeti milliye düsturumuz halde ve istikbalde hakimiyeti milliye hududu dahilinde gösterilmek istenecek aykırı ihtimallere set çekmiş oldu. Türk milletinin başında bela olduğu asırlardan beri sabit olan hilafetin ilgasıyla Türk Cumhuriyeti tarihin cereyanında layık olduğu temiz ve kavi (güçlü) mevkii itibari bihakkın ihraz eyledi (elde etti) Cumhuriyet Halk Fırkası, Türk istiklali gibi Türk Cumhuriyetini de her gûna iştirak ve müdahalattan azade olan salim yeklinde (her türlü müdahalelerden uzak olarak) ilelebet muhafazaya vakfı vücut eylemeği vatanın birinci derecede sebebi mevcudiyeti addetmektedir.

...Dört sene evvel esas mesail meyanında hakimiyeti milliye hayatında dikkatli olacağımızı, milletimizin hayatını asrî ve medenî kanunlarla ıslaha çalışacağımızı, aşar vergisi ve tütün meselesi üzerinde ıslahat yapabileceğimizi derpiş ediyorduk. Hakimiyeti milliye düsturu hilafetsiz Türk Cumhuriyeti ile en mükemmel şekline irtika ettirildi. (en yüksek itibar verildi.)

... Önümüzdeki dört sene için CHF na yeniden itimad etmenizi istediğim bu günlerde benim mefkure ve mesaî arkadaşlarımın istikbale ait düşüncelerimiz dört sene evvelkinden daha vazıh, daha katidir.

... **Cumhuriyet Halk Fırkası namına, mebus namzetlerini ben kendi imzamla reylerinize arzediyorum.**

Mebus namzetlerini takdim ederken mazi tecrübeleri ve atinin taleb ettiği yüksek vazifeleri bilhassa gözönüne aldım. Bana layık gördüğünüz itimad ve mesuliyetin dört sene sonra tekrar temiz hesasını arzedebilmek için mesai arkadaşlarımı intihapta (mebusları tayinde) bilhassa itina göstermeye çalıştım. Mebus olarak vazife ve mesuliyet mevkiinde beraber çalışacağımız arkadaşlarımızın geçen tecrübelerden de istifade ederek vazifelerini hüsnü ifa edeceklerini ve bilhassa mebusluğun her mülahazadan akdem (önemli) ve **millet vekaleti** olduğunu ve bunun resmî ve hususî hayatta dahi birçok manevi ve mübin (hayırlı) külfetleri bulunduğunu nazardan uzak düşünmeyeceklerini kuvvetle ümid ederim... Büyük Millet Meclisine mebus olmak üzere takdim ettiğim namzetlere rey vermekle **bana ve fırkama** yeni hizmetler için imkan ve fırsat vereceksiniz...» (137)

Bu beyennameden açıkça görüldüğü gibi, CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, sık sık «milli irade», «hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir», gibi sloganları kullanıyor. Padişahın kovulmasıyla, hilafetin ilgasıyla, halk hakimiyetinin tecelli ettiğini söylüyor. Bu nokta çok önemlidir ve üzerinde dikkatle durulması gerekir. Gazi Mustafa Kemal Fırka Genel Başkanı olarak 316 mebusu bir kalemde tayin ediverdiği halde, bu yetkiyi kullanmada hiçbir ortak tanımadığı halde, halk hakimiyetinden, hakimiyetin kayıtsız şartsız, halka, millete ait olduğundan söz etmektedir. Besbelli bir şeyki, halkın, milletin, mebus «seçimlerinde» yani mebus tayinlerinde hiçbir fonksiyonu yoktur. Ona hiçbir şey sorul-

137) *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV* ss. 529-532.

mamakta, fikri alınmamaktadır. Demekki CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal kendisini, halk olarak millet olarak görmektedir. CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal, milleti oluşturan fertlerin teker teker toplamının meydana getirdiği bütüne eşittir. Halkın, milletin bizzat kendisidir. Böyle olunca, halkın, milleti meydana getiren fertlerin reyini teker teker sormaya gerek yoktur. Halkın iradesi, milli irade, CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'de tecelli ettiğine göre, O'nda somutlaşmış olduğuna göre, sadece O'nun iradesinin tecellisine bakmak yeter.

CHF Genel Başkanının işaret ettiği önemli bir nokta da, Padişahlığın, hilafetin seçimsiz olduğu, babadan oğula devredildiğidir. Bu kurumları, yani egemenlik kurumlarını temsil edecek başka alternatiflerin gelişmesine engel olunduğudur. Halbuki, ileride etraflıca görüleceği üzere, CHF'nın Genel Başkanlığı, dolayısıyla Cumhurreisliği de ömür boyudur. Yani Gazi Mustafa Kemal CHF Tüzüğü gereği ömür boyu CHF Genel Başkanı, dolayısıyla Cumhurreisidir. Bütün bunlar totaliter eğilimlerin ifadeleridir.

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, «seçim»den yani mebus tayinlerinden sonra, 7 Eylül 1927 de yayınladığı bir beyannamede bu hususları şu şekilde dile getirmektedir:

«Aziz vatandaşlarım,

İntihabat (seçim) neticelendi. Cumhuriyet Halk Fırkası namına takdim ettiğim namzetler memleketin her tarafında aziz vatandaşlarımın müttefikan (oybirliğiyle) umumi tasvip ve intihabına mazhar oldu. Aziz vatandaşlarımın tezahüratındaki asil manayı yüksek mesuliyet hissile layıkıyla ihata ediyorum (kavrıyorum).

Vatandaşlarım,

İntihap reyleriyle, **benim ve siyasi fırkamın**, geçen icraatımızı müttefikan (oy birliğiyle) tasvip ve teyid ettikleri (onayladıkları ve benimsedikleri) ve gelecek devredeki mesaimizi itimat ve emniyet ile teşçi eylediklerini (yüreklendirdiklerini) izhar ettiler. İntihabatın bu yüksek manası dikkati celbetmekten hali kalmayacaktır. **Evlatlarının serbest reyleriyle**, memleketin mukadderatını kalben emniyet beslediği ellere, tevdi eden Türkiye milli mefkuresinde sebat ve milli mesaîde sarsılmaz vahdetle muhterem ve kavi bir mevcudiyet olduğunu bir kere daha göstermiş oluyor. İtimadınızı tersin ve ilâ eden (sağlamlaştıran) aziz vatandaşlarıma, atiye (geleceğe) ve yeni muvaffakiyetlere itimadımızın kavi bir halde bulunduğunu tezkar ederim (hatırlatırım). **Bu beyanatım** aziz vatandaşlarıma hakiki ve samimi minnettarlıklarımın ifadesi Büyük Millet Meclisinin yeni devresinin arifesinde **benim ve siyasi fırkamın** mahmul olduğumuz (yüklendiğimiz) derin vazife hissiyatının izharıdır.» (138)

Bu beyannamede CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, «seçim»in sonuçlandığını, tesbit ettiği namzetlerin isim listelerinin, ikinci seçmenler tarafından, sandıklara, oybirliğiyle atıldığını, böylece milli iradenin, halk egemenliğinin tecelli ettiğini vurgulamaktadır. Oyların büyük bir serbestlik içinde kullanıldığını söylemektedir. Beyannamede geçen, «CHF namına takdim ettiğim», «ihata ediyorum», «benim ve siyasi fırkamın», «tezkar ederim», «beyanatım», gibi «ben ben..» diyen ve devlet otoritesini bizzat

138) *Hakimiyeti Milliye*, 8 Eylül 1927; *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV* ss. 534-535.

kendisinin kullandığını, buna ortak tanımadığını, belirten ifadeleri üzerinde dikkatle durmak gerekir. CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in «benim ve siyasi fırkamın» sözünü iki kere kullanmış olması ayrıca dikkate değer.

Bu belgeler, Gazi Mustafa Kemal'in 1927 yılının ortalarına doğru siyasal iktidarı iyice eline geçirdiğini, devlet otoritesini tek başına kullandığını göstermektedir. Gazi Mustafa Kemal başlıca iki süreç sonunda, kişisel iktidarına karşı girişilebilecek bütün muhalefet odaklarını kırmıştır. Bu olgulardan birisi Kürt direnmeleri, öteki İzmir suikastidir. Örneğin Kürt direnmeleri sırasında çıkarılan 4 Mart 1925 tarihli ve 578 sayılı Takrir-i Sükûn kanununun, nasıl çıktığı, iktidar ve muhalefet ilişkilerini göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu kanunu çıkaran ikinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye tam sayısı 287 kişidir. Kanunun çıkarılması sırasında Mecliste hazır bulunanların sayısı ise, 144 kişidir. Bu 144 kişiden 22 si red, 122 si kabul, demiştir. Demekki o günkü oturuma katılanlar 143 değildi 144 olduğu için kanun çıkabilmiştir. (139) Bu muhalefeti meydana getiren daha çok Kürt mebusları ve ittihatçılardır. Oturumlara katılmamak, katılıpta hükümetin getirdiği kanun tekliflerini benimsememek şeklindeki bu muhalefeti çeşitli zamanlarda, çeşitli olgular vesilesiyle izlemek mümkündür. İşte, bu tür muhalefet, yukarıda belirtilen, başlıca iki süreç sonunda iyice kırılmış ve sindirilmeye çalışılmıştır. Takrir-i Sükûn kanunu gereğince kurulan İs-

139) 4 Mart 1925 tarihli TBMM Zabıt Cerideleri hakkında söz eden, Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Başnur Matbaası, Ankara 1972 s. 120; İbrahim Arvas, *Hatıralarım*, Ankara 1964 ss. 34-36.

tiklal Mahkemeleri başlıca iki kategorideki insanları yargılamıştır. Birincisi Kürdistan'ın parçalanmasına ve Kürt ulusunun boyunduruk altına alınmasına tepki gösteren Kürtlerdir. Kemalistler 1919-1922 yılları arasında Kürtlere verilen sözleri, tamamen bir tarafa itmiş, İngiliz ve Fransız emperyalizmi ile işbirliği yaparak, Kürdistan'ın parçalanmasında ve Kürt ulusunun boyunduruk altına alınmasında büyük rol oynamışlardır. Kürdistan'dan aldıkları önemli payı sömürgeleştirmeye, bunun için de Kürt ulusal niteliklerini, yani Kürt toplumu olma özelliklerini yoketmeye başlamışlardır. İşte Kürtlerin Kemalist iktidarların Kürdistan politikasına karşı direnmelerinin temelinde bu olgular vardır. Bu direnmeyi kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür: Emperyalist ve sömürgeci saldırılara karşı Kürt ulusal varlığını koruma çabası. Bu Kemalist iktidarın önünde önemli bir muhalefettir. Bu muhalefet, Diyarbakır, Elazığ ve Ankara'da kurulan İstiklal Mahkemelerindeki yargılamalarla, idamlarla, sürgünlerle, katliamlarla kırılmaya çalışılmıştır.

Kemalistlerin önündeki ikinci bir muhalefet odağı ise ittihatçılardır. Yani eski İttihat ve Terakki Partisinin üyelerinden geriye kalanlardır. Bunlar da 15 Haziran 1926 tarihindeki İzmir Suikasti bahane edilerek, yokedilmişler, etkisiz hale getirilmişlerdir. Suikast haberinden hemen sonra, 26 Haziran 1926 da, İzmir'de, daha sonra da Ankara'da kurulan İstiklal Mahkemesi İttihatçıların çoğunu idam etmiş, çok büyük bir kısmını ağır cezalara çarptırmıştır. Bir kısmı sürgüne gönderilmiş, bir kısmı da intiharı tercih etmiştir. (140)

140) Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* isimli eserinde (Bilgi Yayınevi, Ankara 1969, 404 s.) bu süreç çeşitli boyutları ile anlatılmaktadır. Ayrıca bk. Kemal Tahir, *Hür Şehrin İnsanları*, Bilgi Yayınevi, 2 Cilt, Ankara 1976, 766 s.)

Her iki süreçte de, muhalefet odaklarının kırılmasında, önemli bir yol daha kullanılmıştır. Devletin çeşitli kademelerinde, yüksek görevler vererek, muhtemel potansiyelleri parçalamak, Şef'in kişiliğini ve otoritesini onaylamak ve bu otoriteye tabi kılmak.

İşte, Gazi Mustafa Kemal'in yukarıda, tam metni verilen 30 Ağustos 1927 tarihli tamimi, O'nun 1927 yılı yaz aylarında kendi otoritesine karşı girişilebilecek bütün muhalefet odaklarını kırdığını, muhalefeti sindirdiğini göstermektedir. İktidar, artık, bizzat, CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in kendisi tarafından temsil edilmektedir. İktidara ortak herhangi bir kişi veya kurum yoktur.

3. CHF nin İkinci Büyük Kurultayı 1927 Nizamnamesi (Tüzüğü)

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in, kişisel iradesiyle, TBMM nin yeni üyelerini atamasından (141) hemen sonra, 15 Ekim 1927 de, CHF nin İkinci Büyük Kurultayı toplandı. (142) İkinci Büyük Kurultay 15-23 Ekim 1927 tarihleri arasında yapıldı. Bu kurultayda CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in emri ile ve seçilen kişiler tarafından hazırlanan bir nizamname (tüzük) kabul edildi. Bu tüzük ile yukarıda sözü edilen fiilî durumlar hukukileştirildi.

1927 tüzüğü CHF'nın ikinci tüzüğüdür. Fakat ilk teferruatlı tüzüğüdür. Daha önce, yani parti 1923 de kurulduğu zamanki tüzük ile programın birbirinden

---

141) Bu tayinlerin resmî adı «seçim»dir. Örneğin 1927 seçimleri, denilmektedir.

142) Birinci Büyük Kurultay olarak, 4 Eylül 1919 Sivas Kongresi kabul ediliyor. CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa bu kurultayda (1927) 36 saat 33 dakika süre ile *Nutuk*'unu okumuştur.

ayrılmadığını yukarıda belirtmiştik. 1927 tüzüğünün ilk yedi maddesi aynen şöyledir:

Madde 1. CHF Cemiyetler Kanununa göre teşekkül etmiş, Cumhuriyetçi, Halkçı, Milliyetçi siyasi bir cemiyettir. Ve Merkezi Ankara'dadır.

Madde 2. Devlet şekli hakkında kanaat ve gayesinin Cumhuriyet olduğundan bahis eder.

Madde 3. Parti, devlet ve millet işlerinde, din ile dünyayı birbirinden ayırmayı en mühim esaslarından addeder.

Madde 4. Kanun nazarında mutlak bir müzavatı kabul eden ve hiçbir ailenin ve hiçbir sınıfın ve hiçbir cemaatın, hiçbir ferdin imtiyazlarını tanımayan fertleri, halktan ve halkçı kabul eder.

Madde 5. Vatandaşlar arasında en kuvvetli rabıtanın dil birliği, his birliği, fikir birliği olduğuna kani olarak Türk dilini ve kültürünü bihakkın yaymak ve inkişaf ettirmeyi esas kabul eder.

Madde 6. Cumhuriyet Halk Fırkasının umumi reisi, fırkanın banisi (kurucusu) Gazi Mustafa Kemal hazretleridir.

Madde 7. İşbu umumi esaslar hiçbir veçhile tebdil edilemez (değiştirilemez).

Açıkça görüldüğü gibi, 1923 tüzüğünde ve 1924 Anayasasında yer alan halk egemenliği fikri, 1927 tarihli tüzükte yer almamaktadır. Bu değişme, CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın eyleminin muhtevasının, bu ilkeye kesin olarak ters düştüğünü göstermektedir. Bu bakımdan anlamlıdır.

1927 tüzüğünde, Umumi Esaslardan başka teşkilat ve faaliyete ilişkin 6 bölüm daha vardır. Tüzüğün 6. maddesinde şu hükmün yer aldığını belirtmiştik.

«... CHF nin daimi umumi reisi (Genel Başkanı) partinin banisi (kurucusu) olan Gazi Mustafa Kemal hazretleridir.» (143)

CHF Genel Başkanının seçime tabi olmadığı, değişmez ve daimî olduğu, daha sonraki tüzüklerde de gösterilmiştir. 1931 tüzüğü, madde 2 (144); 1935 tüzüğü madde 2 (145); CHF Genel Başkanının daimî ve değişmez olan Genel Başkanlık vasfı daha sonraki tüzüklerde açıkça belirtilmiş, «Değişmez Genel Başkan» unvanı verilmiştir. 1938 tüzüğü, madde 3 (146); 1939 tüzüğü, madde 3 (147); 1943 tüzüğü, madde 4 (148)

---

143) *CHF Büyük Kongresi*, TBMM Matbaası, Ankara 1927 40 s.; *CHF Nizamnamesi*, TBMM Matbaası, Ankara 1927 Madde 6.

144) *CHF Üçüncü Büyük Kurultayı (10-18 Mayıs 1931) Zabıtları*, Devlet Matbaası, İstanbul 1931 ss. 227-279; *CHF Nizamnamesi* ve Programı, 10-18 Mayıs 1931 de toplanan 3. Büyük Kongre tarafından kabul edilmiştir. TBMM Matbaası, Ankara 1931.

145) *CHF 4. Büyük Kurultay Tutulgası, 9-16 Mayıs 1935*, Ulus Basımevi, Ankara 1935 ss. 89-115; *CHP Tüzüğü*, Partinin 4. Büyük Kurultayında onaylanmıştır. Ankara 1935, Ulus Basımevi.

146) *CHF Tüzüğü 16.12.1938* Partinin Üsnomal Kurultayı onaylamıştır. Ankara, Recep Ulusoğlu Basımevi. Bu tüzükte şu ibareler vardır: «Parti kurucusu ve Ebedî Başkanı T.C. nin kurucusu K. Atatürktür», (madde 2) «Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür» (Madde 3).

147) *CHF Beşinci Büyük Kurultayı Zabıtları*, 29 Mayıs 1939 - 3 Haziran 1939 Ankara, Ulus Basımevi, ss. 25-28; *CHF Nizamnamesi*, Ankara 1939, Ulus Basımevi. Bu nizamnamede (tüzükte) şu hükümler tekrarlanmıştır: «Partinin banisi ve Ebedi Başkanı T.C. nin müessisi K. Atatürk'tür» (madde 2); «Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür» (madde 3).

148) *CHF Altıncı Büyük Kurultayı*, Ankara 1943 Çankaya Matbaası. Bu yayın 5 kitaptan meydana gelen bir cilttir. Bu kitaplardan biri (Üçüncü kitap), Nizamname projesi, adını taşımaktadır. 75 sahifedir. Altıncı Büyük Kurultayda bu Nizamname projesinin tartışılıp kabul edildiğine dair herhangi bir kayıt yoktur. Anlaşıldığına göre, Altıncı Büyük Kurultay, 8.6.1943 tarihin-

1927 tüzüğünün 7. maddesi de şu idi:

«... İşbu umumi esaslar hiçbir veçhile tebdil edilemez. (değiştirilemez)

Böylece, CHF Genel Başkanının daimi olduğu, 1927 tüzüğünün 6 ve 7. maddelerinde belirtilmiştir. Daha sonraki tüzüklerde de bu hükümler aynen sürdürülmüştür. Açıkça görünen şudur: Milli hakimiyet müessesesinin, «milletin kayıtsız şartsız hakimiyeti» anlayışının teşkili ve idaresi, CHF'nın Değişmez Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in mutlak irade ve otoritesine bırakılmıştır. Partinin genel siyasetinin, genel vasıflarının, genel başkanının dokunulmazlığı, değiştirilemezliği, eleştirilemezliği esası da getirilmiştir.

İkinci Büyük Kurultayda, tüzüğün kabulü dolayısıyla, seçilen komisyonun gerekçeli raporunda şu hususlar yer almaktadır:

«... Eski nizamname, umumî esasların, umumî kongrenin üçte iki ekseriyeti ile değiştirilmesine, tanzim edilen layihada, partinin benliğini ve hükümetin mevcudiyetini ifade eden esasların, ilişilemez, değiştirilemez, kaldırılması bahis konusu edilemez, mefhumlar halinde muhafazasına bilhassa ittiba edilmiştir. (Bu hükümlere özellikle dikkat edilmiştir.) (149)

CHF nin Değişmez Genel Başkanının yetkileri çok geniştir. Genel Başkan Vekilini, Genel Sekreteri bizzat kendisi tayin eder. Genel Başkan Fırkanın yüksek sevk ve idaresini elinde tutar. Ve Fırkayı temsil eder.

---

de yapılmıştır ve önemli bulduğu bazı konuları görüşmüştür. Bir gün süren bu kurultayda Nizamname Projesinin de görüşüldüğü anlaşılmaktadır. 1943 Tüzüğünün 3. ve 4. maddeleri, 1939 tüzüğünün 2. ve 4. maddelerini aynen muhafaza etmiştir.

149) Sözeden, Fahir Giritlioğlu, a.g.e. ss. 72-73.

Fırka adına söz söylemek hakkı sadece Genel Başkandadır. Genel Başkan gerekli görürse, bu hak ve selahiyetini fırkanın genel başkan vekiline, veya genel sekreterine bırakır. (150)

4. CHF nin Kurultayları ve Tüzükte Meydana Gelen Değişmeler

Gazi Mustafa Kemal döneminde, CHF Genel Kâtibinin bizzat Genel Başkan tarafından seçileceği tüzük hükmü idi. Ve öyle oluyordu. (151) Fakat 1931 ve 1935 tüzüklerinde CHF Genel Başkan Vekilinin nasıl seçileceğine dair hüküm yoktu. Fiilî olarak o da Daimi ve Değişmez Genel Başkan tarafından seçiliyordu. Bu fiilî durum Fırka Genel Başkanının Cumhurreisliğinden doğan fonksiyonlarıyla pekiştiriliyordu. Mekanizma şöyle idi: Türkiye'deki tek parti uygulamasında, CHF Genel Başkanının aynı zamanda Cumhurreisi olduğu bilinen bir doğrudur. Bu dönemde parti ile yani CHF ile Devlet birbiri içinde idi. Aynı şeylerdi. Partinin Değişmeyen Daimî Genel Başkanı aynı zamanda Cumhurreisi idi. Önce, CHF Daimî ve Değişmez Genel Başkanı fırka tüzüğüne dayanarak TBMM nin yeni dönemdeki üyelerinin tamamını tayin ediyordu. Bu yetkisine ortak kabul etmiyordu. «Milli irade», «Kayıtsız şartsız millet hakimiyeti», «halk egemenliği» denen şey, kendi kişisel iradesine göre tecelli ediyordu. Bu tayin işleminden hemen sonra, CHF nin büyük kurultayı toplanıyordu. Yeni «seçilenler», yani tayin edilenler, kurultayda, Daimî ve Değişmez Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'e bağlılıklarını ve min-

150) 1927 tüzüğü, md. 20; 1931 tüzüğü md. 18; 1935 tüzüğü md. 18; 1938 tüzüğü md. 25; 1939 tüzüğü md. 26; 1943 tüzüğü md. 22.

151) 1927 tüzüğü md. 21; 1931 tüzüğü md. 19; 1935 tüzüğü md. 24.

nettarlıklarını bildiriyorlardı. O'ndan sonra TBMM, 1 Kasım'da yeni dönem çalışmalarına başlıyordu. Ve ilk iş olarak, CHF Genel Başkanının mebus olarak atadığı bu kişiler, CHF Genel Başkanını Cumhurreisi seçiyorlardı. Veya mebus tayinlerinden hemen sonra Cumhurreisi seçimleri yapılıyordu. Arkasından Büyük Kurultay toplanıyordu. TBMM ne üye tayini dönemleriyle, CHF Kurultayları ve Cumhurreisi Seçimi dönemleri arasında bu bakımdan yakın bir ilişki vardır. Yandaki çizelgede bu ilişkiyi izlemek mümkündür. (152)

---

152) Bu çizelgeye kaynak olarak bk. *TBMM Yıllık Devre IV İçtima: Fevkalade (4 Mayıs - 25 Temmuz 1931)*, Ankara 1931, TBMM Matbaası, 508 s.; *TBMM Yıllık Devre IV İçtima 2 (1 Teşrisani 1932-26 Teşrinevvel 1933)* Ankara, TBMM Matbaası, 622 s.; *TBMM Devre IV Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine mahsus Umumi Fihrist, 1931-1935*, Ankara, TBMM Matbaası, 404 s.; *TBMM Yıllık, Devre V İçtima: Fevkalade (1 Mart 1935 - 25 Teşrinevvel 1935)*, Ankara 1936 TBMM Matbaası, 504 s.; *TBMM Yıllık devre V İçtima: 2 (1 Teşrisani 1936-31 Teşrinevvel 1937)*, Ankara 1938, TBMM Matbaası, 478 s.; *TBMM Yıllık Devre V İçtima 4 (1 Teşrisani 1938-27 Kanunisani 1939)*, Ankara 1939, TBMM Matbaası, 362 s.; *TBMM'nin Devre V Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine Mahsus Umumî Fihrist 1935-1939*, Ankara 1939, TBMM Matbaası, 403 s.; *TBMM Yıllık Devre VI İçtima: Fevkalade (3 Nisan 1939-31 Teşrinevvel 1939)*, Ankara 1940, TBMM Matbaası, 660 s.; *TBMMnin Devre VI İçtima Fevkalade Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine Ait Umumî Fihrist 1940*, Ankara 1940, TBMM Matbaası, 87 s.; *TBMM nin Devre VI İçtima 1 Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine Ait Umumî Fihrist 1940*, Ankara, TBMM Matbaası, 101 s.; *TBMM nin Devre VI İçtima 2 Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine Ait Umumî Fihrist*, Ankara, TBMM Matbaası, 111 s.; *TBMM nin Devre VI İçtima 3 Müzakeratını Havi Zabıt Ceridelerine Ait Umumî Fihrist*, 1942, Ankara, TBMM Matbaası 108 s.; *TBMM Yıllık Devre VI İçtima 2, (1 Teşrisani 1940-31 Teşrinevvel 1941*, Ankara 1942, TBMM Matbaası, 521 s.; *TBMM Yıllık Devre VI İçtima 4 1 Teşrisani 1942 - 8 Mart 1943*, Ankara 1943, TBMM Matbası 339 s.; *TBMM Yıllık Dönem VII Toplantı 3 (1 Kasım 1945 -*

TBMM'ne Mebus Tayinleri	*CHF Kurultayları*	*Kurultay No*	*TBMM'ne Tayin Edilen Üye Sayısı*	*Cumhurbaşkanı Seçimleri*	*Cumhurbaşkanının Aldığı Oy Sayısı*
2 Eylül 1927	15-23 Ekim 1927	II	316	1 Kasım 1927	228
24 Nisan 1931	10-18 Mayıs 1931	III	317	4 Kasım 1931	289
8 Şubat 1935	9-16 Mayıs 1935	IV	399	1 Mart 1935	386
	26 Aralık 1938 - 29 Mayıs	Olağanüstü Kurultay I		11 Kasım 1938	384
24 Mart 1939	3 Haziran 1939	V	424	3 Nisan 1939	413
28 Şubat 1943	10 Mayıs 1943	VI	455	8 Mart 1943	435
	10 Mayıs 1946 - 17 Kasım	Olağanüstü Kurultay II			
24 Temmuz 1946	4 Aralık 1947	VII	465	5 Ağustos 1946	338

Bu durumun 1924 Anayasasındaki halk egemenliği anlayışına kesinlikle aykırı olduğunu belirtmiştik. Bu fiilî durumun 1972 yılı yaz aylarında belirdiğini de ifade etmiştik. İşte bu dönemde, Cumhurreisi olan Gazi Mustafa Kemal, Başbakan'ı atıyordu. Başbakan ise, CHF nin Genel Başkan Vekili idi. Böylece, CHF nin Değişmez Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in Fırka Genel Başkanlığından doğan fonksiyonları, hak ve görevleri ile, Cumhurbaşkanlığından doğan fonksiyonları, hak ve görevleri birbirini tamamlıyor ve bütünlüyordu. Bu fonksiyonlar iç içe idi. Burada görüldüğü gibi, CHF nin 1931 ve 1935 tüzüklerinde açıkça ifadesini bulamayan Genel Başkan Vekilinin seçimi, Cumhurreisliğinden doğan fonksiyonlar aracılığı ile, yine Gazi Mustafa Kemal'in Fırkanın Daimî ve Değişmez Genel Başkanının yetkisinde bırakılıyordu. Kaldı ki 1923 teki durumu anlatırken ifade ettiğimiz gibi 19 Kasım 1923 te CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal Paşa kişisel otoritesi ile, Genel Başkan Vekilliğine İsmet Paşa'yı tayin etmişti. İsmet Paşa'da 20 Kasım 1923 te Teşkilata yayınladığı bir beyanname ile bu görevi kabul ettiğini bildirmişti. Bu bakımdan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal döneminde, CHF

---

14 Haziran 1946, Ankara 1947, TBMM Matbaası, 543 s.; *TBMM Yıllık Dönem VIII, Toplantı: Olağanüstü, Toplantı 1 (5 Ağustos 1946 - 31 Ekim 1946 ve 1 Kasım 1946 - 31 Ekim 1947*, Ankara 1948, TBMM Matbaası, 945 s.; *Kavanin Mecmuası, Devre VI İçtima 4*, Cilt 24, Ankara 943, TBMM Matbaası, 252 s.; *TBMM Zabıt Ceridesi Devre 6 İçtima 4*, Cilt 30, Ankara 1943, TBMM Matbası, 280 s.; *TBMM Zabıt Ceridesi Devre VII İçtima: Fevkalade, Cilt 1-2* Ankara, 1943 s. 3, 11; Ayrıca bk. *Türkiye'nin 42 hükümeti*, (25 Nisan 1920 - 15 Nizan 1973). Hazırlayan Cafer Demirel Ankara 1973, Başbakanlık Basımevi s. 14; *TBMM Albümü 1920-1973*. Hazırlayan Kazım Öztürk, Ankara 1973, Önder Matbaası, LV + 728 s.

Genel Başkan Vekili 1 Kasım 1937 ye kadar İsmet İnönü olmuştur. 1 Kasım 1937 ile, 11 Kasım 1938 arasında ise, Celal Bayar'dır. 1 Kasım 1937 ye kadar İsmet Paşa Başbakandır. Ondan sonra ise, Celal Bayar Başbakan olmuştur. Bu, Başbakanlık ile, CHF Genel Başkanlığının aynı kişide toplandığını gösterir. Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal döneminde, (22 Kasım 1924 - 3 Mart 1925 Fethi Bey) hükümeti hariç, bu daima böyle olmuştur.

Fakat İsmet İnönü'nün Milli Şefliği, Değişmez Genel Başkanlığı, yani Cumhurreisliği döneminde bu konu açıkça hükme bağlandı. 1939 tüzüğünün 27. maddesi şöyle diyor:

«Değişmez Genel Başkan, partili mebuslardan birini Genel Başkan Vekili tayin eder. Genel Başkan Vekilinin vazifesi ve selahiyeti Değişmez Genel Başkan tarafından tayin olunur.

Genel Başkan Vekilinin değişmesi kendi istifası veya Değişmez Genel Başkan tarafından, Vekilliğe başka bir zatın tayiniyle vuku bulur.» (153)

Yine bu dönemde, Fırkanın Genel Sekreteri, kesinlikle Genel Başkan tarafından tayin edilmektedir. Bu hüküm bütün tüzüklerde yer almaktadır. (154) Bu dönemde Genel Sekreter, 1935 e kadar Recep Bey (Peker) dir. 1935 kurultayında yani Dördüncü Büyük Kurultayda yapılan tüzük değişikliği ile CHF nin Genel Sekreterliği ile İçişleri Bakanlığı görevleri birleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren, Genel Sekreterlik görevi İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın uhdesine verilmiştir. Yine 1935 kurultayında kabul edilen tüzük ile CHF İl

153) 1938 tüzüğü md. 25; 1943 tüzü md. 23.

154) 1927 tüzüğü md. 21; 1931 tüzüğü md. 9; 1935 tüzüğü md. 24; 1938 tüzüğü md. 25; 1939 tüzüğü md. 28; 1943 tüzüğü md. 24.

Başkanlığı görevleri de Valilik ile birleştirilmiştir. CHF İl Başkanları aynı zamanda vali olmuşlardır.

O halde Türkiye'deki tek parti uygulamasında, CHF nin Değişmez Genel Başkanı, Genel Başkan Vekilini ve Genel Sekreteri bizzat kendisi tayin etmektedir. Ve bu totaliter eğilimler 1930 yıllarından 1940 yıllarına doğru yoğunlaşarak devam etmektedir. Bu önemli noktaya dikkat etmek gerekir. CHF deki totaliter tutumun iç muhtevası ve dış ilişkileri bakımından önemlidir. Bu totaliter eğilimlerin, özellikle Avrupa'da gelişen totaliter sistemlere göre incelenmesi gerekir.

CHF nin Genel Başkanlık Divanı adı altında çok önemli bir organı vardır. Genel Başkanlık Divanı, Fırka Genel Başkanı, Genel Başkan Vekili ve Genel Sekreterden oluşan üç kişilik bir heyettir. Fırka Genel Başkan Vekilinin ve Genel Sekreterinin de Fırkanın Daimi ve Değişmez Genel Başkanı tarafından seçildiği düşünülecek olursa, burada, Genel Başkanın, tek yetkili kişi olarak, tek irade olarak ortaya çıktığı hemen görülür. (155)

Genel Başkanlık Divanının en önemli görevi, «seçimler»de, mebus namzetlerini tesbit etmektir. Daha doğrusu TBMM ne mebus tayin etmektir. Genel Başkanlık Divanının bu görevi, CHF'nın, tek parti döneminde, hemen hemen bütün kurultaylarında değiştirip yeniden kaleme aldığı bütün tüzüklerinde yer almaktadır. Örneğin, 1931 kurultayında kabul edilen tüzüğün 20. maddesi şöyle diyor:

«Umumî Reislik Divanı Büyük Millet Meclisine aza seçilmesini idare eder, fırkanın mebus namzetlerini kararlaştırır. Divan, namzetler ile intihab

155) 1927 tüzüğü md. 21; 1931 tüzüğü md. 19; 1935 tüzüğü md. 24; 1938 tüzüğü md. 26; 1939 tüzüğü md. 31; 1943 tüzüğü md. 26.

(seçim) işleri hakkında, Grup İdare Heyetinin reyini yoklayabilir. Namzetler Umumî Reis tarafından ilan olunur.» (156)

Rejime tek parti yani CHF egemen olduğu için gösterilen adaylar % 100 «seçilirlerdi». Aslında bunun tayin olduğunu çeşitli kereler belirttik. Türkiye'deki tek parti uygulamasında, bunun hiçbir istisnası yoktur. CHP Genel Başkanı tarafından namzet olarak kararlaştırılan adaylar % 100 «seçilmiş»lerdir. İşte bütün bunlardan dolayı biz buna, «Milletvekili seçimleri» değil, Milletvekili tayinleri diyoruz. Üç kişilik Genel Başkanlık Divanı üyelerinin, ikisi zaten birincisi tarafından, yani partinin Daimî ve Değişmez Genel Başkanı tarafından seçildiği için milletvekilleri aslında Genel Başkanın kişisel iradesine göre tayin ediliyorlar. İşte bunun için milli hakimiyet müesseselerinin teşkili ve idaresi, Daimî ve Değişmez Genel Başkanın mutlak irade ve otoritesine bırakılmıştır, diyoruz. Öte yandan CHF tüzüğüne göre, Genel Başkanlık Divanının vereceği kararlara, tekmil parti üyesi kayıtsız şartsız, riayete mecburdur. 1927 tüzüğünün 22. maddesi aynen şöyle:

«Umumî Reislik Divanının vereceği kararlara bütün Fırka azalarınca kayıtsız şartsız itaat olunur.» (157)

Açıkça görüldüğü gibi CHF Genel Başkanının, veya Genel Başkanlık Divanının kararlarına hiç kimse karşı gelemezdi. Bu kararları hiç kimse eleştiremezdi. Herkes, bütün parti üyeleri bu kararlara kayıtsız şart-

156) 1927 tüzüğü md. 23; 1931 tüzüğü md. 20; 1935 tüzüğü md. 26; 1938 tüzüğü md. 28; 1939 tüzüğü md. 32; 1943 tüzüğü md 27.

157) 1927 tüzüğü md. 22; 1931 tüzüğü md. 22; 1935 tüzüğü md. 28; 1938 tüzüğü md. 30; 1939 tüzüğü md. 34; 1943 tüzüğü md. 29.

sız uymak ve gereklerini yerine getirmek zorunda idi. Bu arada milletvekili namzetlerinin kararlaştırılması ve tayini ile ilgili kararlarda böyle kesinlik arzediyordu.

Daimî ve Değişmez Genel Başkanın veya Genel Başkanlık Divanının almış olduğu bütün kararlara, kayıtsız şartsız itaat zorunluluğu, ve bunun kesinlikle uygulanması CHF tüzüğüne dolayısıyla, CHF ye, rejime totaliter eğilimleri ağır basan karakterini veren en önemli maddelerden biridir. Bu totaliter eğilimleri fırkanın öteki organlarının seçiminde ve faaliyetlerinde de izlemek mümkündür. Örneğin, Genel İdare Kurulunun seçimini ele alalım. 1931 tüzüğünün 37. maddesi şöyle diyor:

«Umumî İdare Heyeti, büyük kongre tarafından seçilmiş 14 azadan meydana gelir» (158)

Fakat, yine 1931 tüzüğünün 21. maddesinde, kurultayın bu yetkisini kısıtlayan, hatta ortadan kaldıran çok önemli bir hüküm vardır:

«Umumî İdare Heyetinde münhal vukuunda, yerine münasibini, Umumî Reislik Divanı seçer.» (159)

Partinin Genel İdare Kurulu, Genel Başkanlık Divanından sonra, en önemli bir yönetim organıdır. Üyeleri, fiili olarak Daimî ve Değişmez Genel Başkanın bizzat kendisi tarafından aday gösterilmektedir. Büyük kurultayın Genel İdare Kurulu üyelerini seçmesi, ancak, Daimî ve Değişmez Genel Başkanın veya Genel Başkanlık Divanının aday göstermesine bağlıdır. Tatbikatta da böyle bir seçim hiçbir zaman olmamıştır. Dai-

158) 1931 tüzüğü md. 37; 1935 tüzüğü md. 44; 1938 tüzüğü md. 46.

159) 1927 tüzüğü md. 24; 1931 tüzüğü md. 21; 1935 tüzüğü md. 27; 1938 tüzüğü md. 29; 1939 tüzüğü md. 33; 1943 tüzüğü md. 28.

mî ve Değişmez Genel Başkan veya Genel Başkanlık Divanı tarafından gösterilen adaylar Genel Yönetim Kuruluna seçilmişlerdir. Kaldı ki bu yetki, tüzüğün başka bir maddesi ile zaten kısıtlanmıştır. Öte yandan Genel İdare Kurulu üyeliklerine, seçilen kişilerin hepsi de milletvekilidir. Bunları milletvekili olarak tayin eden makam ise, Fırkanın Daimî ve Değişmez Genel Başkanının bizzat kendisidir. (160)

CHF'nın önemli organlarından biri de CHF Meclis Grubudur. Bu Fırkaya mensup mebusların umumî heyetinin meydana getirdiği bir gruptur. Fırka grubunun tabii reisi, Fırkanın, Daimî ve Değişmez Genel Başkanıdır. Veya O'nun vekilidir. Fırkaya mensup olan Başvekil Fırka grubunun reisidir. (161)

CHF nin çok önemli olan bir başka organı da Fırka Divanıdır. 1931 tüzüğünün, 112 ve 113. maddeleri Fırka Divanının yetkilerini şöyle dile getiriyor.

«Fırka Divanı, Umumî Reislik Divanından, Fırkanın Kabine azalarından, Umumî İdare Heyeti ile, Fırka Grubu İdare Heyetinden teşekkül eder. Fırka Divanı lüzumunda, Umumi Reislik Divanı tarafından toplantıya çağırılır. Fırka Divanına, Umumî Reis, veya Umumî Reis Vekili, bulunmadığı zamanlarda, tevkil edecekleri zat reislik eder.

Fırka Divanı, Umumî Reislik Divanından gönderilen meseleleri müzakere eder. Nizamnamelerin

160) CHF Genel İdare Kurulu üyeliklerinin sayısı çeşitli kurultaylarda değişiklikler göstermektedir. 1927 de 9 (1927 tüzüğü md. 27); 1931 de 14 (1931 tüzüğü md. 37); 1935 te 16 (1935 tüzüğü md. 44); 1938 de 16 (1938 tüzüğü md. 46); 1939 da 16; 1943 te yine 16 dır.

161) 1925 tüzüğü md. 93-94; 1931 tüzüğü md. 82, 96, 98; 1935 tüzüğü md. 99, 100; 1938 tüzüğü md. 101-102; 1939 tüzüğü md. 104, 120; 1943 tüzüğü md. 97, 113.

tefsiri Fırka Divanına aittir. Divan kararları, Umumî Reisin tasdiki ile tekemmül eder.» (162)

Görüldüğü gibi, tek parti döneminde, CHF Genel Başkanı, Fırkanın Meclis Grubu da dahil olmak üzere bütün grupların doğal başkanı idi. CHF Genel Başkanı aynı zamanda, TBMM Başkanı ve Başkan Vekillerini de aday gösterirdi. Hernekadar Anayasa ve İç Tüzük, bu makamların Meclis tarafından seçileceğini amir idi ise de, Daimî ve Değişmez Genel Başkanın, partiye, partinin bütün organlarına, bu arada parti meclis grubuna da egemenliğinden dolayı, bütün bu kurumların başkanı olduğundan dolayı, TBMM Başkanı ve Başkan Vekillerini de bizzat kendisi tayin etmiş oluyordu. Zaten TBMM nin tüm mebuslarının kendisi tarafından tayin edildiğini çeşitli kereler belirttik.

Kısaca özetlemek gerekirse, tek parti döneminde, CHF Genel Başkanı aynı zamanda Cumhurreisidir. Parti teşkilatına, Partinin kurumlarına, sadece manevi otoritesiyle değil, parti tüzüğü ile de hakimdir. TBMM organlarını bizzat tayin etmekle Meclis çalışmalarına ve kararlarına da egemendir. Hem de bu egemenliği iki katlıdır. CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanının başında bulunduğu Genel Başkanlık Divanı, daha doğrusu, Daimî ve Değişmez Genel Başkan bütün milletvekillerini tesbit ediyor, bütün partilileri, bu arada, partililerden meydana gelen milletvekillerini de bağlayıcı kararlar alabiliyordu. Genel Başkanlık Divanının, diğer iki üyesi olan, Parti Genel Başkan Vekili ve Parti Sekreterini de, bizzat Daimî ve Değişmez Genel Başkan seçtiği için bunu her zaman bu şekilde ifade edebiliriz. O halde, hem Daimî

162) 1931 tüzüğü md. 112-113; 1935 tüzüğü md. 129-130; 1931 tüzüğü md. 143-144; 1943 tüzüğü md. 137-138.

ve Değişmez Genel Başkanın manevi otoritesi hem de tüzük gereğince bu böyle idi. Dolayısıyla bütün işler, Daimî ve Değişmez Genel Başkanın arzu ve iradesine göre oluşuyordu. Daimî ve Değişmez Genel Başkan daha sonra, TBMM ne tayin ettiği milletvekillerinden bir kısmını, Meclis Başkanı, Meclis Başkan Vekillikleri gibi organlara aday gösteriyor, ve kesinlikle onlar da seçiliyordu. Çünkü Genel Başkanlık Divanı kararları kesin olup kati surette itiraz edilemezdi. Bu kararlar sadece öğrenilir ve gerekleri yerine getirilirdi.

CHF Genel Başkanı aynı zamanda Cumhurreisi olmasına rağmen, Parti Genel Başkanlığından doğan yetkileri, Cumhurbaşkanlığından doğan yetkilerinden çok daha önemli idi. Çünkü milletvekillerini, «CHF Genel Başkanı» olarak tayin ediyordu. Daha sonra TBMM ne tayin ettiği bu milletvekilleri kendisini Cumhurreisi seçiyorlardı. Başbakan Cumhurreisi tarafından tayin ediliyordu. Fakat Başbakan, aynı zamanda, CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı tarafından, CHF Genel Başkan Vekilliğine tayin edilen kişi idi. Bu iki ilişki biçimi tek parti döneminde hiç değişmemiştir. CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı daima Cumhurreisi, Genel Başkan Yardımcısı da daima Başbakan olmuşlardır. Bunun yanında tek parti döneminde, çeşitli yerlerde ve çeşitli zamanlarda, özellikle 1935 yılından sonra, CHF Genel Sekreteri İçişleri Bakanı (1935) veya Devlet Bakanı (1939) olarak Kabineye alınmışlardır. CHF İl Başkanları, fiilen, bazan da tüzük gereği valilik görevlerini de yürütmektedirler. (163)

163) Fidel Castro, «*Tarih Beni Beraat Ettirecektir*» isimli tarihi savunmasında Batista rejimi hakkında ilginç gözlemlerini ifade ediyor. Kemalist rejimin mebus tayinleri ile bu gözlem-

Bu totaliter eğilimleri ağır basan bir devlet biçimidir. Şef devletidir. Zaten Gazi Mustafa Kemal'in adının önüne 1930 yıllarından sonra, «Büyük Şef» ibaresi konulmaktadır. Ölümünden sonra ise, «Ebedî Şef» olmuştur. İsmet İnönü'ye ise Milli Şef denilmektedir. Fakat Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal döneminde kendisinden başka hiç kimsenin adı anılmamaktadır. Herkes, partinin öteki yöneticileri hep gölgede kalmaktadırlar. Hatta, tarihte, Birinci İnönü Savaşı, İkinci

---

lerin karşılaştırılmasında yarar vardır. Castro, savunmasında şöyle diyor: «... Günün birinde 18 dolandırıcı bir araya gelirler. Kendilerinin planı, cumhuriyete karşı harekete geçmek ve onun 350 milyon dolarlık yıllık bütçesini talan etmektir. Elaltından ve binbir dolanla amaçlarına ulaştıktan sonra, birbirlerine şunu sorarlar: «Şimdi ne yapacağız?»

İçlerinden biri ötekilerine şunları söyler: «Beni başbakan yapın, ben de sizleri general yapayım!» Kendisinin bu isteği yerine getirilir getirilmez, bu defa çevresine 20 kişilik bir grup toplar ve onlardan da şunu ister: «Sizleri bakan yapacağım, sizler de beni cumhurbaşkanı seçin!»

İşte aynen bu şekilde bu kişiler birbirlerini general, bakan, ve cumhurbaşkanı yaparak hükümeti ve devletin hazinesini ellerine geçirmişlerdi.

Olayları, bu kişilerin yalnızca, bakan, general ve cumhurbaşkanı seçebilmek için, ulusun egemenliğine zorla el koymaları şeklinde yorumlamamak gerekir. Bu adam getirdiği kanunla, yalnızca ulusun denetimini tüm olarak ele geçirmekle kalmamış, aynı zamanda ülkedeki her vatandaşın yaşayıp yaşamaması ve ulusun varlığı gibi konular üzerinde bile, tek söz sahibi olma yetkisine kavuşmuştu. İşte bu yüzden, Anayasa Mahkemesinin tutumunun yalnızca kötü, iğrenç bir ihanet değil, aynı zamanda saçma ve gülünç olduğu görüşünde ısrar ediyorum.

Batista'nın getirdiği kanun içerisinde dikkatleri fazla çekmeyen, fakat durumu iyice aydınlattığı gibi, kendisinden kesin sonuçlar çıkarabileceğimiz bir madde bulunmakta. 257. maddenin şu bölümünü gelin hep birlikte gözden geçirelim:

İnönü Savaşı olarak bilinen savaşların yıldönümlerinin kutlanması, ancak, İsmet İnönü'nün Milli Şefliği döneminde başlayan süreçlerdir. Demek ki Gazi Mustafa Kemal döneminde, «Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal»den başka bir Şef yoktur. Şef bir tanedir ve herşey O'nun istek ve iradesine göre cereyan etmektedir. Devlet egemenliği ile ilgili kurumların teşkili ve idaresi kesinlikle kendi uhdesindedir. Büyük Şef bu yetkisinin kayıtsız şartsız tek başına kullanmaktadır. Hiçbir kişi veya kurumun ortaklığını kabul etmemektedir.

Devletin totaliter eğilimleri, elbette, partinin yapısı, işlevleri, toplumsal hayatın tüm kesimlerini kontrol etmesi ile yakından ilgilidir. Totaliter devlet, kitle haberleşme araçlarının kontroluyla, tek doktrin etrafında gelişen bir toplum yaratmaya, artan teknolojik olanaklarla gerek toplum ve fertleri gözetim ve denetim altında tutmaya çalışır. Tek parti döneminde CHF'nın, tüm toplumu kontrol altına alabildiği, toplumu ve fertleri gözetim ve denetim altında tutabildiği söylenemez. Kemalist ideolojiyi tüm topluma, halkın yaşantısına indirgeyebildiği, halka benimsetebildiği iddia edilemez. Örneğin, basını, öteki kitle haber-

---

İş bu anayasa üzerinde, hükümet tarafından, kabinedeki salt çoğunluğun üçte iki oylarıyla değişiklik yapılabilir.» İşte böylece maskaralık zirvesine ulaşacaktı.

Halkın rıza ve onayı olmaksızın, böylesine bir anayasayı kendilerinin sırtına yüklemekle ulusun egemenliğine el atmak ve tüm anayasa kuvvetlerini kendi elinde toplayan bir rejim kurmakla kalmamışlar, 257. madde ile de, egemenliğin en önemli niteliği olan, anayasayı değiştirme yetkisine konmuşlardı. 10 Marttan bu yana da anayasa hükümlerini defalarca değiştireceklerdi. İşin en acı tarafı, 1. madde ile, egemenliğin ulusta olduğunu ve bütün kuvvetlerin aynı kaynaktan çıktığını ileri sürmeleriydi...» (ss. 105-107)

leşme araçlarını, % 100 denetim altında tuttuğu halde, basının ve öteki araçların toplumdaki etkinliği her zaman tartışılabilir. Toplum, fertler tam anlamıyla gözetim ve denetim altında tutulmaya çalışıldığı halde, teknolojik olanakların (dinleme ve gözetleme araçları) yetersizliği yüzünden bu da istenilen sonuçları yaratamamış olabilir. Fakat eğilim bu yöndedir. Çaba bu yöndedir. Siyasal kurumlar, basın, çeşitli dernekler üzerindeki denetim, Halkevleri yoluyla resmî ideolojiyi kitlelere benimsetme çabaları, tek doktrin etrafında gelişen, düşünen, bir toplum yaratma çabaları bu eğilimi somutlamaktadır.

BÖLÜM III

III. GERÇEK SOMUTLAR VE YAŞANAN HAYAT KARŞISINDA PROFESÖRLERİN VE TÜRK ÜNİVERSİTESİNİN FİKİRLERİNİN ELEŞTİRİSİ

1. Genel Olarak

İşte burada, araştırmamızın başında kitap ve makalelerinden alıntılar verdiğimiz 40 üniversite mensubunun veya üniversite mensubu olan ve olmayan öteki yazarların düşüncelerine dönmekte yarar vardır. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen (14); Prof. Dr. Selçuk Özçelik (13); Prof. Dr. Münci Kapani (23); gibi yazarlar, tek parti döneminde, hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu yazmaktadırlar. Prof. Dr. Yavuz Abadan (1); Prof. Dr. İlhan Arsel (3); Prof. Bahri Savcı (12); Prof. Dr. Kemal Karpat (33); Prof. Dr. Niyazi Berkes (34); Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar (24); Prof. Dr. Cahit Tanyol (35); Ord. Prof. Reşat Kaynar (31); Doç. Dr. Ahmet Mumcu (32); Doç. Dr. Özkan Tikveş (47) **halk iradesi, halk egemenliği** kurallarının çeşitli yönleriyle uygulandıklarını söylemektedirler.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil (4); Prof. Dr. Kemal Karpat (33); Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta (26); Prof. Dr. Nermin Abadan - Unat (16); Prof. Dr. İsmet Gi-

ritli (28); Doç. Dr. İlter Turan (19); Doç. Dr. Servet Armağan (22) tek parti döneminde «seçimlerin» «herşeye rağmen» serbest seçimler olduğunu yazmaktadırlar.

Ord. Prof. Dr. Recaî Galib Okandan (9); Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu (10); Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı (8); Prof. Dr. Faruk Erem (11); Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in klasik demokrasi ilkelerine bağlı olduğunu yazmaktadırlar. Prof. Dr. Afetinan (29); Ord. Prof. Enver Ziya Karal (30); Prof. Dr. Bülent Daver (18); Prof. Dr. İsmet Giritli (28); Prof. Dr. Muammer Aksoy (15); Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı (5); ise, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in demokrasi taraftarlarından biri olduğunu söylemektedirler.

Prof. Dr. Yavuz Abadan (1); Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya (2); Prof. Dr. Hamza Eroğlu (7); Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı (8); Prof. Dr. Esat Çam (17); Prof. Dr. Münci Kapani (23); Prof. Dr. Bülent Daver (18), Prof. Duverger'e atfen, tek parti düzeninin çok partili düzene geçiş için bir aşama olduğunu belirtmektedirler.

Prof. Dr. Mümtaz Soysal (6); Prof. Dr. Esat Çam (17), parti hükümetin önüne geçmedi, Batı'daki tek parti düzenleri işçi sınıfının ezilmesi sonucunu doğurduğu halde, Türk tek parti düzeni bütün halkın topyekun kalkınması için gayret gösteriyordu, demektedirler.

Prof. Dr. Münci Kapani (23), Prof. Dr. İsmet Giritli (28), Prof. Dr. Kemal Karpat (33), Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in, kendisinden sonra gelecek diktatörlüklere ve diktatörlere engel olmak için, diktatör olduğunu belirtmişlerdir.

Bütün bunlar, olgulardan kopuk bilgi üretimidirler. Olgularla bir bağı kurulmadığı, herhangibir olgunun ve olgusal ilişkilerin bilgisi olmadığı için de bilimsel değildir. Sadece, yazarların sübjektif kanılarıdır. Demekki yazarlar, tek parti döneminin bu ifadelerle anlatılmasını, bu ifadelerle bilinmesini arzu ediyorlar.

Bu bilgilerin olgulardan kopukluğu, Cumhuriyet Halk Fırkası tüzüğünden kati surette söz edilmemiş olmasından ileri gelmektedir. Gerçekten çeşitli kitap ve makaleleriyle belirtilen bu üniversite mensupları eserlerinin hiçbir yerinde bu tüzükten söz etmemektedirler. Yok saymakta dikkate almamaktadırlar. Halbuki, CHF'nın tüzüğü, objektif hayata, yaşanan hayata ilişkin bir metindir. Canlı bir metindir. Sürekli olarak uygulanmış bir yasadır. Temel hükümleri kati surette değiştirilmeden, bütün kurultaylarda tekrar tekrar ele alınmış ve canlılığı muhafaza edilmiştir. CHF'nın Tüzüğü, Türk tek parti sistemine temel karakterini veren en önemli bir siyasal belgedir. 1924 Anayasası ise ölü bir metindir. Çünkü hiç uygulanmamıştır. Hele temel hükümleri hiç uygulanmamıştır. «Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir», «mahkemelerin bağımsızlığı» gibi hükümleri kesinlikle ölüdür. Bu bakımdan CHF Tüzüğü Anayasanın çok çok üstünde duran bir yasa mahiyetindedir. Bu tüzük gereğince devlet egemenliğini kullanacak kurumların nasıl teşkil edildiğini, nasıl idare edildiğini, CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanının ortak kabul etmez iradesini ve otoritesini yukarıda etraflıca anlattık. Bu sistemin totaliter eğilimleri olduğunu da belirttik. Bu durumda, Padişah İkinci Abdülhamid'in 1877-1908 yılları arasındaki, ortak kabul etmeyen mutlak otoritesi ile, CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı Büyük Şef Gazi Mustafa

Kemal'in ortak kabul etmeyen mutlak otoritesi arasında ne fark vardır? Bizce önemli bir fark yoktur. Her ikisinde de devlet egemenliğini tecelli ettiren kurumların meydana getirilmesi ve idaresi bir kişinin şahsında somutlaşmaktadır. O'nun kişisel iradesinin, ortak kabul etmeyen iradesinin bir ifadesi olmaktadır. Daimî ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'in, bütün muhalefet odaklarını kırarak, kendi adamlarını «TBMM» adı altında toplaması, sadece bir görüntüdür. «Meclis» otoriter ve totaliter eğilimleri gizleyen bir maskedir.

Bu arada, Padişah İkinci Abdülhamid ile, Daimî ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'in, mutlak irade, üstün irade sahibi olma durumlarını da karşılaştırmakta yarar vardır. Bilindiği gibi, 1876 tarihli Osmanlı Anayasasına göre, Osmanlı Meclis-i Mebusanı iki meclisten kuruludur. Ayan Meclisi Üyelerini Padişah Abdülhamid bizzat kendisi tayin etmektedir. Bu 26 kişilik bir meclistir. Meclis-i Mebusan ise, vilayet meclisleri tarafından, mahalli eşraf arasından seçilen bir meclistir. Bu da 115 kişiden meydana gelmektedir. Görüldüğü gibi Padişah İkinci Abdülhamid Meclisin sadece bir kanadı üzerinde egemendir. Nitekim hakim olamadığı kanadı fiilî bir durum yaratarak, bir irade-i seniye (padişah iradesi) ile, 28 Haziran 1877 de feshetmiştir. Meclis-i Mebusan İttihat ve Terakkinin darbesine kadar (23 Temmuz 1908) kapalı kalmıştır. Fakat bu süre içinde, 2. Abdülhamid'in bizzat kendi iradesine göre şekillendirdiği 26 kişilik Meclis-i Ayan görevlerine devam etmiştir. (164)

---

164) Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirleri için bk. Recaî Galib Okandan, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları*, Birinci Kitap, Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İnkirazına Kadar, İÜHFM, İs-

Bu karşılaştırmada ele alınması gereken en önemli konulardan biri, Meclisin feshedilmesi ile ilgili olarak devlet başkanına tanınan yetkilerdir. 1924 Anayasasının Cumhurreisine böyle bir yetkiyi vermemiş olması daima övülmüştür. Demokratik bir uygulama olarak nitelendirilmiştir. Halbuki, fiilî durum, yaşa-

---

tanbul 1957 ss. 118 vd.; Recaî Galib Okandan, Amme Hukukumuzda İkinci Meşrutiyeti Doğuran Sebepler ve Meşrutiyet Rejiminin Teessüsü, *İÜHFM* Cilt 12 Sayı 4, 1945, ss. 991-1036; Recaî Galib Okandan, 7 Zilhicce 1293 Kanunu Esasisine ve Bunun Muaddel Şekillerine Göre İcra ve Teşri Fonksiyonlarıyla Bunları ifa edecek Organlar Arasındaki *Münasebetler*, *İÜHFM* Cilt 13, Sayı 1, 1946, ss. 1-22; Recaî Galib Okandan, 7 Zilhicce 1293 Kanunu Esasisine ve Bunun Muaddel Şekillerine Göre Devlet Başkanının Milletvekilleri Meclisini Fesih Selahiyeti, *İÜHFM* Cilt 13, Sayı 3, 1946, ss. 825-844; Recaî Galib Okandan, Amme Hukukumuzda Osmanlı Devletinin İnkırazına Kadar Parlamantarizm ve Hususiyetleri, *İÜHFM* Cilt 13, Sayı 2, 1946, ss. 449-473; Recaî Galib Okandan, Amme Hukukumuzda, Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinin Önemi, *İÜHFM* Cilt 15, Sayı 1, 1948, ss. 14-33; Recaî Galib Okandan, Pozitif Amme Hukukumuz Bakımından 1912-1920 Yıllarından Vukubulan Olaylar, *İÜHFM*, Cilt 19, Sayı 1-2, 1943 ss.592-615; Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, 2. bs. İstanbul 1969 ss. 255-314; Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'nin Siyasi Gelişme Seyri İçinde İkinci Jön Türk Hareketinin Fikrî Esasları, *Tahir Taner'e Armağan*, İÜHF İstanbul, 1956, ss. 167-188; Amme Hukukumuz Bakımından 2. Meşrutiyetin Siyasi Tefekküründeki «Garblılık» Cereyanı, *İÜHFM*, Cilt 14, Sayı 3-4, 1947, ss. 501-520; Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyetin Siyasi Tefekküründe «İslamlık» Cereyanı, *İÜHFM* Cilt 13, Sayı 1-2, 1953 ss. 630-670; İlhan Arsel, Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinde Çift Meclis Sistemi, *AÜHFD* Cilt 10 Sayı 1-4; 1953, ss 194-211; Yavuz Abadan, Osmanlı İmparatorluğunda Anayasa Sistemine Geçiş Hareketleri, *AÜHFD* Cilt 14, Sayı 1-4, 1957, ss. 3-37; Yavuz Abadan, Tanzimat Fermanının Tahlili, *Tanzimat* I (Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle), Maarif Matbaası, İstanbul 1940, ss. 31-58; Mustafa Emil Elöve, İkinci Meşrutiyet Devri-

nan hayat dikkate alındığında bunun hiçbir önemi yoktur. Çünkü, Cumhurbaşkanı, zaten CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı olarak, TBMM üyelerinin tamamını kendisi tayin etmektedir. Çeşitli mekanizmalarla hem partiye, hem de meclise hakimdir. Gerek partide, gerekse mecliste, istek ve iradesinin dışında hiçbir karar çıkmamaktadır. Gerçekte tek parti dönemi boyunca, gerek Daimî ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, gerekse Millî Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü döneminde, ne partide, ne de mecliste, Şef'in iradesinin dışında hiçbir karar çıkmamıştır. Herşey Şef'in istediği biçimde olmuştur. Böyle olunca, Meclisin feshi yetkisi gibi bir yetkinin sözkonusu edilmesi gerekli değildir. Çünkü devlet başkanları meclisleri, ancak, kendi istekleri doğrultusunda faaliyet göstermedikleri zaman feshederler. Nitekim İkinci Abdülhamid'de Meclis-i Mebusanı feshettiği halde, doğrudan doğruya kendi tayin ettiği kişilerden oluşan, dolayısıyla kararlarına her zaman egemen olabildiği Ayan Meclisini feshetmemiştir.

Daimî ve Değişmez Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in veya Millî Şef ve Değişmez Genel

---

nin Siyasi Hayatına Bir Bakış, *AÜHFD* Cilt 9, Sayı 1-2, 1952, ss. 183-235; Mustafa Emil Elöve, Umumî Amme Hukukumuz Bakımından 2. Meşrutiyet Devrinde Türkçülük Cereyanı, SBD, Cilt 2 Sayı 1-4, 1952 ss. 218-260; Sina Akşin, Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı, *SBFD* Cilt 25, Sayı 1, ss. 19-40; Sina Akşin, Birinci Meclis-i Mebusanın Ele Aldığı Başlıca Sorunlar, II, *SBFD* Cilt 25 Sayı 2, ss. 101-122; Sina Akşin, İttihat ve Terakki Üzerine, *SBFD* Cilt 26 Sayı 1, 1971, ss. 153-182; Sina Akşin, 31 Mart Olayına Değin, Sabahattin Bey ve Ahrar Fırkası, *SBFD* Cilt 27 Sayı 3 1972, ss. 541-560; Sina Akşin, Osmanlı Padişahlarının Toplar ve Hilafet Uğruna Verdikleri Ödünler, *SBFD* Cilt 29 Sayı 3-4, 1974, ss. 121-141; Gündüz Ökçün, Osmanlı Meclisi Mebusanında, Bağdad Demiryolu İçin Yapılan Tartışmalar, *SBFD* Cilt 25 Sayı 2, 1970, ss. 15-56

Başkan İsmet İnönü'nün totalitarizmi ifade eden davranışları ile, İkinci Abdülhamid'in mutlakiyeti arasında, elbette önemli farklar vardır. Bu bakımdan Kemalist Şeflerin (165) totaliter tutumlarını zamanın totaliter gelişmeleri içinde değerlendirmek daha yararlıdır. Hitler'in

«... Mustafa Kemal'in ilk talebesi Mussolini, ikinci talebesi benim» (166)

sözü üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu sözün söylendiği tarih ve söylenmesine vesile teşkil eden olay da çok önemildir. Bu olay şudur: 20 Nisan 1939 da Hitler'in 50. doğum yıldönümü kutlanmaktadır. Türkiye' den Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Asım Gündüz, Başkanlığında, Nafıa Vekili General Ali Fuad Cebesoy, ve dört mebus daha olmak üzere altı kişiden kurulu bir Türk heyeti, bu yıldönümünü kutlamak için Almanya'ya gönderilmiştir. İşte Hitler, konuşmasını bu heyet önünde yapmıştır. (167) Bu konu ileride tekrar ele alınacaktır.

---

165) Şef bir tanedir. Şeflik düzenine temel özelliğini veren budur. Şefler tabiri, Mustafa Kemal'in ölümünden sonra, İsmet İnönü'nün Şef olmasını anlatmaktadır. Yoksa aynı anda iki şef yoktur.

166) Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Atatürk Devri Hatıraları, 1918-1938, Cilt I, Dünya Yayınları, Ekicigil Matbaası, 1953, s. 205; Cilt II, s. 420; Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, kitabını 1969 yılında tek cilt halinde yeniden yayınlamıştır. Yeni yayında bazı kısımları çıkarmış, bazı kısımları ise genişletmiştir. Bu olayı yeni baskıda da anlatmaktadır. *Çankaya*, 1881-1938, Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar, İstanbul 1969, s. 319, s. 451

167) Bu olayı anlatan başka yazılar için bk. Falih Rıfkı Atay, Hitler'in Doğum Yıldönümü, *Ulus*, 20 Nisan 1939; Hüseyin Cahit Yalçın, Hitler'in 50. senesi, *Yeni Sabah*, 26 Nisan, 1939; Şekip Tunç, İdeolojimiz ve İdeoloiler, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1939; Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, 2. bs. Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1965 s. 22

Bu durumda Türkiye'deki Profesörler, masaldaki saray vezirleri saray kethüdaları, saray görevlileri gibidirler. Türkiye'deki profesörler, çırılçıplak dolaşan imparatorlarına,

— Aman hünkarım, ne güzel elbiseniz var, ne kadar şahane bir kumaş. Böyle bir kumaşın dünyada bir eşi daha yoktur. Bu ne güzel, ne şahane bir dikiş. Ancak hünkarımıza layıktır, diyen saray kethüdalarına benzemektedirler. Çünkü, imparator demiştirki,

— Öyle bir elbise istiyorum ki, ne kumaşının, ne dikişinin, ne tellerinin, ne de sırmalarının dünyada bir eşi daha bulunmasın.

Bu haber bütün ülkeye yayılmış ve imparatora kumaş dokuyacak ve elbise dikecek terziler aranmıştır. İşte bu sırada dolandırıcı iki kişi ortaya çıkmış, istenen kumaşı kendilerinin dokuyabileceklerini, aranılan terzilerin de kendilerinin olduğunu bildirmişlerdir. Sonunda terzi olarak saraya kabul edilmişlerdir. Yalnız terziler ufak bir şart ileri sürmüşlerdir.

— Bizim altın ve gümüş tellerden dokucağımız kumaş, öyle bir kumaştır ki, ne tezgahta, ne de tezgahtan çıktıktan sonra, aptal, akılsız, ahmak kişilere görünmez. Bu kumaşı ancak, akıllı, dirayetli, becerikli kişi-

---

Hitler'in 50. Doğum Yıldönümünün, Türkiye'de nasıl büyük coşkunlukla kutlandığını anlamak için, 20 Nisan 1939 tarihli, *Ulus, Cumhuriyet, Vakit, Vatan, Yeni Sabah, Akşam, Son Posta,* gibi gazeteleri tetkik etmek ve yazılara bir göz atmak yeter. Ayrıca bk. Olayla ilgili olarak Hitler'in kendi anlatımları, Hitler, Ruzvelt'in mesajına cevap verdi, *Ayın Tarihi,* Sayı 65, Nisan 1969 ss. 97-107; Hitler, Almanya'nın siyasetini anlatan bir nutuk verdi, *Ayın Tarihi,* a.g. dergi, ss. 235-239; Hitler'in Doğum Yıldönümü Merasimle Kutlandı, *Ayın Tarihi,* a.g. dergi ss. 239-240

ler, devlet yönetme yeteneği olan kişiler görebilir. Akılsız, ahmak kişiler, kumaş elbise olarak dikildikten sonra da göremezler. Tellerinin altından ve gümüşten olmasına rağmen, bu kumaş çok hafiftir. Giyen insan bunun ağırlığını hiç hissetmez. Kumaşın dokunuşundaki, zerafetindeki sır da budur.

Bunun üzerine bu dolandırıcılara, sarayda ayrı bir bölüm ayrılmış, kendilerine kumaş dokumaları için kilolarca altın ve gümüş teller verilmiştir. Sarayın nazırları, vezirleri, kethüdaları, sık sık dokunan kumaşı görmeye geliyorlarmış. O sırada terziler, kumaş dokuduklarını, kumaş kestikleri izlenimini yaratan hareketler yapıyorlarmış. Terziler:

— Ne kadar ince, zarif bir kumaş, diyorlarmış. Saraydaki görevliler de, hayali kumaşı parmakları arasına alarak:

— Şahane bir kumaş, eşi bulunmaz bir kumaş Tam imparatorumuza layık, diyorlarmış.

İşte Türk Üniversitesi, Türk profesörleri de saray kethüdalarına benzemektedir. CHF'nın tüzüğüne rağmen, bu tüzükten doğan totalitarizme rağmen ve bu tüzüğün harfi harfine uygulanmasına rağmen, «tek parti dönemi demokratik bir dönemdi», «hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir, ilkesine çok dikkat ediliyordu», «halk egemenliği vardı», gibi yargılar ileri sürmektedirler. Temel hükümleri hiçbir zaman uygulanmamış bir yasa olduğu halde, sık sık 1924 Anayasasından söz etmektedirler. Fakat, fiilî olarak Anayasanın çok çok üstünde duran, Anayasayı bağlayan, devlet yönetimine temel karakterini veren, bu tüzük üzerinde tek bir satır dahi durulmamıştır. Profesörler bu tüzüğün adını anmamışlardır. Yok farzetmişler, görmemezlikten gelmişlerdir. Burada, bir örnek üzerinde

biraz daha teferruatlı bir şekilde durmakta yarar vardır.

2. Ord. Prof. Dr. Recaî Galib Okandan

Ord. Prof. Dr. Recaî Galib Okandan, **Milli Hakimiyet, Milli İrade Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuza Girişi**, başlıklı makalesinde şöyle diyor:

«... 20 Nisan 1340 Esas Teşkilat Kanununun gerek şekil ve gerek muhteva bakımından arzettiği iki hususiyet üzerinde bilhassa durmak lazımdır. Şekil bakımından ilgiyi çeken cihet, yeni bir Esas Teşkilat Kanunu vücuda getirilirken, milli mücadele devrinin bidayetinden itibaren ehemmiyete mazhar kılınan **milli hakimiyet** ve **milli irade** gibi mefhumların icaplarına ikinci Büyük Millet Meclisinin inkılapçı ve ihtilalci üyeleri tarafından riayet edilmemiş olmasıdır. Başka bir deyişle, İkinci Büyük Millet Meclisi, kendinden sonraki devirlerin parlamentolarına da teveffuk edecek bir hukuki düsturlar manzumesi meydana getirmek, müstakbel teşrii müesseselerin tasarruf ve faaliyetlerini tehdit edecek prensipleri vazeylemek selahiyetinin, hakimiyetin sahibi hakikisi millet tarafından kendisine verilip verilmediği meselesi üzerinde durmamış, veya durmak istememiştir. Hakimiyetin hakiki sahibi millet tarafından İkinci Büyük Millet Meclisine bir Esas Teşkilat Kanunu vücuda getirmek yetkisi verilmediğine, mezkur teşekkül bir Anayasa meydana getirmek vazifesini kollektiviteden almadığına, bu tarzda bir müessese olmadığına göre, bir taraftan milli hakimiyet ve milli irade gibi mefhumları hareket noktası yapmak ve diğer taraftan bu mefhum-

ların icaplarını yerine getirmemek ve onun makul mantıkî ve hukukî neticelerini nazara almamak gibi bir durumla karşılaşılmaktadır.

İkinci Büyük Millet Meclisi, sırf milli mücadele ve ihtilal havasının tesiri altında, sakat ve yanlış düşünce ile hareket ederek, milletin yegane ve hakiki mümessili sıfatıyla uhdesine temerküz ettirdiği yetkiler meyanında kurucu teşrii selahiyetin de yer aldığına inanmış, milletin müsadesi olmadan kendisini aynı zamanda bir kurucu meclis addetmiştir. Nasıl, milli mücadele devrinde Birinci Büyük Millet Meclisi Esas Teşkilata müteallik kanunları da diğer kanunlar gibi kabul etmişse, İkinci Büyük Millet Meclisi de, normal bir devre girilmiş olmasına rağmen, milli hakimiyet ve milli irade gibi mefhumların icaplarını nazara almaksızın, kendini aynı zamanda, kurucu teşrii selahiyete sahip bir teşekkül olarak karşılamış, bu hususta hakimiyetin sahibi hakikisi olan milletin muvafakatını istihsale lüzum görmemiştir.

Nitekim, İkinci Büyük Millet Meclisi'nin kurucu Meclis sıfatını haiz bulunmadığını, «Avrupa'da, Amerika'da vesair memleketlerde bu gibi asli kanunlar sureti katiyede behemahal o devletin, o milletin Meclisi Müessesanı tarafından tertip ve tesbit olunur. Mahiyeti itibarıyla, hüviyeti itibarıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi bizzat kendine mahsus ve fakat tam ve kamil manasında bu evsafı haiz bir Meclisi Müessesan değildir» (Şeref Gözübüyük, **1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri**, Ankara 1957 s. 38) tarzında tebarüz ettiren Saruhan Mebusu Abidin Beyin mülahazası, İkinci Büyük Millet Meclisinin ihtilalci organları tarafından nazara alınmamıştır.

Keza, yine aynı mevzu ile ilgili olmak üzere, yani, yeni Esas Teşkilat Kanununun vücuda getirilişinde milli hakimiyet ve milli irade gibi mefhumların icaplarının yerine getirilmemesini teyid eden hususlardan bir diğeri de, **milletin müsadesine dayanmadan yeni bir Esas Teşkilat Kanunu vücuda getirmek yetkisinin** kendisinde mevcudiyetini kabul eden İkinci Büyük Millet Meclisi üyeleri, mezkur mefhumların icaplarına, Esas Teşkilat Kanununu vücuda getirdikten sonra da riayet etmemişler, yani meydana getirdikleri Anayasayı, milletin tasvibine arz suretiyle onu milletin iradesine istinad ettirmek lüzumunu da duymamışlardır. Eğer bu lüzumu duymuş olsalardı, bir Anayasa yapmak hususunda milletten mukaddema istihsal edilmiş bir selahiyeti olmadığı halde, meydana getirdikleri Esas Teşkilat Kanununu milletin reyine, yani referanduma arz suretiyle bidayette mevcut olmayan bir selahiyetin sonradan elde edilmesini, daha vazıh bir deyişle duruma bir hukuki meşruiyet teminini mümkün kılarlardı.

İşte bunun içindir ki, 20 Nisan 1340 Esas Teşkilat Kanununun yapılmasında İkinci Büyük Millet Meclisinin kendini bir kurucu Meclis olarak karşılaması, kendisinde kurucu teşrii yetkinin de mevcudiyetini kabul eylemesi, netice itibarıyla, gerek milli mücadele devrinin kabul eylediği Anayasa prensipleriyle ve gerek bu yeni Esas Teşkilat Kanununa c derc olunan milli hakimiyet prensibiyle gayri kabili telif bir durum yaratmıştır. Ortada, selahiyetli olmayan, bir kurul tarafından vücuda getirilen bir Esas Teşkilat Kanunu ve bu tarzda bir kanunla kendi kendini geniş yetkilerle teçhiz etmiş bir teşekkül

mevcuttur, demek kabildir.» (168)

Ord. Prof. Dr. Recaî Galib Okandan, bu uzun alıntısında kısaca şunu söylüyor: İkinci Büyük Millet Meclisi'nin (1923-1927) Anayasa yapmaya yetkisi yoktur. Bu Meclis Kuvayi Milliye'nin olağanüstü koşullarının bir devamıdır. **Milli Hakimiyet, Milli İrade** gibi kavramlar açısından baktığımız zaman, milletin Anayasa yapma yetkisini bu Meclise vermediği görülür.

İkinci Büyük Millet Meclisi'nin, Anayasa yapmaya yetkili olup olmadığını tartışmak bu araştırmanın konusu değildir. Vurgulamaya çalıştığımız nokta, bu kadar ince konuları tartışan, bir kamu hukuku ordinaryüs profesörünün, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in 30 Ağustos 1927 tarihli tamimi üzerinde kati surette durmamış olmasıdır. Bilindiği gibi, sözü geçen tamim, halk tarafından seçileceği söylenen Büyük Millet Meclisi üyelerinin ve halkın iradesiyle teşekkül edeceği belirtilen milli iradenin, doğrudan doğruya CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı, Gazi Mustafa Kemal'in ortak kabul etmeyen kişisel iradesiyle temsil edileceğini göstermektedir. Kamu Hukuku ordinaryüs profesörü, Recaî Galib Okandan'ın bu belgeyi görmemesi son derece ilginçtir. Kaldı ki İkinci Büyük Millet Meclisi'nin Anayasayı yapma yetkisine sahip olup olmadığının tartışılması sadece akademik bir konudur. Çünkü bu Anayasa, 1789 Fransız Devrimi ile gerçekleşen, burjuva-demokratik hak ve hürriyetleri sıralayan bir Anayasadır. Yani, devlet, siyasi iktidar karşısında vatandaşlara, haklar ve hürriyetler getiren bir Anayasadır.

---

168) Recaî Galib Okandan, Milli Hakimiyet, Milli İrade, Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuza Girişi, *İÜHFM* Cilt 27 Sayı 1-4, İstanbul 1962 ss. 28-30

Bu bakımdan, sözü edilen sorun sadece akademik bir tartışma olarak ortaya çıkmaktadır. Halbuki, CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanının 30 Ağustos 1927 tarihli beyannamesi, Anayasa tarafından vatandaşlara verilen hakları ve hürriyetlerin, CHF Genel Başkanı tarafından fiilen gasbedilmesidir. Milli irade, halk egemenliği denen şey CHF Genel Başkanının kişisel iradesiyle temsil edilmektedir. Bu sadece akademik bir sorun değildir. O tarihlerden sonra, toplumun, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapısını temelden etkilemiş bir olaydır.

Ord. Prof. Dr. Recaî Galib Okandan bu konu üzerinde niçin durmamaktadır? Çünkü Türk Üniversitesi resmî ideolojinin egemenliğine kesinkes boyun eğmiştir. İkinci Büyük Millet Meclisi'nin Anayasa yapmaya yetkili olup olmadığı konusunda istenildiği kadar tartışılabilir. Zaten, Anayasaların Kurucu Meclisler tarafından yapılacağı konusu, Batı'da uzun zaman tartışılmış. Bu «suya sabuna dokunan» bir konu değildir. Fakat CHF Cenel Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in eylemi «suya sabuna dokunan» bir konuya ilişkindir. Resmî ideoloji ise, üniversiteye bu konuyu tartışmama, sadece övme görevini vermiştir. Bununla beraber, böylesine temel bir konuda resmî ideolojiye açıkça boyun eğmiş, «el bağlamış» üniversitenin, ordinaryüs profesörlerinin, bu kadar bilimsizliklerine rağmen, «bilirkişi» sıfatı ile yazdıkları, bir iki sahifelik yazılarla, devrimci demokrat kişilerin zindanlara atılmalarını sağlamaları ibret vericidir.

CHF'nın 1927 tarihli tüzüğünün çok önemli bir siyasal belge olduğunu, Anayasa'nın da üstünde bulunduğunu belirtmiştik. Türk üniversitesinin, Türk profesörlerinin bu tüzükten hiç söz etmediklerini de belirt-

miştik. Burada şunu ifade edelim ki, araştırmamızın başında sözünü ettiğimiz ve yazılarından alıntılarla örnekler verdiğimiz 40 profesörden birisi, bu tüzükten söz etmektedir. Bu Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'dır. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, 16-20 Eylül 1958 Eylül 1958 tarihleri arasında, Roma'da düzenlenen, Milletlerarası Siyasi İlimler Kongresine bir rapor sunmuştur. 6 sahifelik bu raporun başlığı, «**Türkiye'de Yasama-Yürütme Münasebeti**»**dir.** (169) Altı sahifelik bu raporda, tüzüğün adı verilmemekle birlikte parti mekanizması anlatılmaktadır. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, bu raporunu, dipnotları vasıtasıyla açıklayarak Türkçe olarak da yayınlamıştır. Bu **Açıklamaların** Türkçe metine eklendiği de ayrıca belirtilmiştir. 32 dipnotu aracılığıyla yapılan bu açıklamalar 49 sahife tutarındadır. (170) *23 ve 24. numaralı açıklamalarda bu tüzükten söz edil*mektedir. (171) Şöyle denilmektedir:

> «... Parti tüzüğünün açık bir hükmüne göre, adayların tesbiti Genel Başkanlık Divanına, ilanı ise, Genel Başkana aitti. Tek parti durumunun neticesi olarak, gösterilen adaylar **mutad olarak seçilirler, bu itibarla aday gösterilmeleri üzerine henüz daha seçilmeden tebrik alırlardı.**» (172)

Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'nın bu gözlemi ve tesbiti son derece önemlidir. Çünkü kendisi Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü tarafından iki kere TBMM ye mebus olarak tayin edilmiştir. 7. Dönem

---

169) Bu rapor hakkında bk. Tahsin Bekir Balta, Türkiye'de Yasama-Yürütme Münasebeti, *İncelemeler,* SBF Ankara, 1960, (100. Yıl Yayınları No. 18) ss. 1-6

170) Tahsin Bekir Balta, a.g.e. ss. 7-55

171) Tahsin Bekir Balta, a.g.e. ss. 43-45

172) Tahsin Bekir Balta, a.g.e. s. 44

(1943-1946) ve 8. dönem (1946-1950) yıllarında mebus tayin edilen Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, Milli Şef tarafından aday gösterilir gösterilmez daha «seçim» yapılmadan, arkadaşlarından ve dostlarından tebrik aldığı anlaşılmaktadır.

Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'nın CHF Tüzüğü ile ilgili anlatımları şöyle:

«... Tek parti devrinde CHF'nın Genel Başkanı seçime tabi değildi. Tüzükle gösterilmiş bulunuyordu. Değişmezdi. Değişmezlik vasfı sonradan tüzükle tasrih edilmiş «Değişmez Genel Başkan» ünvanı verilmişti. Genel Başkan partinin meclis grubu da dahil olmak üzere bütün kuruluşların tabiî başkanı idi. Partinin yüksek temsili ve denetimi ona aitti. Lüzum görürse yetkilerini genel başkan vekiline veya genel sekretere tevdi ederdi. **Genel başkan vekilini ve genel sekreteri genel başkan tayin ederdi.** Şu kadar ki genel sekreteri genel idare kurulu üyeleri arasından tayin etmesi lazımdı. Mahaza genel idare kurulu üyeleri de, aşağıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, kendi seçtiği kimselerden olduğu cihetle bu kayıt esaslı bir fark yapmıyordu. Genel Başkan ve vekili ile genel sekreterin üçü birden genel başkanlık divanını teşkil ederlerdi. Genel Başkanlık divanı partinin en yüksek organı idi. Kararlarına bütün partililer uymak zorunda idiler. Partinin yönetim kurulları gerçi ilgili kongre ve genel kurul tarafından seçilirdi. Fakat serbestçe seçilmeleri genel başkanlık divanınca aday gösterilmemesine bağlı idi. **Çünkü genel başkanlık divanı kararlarına az önce işaret edildiği üzere, her partili uymaya mecbur olduğu cihetle, gösterdiği adaylar zaruri olarak seçilirdi.** Tatbikatta Genel İdare

Kurulu üyeliği için genel başkanlık divanı aday gösterir, kurultay da bu adayları zarurî olarak seçerdi. Üstelik tüzük kurultaydaki boşalmalara tayin yapma yetkisini de genel başkanlık divanına vermişti. **Netice itibarıyla genel idare kurulu üyelerini de genel başkanlık divanı, dolayısıyla genel başkan tayin ederdi**... Görülüyorki tek parti devrinde aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan genel başkan bir yandan parti teşkilatına, öte yandan meclise sadece manevi kişiliği, otoritesiyle değil, parti tüzüğü ile de hakimdi.» (173)

Fakat, Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta, 1958 yıllarındaki bu bilimsel tavrını, 1970 yıllarında yayınladığı, **İdare Hukukuna Giriş, İdare Hukuku I**, gibi kitaplarında ve öteki yazılarında sürdürmemiştir. Bu yazılarında aynı öteki üniversite mensupları gibi tek parti döneminin demokratik olmasından, halk hakimiyetinden, hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğundan söz etmektedir. Cumhurbaşkanının, Meclisi feshetme yetkisine sahip olmamasını, demokratik bir nitelik olarak belirtmekte ve övmektedir. Bunları söylerken, artık, CHF tüzüğünden söz etmemeye, böyle bir siyasal belgeyi görmemeye özellikle dikkat etmektedir.

IV. FAŞİST ÜLKELERDEKİ DURUM

CHF Tüzüğünün bu hükümlerini, İtalya, İspanya, Portekiz gibi Faşist rejimlerdeki durumlarla karşılaştırmakta yarar vardır.

173) Tahsin Bekir Balta, a.g.e. ss. 44-45.

Faşist İtalya'da siyasal temsilin nasıl sağlanacağını belirleyen kanuna göre, sendikaların merkezileştikleri organlar olan konfederasyonlar, seçilecek olan 400 mebusluk için 800 aday gösterirler. İkinci aşamada, Milli Faşist Büyük Meclisi 800 kişiden 400 kişiyi ayırarak seçmenlere teklif eder. Üçüncü aşamada ise, seçmenler kendilerine teklif edilen 400 adayı seçer.

«... Ancak bu sadece, bir plebisitten ibarettir. Seçmenler, liste için, ya «evet», yahut «hayır», diye rey vermekle mükelleftirler. Adlar üzerinde seçme yoktur. Şayet «hayır» reyi verenler, «evet» diyenlerden fazla olursa, Milli Faşist Büyük Meclisi listeyi gözden geçirerek, ikinci defa plebisite arzeder. Neticede gene menfi çıkarsa, Milli Faşist Büyük Meclisinin üçüncü defa ilan edeceği adlar, artık korparatif meclisin mebuslarının adlarından ibarettir.

Konfederasyonların teklif edebilecekleri aday sayıları şöyledir:

1. Çiftçiler Milli Konfederasyonu 96
2. Çiftçilik Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu 96
3. Endüstri Sahipleri Milli Konfederasyonu 80
4. Endüstri Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu 80
5. Tüccarlar Milli Konfederasyonu 48
6. Ticaret Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu 48
7. Hava ve Deniz Nakliyatçıları Milli Konfederasyonu 40
8. Hava ve Deniz Nakliyatçıları Memur ve İşçileri Mil. K. 40
9. Kara ,ve İç Seyrisefani Nakliyatçıları Milli Kon. 32

10. Kara ve İç Seyrisefani Nakliyatçıları Memur ve İş. M. K. 32
11. Bankacılar Milli Konfederasyonu 24
12. Banka Memurları ve İşçileri Milli Konfederasyonu 24
13. Serbest Meslek Sahipleri ile Artistler milli Kon. 160

(Bk. Dareste, **Esas Teşkilat Kanunları Cilt II**, çev. E. Menemencioğlu, Hukuk İlmini Yayma Kurumu Yayını, Ankara, 1939 s. 292 vd; Nüzhet Haşim Sinanoğlu, **Faşizm ve Onun Devleti**, İstanbul 1933, ss. 247-252; Togliatti, **Faşizm Üzerine Dersler, Bilim ve Sos**yalizm Yayınları, Ankara 1978 s. 241)

Görüldüğü gibi, Türkiye'de, Büyük Şef ve Daimî ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'in ortak kabul etmez ve eleştirilemez iradesiyle belirlenen Millet Meclisi, Faşist İtalya'da Korparasyonların ve Milli Faşist Büyük Meclisinin ortak iradeleriyle oluşmaktadır. Milli Faşist Büyük Meclisinin ve Korparasyonların başkanı şüphesizki Mussolini'dir.
Ve Mussolini'nin iradesi herşeyi tayin eder.

İspanya'da 19 Nisan 1937 tarihli olup Tek Parti olan Falanj Partisi ile ilgili üç maddelik bir kararname yayınlanmıştır. Üç maddelik kararnamenin 2. maddesi, CHF Tüzüğünde sözkonusu edilen maddelere yakından benzemektedir. Bu madde şöyledir:

«Devlet Reisi, bir sekreterlik ya da siyasal cunta ve ulusal konsey, yeni siyasal-ulusal bütünün yönetici organları olacaktır. Sekreterlik ya da cunta, başlıca amacının başarıya ulaşması için kuruluşun iç yönetimini sağlamaktadır. Bu amaç da, Devletin organik ve işlevsel yapısının hazırlanmasında şefine yardımcı olmak, her durumda hükümetle çalış-

malarıyla işbirliği yapmaktır. Üyelerinin yarısı Devlet Reisi, öbür yarısı Ulusal Konsey tarafından seçilecektir. Ulusal konsey, daha sonraki tedbirlerle saptanacak büyük ulusal sorunları Devlet Reisinin kendisine sunduğu biçimde öğrenecektir. (Söz eden: Pierre Broue - Emine Temime, **İspanya İç Savaşı**, Çev. Aydın Emeç, Hürriyet Yayınları, 322)

Burada da, İspanya Devlet Reisi (Franco) bütün siyasal kurumların üzerinde ve onları oluşturan bir kişi (bir kurum) olarak belirmektedir. Siyasal temsili sağlayacak Sekreterlik, ya da Siyasal Cunta üyelerinin yarısı, kendisi, yarısı Ulusal Konsey tarafından seçilecektir. Ulusal Konsey, devlet ve toplum sorunlarını Reisin kendisine öğrettiği biçimde öğrenecektir. Faşist Falanj Partisinin Başkanı olan Franco, bu niteliğinden dolayı aynı zamanda devlet başkanıdır.

Portekiz'deki Faşist Salazar Rejimi de aşağı yukarı böyledir. Siyasal temsili sağlayan Meclis üyeleri, 250 seçmen tarafından seçilir. Salazar'a bağlılığı kesin olmayan kişilerin aday gösterilemeyeceği ve seçmenlerin hükümetçe tayin edileceği şüphesizdir. (Bk. Dareste, **Esas Teşkilat Kanunları Cilt III**, ss. 124-160; Çetin Özek, **Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi**, Ant Yayınları, İstanbul 1970 s. 85)

İleride, «CHF'nın Programı (1931)» olgusu üzerinde dururken, CHF ile Faşist ülkelerdeki tek partiler ve bunların programları arasındaki ilişkiler üzerinde daha etraflı bir şekilde durulacaktır. Fakat şimdiden, Türk üniversitesinin bu tür ilişkiler üzerinde hiç durmadığının açıkça belli olduğu söylenebilir.

V. NADİR NADİ'NİN DAİMÎ VE DEĞİŞMEZ GENEL BAŞKAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE BU GÖRÜŞLERİN ELEŞTİRİSİ

Türkiye'de Şeflik düzeninin, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in fiilî durum yaratması ile açıkça başladığını daha yukarıdaki kısımlarda açıklamıştık. CHF Genel Başkanlığının seçime tabi olmadığını, daimî ve değişmez olduğunu ve bu hükümlerin 1927 den itibaren tüzüklerde yer aldığını da ifade etmiştik. Demek ki Daimî ve Değişmez Genel Başkanlık yani ömür boyu genel başkanlık Daimî ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal döneminde, 1927 den itibaren CHF tüzüğüne girerek hukukileşmiştir. Yaşanan hayat, somut durum bu olduğu halde, Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, **Perde Aralığından** isimli kitabında bakınız ne diyor:

«... Milli matemimizin üçüncü günü, 14 Kasım akşamı, manşetin altına yazdığım iki satırlık uzun bir başlıkta Atatürk'ten söz ederken **«Ebedî Şef»** deyimini kullandım. Ertesi günü kamu oyuna sunulan bu deyim hemen tuttu. Bütün gazeteler onu benimsediler. O günden itibaren Atatürk «Ebedî Şef»imiz olmuştu. **İlk olarak ortaya attığım bu deyimin** böyle ağız birliği ile bütün gazeteler tarafından kullanılması hoşuma gitti. Bundan böyle yaşayan «kudretli»lere artık, şef denemeyeceği umuduna kapıldım. Ne yazık ki umudum kısa sürdü. Aradan birkaç hafta geçmiş geçmemişti ki «Büyük Şef»in yanısıra, gazetelerde, «Milli Şef» deyimi yer almaya başladı. İktidar yardakçıları bir punduna getirmiş-

ler, yeni Cumhurbaşkanına yaranmanın yolunu arıyorlardı... Gerçek demokrasiyi ve Batı kafasını yurdumuza yerleştirmek isteyen Atatürk, daha başlangıçta kendisine yapılan ömrü boyunca Cumhurbaşkanlığı teklifini geri çevirmemişmi idi? «Milli Şef» deyiminin ardında şefliği müesseseleştirmek isteyen bir gayret seziliyordu. İsmet İnönü bunu önlemeli idi. 27 Kasım tarihli gazeteler, yeni Cumhurbaşkanının yabancı basın mensuplarına verdiği demeci yayınladılar. Türk dış politikasının temel prensiplerini açıklayan İnönü, gazetecilere Atatürkçülük konusunda düşündüklerini de, **«Kemalizmin özel vasfı devamlılığında mündemiçtir»** şeklinde belirtmişti Bir gün sonra çıkan başyazımın başına geçirdiğim bu cümle Atatürk gençliğinin düşüncesini, gölgesiz, açıkça ifade ediyordu. Yurdumuzu Batılılaştırmak uğruna büyük devrimler başarılmıştı. Pek taze bir geçmişi olan Atatürkçülüğü kökleştirmek, eğitim ve ekonomi alanında uzun süreli gayretler harcanmasına bağlı idi. Kemalizmin özel vasfını devamlılığında gördüğünü söylemekle İnönü, bu gayretlerin esirgenmeyeceğini, müjdeliyordu, bize. Hep sevindik

Fakat aradan bir ay geçmemişti ki, sevincimize bir gölge düştü: Ankara'da olağanüstü bir toplantıya çağırılan CHF Kurultayı 26 Aralıkta yaptığı bir tüzük değişikliği sonunda İsmet İnönü'yü oybirliği ile «Milli Şef» ve «Değişmez Genel Başkan» ilan etti. İsmet İnönü'ye «Değişmez Genel Başkanlık» payesini vermekle, CHF, «İleride bir gün içimizden bir başka değer çıksa bile, biz onun başkanlığa özenmesini peşinen önlüyoruz» diyor ve böylece **Atatürk'ün kesin olarak reddettiği** (ömür boyunca başkanlık) müessesesini benimsiyordu... Atatürk düne bağlı bir

sınıfın değil tüm milletin adamı idi. Yarınımıza inananları temsil ediyordu. Fakat, birçokları ile beraber bir Ali Fuad Başgil çıkar da O'na ikide bir «Ulu Önder» diyerek methiyeler karalarsa, bunu her defasında nasıl önleyebilirdi Atatürk? **Dalkavukluktan hoşlanmadığını biliyordum.** Bir akşam adadaki Yat Kulübünde arkadaşlarıyla rakı içerken **«tarih sizsiniz,»** diye ayağa kalkan bir tarih profesörünü nasıl azarlayarak yerine oturttuğunu gözlerimle görmüştüm» (174)

Nadir Nadi'nin, **Perde Aralığından**, isimli kitabından yapılan alıntılara göre, Şeflik müessesesini Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü icad etmiştir. «Değişmez Genel Başkanlık», «Milli Şeflik» müesseselerinin mucidi İsmet İnönü'dür. Atatürk demokrasi taraftarıdır. Şefliğe daima karşı çıkmıştır. Değişmez başkanlığa karşı çıkmıştır. Ömür boyu başkanlık müessesesini kesin olarak reddetmiştir.

Nadir Nadi, açıkça yalan söylemektedir. CHF'nın tüzüğüne, bunca uygulamalara, yaşanan hayata rağmen yalan söylemektedir. Herkesin gözünün içine baka baka bu derece yalan nasıl söylenebilmektedir, önemli olan konu bunun araştırılmasıdır. (175) Dolmabahçe Sarayı'na, Çankaya'ya, her akşam düzenle-

---

174) Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, 2. bs. Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1965, ss. 14 - 17.

175) «Doğru», «yanlış», «yalan», «gerçek», bilgi teorisinin kavramları olarak kullanılabildiği gibi, ahlâk teorisinin kavramları olarak da kullanılmaktadır. Bu incelemede, «yalan», «yalana dayalı resmî ideoloji» kavramları, bilgi teorisinin kavramları olarak kullanılmaktadır. Nadir Nadi'nin sözü edilen eylemini başka bir kavramla açıklamak mümkün değildir.

nen, sazlı-sözlü, içkili saray sofralarına (176), bu sofralardaki konuşmalara, ailece yakın olan Nadir Nadi'nin CHF'nın tüzüğünü, bu tüzüğün uygulanmasını bilmemesi mümkün müdür? Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in tüzük gereğince ömür boyu genel başkan olduğunu, CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı olduğunu bilmemesi mümkün müdür? Bu yüzden, CHF Genel Başkanının seçime tabi olmadığını, yine bu yüzden kurultaylarda Genel Başkan seçilmediğini bilmemesi mümkün müdür? Elbette mümkün değildir. Bilir. Kemalizm her şeyden önce kaba bir pragmatizmdir. Kemalistler de öyledir. 1938 yılında yazdığı bir yazıda, Nadir Nadi, Daimî ve Değişmez Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal için «Ebedî Şef» demiştir. (177) O günkü koşullarda bunu söylemek ya-

176) Bu sofraları, Atatürk hakkında hatıralarını yazan herkes anlatmıştır. Sazlı-sözlü içkili olduklarını da belirtmişlerdir. Yalnız bu anlatımlarda daima bir övgü vardır. Sofralar adeta bir üniversite gibi anlatılır. Hem sazlı-sözlü içkili, hem de üniversite. bk. Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağı İdim*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, s. 432 vd.; *Atatürk'ün Nöbet Defteri, 1931-1938*, Toplayan Özel Şahingiray, TİTE, Ankara 1955, 750 s.; Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar, Belgeler*, 2. bs. İş Bankası Yayını, Ankara 1968, 351 s.; Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar, 1881-1938, İstanbul 1969, 586 s.; Ruşen Eşref Ünaydın, *Atatürk, Dil ve Tarih Kurumları Hatıraları*, TDK Ankara 1954, 66 s.

Sofra konusunda belirtilmesi gereken önemli konulardan biri de, başta Prof. Dr. Afetinan olmak üzere, sofraya dahil herkesin, Büyük Şef'in yazıcısı olduklarını iftiharla, böbürlenerek anlatmalarıdır. Bunu, Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili olarak hatıralarını anlatan kişilerin çoğunda görmek mümkündür.

177) Bu yazı için bk. Nadir Nadi, En Büyük Eseri, *Cumhuriyet* 14 Kasım 1938, Ayrıca bk. *Ayın Tarihi*, Sayı 60, İkinciteşrin 1938, ss. 126-127, Nadir Nadi'nin Atatürk'ün ölümünden sonra yazdığı

rarlıysa, bu eylem «doğru»dur. O zaman, Atatürk'ün «Ebedî Şef» olduğu yazılır, anlatılır. Şeflikten hoşlandığı da söylenir. Fakat 1960 yıllarında söylenmesi yararlı görülmüyorsa, «doğru» değildir. Yani Daimî ve Değişmez Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in, Şeflikten hiç hoşlanmadığı söylenir. Bunun «Doğru» olduğu kabul edilir. Kaldıki, 1927 yılından sonra, Gazi Mustafa Kemal hakkında yazılan yazılarda, «Büyük Şef», «Şef», «Şefimiz»... gibi unvanlar her zaman kullanılmıştır. Günlük gazetelerde, haftalık, onbeş günlük, aylık dergilerde, radyo haberlerinde ve programlarında bu unvanlar sık sık kullanılmaktadır. Bu ölümünden sonra da devam etmiştir. Örneğin, 11-12 Kasım 1938 tarihli **Ulus** gazetelerinde, Atatürk için söylenen sıfatlar şöyledir: Yaratan, huzur veren şef, barışçı şef, kültürcü şef, iktisatçı şef, sağlık veren şef, yaratan, emniyet veren şef, kumandan şef, imancı şef, ziraatçı şef, adaletçi şef... Atatürk'ün ölümünden sonra, gazetelerde ve dergilerde yayınlanan yazıların başlıkları incelendiği zaman bu husus daha iyi anlaşılmaktadır. (178)

Kaldı ki, «Milli Şef» tabiri, İsmet İnönü'nün, Değişmez Genel Başkanlığından, Cumhurbaşkanlığından itibaren kullanılan bir tabir değildir. Örneğin, Atatürk'ün sağlığında yayınlanan, **Türkiye Cumhuriyeti 15. Yıl**, kitabının (Kapakta Atatürk'ün resmini taşıyan 611 sahifelik büyük boy bir kitap, tarihsiz) CHF ve Şefi ile ilgili bölümünde (s. 4) Mustafa Kemal için Büyük

---

başka bir yazının başlığı da, Bizim Güneşimiz, şeklindedir. Cumhuriyet, 21 Kasım 1938.

171) Bu inceleme için bk. Sami N. Özerdim, *10 Kasım - 31 Aralık Günlerinde Atatürk için Yazılmış Yazıların Bibliyografyası*, TTK Ankara, 1958, 239 s.

Şef tabiri yanında «Milli Şef» tabiri de kullanılmaktadır.

Nadir Nadi'nin gerçek somutları görmemezlikten gelmesi, gözardı etmesi, somut gerçeği, bile bile bilinçli bir şekilde çarpıtması, üzerinde durulması gereken son derece önemli bir olaydır. Bu Cumhuriyet tarihinin, tek parti döneminin, yeni kuşaklara bile bile bilinçli bir şekilde yanlış öğretildiğinin, somut gerçeğin bilinçli bir şekilde çarpıtıldığının çok önemli bir delilidir. Bunun temel nedeni de bilimsel düşünce bütünlüğüne erişmemektir. Resmî ideolojiyi tartışılmaz veri olarak kabul edip onu doğrulamaya çalışmaktır. Bilimsel düşünce bütünlüğü her şeyden önce, olgulardan hareket etmeyi gerektirir. Olgulardan hareket eden bir kişi de, 1927 yılından itibaren, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in kendisini, Daimî ve Değişmez Genel Başkan ilan ettiğini görür. Değişmez Genel Başkanlığın mucidi olarak, Milli Şefliğin mucidi olarak İnönü'yü göstermez. İsmet İnönü'nün ölen Şef'in yerine geçen yeni bir Şef olduğunu, eskisinin bir devamı olduğunu anlatır. Burada üzerinde durulması gereken çok önemli bir nokta daha vardır. O da şu: Yukarıda belirtilen örnekler incelendiği zaman hep «Şef»ten söz edildiği görülecektir. Fakat hiçbir yerde «Şeflerimiz» sözü geçmemektedir. Bu, Şeflik sisteminin temel bir özelliğidir. Şef tektir. Tek şef vardır. Daimî ve Değişmez Genel Başkan ve Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal döneminde, Şef sadece Mustafa Kemal Atatürk'tür. Başka hiç kimsenin adı anılmamaktadır. İsmet İnönü'nün şefliği, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in ölümünden sonra başlamaktadır. O da tek şeftir. Adında da anlaşılmaktadır: Milli Şef.

Nadir Nadi gibi Kemalistler, somut gerçeği daima çarpıtarak anlatmışlar, bol bol «yalan» söylemişlerdir.

Bunlar sadece, bunu yapmakla kalmamışlar, kendi görüşlerine uymayan kişileri de jurnallemişlerdir. Gerçek somutları anlamaya, bilmeye çalışan, somut gerçekleri görebilen kişileri, başyazılarla, açıkça, iftiharla jurnallemişlerdir. (179) Bu ise birincisinden çok daha sakıncalı bir tutumdur. Fakat kendi yalanlarında, bilimsizliklerinde ısrar edenlerin, yalan söylemeyenleri, olgulara dayalı olanları, olgular arasında ilişki kurmaya çalışanları jurnallemekten başka hiçbir davranış biçimeleri de olamaz.

Burada bir noktayı daha açıklığa kavuşturalım. Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı, Nadir Nadi, **Perde Aralığından** isimli kitabında, «Ebedî Şef» tabirini **ilk defa** kendisinin kullandığını, yani bunun mucidinin kendisi olduğunu, sonra bunun kötü bir alışkanlık olarak herkes tarafından tekrarlandığını söylemektedir. Bunu aslında, böbürlenerek anlatmaktadır. Önce ben yazdım, sonra herkes beni taklit etti, diye. Bu tesbit de doğru değildir. Büyük Şef, Gazi Mustafa Kemal Atatürk için bu tabir daha önceleri de kullanılıyordu. Bunun için 19 Mayıs 1938 törenlerini anlatan Anadolu Ajansı bültenine bakmakta yarar vardır. 19 Mayıs 1938 tarihli Anadolu Ajansı bülteni kısaca şöyle diyor:

«... Binlerce imza ile, Dahiliye Vekili ve CHF Genel Sekreteri Şükrü Kaya'ya stadyumda aşağıdaki takrir verilmiştir:

Ulu Önder Atatürk'ün Türk vatanı ve istiklalini kurtarmak üzere Samsun'dan Anadolu'ya ayak bastığı günün heyecanı içinde çırpınarak şu dileğimizin yerine getirilmesi;

---

179) Bu jurnallemeler için bk. Rızgari, Ezen Ulus Milliyetçiliğinin Irkçı-Şöven Gerici Karakteri Üzerine II, *Rızgari*, Sayı 2, Nisan 1976, ss. 3-14

1. **Ebedî Şefimiz** Atatürk'e bu dakikada duyduğumuz sonsuz şükran ve tazim hislerinin arz ve iblağı.....» (180)

Görüldüğü gibi «**Ebedî Şef**» tabiri Nadir Nadi'nin kullanmasından önce zaten kullanılmaktadır.

Nadir Nadi'nin yukarıda sözü edilen kitabının 1965 yılında yayınlandığını belirtmiştik. Fakat Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı 1977 yılında yazdığı yazılarda da, tek parti dönemini yine aynı şekilde değerlendirmektedir. **Perde Aralığından**, isimli kitabındaki görüşlerini aynen tekrarlamaktadır.

«... 1924 Anayasası hazırlık tartışmaları sırasında Atatürk, TBMM seçimlerinin vaktinden önce yenilenmesi konusunda Cumhurbaşkanına yetki tanınmasını istiyordu. Zamanın, Şükrü Saraçoğlu, Mahmut Esat Bozkurt gibi genç hukukçuları bu düşünceye karşı çıktılar. Ulusal iradeyi temsil eden Meclisin üzerinde bir başka «irade» tanınamazdı. Gerekirse Meclis kendi kendini dağıtır, ulusal irade'nin sahibi olan halka başvurarak meclisi yenilemek görevini ona bırakırdı.» (İnanç Olmazsa, **Cumhuriyet**, 27 Mart 1977)

Görüldüğü gibi 27 Mart 1977 tarihli olan bu yazıda, TBMM üzerinde hiçbir «irade» tanınmamıştır, denerek fiilî durum yani tüzükten doğan durum gizlenmeye çalışılmaktadır. Daimî ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in devlet egemenliğinin teşkili ve idaresi konusunda ortak kabul etmez ve tartışılmaz yüce «irade»sini görmemezlikten gelmektedir. «TBMM üzerinde hiçbir irade yoktur» diyerek, Şefin TBMM'nin çok çok üzerinde duran irade-

180) *Ayın Tarihi*, Sayı 54, Haziran 1938, ss. 41 - 42

sini, daha doğrusu, TBMM üyelerini bir çırpıda tayin eden iradesini gizlemeye çalışmaktadır.

Burada önemli olan, yaşanan hayata, buna ilişkin canlı belgelere rağmen, bu tür yalanların, hâlâ, nasıl söylenebildiğidir. Bunun önemli nedenlerinden biri, Kemalist ideolojinin, herkes tarafından, tartışılmaz tek gerçek olarak kabul edildiğinin varsayılmasıdır. Böyle olunca, olgulardan kopuk bir biçimde, istenildiği kadar yalan söylenebilir. Çünkü, herkesin, zaten bu yalanlara inandırılarak yetiştirildiği varsayımı vardır.

Nadir Nadi'nin, «genç hukukçu» dediği Mahmut Esat Bozkurt'un,

> «... Türk olmayanların (Kürtlerin) bu memlekette bir tek hakları vardır: Türklere köle olma, hizmetçi olma hakları...» (Milliyet, 19 Eylül 1930)

diyen, Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) olduğunu okuyucular, herhalde hatırlayacaklardır.

VI. MEBUS TAYİNLERİNE İLİŞKİN SOMUT ÖRNEKLER

Bu kesimde mebus tayinlerinin nasıl yapıldığına, tayinlerin «seçimlerin», nasıl ilan edildiğine dair somut örnekler vermek istiyoruz. Bu örnekler, 6. Dönemde (1939-1943 ve 7. Dönemde (1943-1946) yapılmış ara «seçimleri»ne aittir. Ölüm nedeni ile bazı mebusluklar açık kalıyordu. İstifalar da bu sonuçları doğuruyordu. İstifalar ise daha çok «Şef»in emri ile gerçekleşiyordu. Devletin ve Partinin Şefi yeni tanıdığı ve işe yarayacağını anladığı bir kişiyi, mebus tayin etmek isterse, herhangi bir mebusun istifa etmesini istiyordu. Veya bazan, «sen istifa et» diyordu. Meydana

gelen mebus açığını da istediği kişiyi tayin ederek dolduruyordu. İstifaya zorlanan kişi de değerine göre, Valiliğe, elçiliğe, Genel Müdürlüğe vs. atanıyordu. Mebus açıkları başka bir nedenle daha meydana geliyordu. Örneğin, herhangi bir mebusun faaliyetleri, davranışları, düşünceleri, çevresiyle kurduğu ekonomik, toplumsal ve politik ilişkiler, Şef'in hoşuna gitmiyorsa, kesinlikle istifaya zorlanıyordu. Şeften gelen bu türlü taleplere karşı direnmek çok kötü sonuçlar doğurabiliyordu. Bu mekanizmalar tek parti döneminde, gerek Daimî ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef (daha sonra Ebedî Şef) Gazi Mustafa Kemal, gerek Milli Şef İsmet İnönü dönemlerinde sık sık kullanılmıştır. Bu bakımdan sık sık mebus tayinleri, «ara seçimleri» yapılmıştır. Burada bu atamalardan bazı örnekler vereceğiz.

1. a) 30 İlkkanun (Aralık) 1940 tarihinde CHF Genel Başkan Yardımcısı ve Başvekil Dr. Refik Saydam, İkinci müntehiplere, (seçmenlere) aşağıdaki tamimi yayınlamıştır.

«CHF Genel Sekreterliğinden tebliğ edilmiştir,

1. Boş olan Afyon Mebusluğuna Umumu Murakabe Heyeti azasından ve Siyasal Bilgiler Okulu İktisad Profesörü Şevket Raşid Hatiboğlu,

2. Antalya mebusluğuna, Sümerbank, Sabık Umum Müdürü Nurullah Esad Sumer,

3. Bolu Mebusluğuna, Maliye Vekaleti, Nakit İşleri Umum Müdürü Said Siren,

4. Çankırı Mebusluğuna, Samsun Valisi Avni Doğan,

5. Diyarbakır Mebusluğuna Cerrahpaşa Hastahanesi Emrazı Akliye ve Asabiye Mütehassısı Dr. Ahmet Şükrü Emet,

6. Kars Mebusluğuna da, Son Telgraf gazetesi sahibi Etem İzzet Benice, parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere duyurulur.» (181)

b) Yine CHF Genel Sekreterliği, 2.1.1941 tarihinde yayınladığı bir tebliğde yapılan «intihapta» parti namzedi olarak tesbit edilen kişilerin oybirliğiyle kazandıklarını bildirmiştir (182)

2. a) 23 İlkkanun 1942 tarihinde, CHF Genel Başkan Vekili ve Başvekil Dr. Refik Saydam, İkinci müntehiplere aşağıdaki beyannameyi yayınlamıştır.

«CHF Genel Sekreterliğinden bildirilmiştir.

1. Boş olan İstanbul Mebusluğuna, Maliye Vekaleti, Tetkik Heyeti Reisi İsmail Hakkı Ülkümen,

2. Denizli Mebusluğuna, Başvekalet Müsteşar Muavini Haydar Günver,

3. Tokat Mebusluğuna, Ticaret Vekaleti Müsteşarı Halit Nazmi Keşmir,

4. İçel Mebusluğuna, Bursa Valisi Refik Koraltan, Parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere duyurulur.» (183)

b) CHF Genel Sekreterliğinden 25. İkinci teşrin 1942 tarihinde yayınlanan bir tebliğde ise, yukarıda adı geçen kişilerin, yapılan «seçim» sonunda, «seçimleri» ittifakla kazandıkları bildirilmektedir. (184)

3. a) 29 Mayıs 1942 tarihinde, CHF Genel Sekreterliği aşağıdaki tebliği yayınladı.

«CHF Genel Sekreterliğinden bildirilmiştir.

---

181) *Ayın Tarihi*, Sayı 86, İkincikanun 1941, s. 2
182) *Ayın Tarihi*, Sayı 86, İkincikanun 1941, s. 2
183) *Ayın Tarihi*, Sayı 98, İlkkanun 1942, s. 9
184) *Ayın Tarihi*, Sayı 98, İlkkanun 1942, s. 14

1. Açık olan Ankara Mebusluğuna, Emekli General Nihat Anılmış,

2. Bursa Mebusluğuna, CHF Genel Sekreterlik Başkatibi Dr. Talat Timer,

3. İzmir Mebusluğuna, İzmir CHF Vilayet İdare Heyeti Reisi Vekili Dr. Hüseyin Hulki Cura,

4. Kars Mebusluğuna, Maarif Vekaleti Teftiş Heyeti Reisi Cevat Dursunoğlu,

5. Kastamonu Mebusluğuna, Prof. Hayrullah Diker,

6. Kocaeli Mebusluğuna, İstanbul Daimi Encümen azasından Suphi Artel,

7. Kütahya Mebusluğuna, Emekli General Aşir Atlı,

8. Seyhan Mebusluğuna, Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Heyeti Azasından Ahmet Kutsi Tecer,

9. Zonguldak Mebusluğuna Siyasal Bilgiler Okulu Müdürü Mehmet Emin Erişirgil, parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere bildirir, ilan ederim.» (185)

b) 31 Mayıs 1942 tarihinde, CHF Sekreterliğinden yayınlanan bir bildiride ise, açık olan mebusluklara yapılan «seçimlerde», parti namzetlerinin ittifakla «seçildikleri» duyurulmaktadır. (186)

4. a) 29 Ağustos 1943 tarihinde CHF Genel Sekreterliğinden aşağıdaki tebligat yapılmıştır.

1. Açık bulunan Samsun Mebusluğuna, Temyiz Mahkemesi Birinci Reisliğinden emekli İhsan Ezgüle,

185) *Ayın Tarihi*, Sayı 101, Mayıs 1942, s. 13
186) *Ayın Tarihi*, Sayı 101, Mayıs 1942, s. 13

2. Açık bulunan öteki Samsun Mebusluğuna, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden emekli Cemil Bilsel,

3. Çankırı Mebusluğuna, Vişi Büyükelçiliğinden emekli Behiç Erkin,

4. Konya Mebusluğuna, Rasathane Müdürlüğünden emekli, Prof. Fatin Göksun,

5. Bolu Mebusluğuna, Emekli Korgeneral Abdullah Alpdoğan,

6. Van Mebusluğuna, Temyiz Mahkemesi Başmüddeiumumiliğinden Emekli Nihat Beker'in Parti namzetlikleri, Parti Başkanlık Divanı tarafından kararlaştırılmıştır. Sayın İkinci Müntehiplere bildirir, ilan ederim.

CHP Genel Başkan Vekili ve Başvekil Şükrü Saracoğlu» (187)

b) 1 Eylül 1943 tarihinde ise yine CHF Genel Sekreterliğinden açık mebusluklar için yapılan «seçimlerde», parti namzetlerinin ittifakla «seçildikleri» duyurulmaktadır. (188)

5. a) 29 Mart 1944 tarihinde CHF Genel Sekreterliği açık bulunan mebusluklarla ilgili olarak aşağıdaki tebligatı çıkarmıştır.

«CHF Genel Sekreterliğinden duyurulmuştur.

1. Açık bulunan İstanbul mebusluğuna Prof. Kemal Cenap Beksoy,

2. Kayseri mebusluğuna, Milli Müdafaa Vekaleti Baş Hukuk Müşaviri Cafer Tüzel,

3. İzmir mebusluğuna Maliye Vekaleti Teftiş Heyeti Reisi Şevket Adalan,

---

187) *Ayın Tarihi*, Sayı 117, Ağustos 1943, s. 12

188) *Ayın Tarihi*, Sayı 118, Eylül 1943, s. 1

4. Sivas mebusluğuna, Milli Müdafaa Vekaleti, Deniz Müsteşarlığından emekli Tuğamiral Hulusi Göktalay,

5. Kütahya mebusluğuna, Tavşanlı CHF İdare Heyeti Reisi Halil Benli,

6. Denizli mebusluğuna, Ziraat Vekaleti Müsteşarı Abidin Ege,

7. Zonguldak mebusluğuna, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekaleti Sari Hastalıklar Mütehassısı Dr. Rebii Baskın, Parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere bildirir, ilan ederim.

CHF Genel Başkan Vekili ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu» (189)

b) 2 Nisan 1944 tarihinde CHF'ndan yayınlanan yeni bir bildiri ise, 2 Nisan 1944 tarihinde yapılan «seçimlerde» parti namzetlerinin ittifakla «seçildikleri»ni duyurmaktadır. (190)

6. a) 8 Eylül 1944 tarihinde CHF Genel Sekreterliğinden aşağıdaki bildiri yayınlanmıştır.

«CHF Genel Sekreterliğinden duyurulmuştur.

1. Açık bulunan Giresun mebusluğuna, CHF Vilayet İdare Heyeti Reisi, İhsan Gürok,

2. Konya mebusluğuna, Milli Müdafaa eski Vekili, Parti eski Genel Sekreteri, Büyükelçi Saffet Arıkan,

3. Siirt mebusluğuna, Siirt Gazetesi sahibi Emin Kılıçoğlu,

4. Sivas mebusluğuna, Giresun Belediye Reisi, Eşref Dizdar, parti namzedi olarak seçilmişlerdir. İkinci müntehiplere bildirir, ilan ederim.

---

189) *Ayın Tarihi*, Sayı 124, Mart 1944, s. 11

190) *Ayın Tarihi*, Sayı 125, Nisan 1944, s. 2

CHF Genel Başkan Yardımcısı ve Başvekil Şükrü Saraçoğlu» (191)

b) 10 Eylül 1944 tarihinde CHF Genel Sekreterliğinden yayınlanan yeni bir bildiride ise, «10 Eylül 1944 tarihli Pazar gününde yapılan seçimlerde Parti namzetleri ittifakla kazanmışlardır» (192) denilmektedir.

CHF'nın bu durumu İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanların yenilmesinden ve Türkiye'nin Amerika'ya açılmasından itibaren, biraz değişiklikler göstermeye başlamıştır. Örneğin, CHF Genel Başkan Vekili ve Başvekil Şükrü Saraçoğlu, 7 Haziran 1945 tarihinde, ikinci seçmenlere yayınladığı bir tamimde şöyle demektedir.

«... Açık bulunan, Kocaeli, Zonguldak, Sivas, Burdur, İstanbul, Çorum milletvekillikleri için 17 Haziran Pazar günü seçim yapılmasına ve bu seçimde partimizin merkezi tarafından aday gösterilmemesine, Genel Başkanlık Divanınca karar verilmiştir. Keyfiyeti ilan ederim. CHF Genel Başkan Vekili Şükrü Saraçoğlu» (193)

Bunun üzerine illerde adaylıklarını koyan bazı kişiler ortaya çıkmıştır. Fakat yayınlanan böyle bir tamime rağmen, bu adaylardan hiçbiri seçimi kazanamamıştır. Yine merkezden mebus tayini yapılmıştır. Örneğin, Zonguldak için 9 kişi kendini aday göstermesine rağmen, bunlardan hiçbiri kazanamamış, partinin tasvibini alan Ali Rıza İncealemdaroğlu merkezden aday gösterilmiştir. 11 Haziran 1945 tarihli şu habere bakalım.

---

191) *Ayın Tarihi*, Sayı 130, Eylül 1944, ss. 2-3
192) *Ayın Tarihi*, Sayı 130, Eylül 1944, ss. 2-3
193) *Ayın Tarihi*, Sayı 139, Haziran 1945, s. 1

«... Açık bulunan Zonguldak milletvekilliği için adaylığını koyanların sayısı artmaktadır. Teftiş Heyeti Başkanlığına bugün yeniden başvuranlar şunlardır:

1. Cevat Rifat Atılgan, Galata, İstanbul
2. Cavit Ünver, 4. Genel Müfettişlik Başmüşaviri,
3. Behçet Aktaş, Yüksek Maden Mühendisi,
4. Hafız İsmail Ergener, CHF İl Üyesi, Madenci,
5. Rafet Aras, Maden Mühendisi,
6. İhsan Atukeren, Bartın Ortaokulu Müdürü,
7. A. Şükrü Alptekin, Kalecik Kaymakamı,
8. Celal Güney, Eski Maarif Müfettişi,

Adaylığını koyan Tevfik Rüştü Aras, bugün Ankara'dan gelerek seçmenlerle görüşmelerde bulunmak üzere gezilere başlamıştır.» (194)

Seçim sonunda bu adaylardan hiçbiri kazanamamıştır. CHF Zonguldak İl Başkanı Ali Rıza İncealemdaroğlu mebus olmuştur.

Bütün bu süreç içinde, mebus olarak tayin edilenlerin bürokrat kökenli unsurlar olduklarına okuyucular özellikle dikkat etmelidirler.

VII. 1931 MEBUS TAYİNLERİ VE CHF'NIN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYI

Prof. Dr. Nermin Abadan - Unat, 1946 seçimlerine kadar yapılan seçimler hakkında şöyle demektedir:

«... Görülüyor ki, anayasacılık cereyanının başlangıç tarihi olan 1876'dan, çok partili sisteme geçiş tarihi olan 1946 ya kadar uygulanmış olan 13 seçi-

194) *Ayın Tarihi*, Sayı 139, Haziran 1945, s. 12

min hepsi 1876-1877 (ilk seçim), 1908, 1912, 1914, 1919, 1920 (TBMM kuruluşuna imkan veren seçim), 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943; modern anlamda, genel, serbest, tek dereceli, demokratik bir nitelik taşımamaktadır. Yukarıda sıralanmış bulunan seçimlerden ancak, 1908, 1912, 1919 ve 1931 seçimlerinde birden fazla grup iktidar için bir nevi rekabete girmiş sayılırlar. Gerçi bu seçimlerin bir kısmında, — örneğin tarihe «sopalı seçim» olarak geçen 1912 seçimlerinde olduğu gibi — büyük çapta hile ve baskıya başvurulmuştur. Değer kısım ise, — seçimin iki dereceli, yani vasıtalı olmaktan başka — örnek denebilecek tarzda, adil ve serbest bir atmosfer içinde geçmişti. 1946 yılına kadar, Türkiye'de milli iradenin şekillenmesi, ancak, vasıtalı olarak ifadeye kavuşabilmiştir.» (195)

Yazara göre, Cumhuriyetten sonra, tek parti döneminde de seçim yapılmıştır ve bu seçimler, «**örnek denebilecek tarzda adil ve serbest** bir atmosfer içinde» yapılmıştır. Bu ifadelerin olgusal dayanakları yoktur. Bunlar yaşanmış hayattan kopuk bilgilerdir. Gerçek somutlarla bağı yoktur. Gerçek somutları görmemekte, görmemezlikten gelmektedir. Dolayısıyla, bu ifadeler bilimsel değildir. Bu ifadelerin neden bilimsel olmadığını ileride ele alacağız. Şimdi tek parti dönemindeki mebus tayinleri, olgularını 1931, 1935 ve 1939 yıllarına ait üç örnekle biraz daha somut bir biçimde görmeye çalışalım.

CHF Reisi Gazi Mustafa Kemal, 3 Mart 1931 tarihinde, CHF Grubu Başkanlığına, Meclisin yenilenmesi

195) Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku Ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, s. 71

gerektiği konusunu dile getiren bir yazı göndermiştir. Bu yazı aynen şöyle:

«... Son aylarda CHF'nın memleketteki, Büyük Millet Meclisindeki ve hükümetteki idarî ve siyasî faaliyeti aleyhinde bir hava yaratılmağa çalışıldığı malûmdur.

Asırlarca mühmel bırakılmış (bakılmamış) olan bir memlekette ve bir millet hayatında birçok eksikler ve ihtiyaçlar olması tabidir. Bundan başka milleti kurtarıcı esaslı bir siyasetin tatbikatından memnun olmayacak kimselerin bulunacağı da şüphesizdir. Yüksek esasları görmeyerek veya görmek istemeyerek milletin bütün düşünceleri ve duyguları teşvik ve tağlite (bozmaya ve istismar etmeye) çalışmıştır. Bunun için yer yer kullanılmış olan vasıtalar ve vesileler dikkat ve intibaha şayandır.

Buna rağmen millet kütlesinin doğru görüşü ve iyi hissi bozulmamıştır.

Üç ayı geçen bir zamandanberi hemen bütün memlekette yaptığım tetkiklerde bu hakikatı yerinde ve yakından gördüm. Bununla beraber hakikata göz yumanlar ve hakikatı olduğundan başka gösterenler de olmuştur.

Fırkanın millet ve memleket için hayırlı ve isabetli programının kendi programı olduğuna ve milletin kendisiyle beraber bulunduğuna dair tam kanaatı vardır. Fırkamız, milletin kendisine olan emniyet ve itimadını en şüpheli ve tereddütlü nazarlar karşısında her zaman isbat edecek vaziyettedir. Bir defa bunun için, bundan başka önümüzdeki yıllarda tatbikini muvafık gördüğü tedbirlerde, **milletin iştirak ve mutabakatı** derecesini anlamak için, umumi reis bulunduğum CHF'na mensup mebusların in-

tihaplarını yenilemelerini muvafık mütala ediyorum.

Her türlü teşebbüslerimizde ilham ve kuvvet kaynağı olan **milletimizin hakkımızdaki itimadı tekrar tecelli edince** millî mefkuremizi yürümekte dayandığımız temelin ne kadar sarsılmaz olduğu bir daha görülmüş olacağı kanaatındayım.

CHF Umumî Reisi Gazi Mustafa Kemal» (196)

Bu mektubun Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesinin hemen arkasından gönderildiğini hatırlamak gerekir. Serbest Cumhuriyet Fırkası, 12 Ağustos 1930 da, CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in emirleriyle kurulmuştur. Bu kuruluşa Paris Büyükelçisi Fethi Bey (Okyar) memur edilmiştir. Fakat, CHF'na, Daimî ve Değişmez Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'e, öteki yöneticilere karşı muhalefet odaklarının belirmesi, CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in bu muhalefeti kontrol edememesi üzerine, yine kendisinin emirleriyle, 17 Kasım 1930 da Fırka kendi kendini feshetmiştir. (197) İş-

196) *Hakimiyeti Milliye,* 5 Mart 1931; ayrıca bak. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri* IV, s. 547; *TBMM Yıllık, Devre IV. İçtima Fevkalâde,* 1931, s. 307

197) Serbest Fırka denemesi için Bk. Ağaoğlu Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları,* İstanbul, Ekmen Basımevi, 168 s., Nebioğlu Yayınevi, Siyasi yayınlar No: 10; Kemal Tahir, *Yol Ayrımı,* Sander Yayınları ikinci baskı, İstanbul 1937, 463 s. Özellikle Madrabazlık, başlığı altındaki 1. bölüm, ss. 7-140; Kemal Tahir, *Hür Şehrin İnsanları,* 2 cilt, Bilgi yayınevi, Ankara 1976, 766 s.; Ayrıca bk. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1938),* Cilt 3, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965, ss. 385-404; Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam, İsmet İnönü* (1884-1938) Cilt 1, Remzi Kitabevi, İstanbul 1966, ss. 373-389; İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi,* 4. bs. Cem Yayınevi, İstanbul 1974, ss. 380-383; Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni, Dün, Bugün, Yarın,* Cilt 1,

te CHF Genel Başkanının mektubu bu ortam içinde değerlendirilmelidir.

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in, «Fırkamın millet ve memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna ve milletin kendisiyle beraber bulunduğuna tam kanaatı vardır», sözü üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu ifade ile iki şey anlatılmak istenmektedir. 1) Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in Fırkası, memleket için en hayırlı ve isabetli programın kendi programı olduğuna inanmaktadır. 2) Bütün milletin bunu böyle bilmesi ve bundan başka hiçbir alternatifin olmadığını kabul etmesi gerekir.

CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in bu mektubu, 1 gün sonra, yani 4 Mart 1931'de toplanan CHF Grubunda okuna-

---

Cem Yayınevi, İstanbul 1974, s. 466; Emre Kongar *İmparatorluktan Günümüze Kadar, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı,* Cem Yayınevi, İstanbul 1976, ss. 145-151; Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası, 1919-1946,* Doğan Yayınevi, Ankara 1971. ss. 206-211; Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri, (1924-1930)* Başnur Matbaası, Ankara 1972, ss. 273-301; Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller,* İstanbul 1967, ss. 61-65; Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik,* Gerçek Yayınları İstanbul 1974, ss. 47-60, 78-85; Emin Türk Eliçin, *Kemalist Devrim İdeolojisi* (Niteliği ve Tarihteki Yeri) Ant Yayınları, İstanbul 1970, s. 277 vd.; Asım Us, *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım* (Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hatıralar ve Tetkikler) Vakit Matbaası, İstanbul 1964, ss. 127-149; Hilmi Uran, *Hatıralarım,* Ankara 1959, ss. 212-232; Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte, Gördüklerim Ve Geçirdiklerim, Cilt 3, (1929-1944)* Rey Yayınları, İstanbul 1970, ss. 212-214; Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım* (1905-1950) Yaylacık Matbaası, İstanbul 1968, ss. 187-208; Sabiha Sertel, *Roman Gibi,* 1919-1950, Ant Yavınları, İstanbul 1969, ss. Falih Rıfkı Atay, *Çankaya,* 1969 ss. 461-466; Avni Doğan, *Kuruluş, Kurtuluş ve Sonrası,* Dünya Yayınları, İstanbul 1964, ss. 210-223

rak, alkışlarla kabul edilmiştir. (198) Aynı teklif 5 Mart 1931'de de, TBMM de kabul edilmiştir. Ve Meclisin 26 Mart 1931'den itibaren tatile girmesi kararlaştırılmıştır. (199) CHF Tüzüğünü anlatırken ifade ettiğimiz gibi, bu dönemde, CHF'nın Meclis Grubu ile TBMM aynı şeydir. Çünkü CHF'den başka Fırka veya Grub yoktur. Aynı kişiler sabahleyin CHF ve Halkevi binalarında, öğleden sonra da TBMM salonlarında toplanmaktadırlar.

«6 Nisan 1931'den itibaren **CHF namına mebusluğa namzetliklerinin konulmasını talep edenlerin listesi Hakimiyeti Milliye'de yayınlanmaya başladı.**» (200)

«CHF namına mebusluğa namzetliklerinin konulmasını talep edenlerin listesi:»

Bu tür haberler tayin mekanizmasını göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu ibareler aynen, «**TBMM Yıllık, Devre IV, İçtima: Fevkalade,** 1931 TBMM Basımevi,» kitabında geçmektedir, (s. 308) Görüldüğü gibi mebus olmak isteyenler, CHF namına adaylıklarını koyamıyorlar. Adaylıklarının konulmasını talep ediyorlar. Kimden? CHF Genel Başkanlık Divanından. Yani, CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'den. Bu liste karşısında Şef ne yapacak? Bunlardan uygun gördüklerini mebus olarak atayacak.

198) *TBMM Yıllık Devre IV. İçtima Fevkalâde,* 1931, s. 307

199) y.a.g.e., ss. 307 - 308

200) Hakimiyeti Milliye (daha sonra Ulus) CHF'nın Resmi organı idi. Bunu demekle öteki gazetelerin, örneğin Cumhuriyet, Vakit, Akşam, Milliyet, Son Posta gibi gazetelerin CHF'nın resmî organları olmadığını söylemek istemiyoruz. Hakimiyeti Milliye'nin Çankaya'ya daha yakın bir gazete olduğunu, Çankaya'nın gazetesi olduğunu belirtmek istiyoruz.

«Mebusluğa namzetliğinin konulmasını talep eden» 1196 kişinin isimleri Hakimiye Milliye Gazetesinde yayınlanmıştır. Biraz yukarıda sözü edilen, **TBMM Yıllık, Devre IV, İçtima: Fevkalade**, 1931 kitabında bu 1196 kişinin isimleri ve görevleri yazılıdır. (ss. 308-327) Yine aynı kitapta bu kişilerin meslek itibarıyla tasnifleri de yapılmıştır. (ss. 327-328)

Burada çok önemli olan bir nokta üzerinde daha durmak gerekir. O da şu: «**Mebusluğa namzetliklerinin konulmasını talep edenler**», talepnamelerinde, sadece, «mebus olmak» istediklerini belirtiyorlar. Vilayet adı belirtmiyorlar. Dilekçelerinde, şu veya bu vilayetin mebusluğuna namzetliğinin konulmasını istediklerine dair herhangi bir beyan yok. Sözü edilen **Yıllık**, (ss. 308-327) tetkik edildiği zaman bu husus açıkça görülmektedir. Demek ki CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, kimlerin hangi vilayetin mebusu olacaklarını, daha sonra yine kendisi kararlaştırıyor. 1927 döneminde de bu böyle olmuştu. Esasen bütün tek parti döneminde aynı olmuştur.

1931'de 1927'ye nazaran «1» fazla atama ile 317 kişi atanacaktır. Her vilayete kaç mebusun atanacağı ise sözü edilen **Yıllık**'da belirtilmiştir. (ss .328-329) Fakat o zamanki gazete haberleri incelendiği zaman, «seçimin» yapılacağı nisan ayının başlarında bile kaç kişinin «seçileceği», yani tayin edileceği henüz bilinmemektedir. 1 nisan 1931 tarihli **Cumhuriyet** Gazetesindeki haber bu bakımdan çok ilginçtir.

> «... Kaç mebus alınacak? Hakiki vaziyeti hiç kimse tahmin edemez. Kati vaziyet Gazi hazretleri umumî listeyi ilan edince anlaşılacak.»

CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 20 Nisan 1931 tarihinde,

CHF Genel Başkanı olarak bir beyanname yayınlamıştır. Bu mebus tayinleri, «seçimleri» dolayısıyla millete yayınladığı bir beyannamedir. (201)

Bu beyanname üzerinde, ileride, CHF'nın programı ile ilgili bir araştırmada etraflıca durulacaktır. Çünkü bu beyannamede ileri sürülen fikirler, özellikle ikinci maddesi, CHF programının temelini oluşturacaktır. 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında, Ankara'da toplanan CHF Üçüncü Büyük Kurultayında kabul edilen program bu fikirlerin bir ifadesidir. Bu «Sınıfsız, imtiyazsız, tezatsız, kaynaşmış bir millet» anlayışıdır.

Burada şu konuyu vurgulamaya çalışıyoruz: «Seçimlerde» propaganda yapma yetkisine haiz olan ve propaganda yapan tek kişi Değişmez ve Daimî Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal'in bizzat kendisidir. Kimlerin hangi vilayetin mebusu olacağını kendisi kararlaştırmaktadır. Ondan sonra bu listeler ikinci seçmenlerin oyuna sunulmaktadır. Onlar da taşrada, CHF teşkilatı tarafından ellerine tutuşturulan bu listeleri sandıklara atmaktadırlar. «Seçim» dedikleri şey, budur. Bu bakımdan biz buna «mebus seçimleri» değil, mebus tayinleri diyoruz. Çünkü, ikinci seçmenlerin, ellerine tutuşturulan bu listeleri sandıklara atmaktan başka hiçbir hakları ve görevleri yoktur. Bunlar oylarını sandıklara atmasalar da olur. Hatta bir kişinin oyu ile bile mebus seçilenler olmuştur. Tek parti döneminde ikinci seçmenler CHF'lı olduğu için, ikinci seçmenlerin, ikinci seçmenlikleri de CHF Genel Merkezi tarafından onaylandığı için bu konularda hiçbir aksama meydana gelmemiştir.

---

201) Bu beyanname için Bk., *Hakimiyeti Milliye*, 21 Nisan 1931; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri* IV, ss. 549-552; *TBMM Yıllık Devre IV. İçtima Fevkalâde*, 1931, ss. 329-331

Hatta bu noktada, CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in kişisel iradesiyle düzenlenen bu listelerin, ikinci seçmenler tarafından sandıklara atıldıklarından bile kuşku duymak gerektir. Çünkü: Örneğin, 1927 mebus tayinlerinde, Gazi Mustafa Kemal'in iradesini belirten tamim, 30 Ağustos 1927 tarihlidir. «Seçim»in yapıldığı tarih ise, 2 Eylül 1927 tarihidir. Demek ki 2-3 günlük süre içinde bu tamimin bütün Anadolu'ya yayılması gerekmektedir. 1931 mebus tayinlerinde ise, CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal ortak kabul etmeyen kişisel iradesini 20 Nisan 1931 tarihinde belirtmiştir. «Seçim»in yapıldığı tarih, yani ikinci seçmenlerin önceden ellerine verilen listeleri sandıklara attığı tarih ise, 24 Nisan 1931'dir. Bu dönemde de 3-4 günlük bir süre içinde bu tamimin Türkiye'nin her tarafına yayılması gerekmektedir. O günkü teknolojik koşullarda, ulaştırma ve haberleşme sisteminin, kitle haberleşmesinin çok ilkel olduğu dönemlerde, bu tamimi ulaştırmanın, nasıl gerçekleştirildiği konusu ise her zaman tartışılabilir. O halde şu daha gerçeğe yakın bir ihtimaldir. CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, «şunlar bunlar mebus adayıdır, mebus adayı olarak bunları seçtim», diye iradesini açıkladığı andan itibaren, «seçim» olmuş demektir. Mebuslar tayin edilmiş demektir. İşte biz bunun için bu eyleme, «Mebus seçimleri» değil, mebus tayinleri, diyoruz.

Mebus seçimleri ise, çok partili bir siyasal demokraside, seçmenlerin, genel oy, gizli oy-açık tasnif, tek kişi-tek oy prensipleri gereğince, siyasal tercihlerini serbest olarak belirtebilmeleri durumunu ifade etmektedir.

CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal, 20 Nisan 1931'de CHF Genel Başkanı olarak ikinci bir tamim daha yayınlamıştır. Yukarıda sözü edilen tamim vatandaşlara yayınlanmıştı. Bu ise, CHF'na mensup ikinci seçmenlere yayınlanmaktadır. (202) Bu beyanname aynen şöyledir:

«... CHF namına, bazı intihap dairelerinde noksan namzet göstereceğime, 15.4.1931 tarihli riyaset divanı kararı malumunuz olmuştur. Fırkamız namına namzetlerimizi reylerinize arzettiğim bugün aynı noktaya temas etmeyi münasib gördüm.

Fırkamızın millete arzettiği esas noktalar dahilindeki mesai ve faaliyetinin bizim fikrimize ve görüşümüze iştirak etmeyen milletvekilleri tarafından tahlil ve tenkit edilmesini iltizam ediyoruz. (Gerekli sayıyoruz) Bundan bilhassa beklediğimiz fayda, fırkamızın candan, vatanperverane gayretlerinin, teşrine (gösterilmesine), tevsiine (genişletilmesine) fırsat bulmak ve ekseriya tahrif edilen hakikatların iyice anlaşılmasını kolaylaştırmaktır.

Yaptığını bilen ve hizmet yolunda tedbirlerine inanan mefkureciler olarak kendimizi tenkide muhatab kılmağı lüzumlu görüyoruz. Bu sebebledir ki sizden, **fırkama** mensub arkadaşlarımdan bizim programımıza taraftar olmayan namzetlere rey vermeniz gibi ağır bir fedakarlık istedim. Bu fedakarlığın memleket idaresi için fırkamızdan mebus seçmek vazifeniz kadar mühim bir maksada matuf olduğuna emin olunur. Başka programdan seçeceğimiz mebuslar için fırkanın müntehibi sanilerine

202) İkinci seçmenlerin tümü CHF'ye mensuptur. Başka bir fırka olmadığı için, başka fırkalara mensup ikinci seçmen zaten yoktur.

(ikinci seçmenlerine) dikkat noktası olarak gösterdiğim evsaf, yalnız layık, cumhuriyetçi, milliyetçi ve samim olmaktır. **Açık bıraktığım** yerler için, hiçbir şahsiyet lehinde veya aleyhinde herhangibir telkinim yoktur. Ve olmayacaktır. Açık yerlere namzetliklerini koyacaklar hakkında vicdani kanaatınıza göre rey vermek hassaten rica ettiğim husustur. CHF Umumî Reisi Gazi Mustafa Kemal» (203)

Bu beyannamenin Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyinin hemen arkasından yayınlandığını unutmamak gerekir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması, rejimin, tenkide tahammülü olmadığı, tenkit istemediği, şeklinde değerlendirilmektedir. CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in bu anlayışın önüne geçmek için bulduğu yol, bazı mebusluklara kendisi tarafından aday gösterilmemesidir. Burada son derece önemli olan bir çelişmeyi hemen vurgulamakta yarar vardır. CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Serbest Cumhuriyet Fırkasını kapatarak muhtemel muhalefeti tamamen kırmaya yoketmeye çalışmaktadır. Beyannamede ise, kendi programına muhalefet yapacak adamlar istediğini belirtmektedir. Fakat bu «muhalifleri» de CHF mensuplarının «seçmesini» istemektedir. Bu esas muhalefeti yokedip tamamen kendi görüşleri doğrultusunda bir muhalefet yaratma isteğinden yani «göstermelik bir muhalefet»ten başka bir şey değildir. Şimdi, «kendi fikrine ve görüşüne iş-

---

203) Bu beyanname için bk. Ayın Tarihi, sayı: 84-85, Mart-Nisan 1931, ss. 7575-7576; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, s. 548; *TBMM Yıllık Devre IV, İçtima Fevkalâde*, 1931, s. 332, Beyanname *Cumhuriyet* gazetesinde 24 Nisan 1931 günü yayınlanmıştır.

tirak etmeyen» milletvekillerinin nasıl seçildiğini izleyelim,

1. 1931 döneminde TBMM ne 317 kişinin tayin edildiğini belirtmiştik. Bunlardan 287 adedi ilk olarak Fırkanın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı tarafından bizzat listelere alınmıştır. (204)

2. 22 «seçim dairesinde» ise, 30 mebusluk boş bırakılmıştır. Adana, Afyonkarahisar, Aksaray, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Burdur, Bursa, Isparta, Kastamonu, Konya, Manisa, Niğde, Sinop, Tekirdağ vilayetlerinde birer, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Kütahya, Samsun vilayetlerinde ikişer, İstanbul'da ise, 4 mebusluk boş bırakılmıştır. (205)

3. Boş bırakılan bu mebusluklar için 194 kişi adaylığını koymuştur. Örneğin, İstanbul'dan 54, Samsun'dan 3, Tekirdağ'dan ise 7 kişi müstakil olarak adaylığını koymuştur. (206)

4. CHF Genel Başkanlık Divanı, yani CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, İstanbul, Samsun ve Tekirdağ'da, müstakil olarak adaylıklarını koyanların hiç birisini beğenmedi. Ve kendisi aday gösterdi. Böylece vermiş olduğu kararı birkaç gün sonra bozdu. (207)

---

204) *TBMM Yıllık, Devre IV, İçtima Fevkalâde*, 1931, ss. 332-337

205) y.a.g.e., s. 337

206) y.a g.e., ss. 338-343

207) Şeflik düzenlerinde, yani tek kişinin hiçbir ortak tanımayan iradesinin ve emretme gücünün egemen olduğu düzenlerde verilen kararların hiçbir gerekçe gösterilmeden değiştirilmesi, bozulması çok doğaldır. Çünkü, bu tek iradeyi denetleyecek kurumlar yoktur. Tek irade bütün kurumların üzerindedir, hiçbir kişi veya kuruma karşı sorumlu değildir. Tenkide izin verilmemektedir.

Doğal olarak boş bırakılan bu kadrolara da kendi gösterdiği adaylar tayin edildi. (208)

5. Bolu'dan müstakil mebusluk için boş bırakılan yere, CHF İstanbul, İl İdare Heyeti Üyesi Salah Cimcoz Bey seçilmişti. Halbuki Salah Cimcoz Bey İstanbul Vilayeti mebusu tayin edilmişti. Yani daha önce yayınlanan 287 kişilik liste içinde idi. Böylece Bolu için yeni bir mebus tayini yapıldı. Fakat bu kişi, Bolu'dan boş bırakılan müstakil mebusluk için adaylığını koyan 6 adaydan hiçbiri değildi. Bu, tamamen, CHF Genel Başkanlık Divanı tarafından yapılan yeni bir tayin idi. (209)

6. Burdur'dan müstakil mebusluk için boş bırakılan yere, CHF Katibi Umumisi Recep Bey seçilmişti. Halbuki, Recep Bey, Kütahya mebusu olarak tayin edilmişti. Yani daha önce yayınlanan 287 kişilik liste içinde idi. Böylece Burdur için yeni bir mebus tayini yapıldı. Fakat bu kişi, Burdur'dan boş bırakılan müstakil mebusluk için adaylığını koyan iki kişiden biri değildi. Tamamen CHF Genel Başkanlık Divanı tarafından yapılan yeni bir tayin idi. (210)

6. Burdur'dan müstakil mebusluk için boş bırakılan yere, CHF Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet Bey seçilmişti. Halbuki İsmet Bey, Malatya Mebusu olarak tayin edilmişti. Yani daha önce yayınlanan 287 kişilik liste içindeydi. Böylece Manisa için yeni bir mebus tayini yapıldı. Fakat bu kişi Manisa'dan boş bırakılan müstakil mebusluk için adaylığını koyan 7 kişiden hiçbiri değildi. Tamamen CHF Genel Başkanlığı tarafından yapılan yeni bir tayin idi. (211)

---

208) y.a.g.e., s. 343
209) y.a.g.e., s. 339; ss. 343 - 344
210) y.a.g.e., s. 339; ss. 343 - 344
211) y.a.g.e., ss. 342 - 344

Son üç örnekten açıkça görüldüğü gibi iki seçim dairesinde de mebus seçilebilmektedir. İki yerde birden seçilen kişiler bunlardan birisini tercih etmekte, boş kalan yere, ise, merkezin yeni bir mebus tayin etme hakkı doğmaktadır. İki yerden de, «seçilmiş» kişilerin, partinin, Genel Başkan Vekili ve Başbakan, Genel Sekreter gibi kişler olması ayrıca dikkati çekicidir.

8. 24 Nisan 1931 günü, yani «seçim» günü, Kütahya'dan müstakil mebusluk için boş bırakılan yerlere, daha önce adaylıklarını koyan 15 kişiden en çok oy alan ikisi seçilmiştir. Fakat bu iki kişinin mebusluğu Meclisi Ali tarafından reddedilmiştir. Bundan sonra bu iki kişiden daha az oy alan iki kişinin mebus olmaları kararlaştırılmıştır. Fakat daha sonra, CHF'nın Genel Başkanlık Divanı tarafından bu iki kişinin mebusluğu da reddedilmiştir. Böylece boşalan yere Daimî ve Değişmez Genel Başkan tarafından iki mebus tayin edilmiştir. Fakat bu iki kişi, Kütahya'dan, boş bırakılan 2 müstakil mebusluk için adaylığını koyan 15 kişiden ikisi değildir. CHF Genel Başkanlığı tarafından yapılan yeni bir mebus tayinidir.

Anlaşıldığı üzere, 30 olarak gösterilen «müstakil» mebuslukların sayısı, çeşitli mekanizmaların uygulanması sonucu 18'e düşmüştür. Esasen bu mebuslar da sözde müstakildir. TBMM 1931 yıllığının, (Devre IV İçtima: Fevkalade) Fırkalar bölümünde, CHF'ya mensup mebusların sayısının 306 ya yükseldiği yazılmaktadır. (s. 436)

Bu 1931 deki durumdur. Daha sonra geriye kalan 11 «müstakil»de, zaten göstermelik olan müstakilliklerini de bir tarafa iterek CHF içinde yer almışlardır. Müstakil mebusluk ile ilgili olarak Ord. Prof. Yusuf Ziya Özer, şunları yazmaktadır.

«... Kanun intihapta bir mebusun en az ne kadar rey alması lazım geleceği hususunda bir kayıt vazetmediği ve bilakis en çok rey alanı intihapta kazanmış addettiği için kendisinden aşağı rey alanlara karşı nisbeten ekseriyet kazanmış demektir. Daha garibi 1931 intihabatında, tek bir rey ile mebus olanlar da görülmüştür. O sırada CHF, müstakil olarak namzetlikleri vazedecek olanlar için bazı mebusluğu açık bırakmış ve kendisi namzet göstermemiş idi. İntihap dairelerinden birinde ikinci müntehipler (seçmenler) müstakillere rey vermekten istinkaf ettiler (çekindiler), fakat bu müntehiplerden biri, namzetlerden birinin dostu olmak hesabıyla, sandık başına gidip o zata reyini vermiş bulundu. Ve bu namzetten başka hiç kimse rey almamış olduğu için o zat tek rey ile mebus olmuştur. Bu netice hakikaten biraz gülünç olmuştu.» (212)

Dördüncü dönemde, yani 1931-1935 döneminde 317 mebus tayini yapıldığını belirtmiştik. Üçüncü dönemde (1927-1931) ise, TBMM deki mebusların adedi, 316 kişi idi. Bu 316 kişiden 240 kişisi yeniden yani Dördüncü Dönemde de mebusluğa atandılar. 76 kişi ise atanmadı. Demek ki, Üçüncü Dönemdeki mebusların % 76 sı dördüncü dönemde de mebus olarak görevlerini sürdürmüşlerdir. (213) 240 kişiden çok büyük bir kısmı eski «seçim» dairelerine tayin edilmişlerdir. Birazının ise, «seçim» daireleri değişmiştir. (214) Üçüncü dönemde mebus olmayıp, dördüncü dönemde mebus olanla-

212) Yusuf Ziya Özer, *Mukayeseli Hukuku Esasiye Dersleri*, Ankara Hukuk Mektebi yayını, Seri2, Sayı: 17, Ankara 1939, ss. 500 - 501

213) y.a.g.e., ss. 345 - 346

214) y.a.g.e., ss. 346 - 351

rın bazıları ise, zaten ikinci veya birinci Mecliste, veya Osmanlı Meclisi Mebusanında mebustur. Ve CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'e yakınlıkları bilinmektedir. (215)

27 Nisan 1931 de ise, «Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri», «millete şu beyannameyi neşretmiştir.

> «Türkiye Büyük Millet Meclisinin yenilenen intihabatı münasebetiyle CHF'nın tatbik edeceği esasları ana çizgileriyle büyük milletime arzetmiştim. Mebus intihabının (seçiminin) taayyün eden (meydana çıkan) neticesi, **şahsımın ve fırkamın** millî itimada mazhariyeti yolundaki itikadımı kuvvetle teyid etti. Bu netice üzerine bütün vatandaşlara teşekkür borcumu ödemeğe müsaraat ederim (acele ederim) ve yeni seçilen mebus arkadaşlarımla birlikte gösterilen itimada liyakat kesbetmek için bütün kuvvetimizi sarfedeceğimizi efkarı umumiyeye arzeylerim.» (216)

Bu beyannamede, Gazi Mustafa Kemal, millî iradenin bir kere daha tecelli ettiğinden, «fırkasına» ve şahsına gösterilen ilgiden duyduğu memnuniyetten söz etmektedir. Kendi kişisel iradesinin millî irade yerine geçtiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Yukarıda, Ayın Tarihi ve TBMM Yıllıklarına dayanarak, millî iradenin nasıl biçimlendiğini anlatmaya çalıştık. Şimdi Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan haberlere göre kısa bir özetleme yapalım.

---

215) y.a.g.e., ss. 346 - 351

216) y.a.g.e., s. 351; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, s. 553

Kaç yeni mebus alınacak? Hakiki vaziyeti kimse tahmin edemez. Kati vaziyet Gazi hazretleri umumi listeyi ilan edince anlaşılacak. 1.4.1931

317 mebus intihap edeceğiz. Gazi Hazretlerinin hafta sonunda müracaatları tetkike başlamaları muhtemeldir. 3.4.1931

İntihabat 25 Nisan'da. Gazi Hazretleri ayın 10. unda, müracaat listesini tetkike başlayacaklar. 7.4.1931

Gazi Hazretleri gösterilecek namzetleri tetkike başladılar. 8.4.1931

Gazi Hazretleri gösterilecek namzetleri tesbit ettiler. 14.4.1931

Liste dün gece hazırlandı. İsmet Paşa ve Recep Bey, dün Gazi'nin nezdlerinde içtima ettiler. 19.4.1931

Müntehibi sanilere Gazi'nin Beyannamesi. 2.4.1931

Gazi'nin millete beyannamesi; Sevgili Vatandaşlarım, Sizden bana ve şerefli yakın tarihimizin unutulmaz hatıralarını taşıyan fırkanıza itimadınızı isterim. 24.4.1931

Bundan sonra, 10-18 Mayıs 1931 tarihinden CHF' nın Üçüncü Büyük Kurultayı toplanmıştır. Bu kurultaya yeni dönem mebusları katılmıştır. Bu kurultayda CHF tüzüğünde bazı değişiklikler yapılmıştır. Fakat bu kurultayın en önemli yönü, ilk defa, teferruatlı bir şekilde CHF programının yapılmış olmasıdır. CHF programı üzerinde başka bir araştırmada durulacaktır. (217)

---

217) *CHF 3. Büyük Kongresi*, 10 - 18 Mayıs 1931 Zabıtları, 1931 İstanbul, Devlet matbaası, 287 s.

VIII. 1935 MEBUS TAYİNLERİ VE CHF'NIN 4. BÜYÜK KURULTAYI

1. Şefin İradesi:

5.12.1934'de Büyük Şef (218) ve CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir önerge verildi. CHF Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü, CHF Genel Sekreteri Recep Peker ve Tekirdağ Mebusu Cemil Uybadın tarafından verilen önergede «TBMM intihabının (seçimlerin) yenilenmesine karar verilmesini teklif ederiz» deniyordu. Bu teklif kabul edildi. (219)

22.12.1934'de intihap (seçim) kanununda değişiklik yapan 2631 sayılı kanun kabul edildi. Buna göre 400 kişiye bir tane müntehibi sani (ikinci seçmen) seçiliyordu. 23.12.1934'de ise, Meclis 1 Mart 1935'e kadar tatil kararı aldı. (220)

---

218) Büyük Şef ünvanı, Gazi Mustafa Kemal'in en başta gelen ünvanıdır. CHF'nın İkinci Büyük Kongresi'nden yani 1927'den sonra yayınlanan gazeteler, dergiler incelendiği zaman Büyük Şef Ünvanı'nın Gazi Mustafa Kemal isimlerinin önünde devamlı olarak kullanıldığı görülür. Büyük Şef gazete ve radyo haberlerinde, gazete ve dergi makalelerinde kullanılan vazgeçilmez bir ünvandır. «Büyük Şef dedi ki», «Büyük Şef bir kere daha irşad etti», «Büyük Şef konuştu» gibi ibarelere basında hergün rastlanmaktadır. Bazan da sırf «Şef» ünvanı kullanılmaktadır.

219) *TBMM Yıllık, Devre V. İçtima Fevkalade,* 1 Mart 1935, 25 Teşrinevvel 1935 Ankara 1936, TBMM Matbaası, s. 347

220) y.a.g.e., s. 347; *Ayın Tarihi,* Sayı: 14, Şubat 1935, s. 14 vd.

Bundan sonra CHF Genel Sekreterliğinden, bütün fırka teşkilatına «gizli» kaydıyla bir yazı gönderildi. CHF Genel Sekreterliğinin 23 Aralık 1934 tarihli ve 421 sayılı bu yazısı aynen şöyledir:

«CHF İdare Heyetleri Reisliklerine

Gizlidir.

1. Alınan haberlere göre 2. müntehip seçiminde ve Mebus intihabı işlerinde çok uyanık olmaklığımızın gerekli olduğu anlaşılmıştır. Ezcümle bazı muhaliflerin müstakil mebusluk için beyannameler dağıttıkları, kürsülerde intihap, propaganda nutukları yapmaya hazırlandıkları bildiriliyor. Komünistlerin de, bilhassa Halkevleri gibi sahalarda Komünist mebus seçtirmeye savaşacakları anlaşılıyor.

2. Bunun için bilhassa ikinci müntehip olacakların şahıslarına çok dikkatli davranılmasını ve halkı iğfal ederek muhalif veya komünistlerin yapacakları propaganda veya nutuklara lüzumu gibi ve derhal mukabele etmek ve bunların söz ve hareketlerinin önüne geçmek üzere her türlü tertibat ve tedabir alınmasını bu tamim muhteviyatından munasip surette kaza teşkilatımızın da haberdar edilerek uyanıklıklarının arttırılmasını ve bu işte de mahallin idare amirleri ile sıkı temas ve işbirliği yapılmasını dilerim.

CHF Katibi Umumisi V. Saffet» (221)

---

221) Bu yazı için bk. *CHF Katibi Umumiliğinin Fırka Teşkilatına Tebliği*, (Temmuz 1934 - Birincikanun 1934) Cilt: 5, Ankara 1935, Ulus Matbaası, s 30. Bu yazının Teşkilata «Gizli» kaydıyla gönderildiğini belirtmiştik. Bu kitabın kapağının sol üst köşesinde de (Mahremdir, Hizmete mahsustur, Fırka bürolarında kullanılacaktır) ibaresi yer almaktadır.

Bu gizli yazıda, hiç kimsenin propaganda yapamayacağı belirtilmektedir. Propaganda yapacakların Komünist oldukları ve bunlara kati surette izin verilmemesi gerektiğine işaret edilmektedir. Bu tür unsurlara karşı her türlü mücadelenin yapılması ve teşkilatın haberdar edilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Tek Parti döneminde muhbirliğin revaçta bir meslek olduğunu bu belge açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

«2. Mebus Olmak İsteyenler Bu İsteklerini İki Fotoğrafları İle Birlikte Teşkilata Bildirmelidirler.»

Tek parti döneminde mebusluk toplumda statü bakımından en geçerli olan, en revaçta olan mesleklerden biri idi. Statü bakımından mesleklerin başında yer alıyordu. Ekonomik bakımdan da çeşitli olanaklar sağlıyordu. Örneğin 1930 yıllarında köylü buğdayı'nın kilosunu 1,5 - 2 kuruşa satamazken, 20 yıla yakın hizmet yapan bir öğretmen 30 lira civarında maaş alırken mebusların aylığı 500 lira civarında idi. Ayrıca, mebusluğun bu statüden doğan başka çıkarları da vardı. İthalat, ihracat, sanayii, komisyonculuk, acentalık gibi işlerle uğraşıyorlardı. Büyük paralar kazanmaları mümkündü. Bütün bunlardan dolayı mebus olmak için çok kişi Çankaya'ya müracaat ediyordu. Bazen de çok imzalı dilekçelerle daimî ve değişmez Genel Başkan ve Büyük Şefe müracaat edilip «falancayı» veya «filancayı» mebus tayin etmesi isteniyordu. Bununla ilgili olarak, CHF Genel Sekreterliğinin 27.12.1934 tarihli ve 426 sayı ile teşkilata gönderdiği yazı çok ilginçtir.

«CHF İdare Heyeti Reisliğine

Mebusluğa seçilmeleri istenen bayan ve bayların namzet gösterilmeleri için birçok imzalı telgrafla Atatürk'e veya Fırka merkezine yazılar geliyor, önceden yazıldığı ve bilindiği üzere mebusluğa seçilmek isteyenlerin **bu isteklerini iki fotoğrafları ile birlikte** yazı ile fırkaya bildirmeleri kafidir. Birçok imza ile bir bayan veya bayın mebus seçilmesini istemenin hem fırka prensibine uygun düşmediğini, hem de o bayan veya bayın zararına bir tesir yapacağını alakalılar bilmelidirler. Buna teşebbüs edeceklerin uyandırılmasını dilerim.

CHF Katibi Umumisi V. Saffet» (222)

CHF Genel Sekreterliğinin bu yazısında görüldüğü gibi Mebus olmak isteyenlerin Fırka Merkezine bir dilekçe ile müracaat etmeleri ve dilekçelerine de iki tane fotoğraf iliştirmeleri istenmektedir. Demek ki, CHF Genel Başkanı mebus tayin ederken fotoğraflara bakmak gereğini de duyuyormuş.

3. Büyük Şefin Yüce İradesini Açıklaması, Mebus Tayinleri:

2 Şubat 1935'te CHF Genel Başkanlık Divanı tarafından şu bildiri yayınlandı:

«... CHF Umumi Riyaset Divanı, Umumi Heyeti, Fırka Meclis Grubu, İdare Heyeti ve İcra Vekilleri, 2 Şubat 1935'te Dolmabahçe'de Önder Atatürk'ün başkanlığında toplanmıştır. Yeni seçim esasları, millete arzolunacak beyanname, müstakil saylavların

222) y.a.g.e., s. 34

yerleri, ve adetleri hakkında mühim müzakereler cereyan etmiştir. Müstakil saylavlar arasında azlıklara mensup yurttaşlardan dahi saylav seçilmesi için CHF'nca yardım edilmesine esas itibariyle karar verilmiştir.

Atatürk müzakerelerine 3 Şubat'ta devam edecektir.» (223)

Yine 2 Şubat 1935'te CHF Genel Başkanı, CHF teşkilatına ve ikinci seçmenlere bir beyanname yayınladı; Bu beyanname şöyle:

«Şubatın 8. Cuma günü yapılacak seçim işleri üzerinde çalışan Fırka Umumi Reislik Divanı yeni Mecliste'de müstakil üyelerin bulunmasına imkan vermek için Fırka namzet listesinde 16 boş yer bırakmaya karar vermiştir. Aşağıda yazılı Vilayetlerin her birinde birer saylavlık yer için Fırka'dan namzet gösterilmeyecektir.

Cumhuriyetçi ve Milliyetçi olmakla beraber Fırkamız programından başka bir programla ve Fırkalı olmanın tabii kayıtları dışında serbest çalışacak samimi yurttaşların ulus kürsüsünden yapacakları tenkitler ve söyleyecekleri mütalaalarla milli çalışmanın kuvvetleneceği kanaatında bulunuyoruz. Bu yolda geçirdiğimiz 4 yıllık tecrübe Fırka esaslarımızın ve Fırka Hükümeti çalışmalarının Ulus önünde yapılan tenkitlerle karşılaştırılmasına fırsat vermiş ve yurttaşların siyasal olgunluğunu arttırmıştır. Her gün her vesile ile düşündüklerini ve yaptıklarını Fırka içinde ve Fırkalar arasında olduğu kadar iyi ve

223) *TBMM Yıllık Devre V, İçtima Fevkalade*, s. 347

temiz bütün yurttaşların da murakabesine arzetmeyi vazife sayan Fırkamızın bu kararını bildirirken, Fırka teşkilatımızdan ve Fırkalı ikinci müntehiplerden yukarıda yazılı vasıftaki müstakil namzetlere rey vermelerini isterim.

Boş saylavlık yeri bırakılacak olan yerler şunlardır:

Ankara, Afyon, Antalya, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Kütahya, Sivas, Tokat, Muğla, Niğde, Yozgat, Çankırı ve Kastomonu» (224)

CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal bu beyannamede, «Seçim»lerin 8 Şubat 1935'te yapılacağını belirtmektedir. Müstakil mebusluk için 16 yerin boş bırakıldığını söylemektedir. Bu kişilere rey verilmesini istemektedir.

4. Şubat 1935 tarihinde ise CHF Genel Başkanı Gazi Mustafa Kemal, Kemal Atatürk İmzası ile (225) bir

---

224) *Ulus*, 3 Şubat 1935; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, ss. 570 - 571; *TBMM Yıllık, Devre V, İçtima Fevkalade*, ss. 346 - 347

225) 1934 - 1935 yıllarından sonra, Güneş - Dil Teorisinin etkisi ile Kemal yerine Kamal denmektedir. Bununla ilgili olarak yayınlanan resmî tebliğ şöyledir:

«...Atatürk'ün taşıdığı Kamâl adı bir arapça ad olmadığı gibi arapça kemal kelimesinin delalet ettiği manada da değildir. Atatürk'ün muhafaza edilen öz adı, Türkçe *ordu* ve *kale* manasına olan «Kamal»dır. Son (â) üstünde hafif işareti (a) yı yumuşattığı için hemen hemen arapça kemal telaffuzuna yaklaşır. Benzeyiş bundan ibarettir.» *(Ayın Tarihi*, Sayı 15, Mart 1935, s. 3). Bu tebliğ 4 Şubat 1935 tarihlidir. Dolayısıyla Kamâl adının kullanılması bu tarihten itibaren başlamıştır, denilebilir.

beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname, Milletvekili seçimleri dolayısıyla Millete Beyanname adını taşımaktadır. (226)

Bu Beyanname 1935 döneminde Meclisin yenilenmesi için yapılan «Seçim»lerde yani saylav tayinleri sırasında tek propaganda metnidir. CHF Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ten başka hiç kimsenin propaganda yapmaya hakkı yoktur. Aynı zamanda bu konuda görevli de değildir. Bu, totalitarizm'in mantığına uygun bir yoldur. Mademki Milletvekillerinin tümü Fırkanın Genel Başkanı yani Devletin Şefi tarafından tayin edilmektedir, propaganda yapmaya yetkili ve görevli tek kişi de odur. Milletvekilleri onun ortak tanımayan iradesi sonucu tayin edildiklerine göre, tayinleri bu iradenin sonucu olduğuna göre, «Beni Mebus seçerseniz şunu şunu yaparım» diye propaganda yapmak yetkileri ve görevleri dahilinde değildir.

1931 de 317 Mebus tayin edilmişti. Bu dönemde yani 1935 te ise, tayin edilecek mebusların sayısı 399'a yükseltildi. (227)

Bu 399 Mebustan 383'nün adı bizzat Daimî ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından tesbit edilmiştir. Geriye kalan 16 kadro ise (228) müstakil mebusluklar için boş bırakıl-

---

226) *Ulus*, 5 Şubat 1935, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, ss. 571-574; *TBMM Yıllık, Devre V, İçtima Fevkalade*, ss. 348-349

227) *TBMM Yıllık, Devre V, İçtima Fevkalade*, s. 357

228) Burada TBMM üyeleri için Mebus tayinlerinde kullanılan «Kadro» tabirini kullanmada bir sakınca olmadığı kanısındayız. Aslında Mebus tayinlerinin Memur tayinlerinden daha kolay olduğu da bir gerçektir.

mıştır. Şimdi bu müstakil mebusların nasıl seçildiklerini görelim.

Fırka Genel Başkanı Kemal Atatürk'ün hazırladığı listelerin 8 Şubat 1935 günü ikinci seçmenler tarafından sandıklara atılacağını belirtmiştik. Buna «Seçim Günü» denilmektedir. İşte, bu seçim gününden bir gün önce CHF Genel Başkanlık Divanı tarafından şu tebliğ yayınlanmıştır:

> «... Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, CHF'nın İstanbul Saylav namzedi olarak tesbit edilmiştir. İlan edilmiş olan İstanbul namzet listesindeki Yusuf Akçora Kars Vilayeti Fırka Namzet listesine naklolunmuştur. Kars Listesindeki eski saylav Faik Ermek Tokat Vilayeti namzet listesindeki açık bırakılan yere Fırka namzedi olarak konulmuştur.» (229)

Bu beyanname yukarıda işaret edildiği üzere ikinci seçmenlerin ellerine tutuşturulan listeleri sandıklara atacakları günden sadece bir gün evvel yayınlanmıştır. O günkü teknolojik koşullarda bu değişikliğin örneğin, Kars'a veya Tokat'a bildirilmesinin gerçekleştirilip gerçekleştirilemediği herzaman tartışılabilir. Bu, şunu kanıtlar: Bu mekanizmada ikinci seçmenlerin hiçbir fonksiyonu yoktur. Milli irade Fırka Genel Başkanı Kemal Atatürk'ün iradesinin açıklanması ile tecelli etmiştir. Bu bakımdan bu iradede meydana gelen değişikliklerin örneğin, Kars'a kadar ulaştırılıp ulaştırılmaması hiçbir zaman sorun değildir. Ulaştırılmasa da olur. Aslında CHF Genel Başkanı Kemal Atatürk'ün iradesinin açıklandığı an, «seçim» denen me-

---

229) *TBMM Yıllık, Devre V, İçtima Fevkalade*, s. 357

kanizma gerçekleştirilmiş demektir. İkinci seçmenlerin ise karıştırılması, daimî ve değişmez Genel Başkan, ve Büyük Şefin tartışma ve ortak kabul etmez otoritesini, iradesini gizlemek amacını taşır. Büyük Şefin mutlak otoritesine tek iradesine egemenliği kişisel iradesi ile kullanması ve temsil etmesi olgusuna sözde de olsa «Halk Egemenliği» diyebilmek içindir. Aldatmacadan başka birşey değildir.

7 Şubat 1935'de Fırka Genel Merkezi ikinci bir tebliği daha yayınlamıştır. Bu tebliğ de saylav adayı emekli General Refet ile ilgilidir. Bu tebliğ şöyle:

> «... Mütekait General Refet'in Fırkamızın İstanbul'da boş bıraktığı müstakil saylavlık için namzetliğini koyduğunu öğrendik. Fırkamızdan ayrılık fikirleri tarihimizde belgeli olan bu zatın Mecliste aradığımız serbest münakaşa için bir suje olacağını umarız. Bu maksatla CHF Umumi Reislik Divanı Fırkanın İstanbul İkinci müntehiplerinin mütekait General Refet'e rey vermelerini iltizam eder. (ister)» (230)

Genel Başkan Kemal Atatürk bu tebliği ile ikinci seçmenlerden General Refet için oy kullanmalarını istemektedir.

9 Şubat 1935'te ise İçişleri Bakanlığı aşağıdaki tebliği yayınlamıştır:

> «... 8 Şubat sabahı başlayan saylav seçimi yurdun her tarafında akşama kadar bitmiştir. Her yerde ittifakla CHF namzetleri seçilmişlerdir. Fırkaca

230) y.a.g.e., s. 357

namzet gösterilmeyerek müstakil saylavlık için boş bırakılmış olan 13 Vilayette Fırka ikinci müntehipleri müstakil namzetlere rey vermiştir». (231)

Bu tebliğde müstakil saylavlık için 13 saylav seçildiği ifade edilmektedir. Halbuki 2 Şubat 1935 günü yayınlanan ve yukarıda örneği verilen tebliğ de 16 boş adaylığın müstakiller için bırakıldığı belirtiliyordu. Bunlardan birisine Fırka tarafından aday gösterildiğini 7 Şubat 1935 günü yayınlanan birinci bildiriden öğreniyoruz. Demek ki, iki müstakil mebusluğu daha CHF Genel Başkanlık Divanı yani Kemal Atatürk tarafından doldurulmuş. Esasen bu müstakil mebusluğun göz boyamadan başka birşey olmadığı artık iyice anlaşılmaktadır. Zaten, kişi olarak «müstakil» olup örgütlü bir durumları yoktur, yine, CHF Milletvekilidirler. Her zaman CHF içindedirler. General Refet için yayınlanan tebliğ bu bakımdan çok önemlidir. «Müstakil»lerin kim olacağına bile Genel Başkanın bizzat kendisi karar vermektedir. Bu konu ile ilgili olarak Ağaoğlu Ahmet şunları yazmaktadır:

«... Malumdur ki fırkalar kendilerinden olan hükümeti tenkit ve muahezeden sakınırlar. Onun halk gözündeki itibar ve kıymetini esirgerler. İnsan psikolojisi ve ameli siyaset böyle istiyor. Bunun için hükümetten Milliyetçilik ve Cumhuriyetçilik sahasında bile fazla hesap istemezler. Fırkanın bu hususlardaki programına tamamen riayet edilip edilmediğini sık sık sormaktan ve edilmediği taktirde faz-

231) y.a.g.e., s. 357

la sıkıştırmaktan çekinirler. **Maddi ve manevi alakalar** buna mani olur.» (232)

CHF Genel Başkanlık Divanı yani daimî ve değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından, 1935'te 17 tane kadın mebus atanmıştır. Kadınlar, TBMM'nde ilk defa 1935 - 1939 döneminde yani, beşinci dönemde 17 kişi ile temsil edilmişlerdir.

Bu dönemde mebus adedinin 317'den 399'a çıkarıldığını ifade etmiştik. Dördüncü dönemde mebus olan 317 kişiden 271 kişisi bu dönemde yani beşinci dönemde yine mebusluklarını sürdürmektedir. O halde, dördüncü TBMM üyelerinin % 86'ya yakın bir kısmı değişmemiştir. Sadece % 14'ü yeniden mebus olarak tayin edilmemişlerdir. Bunların sayısı 46 dır. Aslında 46 mebuslukdan 8'i ölüm dolayısıyla boş olduğu için yeniden seçilmeyenlerin sayısı 38 olmaktadır. (233) Daha yukarıda işaret ettiğimiz gibi üçüncü dönemden dördüncü döneme geçerken bu oran % 76 idi. Yani, dördüncü dönemde üçüncü dönem üyelerinin % 76'sı değişmemiştir. (234)

4. CHF'nın 4. Büyük Kurultayı:

1935 dönemi Mebus tayinlerinin hemen arkasından CHF'nın 4. Büyük Kurultayı toplandı. 4. Büyük Kurultay 9 - 16 Mayıs 1935 tarihleri arasında Ankara'da

---

232) Ağaoğlu Ahmet, Müstakil Saylavlık Meselesi, 8 Şubat 1935, *Cumhuriyet;* ayrıca bk. *Ayın Tarihi,* Sayı: 15, Mart 1935, s. 43

233) y.a.g.e., ss. 361 - 368

234) TBMM'nin çalışma dönemleri ve bu dönemlerin numaraları şöyledir:

toplandı. CHF adı Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olarak değiştirildi. Bu Kurultayda tüzükte önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler Devlet hayatında totaliter eğilimleri ifade eden ilişkileri daha da güçlendirmek yolundadır. Bu değişiklikler CHF Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü'nün 16.6.1936 tarihinde Parti teşkilatına yayınladığı beyannamede şöyle açıklanmaktadır:

«... Cumhuriyet Halk Partisinin memleketin siyasi ve içtimai hayatında güttüğü yüksek maksatların tahakkukunu kolaylaştırmak ve Partinin inkişafını arttırmak için bundan sonra Parti faaliyeti ile hükümet idaresi arasında sıkı bir yakınlık ve ameli bir beraberlik temin edilmesine Genbaşkurca (Genel Başkanlık Kurulu) karar verilmiştir.

Dönem	*Dönem numarası*
1920 - 1923	I
1923 - 1927	II
1927 - 1931	III
1931 - 1935	IV
1935 - 1939	V
1939 - 1943	VI
1943 - 1946	VII
1946 - 1950	VIII
1950 - 1954	IX
1954 - 1957	X
1957 - 1960	XI
1961 - 1965	I
1965 - 1969	II
1969 - 1973	III
1973 - 1977	IV

Bu maksatla:

1— Dahiliye Vekili Genyönkurul üyeliğine alınmış ve kendisine Parti'nin Genel Sekreterlik vazifesi verilmiştir.

2— Bütün Vilayetlerde Vilayet Parti Başkanlığına Vilayetin Valisi Memur kılınmıştır.

3— Umumi Müfettişler Mıntıkaları dahilinde bütün devlet işlerinin olduğu gibi Parti faaliyet ve teşkilatınında yüksek murakıp ve müfettişidirler.

4— Vilayetlerde İlyönkurulca intihap edilmiş bulunan Başkanlar üye durumunu almış ve mansup veya mahallince müntehap mebus Başkanların Başkanlık vazifeleri hitam bulmuştur.

5— Bu beyannamenin icaplarını Parti Genel Sekreteri olmuş bulunan Dahiliye Vekili takip ve tanzim edecektir.

6— Yukarıdaki maddeler bütün Parti teşkilatına, Vilayetlere ve Umumi müfettişliklere tebliğ olunmuştur. 18.6.1936

Başvekil ve C.H. Partisi
Genel Başkan Vekili
İsmet İnönü» (235)

Bu beyannamede görüldüğü üzere İçişleri Bakanı Genyönkurul (Genel Yönetim Kurulu) Üyeliğine yani üç kişiden oluşan Genel Başkanlık Divanı üyeliğine alınmaktadır. Bunun başka bir ifadesi Parti Ge-

---

235) Bu beyanname için bk. *CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi* (Temmuz 1936-31 Birincikanun 1936) Cilt IX, Ankara 1937, s. 8. Bu kitabın sol üst köşesinde (Gizlidir), işe özgü ve özeldir, Parti bürolarında kullanılacaktır) ibaresi yer almaktadır.

nel Sekreterliği ile, İçişleri Bakanlığının aynı kişide birleştirilmesidir. Valiler Partinin İl Başkanlıklarını yürütmekle görevli kılınmışlardır. Genel Müfettişler mıntıkaları dahilinde devlet işlerinin olduğu gibi Fırka faaliyet ve teşkilatının da yüksek murakabe ve müfettişi olmuşlardır. (236)

CHF Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya 28.8.1936 tarih ve 1/849 sayılı olan ve ülkedeki bütün Parti teşkilatlarına gönderilen bir yazıda yeni durumu şöyle belirtiyor:

«... Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Başkan Vekili ve Başvekil İsmet İnönü'nün 18.6.1936 tarihli beyannamesinde söylediği gibi Parti ve Hükümet beraberliğinin sebebi, «Cumhuriyet Halk Partisi'nin memleketin siyasi ve içtimai hayatında güttüğü yüksek maksadın tahakkukunu kolaylaştırmak ve Partinin inkişafını arttırmak ve hızlandırmak»tır. Hükümet ve Parti beraberliğini, bütün kudreti hükümete vererek parti teşkilatını daha az ehemmiyetli görmeye mütehamil bir zihniyet şeklinde telakkiye mani olmak lazım geldiği gibi **esas meselenin Parti'yi kuvvetlendirmek ve Partinin gayelerini daha kolaylıkla gerçekleştirmek için** hükümetin tam yardımını temin etmek olduğu tebarüz ettirilmelidir.» (237)

---

236) O sırada Türkiye'de 4 adet Genel Müfettişlik vardır. *Bir Numaralı* Müfettişlik Kürdistan'ın Türkiye'deki kesiminin Güney ve Güney-Doğu Taraflarını, *Üç Numaralı* Müfettişlik Kuzey ve Kuzey-Doğu taraflarını kapsamaktadır, *Dördüncü* Genel Müfettişlik Dersim Bölgesidir. *İki Numaralı* Genel Müfettişlik ise Trakya'dadır.

237) *CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi*, Cilt IX, s. 9

Bu belge totaliter eğilimleri gösteren önemli belgelerden biridir. Parti ile hükümetin beraberliğini gösterdiği gibi Partiyi hükümetin önüne geçirme çabaları da vardır. Yine, CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından 10 İkinciteşrin 1936 tarih ve 882 sayı ile Valiliklere yani Parti İl Başkanlıklarına gönderilen bir yazıda bu ilişkiler üzerinde durulmaktadır. Yazı özetle şöyle:

«... CHP Tüzüğünün 53. Maddesi gereğince iki senede bir yapılması icapeden İl Kongrelerinin bu sene yapılma yılı olduğundan Parti teşkilatı olan 50 Vilayette İl Kongresi yapılacaktır. (238)

... Cumhuriyet Halk Partisi'nin Memleketin Siyasi ve İçtimai hayatında güttüğü yüksek maksadın tahakkukunu kolaylaştırmak ve Partinin inkişafını hızlandırmak için Parti faaliyeti ile hükümet idaresi arasında sıkı bir yakınlık ve ameli bir beraberlik temin edilmesi maksadı ile Partimiz Genbaşkurunca ittihaz olunan kararın büyük gayesine erişmek için her fırsattan istifadeyi düşünen Genel Sekreterlik Genbaşkur kararının Parti kademeleri çalışmalarındaki verimini ve yukarıda bildirilen gayenin tahakkuku derecesini yakından tetkik ve müşahade etmek istemiş ve bu sebeple Parti faaliyetinin en mühim bir uzvu olan vilayet kongrelerinde Partili birer saylav arkadaşın müşahit olarak bulunmasını faydalı bulmuş ve bu hususu bu maksatla görevlendirdiği saylav arkadaşlardan rica etmiştir.

---

238) 1930-1939 yılları arasında CHF'nın Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Hakkari, Mardin, Ağrı, Muş, Tunceli, Bingöl, Urfa, Siirt, Van illerinde teşkilatı bulunmadığını yani bu illerde teşkilat kurmaya gerek duyulmadığını yine belirtelim. Bu konu başka bir araştırmada ele alınacaktır.

Bizim, Vilayet kongrelerinden beklediğimiz ve ısrarla üzerinde durduğumuz nokta, Parti mevcudiyet ve kudretinin esası olan halk dileklerinin halk şikayetlerinin kongrelerde açık ve serbest olarak konuşulup görüşülmesi ve Parti içindeki bütün seçimlerin serbestçe yapılmasıdır. Halk ile hükümet arasındaki yakınlık ancak bu sayede temin olunabilir.

Partimizin banisi ve **Umumi ve Daimî Başkanı Atatürk BMM'nin** 5. devresinin ikinci toplantı yılı olan 1 Teşrisani 1936 tarihinde iradettikleri nutukta bu esas noktaya bir defa daha temas buyurmuşlar (halk ile hükümet arasındaki yakınlık ve beraber çalışma gayreti ayrıca memnuniyeti mucip bir seviyededir.

Bu hususta Partimizin feyizli önderliğini ehemmiyetle kaydetmek isterim.) sözleriyle hepimizi bu ulvi gayeye doğru daha hızlı yürümek için teşvik buyurmuşlardır.» (239)

Yine Tüzük uygulaması sırasında Valiler, yani Parti İl Başkanları izinli olarak Vilayet dışına çıktıkları zaman vilayet işleri, İçişleri Bakanlığı tarafından tayin edilen vekile gördürülüyordu. Valiler kendilerine vekil bırakamıyorlardı. (240) Fakat CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı olan kişinin emri ile Jandarma Subayları Vali, Kaymakam ve Nahiye Müdürlerine vekil olabiliyorlardı. (241)

Bu dönemde Parti görevlileri ile Devlet ve hükümet görevlerinin birliği ve beraberliği, ayniliği şöyle bir manzara göstermektedir:

---

239) *CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi*, Cilt IX, s. 9

240) Y.a.g.e., s. 5

241) *Ayın Tarihi*, Sayı: 40, Nisan 1937, ss. 44-45'ten *Ulus*, 30 Mart 1937

CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk

CHP Genel Başkan Vekili ve Başbakan İsmet İnönü

CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya

CHP Murakıp ve Müfettişleri aynı zamanda 1, 2, 3 ,4 Genel Müfettişler

CHP İl Başkanları aynı zamanda Vali

Jandarma Subayları Vali, Kaymakam ve Nahiye Müdürlerine vekalet ederler.

1937 yıllarında izlenen önemli bir olgu da, Adliye, Milli Müdafaa, Dahiliye, Maarif, Ziraat, İktisat, Nafıa, Sıhhat ve İçtimaiyat Vekaletlerinde Siyasi Müsteşarlıkların kurulmasıdır. Bu Siyasi Müsteşarlıklara mebuslar tayin edilmiştir. Böylece Parti ve hükümetin birliği ve beraberliği yani ayniliği bir kere daha sağlanmıştır. Mebuslar aynı zamanda müsteşar sıfatı ile icra organında görev almışlardır. (242) Yunus Nadi Siyasi Müsteşarlarla ilgili olarak yazdığı bir yazıda şöyle demektedir:

> «... Siyasi Müsteşarlarımız memur oldukları vekaletlerde şimdi bir kısmı hatıra gelse bile birçoğu evvelden düşünülemeyen birçok işler görecekleridir.» (243)

Cumhuriyet Gazetesinin Çankaya'ya olan yakınlığı yarı resmi bir gazete olma niteliği dikkate alınırsa Siyasi Müsteşarlıkların neden kurulduğunun açık-

---

242) *Ayın Tarihi*, Sayı: 40, Nisan 1937, s. 12

243) *Ayın Tarihi*, Sayı: 40, Nisan 1937, ss. 57-59'dan, Yunus Nadi, Devlet işlerinde yenilik: Siyasi Müsteşarlar, *Cumhuriyet*, 28 Mart 1937; Ayrıca bk. aynı dergiden s. 59'dan Falih Rıfkı Atay, Siyasi Müsteşarlar, *Ulus*, 28 Mart 1937

seçik belli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira, Yunus Nadi'nin yazısından Siyasi Müsteşarlıkların düşünülmüş bir görev için kurulmadıkları ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1937 yılı Kasım ayı sonlarında siyasi müsteşarlıklar kaldırılmıştır. (244)

Parti ve devletin bu şekildeki ayniliği ve birliği, Memurin Kanunu ile de çelişiyordu. Bu çelişmeyi, çelişmenin çözüldüğünü, CHP'nin ileri gelenlerinden Hilmi Uran'dan dinleyelim:

«... Bu beyannamenin en çok dikkate değer olan tarafı, 1930 senesinde memleket iradesinde, çeşitli partiler rejimi ile, murakabe sistemi tesisi tecrübe edilmiş iken, ondan altı sene sonra, hükümet idaresinin, kendi partisi murakabesine bile tahammülsüzlük göstermekte oluşu, ve bu tahammülsüzlüğü de «Memleketin siyasi ve içtimai hayatında güdülen yüksek maksatların tahakkuku» ve «Partinin inkişafının hızlandırılması» gibi aslı olmadığı belli olan hedeflerle saklamağa çalışmakta bulunması idi.

Parti ve hükümet beraberliği tesisiyle valileri ve umumi müfettişleri parti idaresiyle tavzif etme (görevlendirme) yolu, bizim idare bünyemizde esaslı bir değişiklik yarattıktan başka bu yeni durum meriyette bulunan Memurin Kanunu ile de taaruz ediyordu. (çelişiyordu) Çünkü Memurin Kanununun 9. maddesi, gayet sarih olarak, «memurların siyasi cemiyet ve kulüplere intisabını» menetmekte ve bu hal muhakeme edilerek sabit olursa, tardını mucip olacağını söylemekte idi.

---

244) *Ayın Tarihi*, Sayı: 48, İkinciteşrin 1937, s. 108'den Asım Us, Siyasi Müsteşarlıklar Niçin Kaldırıldı? *Kurun*, 28 Sonteşrin 1937

Başvekil İnönü, yüksek hükümet memurlarına Parti vazifesi verilirken bu taaruzların da kaldırılması zaruretlerini merhum Atatürk'e hatırlatarak, Memurin Kanununun 9. maddesinin tadilini istemiş idi.

Atatürk merhum, kendisini İzmit'te karşıladığımızda bize bunu anlatmış ve meseleyi, tetkik etmek üzere, Vali ve benim ertesi günü Dolmabahçe Sarayında kendisini görmemizi emretmişti. Biz, Vali merhum Muhittin Üstündağ, ile birleşerek ertesi günü, emredilen saatte, Dolmabahçe Sarayına gittik. Ve beraberimizde götürdüğümüz Memurin Kanununun 9. maddesini de merhuma gösterdik.

Atatürk maddeyi okudu ve biraz düşündükten sonra; «Ben bu maddede değiştirilecek bir şey görmüyorum. Çünkü burada memurların siyasi cemiyetlere girmemesinden maksat, onların, benim partimden başka bir partiye intisap edememesi demektir. Bu bakımdan bu madde hatta faydalıdır ve katiyen değiştirilmemelidir» dedi ve öylece kaldı idi.» (Hatıralarım, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1959 ss. 297-298)

Görüldüğü gibi, CHP Genel Başkanı, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, «memurlar hiçbir siyasi cemiyete giremezler», biçimindeki kanun hükmünü, «benim partimden başka hiçbir partiye giremezler» biçiminde yorumlamaktadır. Bunun başka bir ifadesi, «Bütün memurlar, benim partime girmek zorundadır.» olmaktadır. Bu yorum kanun hükmü yerine geçmektedir ve devletin yüksek memurları tarafından aynen kabul görmektedir.

Bu olgu; Şef, Parti ve Devlet ayniliğini ve birliğini, Şef'in yorumlarının kanunun çok üstünde olduğunu,

Partinin yani devletin tek başına Şef tarafından yönetildiğini, ve Şef'in kimseye ve kurula karşı sorumlu olmadığını göstermesi bakımından ilginçtir.

O halde, Şevket Süreyya Aydemir'in ve Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın belirttikleri, «partiyi kamu yönetimine egemen duruma getirmek değil, sivil bürokrasinin emrine sokma» biçimindeki değerlendirme hiçbir şey ifade etmemektedir. Çünkü sivil bürokrasi zaten tek parti olan CHP ye mensuptur. Böyle olmak zorundadır. CHP li yani partili olmayan sivil bürokrasinin yüksek kesimlerine intisap edemez.

IX. 1939 MEBUS TAYİNLERİ, CHP'NİN 5. BÜYÜK KURULTAYI VE CHP «MÜSTAKİL GRUBU»NUN KURULUŞU

1. Mebus Tayinleri:

27 Ocak 1939 tarihinde TBMM'ne Milli Şef ve Değişmez Genel Başkanın arzusu üzerine bir önerge verilmiştir. CHP Genel Başkan Vekili ve Başvekil Refik Saydam, Trabzon Mebusu Hasan Saka, Seyhan Mebusu Hilmi Uran, Erzurum Mebusu Fikri Tüzer tarafından verilen bu önergede «Büyük Millet Meclisi intihabının (seçimlerinin) yenilenmesini teklif ederiz,» denilmektedir. Bu teklif kabul edilmiştir. Yine aynı oturumda meclisin 3 Nisan 1939'a kadar tatiline karar verilmiştir. (245)

15 - 20 Mart 1939 tarihleri arasında Müntehibisani (ikinci seçmen) seçimi yapılmıştır. (246) Anadolu

245) *TBMM Yıllık, Devre VI, İçtima Fevkalade*, 3 Nisan 1939 - 31 Teşrinevvel 1939, Ankara 1940, TBMM Matbaası, s. 348

246) y.a g.e., ss. 351 - 363

Ajansı Vilayetlerin ikinci seçmen miktarı ve Vilayetin iştirak nisbeti hakkında şu haberi vermiştir:

«Bütün yurtta 15 Mart 1939 Çarşamba günü başlayan ikinci müntehip intihabı 21 Mart 1939 akşamı her tarafta sona ermiş ve bütün vatandaşlar reylerini ittifakla CHP'nin gösterdiği namzetlere vermişlerdir. 62 Vilayetin ikinci müntehip yekûnu 40.979' dur. Vilayetlerde 22 yaşından yukarı olan ve birinci müntehip olmak sıfatını haiz vatandaşların en çok % 95 en az % 64 olmak üzere ikinci müntehip seçimine iştirak nisbeti hattı vasıtası % 77,8'dir.» (247)

Bu haberde ikinci seçmen seçimlerinin 15 - 21 Mart 1939 tarihleri arasında yapıldığı belirtilmektedir. (248) İkinci seçmen namzetlerinin tamamen CHP tarafından gösterildiği bu haberden gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır. O halde Vilayetlerde, kimlerin ikinci seçmen olacağına yine Partinin Genel Başkanlık Divanı yani Parti Genel Başkanı'nın bizzat kendisi karar vermektedir.

Vilayetlerin çıkaracağı mebusluklar ve o vilayetlerdeki ikinci seçmen sayıları şöyledir: (249)

---

247) *Ayın Tarihi*, Sayı: 64, Mart 1939, ss. 19 - 20

248) TBMM'nin sözü edilen yıllığında ise, ikinci seçmen seçimlerinin 15 - 20 Mart 193'da yapıldığı yazılmıştır.

249) Bu liste için bk. Yukarıda adı geçen yıllık, ss. 351 - 363; Burada şunu da ifade edelim: 118 numaralı dipnotunda sözü edilen *Ayın Tarihi* dergisinde de böyle bir liste yayınlanmıştır. Fakat bu listedeki rakkamlar ile TBMM yıllığında belirtilen rakkamlar arasında fark vardır. *(Ayın Tarihi*, Sayı: 64, Mart 1939, ss. 19 - 20) *Ayın Tarihi* Dergisi de resmi bir dergidir. Dahiliye Vekaletine bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından çıkarılmaktadır. Fakat biz, TBMM Yıllığındaki rakkamların biraz daha kontrol edilmiş olduğunu sandığımız için yıllıktaki rakkamları kullanmayı uygun gördük.

İller	Çıkaracağı mebus sayısı	İkinci seçmen sayısı
Afyonkarahisar	7	694
Ağrı	3	280
Amasya	3	317
Ankara	14	1394
Antalya	7	553
Aydın	7	610
Balıkesir	12	1166
Bilecik	3	324
Bingöl	2	168
Bitlis	2	150
Bolu	7	618
Burdur	3	298
Bursa	11	1074
Çanakkale	6	573
Çankırı	5	465
Çoruh	4	387
Çorum	8	741
Denizli	7	656
Diyarbakır	7	648
Edirne	5	453
Elazığ	5	441
Erzincan	5	383
Erzurum	9	781
Eskişehir	5	427
Gaziantep	7	641
Giresun	7	712
Gümüşhane	5	520
Hakkari	1	83
İçel	6	590
İstanbul	17	1525
İzmir	14	1291

İsparta	4	414
Kars	8	791
Kastamonu	9	797
Kayseri	8	686
Kırklareli	5	453
Kırşehir	4	340
Kocaeli	9	813
Konya	15	1440
Kütahya	9	902
Malatya	10	939
Manisa	12	1068
Maraş	5	432
Mardin	7	646
Muğla	5	483
Muş	2	139
Niğde	7	622
Ordu	8	697
Rize	6	562
Samsun	8	783
Seyhan	9	828
Siirt	4	371
Sinop	5	493
Sivas	11	966
Tekirdağ	5	470
Tokat	8	716
Trabzon	10	916
Tunceli	3	218
Urfa	6	535
Van	3	243
Yozgat	7	614
Zonguldak	8	761

CHP Genel Başkan Vekili ve Başbakan Refik Saydam ile Genel Sekreter ve İçişleri Bakanı (İkinci Say-

dam Hükümetinde) Fikri Tüzer 22 Mart 1939'da ikinci seçmenlere aşağıdaki beyannameyi yayınlamıştır:

«... Türk Milleti'nin siyasi hayatında halkçı bir idarenin bütün yüksek ve ileri tekamüllerini tahakkuk ettirmeyi ve devlet idaresi üzerinde Milletin murakabesini en mütekamil bir hale getirmeyi ana düstur olarak ele almış bulunan **Milli Şef İsmet İnönü** TBMM'nin bu intihap devresi için Partinin mebus namzetlerini tesbit ve ilan etmeden evvel, ikinci müntehiplerle temas etmeyi ve müntehiplerle riyaset divanı'nın görüşlerini karşılaştırmayı Genbaşkurca karar altına almış ve sureti aşağıda yazılı beyanname hükmüne göre, bugün, 22.3.1939'da, kış dolayısıyla temas kolay olan ve namzetlik için müracaatların tekasüf etmiş bulunduğu isimleri yazılı 28 Vilayetimize ikinci müntehiplerle bir istişare toplantısı yapılmıştır. Bu istişare neticesi, Parti Genel Sekreterliği vasıtasıyla Genbaşkura ve **Değişmez Genel Başkan Şef İsmet İnönü'ye** sunulacaktır.

(Bugün) 22.3.1939 istişare yapılan 28 Vilayetin listesidir. Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, İsparta, Kayseri, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Samsun.

..... İkinci Müntehiplerine,

Partimizin sayın ikinci müntehipleri,

Bilirsiniz ki, CHP mevzuatına göre partiyi ilgilendiren bütün işler lüzum gördüğü kararları almak, büyük Millet Meclisi azalıkları seçimini idare etmek ve **partinin mebus namzetlerini kararlaştırmak**, hak ve selahiyeti Parti Riyaset Divanına ve

namzetleri ilan selahiyeti de münhasıran Partinin Değişmez Genel Başkanına aittir. Gene bu mevzuata göre parti riyaset divanı'nın vereceği kararlara bütün parti üyeleri kayıtsız ve şartsız itaata mecburdur. Partimizin ananesi böyledir.

Ancak,

Partimizin Değişmez Genel Başkanı Milli Şef İsmet İnönü Türk Milletinin hayatında **Halkçı** bir idarenin bütün yüksek ve ileri tekamüllerini tahakkuk ettirmeyi ve devlet idaresi üzerinde milletin mürakabesini en mükemmel bir hale getirmeyi, Millet hizmetinde takip edecekleri siyasetin ilk ve ana düsturu olarak ele almışlar ve Milli hakimiyetin hakiki ve yagane mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tam bir Millet hülasası kudret ve manzarası huzuruna çıkması lüzumunu her fırsatta ilan ve ifade buyurmuşlardır.

İşte bu maksatladır ki, Genbaşkur TBMM'nin bu intihap devresi için Partinin mebus namzetlerini tesbit ve ilan etmeden önce memleketin birçok kısımlarında partili ikinci müntehiplerle temas etmeyi ve müntehiplerle riyaset divanı'nın görüşlerini karşılaştırma üzerine doğrudan doğruya ikinci müntehiplerle bir istişare yapmayı kararlaştırmıştır.

Milletin siyasi hayatında ilk defa tatbik edilecek bu usul Genbaşkur'un Partililere olan muhabbet ve itimadının bir ifadesi olmakla beraber bundan husule gelecek bir neticeninde bütün milletimize, Partimiz mensuplarının siyasi rüşt ve olgunluklarına bir misal teşkil edeceğini de dikkat gözü önünde bulundurmalıyız. Bu sebeple istişare reylerimizi kullanırken her türlü şahsi ve rejiyonalist hislerden uzak kalmayı ve reylerimizin sadece kalp ve kafa-

larımızın mahsulü olmasına dikkat etmeyi kutsi ve milli bir vazife olarak telakki etmemiz gereklidir. Bunun içindir ki, neticenin siyasi rüştünü ve olgunluğunu ispat etmiş bir partili zümrenin bir mahsulü olacağına şimdiden itimat etmekteyiz.

Bu istişarenin hangi usul ve şartlarla yapılacağına ait talimat bağlı olarak sunulmaktadır.

CHP Genel Başkan Vekili ve
Başbakan Dr. Refik Saydam

CHP Genel Sekreteri
Dr. Refik Süzer» (250)

Bu beyannameye dayanarak şu hususları tesbit etmek mümkündür.

1. Bir kere, TBMM üyelerinin yani mebusların, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkanı tarafından tayin edilmesine «**halkçılık**» denilmektedir.

2. Partinin mebus namzetlerini tesbit ve ilan etmenin kesinlikle Milli Şef, Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'ye ait bir yetki ve görev olduğu ifade edilmiştir.

3. Partinin Değişmez Genel Başkanı'nın kararlarına kayıtsız şartsız itaat edilecektir. Zira, Partinin ananesi budur.

4. Milli Hakimiyetin Millete ait olduğu, bunun hakiki ve yegane mümessilinin TBMM'de olduğu, bununda, ancak Milli Şefin İradesi ile tecelli edeceği belirtilmiştir.

5. Bütün bunlara rağmen Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü mebus namzetlerini tesbit ve ilan etmeden evvel ikinci seçmenlerle istişarede bulunulmasını istemektedir.

---

250) *Ayın Tarihi*, Sayı: 64, Mart 1939, ss. 21 - 22

6. İkinci seçmen seçimleri 21 Mart 1939 da sona ermiştir, sözü edilen istişarenin ise, 22 Mart 1939'da yapılacağı açıklanmaktadır.

7. Bu beyannameden çok önemli olan bir hususu daha anlıyoruz, o da şu: 1927, 1931, 1935 dönemlerindeki mebus tayinlerinde, CHP Genel Başkanı, Daimî ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal «seçimlere» iki - üç gün kala hem ikinci seçmenlere hem de vatandaşlara beyanname yayınlıyordu. Ve bunlar «Seçim» propagandasına ilişkin beyannameler olup, başkalarının propaganda yapma görev ve yetkileri yoktu. 1939'daki Mebus tayininde ise Milli Şef, Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü propaganda yapmamaktadır. Yalnız CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Başbakan Refik Saydam ile Genel Sekreter ve İçişleri Bakanı Fikri Tüzer (ikinci Saydam hükümeti), Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan adına bildiriler yayınlamaktadırlar. Bu bildirilerde Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'nün sonsuz yetkilerinden, azametinden söz etmekte kararlarına kati surette karşı gelinemiyeceğini bildirmektedir.

Ulus Gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkanın yetkilerini şöyle anlatmaktadır:

> «... Bizim Parti nizamnamesinin hükümlerine göre mebus namzetlerini doğrudan doğruya Değişmez Genel Başkanımız ilan eder. Namzetler ilk defa onun tasvibinden geçtikten sonra münakaşa nihayet bulmuştur. Karar hakkı gene Değişmez Genel Başkanda kalmak üzere, yeni namzetler için ikinci müntehiplerin reylerini sormak ilk defa vaki olmaktadır.

Eski mebuslardan gayrı birçok vatandaşlar kendilerini millet hizmetine arz etmişlerdir. Kendileri herhangibir intihap bölgesinde intihap kaabiliyetleri olduğu kanaatindedirler. Parti bu müracaatlardan birçoğunun reddedilmesine hiçbir sebep görmemiştir. Fakat, Kamutay azalarının adedini de kanunlar tahdit etmiştir. Bu istişarenin ilk faydası bu vatandaşlara kendilerinin ihmal edilmemiş olduğu hoşnutluğunu vermek, ikinci faydası yeni Kamutay azalarının halk ile halk işleri ve ihtiyaçları ile daha yakından alakadar olmaya, say ve hizmet vasıtası da, halk idaresinin tekamül istikametini tesbit etmek olacaktır.» (251)

Falih Rıfkı Atay'ın, «seçim» günü yani 24 Mart 1939 tarihli Ulus gazetesinde yayınlanan yazısı da şöyledir:

«... Bugün CHP'nin Başkanlık Divanı, Partinin Değişmez Umumi Başkanı İsmet İnönü Reisliğinde toplanarak Kamutay aza namzetlerinin kati listesi hakkında karar verecek ve bu liste Değişmez Genel Başkanımız tarafından bir beyanname ile ilan olunacaktır.

Yeni seçim günlerinde yalnız intihap edilenlerin değil, Mecliste hizmet etmek isteyen vatandaşların müstesna alakası görülmüştür. **Memleketin birçok güzideleri** namzetlerimiz arasındadır. Bu alakayı yüksek bir takdir hissi ile karşılamak ve Kamutay'ın itibar vazife ve ehemmiyetinin miyarı olarak almak lazım gelir.

Talepler uzun bir tetkikten geçmiştir ve eğer adet müsait olsaydı memleketin birkaç Meclise kafi

251) *Ayın Tarihi*, Sayı: 64, Mart 1939, ss. 61 - 62'den, Falih Rıfkı Atay, Müntehiplerle istişare, *Ulus*, 23 Mart 1939

gelecek güzide evlatları olduğu ispat edilmiştir.» (252)

24 Mart 1939 günü yani ikinci seçmenlerin ellerine tutuşturulan listeleri sandıklara atarak Milli İradeyi belirtecekleri gün, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü bir beyanname ile Partinin yeni mebus namzetlerini ilan etti. (253) Gazeteler buna namzet listelerini yayınladılar. İşte 24 Mart 1939 tarihinde Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından yayınlanan bu liste aynı gün yurdun her tarafında ikinci seçmenler tarafından sandıklara atıldı. Demekki, ikinci seçmenlerin eline sandıklara atacakları listeler önceden verildi. Veya ikinci seçmenler sandıklara hiç liste vs. atmadılar. Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan iradesini açıklayınca, «seçim» denen mekanizma da gerçekleşmiş oldu. Çünkü, namzet listelerini ilan etme görevi münhasıran Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan'a ait olduğuna göre ve Milli Şef'te listeyi ancak «seçim» günü yani 24 Mart 1939 tarihinde açıkladığına göre bu listelerin aynı gün yurdun her tarafına yayılma olanağı yoktur. Böylece, zaten «göstermelik» olan ikinci seçmenlerinde devreden fiili olarak çıkarıldığı sonucuna varılabilir.

24 Mart 1939 tarihli Vatan Gazetesinde Sadri Ertem imzası ile yayınlanan yazı bu bakımdan çok ilginçtir. Yazıda «halk CHP'ye oy verdi» denilmektedir. (254) CHP'den başka bir parti zaten yoktur. CHP'nin aday-

---

252) *Ayın Tarihi*, Sayı: 64, Mart 1939, ss. 64-65'ten, Falih Rıfkı Atay, Parti Divanında, *Ulus*, 24 Mart 1939

253) *Ayın Tarihi*, Sayı: 64, Mart 1939, ss. 22-37

254) *Ayın Tarihi*, Sayı: 64, Mart 1939, ss. 65-66'dan, Sadri Ertem, Seçimin Bilançosu, *Vakit*, 24 Mart 1939

ları da «seçim»den önce Genel Başkan tarafından tesbit edildiğine ve buna karşı durmakta olanaksız olduğuna göre sonucu önceden belli olan bir mekanizma. Kemalistler, Kemalist Profesörler buna «seçim» diyorlar.

1939 da altıncı dönem için yani 1939-1943 dönemi için Meclise 424 mebus tayin edildi. (255) 424 mebustan 420 si bizzat Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan tarafından tayin edilmiştir. 4 tanesi ise, önceki tayinlerde görülen mekanizmalarla «müstakil» olarak seçilmiştir. Müstakiller adaylıklarını Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'nün tasvibi ile koymuşlardır. İkinci seçmenlerde yine Milli Şef ve Değişmez Genel Başkanın tasvibi ile bu kişilere oy vermişlerdir. (256)

424 mebustan 294'ü 5. Devrede de mebustur. Yani 5. Devrede mebus olan 399 kişiden 294'ü 6. Devrede de mebus olmuşlardır. 6. Devrede de Mebus olanların oranı % 75 civarındadır. Demek ki, 5. Devre mebuslarının % 25'i yeniden tayin edilmemişlerdir. Tekrar tayin edilmeyenlerin sayısı 117 dir. (257) Üçüncü dönemden dördüncü döneme geçerken tekrar tayin edilenlerin oranı % 76 dır. Dördüncü dönemden beşinci döneme geçerken tekrar tayin edilenlerin oranının ise, % 86 olduğunu yukarıda belirtmiştik.

Altıncı dönemde ilk defa mebus tayin edilenlerin sayısı 115 tir. Ayrıca 15 kişi Osmanlı Meclis'i Mebusanında ve TBMM'nin eski dönemlerinde mebusluk etmişlerdir. 424 mebustan 15'i kadındır. Bunlardan ye-

255) *TBMM Yıllık, Devre VI, İçtima Fevkalade,* s. 363

256) y.a.g.e. s. 363

257) y.a.g.e., s. 363; Yıllık, Tekrar tayin edilmeyenlerin sayısını 103 olarak gösteriyor.

disi yeni olup sekizi değişmiştir. Beşinci dönemde kadın mebusların sayısı ise 17 idi. (258)

2. CHP Parti Müstakil Grubu

1939 mebus tayinlerinin hemen arkasından Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı. 3 Nisan 1939 da yapılan seçimde, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü, 424 oydan 413 oy alarak Cumhurbaşkanı seçildi. Daha sonra CHP nin Beşinci Büyük Kurultayı toplandı. Beşinci Büyük Kurultay 29 Mayıs 1939 - 3 Haziran 1939 tarihleri arasında Ankara'da toplandı. Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü, bu kurultayda, parti içerisinde «müstakil» bir grubun kurulmasını istiyordu. «Müstakil Grub sayesinde muhalefetin belirmesini, tenkid ve tartışmanın yapılmasını» istiyordu. Beşinci Büyük Kurultayda «Müstakil Grub» hakkında yapılan tüzük değişikliği şöyle:

> «Parti müstakil grubunun tabii reisi, partinin Değişmez Genel Başkanı ve reis vekili bu gruba dahil mebuslar arasında O'nun tayin edeceği bir zattır.» (259)

> «Parti mebuslarından kurultay umumi heyetince seçilen 21 arkadaş meclis içinde müstakil bir grub hüviyeti taşırlar. Bunlar grub toplantılarında hazır bulunurlar. Fakat mütala beyan ve reye iştirak etmezler. Buna karşılık meclis umumi heyetinde mütalaalarını kendi grublarının kararlarına göre kullanırlar ve reylerini beyan ederler. Ayrıca parti gru-

---

258) y.a.g.e., s. 363

259) 1939 Tüzüğü, Madde: 105; 1943 Tüzüğü, Madde: 118; Ayrıca bk. *CHP 5. Büyük Kurultayı Zabıtları*, Ankara 1939, Ulus Basımevi, s. 71

bu haricine intişarı caiz olmayan müzakerelerin mahremiyetini muhafazaya onlar da mecburdurlar.» (260)

Tüzük hükümlerinde iyice görüldüğü gibi Müstakil Grubun hiçbir maddi ve ideolojik temeli yoktur. Bir fikrî gelişme, ideolojik gelişme veya muhalefet gereği olarak ortaya çıkmamıştır. Tamamen Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün istek ve iradesi olarak belirmiştir. Zaten «Müstakil Grub»un tabii Başkanı kendisi olduğu gibi, Başkan Vekilini de bizzat kendisi tayin etmektedir. Artık bu grubun ne kadar ve anlamda «müstakil» olduğu ortaya çıkmaktadır. (261)

1939 tüzüğünün 125. maddesine göre «Müstakil Grub»u meydana getirecek 21 kişinin kurultay umumî heyetince seçilmesi öngörülmektedir. Halbuki tüzüğün başka bir maddesi, bu yetkiyi tamamen, «Milli Şef ve Değişmez Genel Başkana vermiştir. 1939 tüzüğünün bu konu ile ilgili 33. maddesi şöyle:

---

260) 1939 Tüzüğü, Madde: 125; 1943 Tüzüğü, Madde: 118; Ayrıca bk. *CHP 5. Büyük Kurultayı Zabıtları*, s. 74

261) Böyle bir eyleme girişilmesinin yani, müstakil grup kurulmasının nedeni şu olabilir: Tek Parti döneminde Kemalist hükümetler Nazi Almanyası ile çok iyi, sıkı-fıkı ilişkiler kurmuşlardır. Bu ilişkiler çok yoğundu ve Almanlar İkinci Dünya Harbin'de yenilinceye kadar bu ilişkiler devam etti. Fakat, 2. Dünya Harbi başlarında Türkiye; İngiltere, Fransa ve Amerika ile de iyi ilişkiler kurmak istemektedir. İşte bu «müstakil grup» batı demokrasilerinden bir esinlenme olabilir. Veya bizzat onların empozesi olabilir. Tek Parti döneminde ise, müstakil grup uygulaması ancak böyle olur.
Müstakil grup uygulaması Tek Parti Döneminde Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan sonra girişilen 2. «demokratlaşma» denemesidir. Bütün bu eylemlerin perde gerisi için bk. Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, Sander Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1973, Özellikle Madrabazlık başlığı altındaki 1. bölüm çok şeye açıklık getirmektedir.

«Umumî İdare Heyetince açılacak azalıklara, Genel Başkanlık Divanı ve parti Müstakil Grubunda vuku bulacak münhallere Değişmez Genel Başkan yenilerini seçer.» (262)

Bu çok önemli bir tüzük hükmüdür. Değişmez Genel Başkan, yani Milli Şefi ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'yü çok geniş yetkilerle donatmıştır. Bu hüküm gereğince, örneğin, CHP Genel Başkan Vekili ve aynı zamanda Başvekil, herhangi bir nedenle görevini bıraksa, yerine yenisini seçmeye kendisi yetkilidir. Sekreter için durum yine aynı. Böyle olunca «Müstakil Grub»da meydana gelecek bir açığı doldurma yetkisinin yine kendisinde olması çok doğaldır. Nitekim fiilî durum hep böyledir. 1939 tüzüğünün 125. maddesi, «Müstakil Grub» üyelerini Kurultay seçer, demesine rağmen, fiilî olarak, Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef İsmet İnönü tarafından seçilmiştir.

«Müstakil Grub»un ne kadar müstakil olduğunu, 1943 yılında, CHP'nin Altıncı Büyük Kurultayına sunduğu rapordan anlamak mümkündür. 8.6.1943 tarihli ve «Müstakil Grub» Başkan Vekili Ali Rana Tarhan ve Raportör, Rize Milletvekili Kemalettin Kamu imzalarını taşıyan raporda özetle şöyle deniyor:

«... Milli Şefin nutuklarında grubumuz için direktif teşkil eden şu iki kıymetli cümle vardır:

«Büyük Millet Meclisinde millet haklarının açık murakabesi ideali ile nifak ve anarşiye mahal vermemek zaruretlerinin beraber yürüyebileceğine inanıyoruz.»

---

262) 1939 Tüzüğü, Madde: 33; 1943 Tüzüğü, Madde: 28; ayrıca bk. *CHP 5. Büyük Kurultayı Zabıtları*, s. 51

«Büyük Kurultaydan vazife alan ve Parti Genel Başkanının **farksız başkanlığında** çalışacak olan, intizam ve inzibat içinde sorumlu ve çalışkan bir müstakil grubun icra mevkiinde olan milletvekilleri ekseriyetine ve hükümetine esaslı bir yardım temin ederken, Büyük Milletimize de kendi işleri için, yeni bir teminat hazırlayacağını ümid ediyoruz.»

Baş Düşüncelerimiz,

Grubta ve meclisteki çalışmalarımız sırasında daima göz önünde tuttuğumuz ana düşünceleri şu suretle hülasa edebiliriz:

1. Büyük Kurultayca bize emanet edilen, vazifeyi **Genel Başkanın direktiflerine uygun** bir intizam ve inzibat içinde başarmağa çalışmak,

2. Partinin, Meclis Grubunun tamamlayıcı bir cüzü olduğunu bir an unutmamak,

3. Her türlü mülahaza ve münakaşaların üstünde kalmak,

4. Tek ve toplu tenkitlerimizin bilgi ve tetkikata dayanmasına, müsbet ve yapıcı olmasına dikkat etmek,

5. Teşri hayatımızda nezih ve temkinli bir müzakere ve münakaşa havasının gelişmesine hizmet etmek,

6. İcra makamlarının fevkalade şartlar içinde karşılaştığı büyük güçlükleri takdir ve idrak eylemek,

7. İçerde ve dışarıda en büyük kuvvetimizi teşkil eden milli birlik mülahazaları.» (263)

Bu raporda «Müstakil Grub» Başkan Vekili Ali Rana Tarhan, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ve ay-

263) CHP 6. Büyük Kurultayı'na sunulan, CHP Meclis Müstakil Grubu'nun Paporu, Ankara, 6.6.1943, 7 s.

nı zamanda Cumhurreisi ve aynı zamanda Müstakil Grubun da reisi, İsmet İnönü'nün direktiflerinden kati surette dışarı çıkılmayacağını beyan ediyor. «Müstakilliğin» Milli Şefin farksız başkanlığında sürdürüleceğini belirtiyor.

Serbest Cumhuriyet Fırkası ve CHP Müstakil Grubu ile Milli Şef arasındaki ilişki konularına son verirken, 1976 yılı Kasım ayı sonlarında toplanan, CHP 23. Kurultayı üzerinde de bir parça durmakta yarar var. Bilindiği gibi bu kurultayın öncesinde CHP içinde sol muhalefetin oluştuğu belirtiliyordu. Muhalefet lideri Doç. Dr. Deniz Baykal idi. Deniz Baykal sık sık, Partinin Genel Başkanı Bülent Ecevit ile, arasında hiçbir çelişme ve görüş ayrılığı olmadığını, fakat parti yönetimi ve Partinin Merkez Yönetim Kurulu ile derin çelişmeleri ve görüş ayrılıkları olduğunu belirtiyordu. Halbuki, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Merkez yönetimi ile hiçbir görüş ayrılığının olmadığını ifade ettiği gibi, ağırlığını da bu yönde koyuyordu. Demek ki CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, aynı 1930 yılında, veya aynı 1939 yılında olduğu gibi parti içi muhalefetin de lideri olarak kabul ediliyordu. Fakat, bu, CHP içindeki sol muhalefeti saptırmak, lidersiz bırakmak, sola kanalize olmasını önlemek için danışıklı döğüş de olabilir. Nitekim, Kurultaydan hemen sonra, seçimleri kaybeden muhalefet lideri Deniz Baykal, Parti Başkanının ve parti yönetiminin emrinde olduğunu açıklaması bu durumu biraz açıklamaktadır. Öte yandan, Kurultay öncesinde, tartışılan fakat, Kurultayda kabul edilmeyen, bazı tüzük tasarılarına göre, CHP Genel Sekreterinin de bizzat Genel Başkan tarafından seçilmesi öngörülmekteydi. Bu da tek parti dönemindeki CHP tüzüğünden bir esinlenme olarak kabul edi-

lebilir. Bütün bu konular, CHP Programı (1931) ile ilgili çalışmada etraflı olarak ele alınıp irdelenecektir.

X. PROF. DR. NERMİN ABADAN - UNAT'IN «SEÇİMLER» HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ VE BU GÖRÜŞÜN ELEŞTİRİSİ

1927, 1931, 1935, 1939 dönemlerindeki mebus tayinlerini, bu şekilde, ana hatlarıyla verdikten sonra (264) Prof. Dr. Nermin Abadan (Unat)'ın yazısına tekrar dönelim. Prof. Dr. Abadan - Unat bu yazısında, 1908, 1912, 1919 ve 1931 seçimlerinde, birden fazla grubun iktidar için rekabete giriştiğini, geriye kalan seçimlerde ise, yani 1876 - 1877 (iki seçim), 1914, 1920, 1923, 1927, 1935, 1939, 1943 seçimlerinde ise, yalnızca bir tek partinin seçime girdiğini söylemektedir. İkinci olarak tarihe «sopalı seçim» olarak geçen 1912 seçimlerinde olduğu gibi bazı seçimlerde büyük hile ve baskıya başvurulduğu (bunlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle İttihat ve Terakki Fırkasının yapmış olduğu seçimler olsa gerektir), diğer bir kısım seçimlerin ise örnek denebilecek tarzda adil ve serbest bir atmosfer içinde (Cumhuriyet döneminden seçimler) belirtilmektedir. Demekki Cumhuriyet döneminden sonraki «seçimler», «örnek denebilecek tarzda serbest ve adil bir atmosfer içinde» yapılmıştır. Bu ibareler üzerinde önemle durulmalıdır.

---

264) 1943 Mebus tayinleri üzerinde daha önceki dönemlerdeki işler tekrarlandığı için durulmamıştır. Bu konu için bk. *Kavanin Mecmuası*, Devre 6, İçtima 4, Cilt: 24, 20 Şubat 1943, TBMM Matbaası, 252 s.; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 7, İçtima Fevkalade, Cilt; 1 - 2, 1943

Bir kere burada, 1931 ve 1923 seçimleri hakkındaki yargının yanlış olduğunu belirtmek gerekir. Zira 1931 «seçimlerine» CHF'den başka hiçbir grub katılmamıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 17 Kasım 1930 da Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in emirleriyle kendi kendini feshettiği hatırlanacak olursa, ortada, zaten fırka, grub vs. de yoktur. Bunun aksi ise 1923 seçimleri için geçerlidir. Yazarın dediklerinin aksine, 1923 yılı yaz aylarında yapılan seçimlerde savaş süresince oluşan gruplar vardır. Bunlar Birinci Grup ve İkinci Grup olarak seçime girmişlerdir. Seçimlerde İkinci Grup yenik çıkmış, ve bir sene kadar sonra, 17 Kasım 1924 te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuşlardır. Fakat bizim burada vurgulamaya çalıştığımız hususlar bunlar değildir. Bunlar son derece küçük hatalardır ve biraz daha ciddi bir gözlem, insanı bu tür hatalardan kurtarır. Üzerinde durmak istediğimiz esas nokta bilimsel bilgi üretiminin yöntemi ile ilgilidir.

Yazar, Cumhuriyetten sonraki seçimlerin «iki dereceli olmak bir yana örnek denebilecek tarzda serbest ve adil bir atmosfer içinde yapıldığını» belirtmektedir. Yazar bu bilgiye nasıl ulaşmıştır? Bu bilgiler hangi olguların veya olgusal ilişkilerin izlemi ve gözlemi sonucu elde edilmiştir? Hangi olgular aracılığı ile denetlenerek doğruluğu kabul edilmiştir?

Yukarıda, mebus tayinlerine ilişkin olgularla, olgulara dayalı somut bilgilerle açıklamaya çalıştığımız gibi, aslında «seçim» diye bir şey yoktur. Tamamen tayin kavramıyla açıklanabilecek bir olgu vardır. Mebusların tamamı CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilmektedir. CHF'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı bu yetkisini kullanmada hiç kimseye hesap vermiyor. Hiç kimseye karşı sorumlu değil. Verdiği ka-

rarlara hiç kimse karşı çıkamıyor, o kararları eleştiremiyor. Sadece bu kararların gereklerini yerine getiriyor.

Bir de 1931 de 11, 1935 te 13, 1939 da ise 4 «müstakil mebusluk»tan söz edilmektedir. Bu araştırmanın ilgili yerlerinde «müstakil» mebuslukların ne kadar göstermelik bir şey olduğu üzerinde durulmuştur. Bunlar da müstakil olarak adaylıklarını koyabilmek için CHF Genel Başkanlık Divanının yani Daimî ve Değişmez Genel Başkan'ın (265) tasvibini alıyorlardı. Ayrıca partinin Genel Başkanı da ikinci seçmenlere bir genelge göndererek, tasvip ettiği müstakillere oy vermelerini istiyordu. Müstakil mebusların seçiminde kullanılan mekanizmalar incelendiği zaman bunun ne kadar totaliter bir ilişki biçimi olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Zira ikinci seçmenler korkudan, yani, Şef'in korkusundan bu «müstakillere» oy veremiyorlardı. Şef kendilerini sınıyor, olabilirdi. Nitekim 1931 «seçimlerinde» bir oy ile mebus seçilen kişinin durumu bu bakımdan çok ilginçtir.

1939 da Beşinci Büyük Kurultayda oluşturulan «Müstakil Grup» da çok ilginç gelişme göstermektedir. «Müstakil Grup»un Genel Başkanı da, CHP'nin Değişmez Genel Başkanı yani Milli Şeftir. Yani Cumhurbaşkanıdır. «Müstakil Grubun» Başkan Vekilini de kendisi seçmektedir. Aslında 21 kişilik «Müstakil Grub» üyelerini kendisi seçmektedir. Yani mebuslardan bazılarına «sen müstakil ol» demektedir.

---

265) Mustafa Kemal'in, Örneğin 1931 Tüzüğündeki ünvanı «Daimi Genel Başkan» idi. (Madde: 2) Bu 1935 Tüzüğünde de aynen kullanıldı. İsmet İnönü'nün örneğin 1939 Tüzüğündeki ünvanı ise «Değişmez Genel Başkan» oldu. (Madde: 3) 1939 Tüzüğü'nün 2. Maddesinde Mustafa Kemal Atatürk için «Partinin banisi (kurucusu) ve Ebedi Başkanı» ünvanı verildi.

Yine görüldüğü üzere mebus listelerinde sık sık değişiklikler yapılmakta, adayların isimleri istenildiği zaman ve istenildiği biçimde listeden çıkarılmakta veya kaldırılmaktadır. «Seçim günü» bile bir aday listeden çıkarılıp onun yerine başka bir aday konulabilmektedir. Listeleri ilan etmek, mebusları bizzat tayin etmek yetkisi de Genel Başkanın bizzat kendisindedir. Ve Genel Başkan listeleri «Seçim Günü»ne, yani ikinci seçmenlerin, daha önceden ellerine verilen listeleri sandıklara atacakları güne birkaç gün kala veya o gün açıklamaktadır. Bu listeler açıklandığı andan itibaren irade teşekkül etmiş, halk hakimiyeti tecelli etmiş sayılmaktadır. İkinci seçmenlerin bu listeleri sandıklara atıp atmamaları, sandıklara atılan oyların sayısının veya oranının şu kadar veya bu kadar olması hiç önemli değildir. Bir oy ile bile mebus seçilebilmektedir. Hatta o bir oy olmasa, yani sandıklara bir tane oy atılmasa bile mebus seçilmiş sayılmaktadır. Çünkü CHP Genel Başkanının iradesi milli iradenin bizzat kendisidir. CHP Genel Başkanının iradesi milli iradenin timsalidir. Halk iradesi, milli irade, Şef'te yani, CHP Genel Başkanının kişiliğinde tecelli etmiştir. Kendisine, «Değişmez ve Daimî»lik vasıfları bunun için verilmiştir. O halde bu üstün iradenin kendini açıklaması, halk iradesinin, halk hakimiyetinin, «hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir» ilkesinin gerçekleşmesi için yeter. Bu iradenin tesbit ettiği mebus listelerinin ikinci seçmenler tarafından sandıklara atılıp atılmaması hiç önemli değildir. Bu sadece bir teferruattır. Kandırmacadır. Aradan çıkarılsa sistemin özünde hiçbir değişiklik veya sakınca meydana gelmez. Nitekim 24 Mart 1939 mebus tayinlerinde, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı ve «Müstakil Grup Başkanı» İsmet İnönü, listeleri 24 Mart'ta, yani «seçim

gününde» ilan etmiştir. Dolayısıyla ikinci seçmenler bu listeleri sandıklara atamamışlardır. Devreden çıkarılmışlardır.

«Seçimlerde», propaganda yapma yetkisi yalnız ve yalnız Daimî ve Değişmez Genel Başkana aittir. Bu da normal bir durumdur. Milli îrade O'nun kişiliğinde tecelli ettiğine ve tek başına halkı, halk iradesini, temsil ettiğine göre, başkalarının propaganda yapmaları gerekli değildir. Halkın, ulusun ne istediğini, neye ihtiyacı olduğunu en iyi bir biçimde Genel Başkan yani Şef bilir.

Böylesine bir totaliter muhteva bütün açıklığı ile ortada dururken, «seçimlerin örnek denebilecek bir tarzda adil ve serbest bir atmosfer içinde yapıldığını» söylemek, olgulara dayanmamanın, olgulardan kopukluğun bir sonucudur. Olgulardan kopuk bir bilgi üretimi ise, hiçbir zaman bilimsel bir bilgi üretimi değildir. Tek parti döneminde, «seçimlerin örnek denebilecek bir tarzda serbest ve adil bir atmosfer içinde yapıldığı» sadece bir düşüncedir. Fakat bir bilgi, hele bilimsel bir bilgi hiç değildir. Zira bilgi, bir şeyin bilgisidir. Gerçek somutların bilgisidir. Gerçek somutların dikkate alınması ise, bu dönemde, «seçim» adı altında bir eylemin varlığını kati surette göstermiyor. Yapılan iş tayinden başka bir şey değildir. O halde tek iradenin egemen olduğu, Şeflik düzenlerinde olduğu gibi, Türkiye'de de «Meclis Seçimleri» olguları aramak yanlıştır. Öte yandan olmayan şeyler hakkında, «örnek denebilecek tarzda serbest idi,» «örnek denebilecek tarzda adil idi» vs. demek büsbütün yanlıştır. Gerçek somutlarla bağlantısı olmayan spekülatif düşüncelerdir. Metafiziktir.

Bu noktada, Türk üniversitesinin, Türk profesör-

lerinin, bilim yöntemine ilişkin çok önemli bir açmazına geliyoruz.

Bilim yöntemini kullanmamak, olgusal olmamak, olguları gözardı etmek, bilimin üretilmesi sürecinde, şüphesiz son derece önemli sakıncalardır. Ve böyle bir süreç içinde bilim üretmek de mümkün değildir. Fakat Türk Üniversitesini çağ dışı bir kurum haline getiren, olguları dikkate almayan, devlet tarafından kendisine empoze edilen resmî ideolojiyi, bilimsel bilgi diye kabul eden bu tavrı değildir. Türk üniversitesini çağdışı bir kurum haline getiren, Türk profesörlerini çağdışı yapan olgu, böylesine yanlış ve bilim dışı tavırları eleştirebilecek, yeni düşün odaklarını kökünden kurutmaya çalışmasıdır. Kendi düşüncesinde olmayanları, kendi gibi düşünmeyenleri, gerçek somutlara ve olgulara dayalı düşünce akımlarını üniversiteden tecrid etmek çabasıdır. Bu düşünceleri üniversitenin dışarısında tutabilmek için, devletin gizli örgütleri ile işbirliği yapmasıdır. Düşüncenin yöntemi bilim olmayınca, devlet tarafından empoze edilen, resmî ideoloji, bilimsel bilgi diye kabul edilince, olgulara dayalı olarak bilgi üretmeye çalışan kişileri ihbar etmekten başka bir yol yoktur.

Örneğin, Prof. Dr. Nermin Abadan - Unat'ın tek parti dönemindeki «seçimlerle» ilgili yukarıdaki kanısını ele alalım. Bu, yazarın, profesörlüğe yükselmesi için hazırladığı bir araştırmadır. Bu araştırma bu kadar önemli bir yanlış ve bilim dışı bir yargıya rağmen kuruldan geçmiştir. Çünkü kuruldaki profesörlerin hepsi bunun, tartışılmaz tek doğru olduğunu kabul etmektedir. Çünkü Türk üniversitesinde bu tür yanlışları eleştirebilecek, odak noktaları henüz gelişmemiştir. Herkes kendisini Kemalizmi ve O'nun eylemlerini övmekle zorunlu kılmıştır. Eğer tek parti döneminde, «se-

çimlerden» söz ediliyorsa muhakkak övgü ile söz edilmektedir. Kemalizmi eleştirmek mümkün değildir. Zira Türk üniversitesi, devletin kendisine sunduğu resmî ideolojiyi, tartışılmaz, sarsılmaz tek gerçek, tek hakikat olarak benimsemiştir. Bu ise, Türk profesörlerinin, Türk üniversitesinin bilimsel bilgi üretmelerini engelleyen temel bir etkendir. Fakat üniversite, bilimsel bilgi üretmekten, olgulara dayalı olmaktan, bilinçli bir şekilde kaçındığı, devamlı olarak resmî ideoloji içinde hareket ettiği gibi, aynı zamanda çağ dışıdır da. Üniversiteyi ve profesörleri çağ dışı yapan şey ise, kendisini eleştirebilecek, kendisine karşı yeni düşün odakları oluşturabilecek, kişi ve kurumları şiddetle tasfiye etmek, bunları üniversitenin dışına atabilmek için giriştiği eylemlerdir. Bu konuda devletin gizli örgütleriyle kurduğu ilişkilerdir. Türk üniversitesinin bu konudaki tutumu, iki gözleri de kör olan kişilerin ülkesine düşen, tek gözü kör bir adamın başından geçenleri andırmaktadır. Hikaye şöyledir:

Tek gözü kör bir adam, bu gözünü tedavi ettirebilmek için, ülkesinden ayrılmış. Ülke ülke dolaşmış. Nihayet bir ülkeye gelmiş. Bu ülke iki gözü kör olanların ülkesiymiş. Derdini uzun uzun anlatmış. Günlerce konuşmuşlar. Körler ülkesinin insanları, tek gözü kör olan bu kişinin konuşmalarından, tavırlarından, hareketlerinden, bunda bir hastalık olduğunu farketmişlerdir. Ve bu hastalığı aramaya başlamışlar. Bunun için körler ülkesinin ileri gelenlerinden, doktorlarından meydana gelen bir heyet kurmuşlar. Bu heyet bu kişinin bütün vucunu uzun uzun tetkik etmiş. Ayak tırnaklarından başlayarak bütün vucudunu incelemiş, nihayet hastalığı yakalamış. Ve heyet başkanı demişki:

— Hastalığı yakaladık. Bu adamın gözünün birisi

kapalı değil. Bütün hastalık burdan doğmaktadır. Bunun tedavi edilmesi gerekir.

Bunun üzerine tek gözü kör olan adamı tedavi etmişler. Gören gözünü de çıkarmışlar.

İşte Türk üniversitesinin durumu bu hikayede anlatılan duruma çok benzemektedir. Kendisine benzemeyenlere kati surette tahammül edememektedir. Bunları muhakkak tedaviye kalkışmakta, tedavi olmak istemeyenleri ise, bünyesinin dışına itmektedir.

Bütün bunlara rağmen bu eylemlerin sahipleri, üniversite özerkliği ilkesini savunmaktan hiç geri kalmamışlardır. Üniversitelerin «özgürce» araştırma yapabilmeleri için özerklik şarttır, demişlerdir. Ve bu özerklik, daima, siyasal iktidara karşı bir özerklik olarak düşünülmüştür. Halbuki, üniversite özerkliği ilkesi sadece, zaman zaman özlemi dile getirilen, bir ilke değildir. Üniversite özerkliği ilkesi, mücadelesi verilmesi gereken bir ilkedir. Ve bu mücadele, özgür düşünceyi, yeni yeni düşünce odaklarının gelişmesini engellemeye çalışan bütün kişi ve kurumlara karşı verilmesi gereken bir mücadeledir. Bu mücadele «tabu»lara sıkı sıkıya sarılmış, tabuların olduğu gibi kalmasını savunan ve arzu eden bütün kişi ve kurumlara karşı yapılan bir mücadeledir. Bu elbette «sözde» olmayıp etki yaratan bir mücadeledir.

Özgür düşüncenin gelişmesine engel olan, tabulara sıkı sıkıya sarılan kurumlar, sadece devlet değildir. Devletten önce üniversitelerin bizzat kendisi de özgür düşüncenin gelişmesine engel olan, tabulara sıkı sıkıya sarılmış, yeni düşünce odaklarının belirmesini kati surette istemeyen bir kurumdur. Türk üniversitesinde «üstad» olmanın temel yolu, daha önce «üstad» olmuş olanlara, «üstadım, üstadım» demekten geçer. «Üs-

tad» olduktan sonra ise, kendisinden sonra gelenlere, «üstadım» dedirtmekten ve kendi düşünce ve ideolojisinden ayrı bir düşünce ve ideolojinin gelişmesine müsade etmemekten geçer.

Türk üniversitesi, özgür düşüncenin gelişmesini engellemek için tabulara sıkı sıkıya sarılmış bunun içinde devletin gizli örgütleriyle bile ilişki kurmuştur. Bu tür eylemlerin sahibi olmayanlar ise, olup biteni sadece seyretmişlerdir. Böyle bir üniversitenin zaman zaman üniversite özerkliğini, özlem olarak ileri sürmeleri Türk üniversitesinin bilimsiz ve ışıksız tutumunu gizleyemez. Çünkü, üniversite özerkliği özlemi dile getirilivermekle gerçekleşiveren bir ilke değildir. Ancak mücadele sonucu kazanılır. Ve bu mücadele, özgür düşüncenin ve yeni düşünce odaklarının gelişmesini engelleyen tabulara sarılan bütün kişi ve kurumlara karşı yapılması gereken bir mücadeledir. «Bana dokunmayan yılan kırk yıl yaşasın» gibi teslimiyetçi davranışlar, üniversite özerkliğinin evrensel karakteri ile bağdaşamaz. Bütün bunlar elbette, devletin sınıf temeli, veya sömürgeci niteliği ile yakından ilgilidir. Bu hususlara yeri geldiğinde dokunulmaktadır.

Bütün bunların yanında Türk üniversitesini çağdışı bir kurum haline getiren bir olguya daha değinmekte yarar vardır. O da şu: Türk üniversitesi ve profesörleri, kendilerini eleştirebilecek, odak noktalarının ve düşünce akımlarının filizlenmesine şiddetle engel olmalarına rağmen, Kürtlüklerini reddederek yükselme olanağı arayan kişileri son derece sıcak bir şekilde benimsemişlerdir. Bir kişinin, kendi özünü, öz benliğini, onurunu, reddetmesi, giderek ulusuna ihanet etmesi elbette çağdaş sayılamaz. Bu çağ dışı bir olgudur ve sömürgeci Türk devletinin Kürt toplumunun

yapısını tahrib için giriştiği en önemli yollardan biridir. Sömürgeci Türk devleti Kürt toplumu olma özelliklerini savunan ve bunun için mücadele eden Kürt demokratlarını ve yurtseverlerini zindanlara attığı halde, «Türküm, mutluyum, Kürt yoktur, herkes Türktür, Kürtçe diye bir dil yoktur» diyenlere devlet, her türlü olanaklarını sunmamaktadır. Bunlar objektif bakımdan Kürt oldukları halde, sübjektif bakımdan «Türk»-tür. Kürt ulusuna ihanet içindedir. Sömürgeci Türk Devletinin Kürdistan'daki en önemli işbirlikçilerinden bir grup da bunlardır. Bunların bir kısmının «sol cephede» görünür olmaları, işbirlikçi karakterlerini kati surette değiştirmez.

Türk üniversitesinde bu tür kişiler pek çoktur. Bunlar, «Türküm, mutluyum» demişler, üniversitede yükselme olanaklarını aramışlardır. İşte Türk üniversitesi, herkesi kendi benliği ile benimseyerek bu çağ dışı sürece dur, diyeceği yerde, bu sürecin en önemli teşvikçilerinden biri olmuştur. Üstelik üniversitede, yeni düşün akımlarının meydana gelmesini engellemek için bu tür kişilerle yoğun bir ittifaka girmiştir. Üstelik bunu, «yurtseverlik» gibi, «devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü» gibi, subjektif kavramlarla açıklamaya çalışmıştır. Aynı Franco ve Salazar'ın üniversiteleri ve profesörleri gibi. Çünkü sömürgeci İspanya ve Portekiz'de de, yerli halkın ulusal demokratik mücadelesine ihanet eden, Portekizliliği ve İspanyolluğu savunan, «yerli aydınlar», sömürge yönetimleri tarafından daima ödüllendirilmişlerdir.

XI. İKİ DERECELİ SEÇİM NE DEMEKTİR?

Tek parti döneminde yapılan mebus tayinlerinin

«seçimlerinin» son derece basit bir yapıya sahip olduğunu bundan önceki somut örnekler aracılığı ile belirtmiştik. Mebusların tamamı, partinin Daimî ve Değişmez Genel Başkanı tarafından tayin ediliyordu. Önce Partinin Daimî ve Değişmez Genel Başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan kişi, hiçbir ortak kabul etmeyen, tamamen kişisel iradesiyle mebus namzetlerini sıralayan bir liste hazırlıyor. Bunu hazırlarken, Parti Genel Başkan Vekili ve aynı zamanda Başbakan ve Genel Sekretere danışsa da devlet egemenliğini tek başına kullanıyor. Ve bunda hiçbir ortak kabul etmiyor. Sonra bir gün tesbit ediliyor. Partinin Daimî ve Değişmez Genel Başkanı tesbit edilen günden biriki gün önce veya o gün, hazırladığı bu namzet listesini kamu oyuna açıklıyor. Bu açıklamanın yapılmış olduğu andan itibaren, millet iradesi, halk egemenliği, gerçekleşmiş oluyor. Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir, ilkesi yerine getirilmiş oluyor. Ondan sonra, önceden hazırlanmış, ellerine tutuşturulmuş bu listeleri, ikinci seçmenler sandıklara atıyorlar. Bu, aslında, Şeflik sisteminin mantığı açısından gerekli bir eylem değildir. Bunlar oy kullanmasalarda, şu veya bu şekilde, şu veya bu oranda kullansalar da, mebuslar, Daimî ve Değişmez Genel Başkanın yüce iradesini açıklamasıyla «seçilmiş» sayılıyorlar. İkinci seçmenlerin zaten başka alternatifleri yoktur. Başka türlü davranmaları mümkün değildir. Zira ikinci seçmenler CHP'sine mensup olup CHP Tüzüğü ile bağlıdırlar. Tüzük gereğince ise, CHP'li üyeler, CHP Genel Başkanlık Divanının, yani Genel Başkanın kararlarına kati surette itiraz edemez ve o kararları tartışamazlar. Sadece o kararların gereklerini yerine getirirler.

Durum bu kadar açık, basit ve kesindir. Bununla beraber intihabat (seçim) kanunlarında son derece

karışık mekanizmalar getirilmiştir. Bu karışık mekanizma birinci derecedeki seçmenlerin, ikinci derecedeki seçmenleri «seçmeleri», sırasında getirildiği gibi, ikinci derecedeki seçmenlerin, mebusları «seçmeleri» sırasında da getirilmiştir. Bu karışık mekanizma kendisini, oyların sandığa atılmasından sonra da göstermektedir. Seçim kanunlarında seçimin iki dereceli olması şöyle anlatılmaktadır.

«... Bugün Türkiye'de mebus intihabı iki derece üzerine yapılır. Yani intihap hakkına haiz olan vatandaşlar (birinci derecede müntehip) müntehibi sanileri (ikinci derecedeki seçmenleri) ve bunlarda birinci müntehiplerin vekâletleriyle mebuslarını intihap ederler.» (266)

Yine seçim kanunlarında, ikinci derecedeki seçmenlerin seçilişlerinin anlatımı şöyledir:

«... İntihap günü defterler açılır ve intihap için arkası mühürlü beyaz pusulalar çıkarılır ve anahtarları birbirine uymayan iki kilit altında muhkem ve pusulaları alabilecek büyüklükte bir de sandık hazırlanır ve tensip olunan mahalde evvela sandık,

---

266) Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal'in El Yazıları*, TTK, Ankara 1960, s. 128; *Medeni Bilgiler* kitabı 1930 yıllarından sonra Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal'in emirleri ile iki cilt olarak çıkarılmıştır. 1. cildi Bayan Afet tarafından, 2. cildi Recep Bey tarafından yazılmıştır. Afet, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*, Cilt 1, İstanbul 1939, 192 s.; Recep, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*, Cilt 2, 2. baskı, İstanbul 1933, 298 s. Bu kitapların her ikisinin önünde de, «Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri tarafından Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine» yazılan ve Maarif Vekaletine havale olunan tezkereler vardır.
Prof. Dr. Afetinan, 1969 yılında kendi imzası ile yayınladığı ve yukarıda sözü edilen kitabı işte bu iki kitabın birleştirilerek yeniden yayınlanmasından meydana gelmiştir.

içi boş olduğu halde hazır bulunanlara gösterildikten sonra çifte kilitle kitlenir. Bir anahtarı kazadan gelen teftiş heyeti azasına ve diğer anahtarı da Nahiye Reisine verilir ve sandığın dört tarafından sicim geçirilerek uçları muhtarlar tarafından mühurlenir (İ.M. 29, 32) bundan sonra en uzak köy ve mahalle müntehiplerinden başlanarak arkası mühürlü beyaz pusulalar müntehiplere dağıtılır ve kaç müntehibi sani intihabı lazım geliyorsa bu adet miktarınca müntehibi sani olarak seçecekleri adamların isimlerini yazabilecekleri ve fazla yazarlarsa baştan başlanarak muayyen miktarın kabul olunacağı ve iadesinin keenlemyekûn tutulacağı ve muayyen miktarda daha az yazarlarsa ancak yazdıkları miktarın kabul olunacağı ve bir adamı iki-üç defa yazarlarsa yalnız bir rey itibar edileceği ve yazılan isimler okunamazsa yine keenlemyekûn addedileceği intihap heyeti azası tarafından müntehiplere anlatılır. (İ.M. 33) Bu suretle müntehipler yazdıkları müntehibi sani pusulalarını sandığa atarlar. Herkesin bir pusuladan ziyade atmamasına intihap heyeti dikkat eder. Pusulalar sandığa atıldıktan sonra, intihap heyetinin katibi tarafından müntehipler defterine mazbata şeklinde pusulaların sandığa atıldığı kaydolunur. Ve keyfiyet ihtiyar heyetleri tarafından imza altına alınır. (İ.M. 36) İntihap bir günde tamam olmazsa sandığın pusula atılan deliği üzerine bir kağıt konulur, etrafı mühürlenerek muhafaza altına alınır; Ertesi gün mühürler muayene olunarak ve kağıt yırtılarak intihabata başlanır. (İ.M. 37) (267)

Görüldüğü gibi, mekanizma iyice karışık. Mebus

267) A. Afetinan, y.a.g.e., ss. 131 - 132

tayinleri Partinin en yukarısında Şef tarafından bir çırpıda hallediliverdiği halde bu karmaşık ve dolambaçlı yapıya neden gerek vardır? Mebusları tayin Şef'in yani Parti'nin Daimî ve Değişmez Genel Başkanı'nın yetkisinde olduğuna göre ve Şef bu yetkisini kullanırken hiçbir ortak kabul etmediğine göre bu karışık yapıya neden ihtiyaç duyulmuştur? Eninde sonunda Şef tarafından hazırlanan liste sandığa gireceğine göre veya sandığa girmesine bile gerek duyulmadığı halde, bu listelerin anahtarları birbirine uymayan iki kilitli sandığa değilde, anahtarları birbirine uymayan on kilitli sandığa atılsa ne değişir? Bunlar sadece, Büyük Şefin üstün iradesini gizleyen mekanizmalardır. Bu karmaşık ve dolambaçlı yollarla ikinci seçmenler veya ikinci seçmenleri seçen birinci seçmenlerin de «seçim»e iştirak ettikleri, Milli İrade'nin tecellisine katıldıkları izlenimi yaratılmak istenmektedir. Veya bizzat bu kişiler böyle bir avuntu içine girmektedirler. İntihap (seçim) kanunlarının maddelerine ait ana başlıklar incelendiği zaman bu durum daha açık bir şekilde görülmektedir. 1930 yılında yürürlükte olan kanunun maddelerine ait ana başlıklar şöyledir:

— T.B.M. Meclisinin Teşekkülü,

— Mebus intihap etme hakkı ve intihap olunmak selahiyeti,

— Kimler Mebus olamaz.

— İntihap devresinin müddeti,

— Devrenin temdidi (uzatılması) imkanı,

— İntihap daireleri,

— İntihap şubeleri

— Esas Defterleri,

— Umumi İntihabın Başlangıç hazırlığı ve tarihi,

— Türkiye'de Elyevm (bugünkü) intihap 2 derecelidir,

— Kimler birinci müntehip olamaz,

— Fiili hizmette bulunan Asker ve Jandarma mensuplarının istisnası,

— Teftiş Heyetleri,

— Esas Defterleri üzerinde tetkik ve tahkik yapılması ve müddeti,

— Esas defterinin asılması ve müddeti, ilanı ve müddetin kaldırılması.

— Teftiş Heyetlerine itiraz hakkı ve bu bapta yapılacak muamele,

— Bir intihap dairesinden kaç mebus çıkacağının sureti tesbiti,

— Müntehibi sani intihabına takaddüm eden muamele,

— Müntehibi sanilerin intihabı,

— Nahiyelerde muvakkat intihap heyetleri,

— Müntehibi sani intihabının tarzı icrası,

— Kaza merkezlerinde yapılacak muamele,

— Mebus intihabatı,

— Asker ve Jandarma mensupları ile merkezden mensup memurların ve Belediye Reislerinin bulundukları mevkilerden mebus olabilmeleri şartları.

— Mebus intihabı muamelesinin tarzı cereyanı,

— Vilayet merkezinde yapılacak muamele,

— Mebus olanlar, müsavi rey alanlar,

— Birkaç daireden mebus olanlar,

— Mebusluk mazbatalarının tanzimi

— Kısmi intihap. (268)

CHP Genel Başkanı'nın Mebusları tayin yetkisi tüzükten doğduğu gibi bir talimatname ile de pekiştirilmiştir. Bu talimatnameye CHF intihap yoklama talimatnamesi denilmektedir. (269) Bu talimatnamede şöyle denilmektedir:

«... Nizamnamemizin 125. maddesi Bütün İntihapların serbest yapılması esasını koymuş, namzet gösterme hakkını Umumi Reislik Divanı'nın kararına bırakmış ve her intihapta Fırka mensuplarını kazandırmak vazifesi ile mükellef olan İdare Heyetlerine 75. Maddenin F fıkrasında yazılı hallerde yoklama selahiyetini vermiştir.

Namzet gösterilmeyen intihaplarda iyi neticeler elde edecek surette fırka mensuplarını kazandırmak için yoklamanın ne suretle yapılacağının bir Tali-

---

268) Bu kanun için bk. A. Afetinan, y.a.g.e., ss. 126 - 136

«Sandık», «Seçim Sandığı» sözü, okuyucuları yanıltmamalıdır. Bu aslında, hiçbir özelliği olmayan normal bir kutudur. Evvelden hazırlanmış listeler kutunun kapağı açılarak atılmakta, sonradan yine kapatılmaktadır. Kapalı, mühürlü, üst tarafı delikli «oy sandığı», Türk siyasal yaşamına, 1946, özellikle 1950 seçimleri ile birlikte girmiştir.

Anlaşıldığı üzere, ikinci seçmen adı verilen ve beş-altı köy veya mahallenin temsilcisi olarak vali veya kaymakamlar yani parti yöneticileri tarafından seçilen kişiler, bir-iki gün öncesinden haber verilerek özellikle Halkevleri binalarında bir araya getirilmektedir. «Oy»lar yine bu yöneticilerin denetiminde ve Halkevleri tarafından hazırlanan çaylı, bisküvili toplantılarda kullanılmaktadır.

269) *CHF İntihap Yoklama Talimatnamesi*, (Umumî İdare Heyeti tarafından hazırlanmış ve 25 Haziran 1933 tarihinde Fırka Umumî Reislik Divanınca tasdik edilmiştir). Ankara 1933, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 7 s.

matname ile tesbiti faideli görülmüştür. (270)

Madde: 1 — Aşağıda sayılı seçimlerde yoklama yapılamaz:

A) Umumi Reislik Divanı'nın kararı ile namzet gösterilecek seçimlerde. (271)

B) Fırka Kongrelerinin yapacakları seçimlerde,

C) Fırka İdare heyetlerinin kendi içlerinde yapacakları seçimlerde,

Ç) Hayır Cemiyet, Ticari Şirket ve Müesseselerin, İdare Heyetleri seçimlerinde,

D) Belediye sınırı dışındaki Muhtar ve İhtiyar Heyetleri seçimlerinde,

Madde: 2 — Aşağıdaki sayısı seçimlerde yoklama yapmak mecburidir:

A) Mebus intihabına esas olan ikinci müntehip seçimlerinde,

B) Belediye azalığı seçimlerinde,

C) Mebus intihabı Teftiş Heyetleri azalığı seçimlerinde.»

Tek Parti Döneminde, Şef'in yani Parti Genel Başkanı'nın bu yüce iradesini, milli iradeyi kendi kişisel iradesi ile bir çırpıda tecelli ettirivermesi olgusunun büyük bir ustalıkla gizlendiği anlaşılıyor. Bu dönemde

270) Mebusların tamamına yakın bir kısmının Genel Başkan tarafından tayin edildiğini bildirmiştik. Talimatnamenin başlangıç kısmındaki bu ifade daha önce çeşitli yerlerde sözü edilen, sayıları 4 ilâ 11 arasında değişen «Müstakil» mebuslarla ilgilidir. Yoklama Talimatnamesinde namzet gösterilmeyen bu yerlerde de fırka mensuplarını kazandırmak için gayret gösterilmesi istenmektedir.

271) Bütün Mebus adaylarının Umumî Reislik Divanı, yani Parti Genel Başkanı tarafından tesbit edildiği hatırlatılmaktadır.

Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in veya Milli Şef İsmet İnönü'nün bu yetkisinin anlatıldığı görülmemektedir. Hep halk hakimiyetinden, halk iradesinden söz etmekte fakat bunu Şefin, yani Partinin değişmeyen Daimî Genel Başkanı'nın kişiliğinde tecelli ettiğini belirtmemektedirler. Veya bu tür konulara hiç dokunmamaktadırlar. Atatürk'ün gerek yaşadığı sıralarda gerekse ölümünden sonra onun hakkında hatıralarını anlatanlar da bu konuya hiç dokunmamışlardır. CHF Genel Sekreteri Recep Bey'in (Peker) 26.1.1933 tarihinde bir yazı ile teşkilata gönderdiği konuşma metni bu bakımdan ilginçtir. Bu konuşma özellikle, seçimlere ilişkin bir konuşmadır. Fakat CHF Genel Başkanı'nın Mebusları tayin eden yüce iradesine hiç dokunulmamıştır. Bu konuşma özetle şöyledir: (272)

(Konuşma hakkında bazı açıklamalar dip notları aracılığı ile yapılmıştır. İ.B.)

«... CHF İdare Heyeti Reisliğine,

Bazı Fırka esaslarının ve bilhassa intihap işlerimize temas eden program ve prensiplerimizi izah için son defa Ankara'da yapılan tek mebus intihabı fırsatından istifade ederek beyanatta bulundum. Bu esasların fırkamız tarafından bilinmesinde ehemmiyet görüyorum. Teşkilatımıza tamim edilmesi ve okutulması için bu nutku gönderiyorum. (273)

Recep.

---

272) Recep Bey'in Konuşması, CHF teşkilatına CHF Katibi Umumiliği'nin 26.1.1933 tarih ve 15 sayılı yazısı ile gönderilmiştir. Bunun için bk. *CHF Katibi Umumiliği'nin Fırka Teşkilatına Tebligatı* (İkincikanun 1933 - Haziran 1933), Cilt 3, Hakimiyeti Milliye Matbaası, İstanbul 1933, ss. 109-117. Bu kitabın kapağında, Sol üst köşede (Mahremdir, hizmete mahsustur, Fırka bürolarında kullanılacaktır) ibaresi yazılıdır.

273) CHF Genel Sekreteri Recep Bey Ankara'da yapılan tek

«... Aziz Arkadaşlarım,

Biz bugün burada Ankara Vilayetinde münhal kalmış olan bir mebusluk yerine yeni bir mebus arkadaşı seçmek için toplandık. Bu toplanıştan istifade ederek işlerimiz hakkında bir hasbıhal yapmayı faydalı buluyorum.

İntihap Hakkı bir vazifedir.

Arkadaşlarım, bugün intihap yapmak, mebus seçmek vatandaşın bir taraftan hakkı bir taraftan da vazîfesidir.

Mebus seçmek, Belediye azası seçmek devlet ve millet işlerini görücü diğer meclislere aza seçmek bir taraftan hak olarak niçin telakki edilir? Bunlar birçok vatandaşlar tarafından bilinmekle beraber yüksek bir milli vazife görmek maksadıyla yapılan bu toplanışımızda bilmeyen bazı vatandaşları tenvir etmek ve bilenlere tekrar eylemek abes olmaz. (274)

Evvela seçmek vatandaş için bir haktır. Çünkü, yeni manada, muasır manada devlet milletin reyi ile kurulur. Kanunlar milletin reyi ile toplanan meclisler tarafından yapılır. Emir ve nehilerine itaat edilecek olan hükümetin kuruluşunda ve işlemesinde millet meclislerinin tesirleri ve murakabeleri vardır.

---

mebus intihabında «Seçimler» hakkında bir konuşma yapmıştır. Yaptığı bu konuşmayı broşür halinde bastırıp bütün teşkilata dağıtmaktadır. Herkesin bu konuşmayı okumasını ve mahiyetini anlamasını istemektedir.

274) Vatandaşlar, aslında «seçim» denen bu eyleme kati surette katılmadıkları, halk hakimiyetinin kendisi adına Fırka'nın Değişmez Genel Başkanı, Şef tarafından yürütüldüğü halde «seçimlere katılıyormuş», «onun da reyi soruluyormuş», «Onun da reyinin sorulmasına gerek varmış» izlenimi yaratılmaya çalışılmaktadır.

Bütün otoritelerin meşru olması için vatandaşın rey vermek hakkı masun ve emniyet altında bulunmalıdır. Vatandaş kendi iradesinin tesiri altında kullanacağı reyini vermekten hiç bir sebep ve suretle men olunamaz. Eğer intihapta rey vermek hakkının herhangi bir sebep, herhangi bir cebir altında geriye kaldığı farzedilirse muasır manada devlet telakkisi sükut eder. Medeni devlet sözü hükümsüz kalır. Ve vatandaşların da bu şekilde seçme hakkı olmaksızın kurulmuş olan hükümet meşru olmaz. Böyle bir hükümetin de kendi emirlerine itaat talep etmeye hak ve selahiyeti bulunmaz. Yalnız dikkat edilmelidir ki, intihap hakkı herkesin istediği şekilde değil, kanunla tesbit edilen şekillerde kullanılır.

Diğer taraftan intahap bir vazifedir. Bunun esas sebebi de şudur: (275)

Farz buyurun ki, bir memlekette şimdi bizde olduğu gibi vatandaşın rey vermek hakkı masundur, intihap yolu açıktır, devletin koyduğu usuller kanunlar vatandaşı reye davet etmekte ve hatta teşvik etmektedir. Fakat orada vatandaşlar bu hakkı kullanmıyorlar. Bu takdirde arz ettiğim gibi muasır manada kuvvetli ve selahiyetli bir hükümet kurmak gene akim kalır. Gerçi, nazari olarak bir hakkımız olan şeyi yapmayabiliriz. (hakkımızdır fakat yapmıyoruz) diyebiliriz. Fakat, mesele intihap hakkında böyle değildir. İntihap etmek rey vermek hususunda vatandaşlar kanunun kendilerine verdiği

275) «Seçmek vatandaş için bir haktır» denildiği halde, Türk vatandaşının bu hakka sahip olup olmadığı hiç tartışılmıyor. Türk Vatandaşının bu hakkı varmış gibi gösteriliyor. Bu hakkın halk adına Fırka'nın Daimî ve Değişmez Genel Başkanı Şef tarafından kullanıldığına değinilmiyor.

hakkı kullanmazlarsa bu şekilde yalnız bir hak kullanılmamış olmakla kalmaz aynı zamanda vatana karşı büyük bir vazifede ifa edilmemiş olur. Farz buyurun ki, seçmen için rey sandığı başına davet edildiğimiz zaman da ekseriyetimiz sandık başında bulunmuyoruz ve bu vazifeyi başkalarının yapacağını tasavvur ederek rey verme vazifemizi ihmal ediyoruz. Bu takdirde millet eli ve halk reyi ile devlet ve hükümet kurmak için açık olan kapıları kendi elimizle kapamış ve vatana karşı çok büyük mesuliyet altına girmiş bulunuruz. Binanaleyh vatandaşlar herhangi bir intihap münasebetiyle selahiyetli heyet ve makamların çağırdığı zamanda ve yerde behemehal isbatı vücut etmeye ve reylerini kullanmağa mecburdurlar. Bu mecburiyet kanuni olmasa bile vatana karşı bir vazife hissinin teyidi altındadır. (276)

Eski ve yeni Ankara mebusları:

Bugün bizi bu intihap vazifesine gelmeye sevk eden hadise üzerinde biraz durmak isterim.

Arkadaşlar, biliyorsunuz ki, bizim ahlaki kıymetine ve şahsi vasıflarına hürmetkar olduğumuz Ankara mebusu Kütükçüoğlu Ali Bey vefat etti, onun yerine bugün başka bir arkadaşı mebus seçeceğiz. Ali Bey şahsı itibariyle fazilet timsali denebilecek derecede yüksek bir insandı. Ali Bey mebus olduğu ve olmadığı zamanlarda fırkamızın aziz bildiği prensiplere kökten inanmış, bunlar tatbikinde

276) Görüldüğü gibi Türkiye'de sandık başına giden vatandaşların birşeyler seçtikleri, iradelerini belirttikleri, seçim yaptıkları kanısı uyandırılmaya çalışılıyor. Bu yetkinin Şef tarafından kullanıldığını ve Şef'in bu yetkisini kullanırken hiçbir ortak kabul etmediğini anlatmaktan ısrarla ve bilinçli bir şekilde kaçınıyor.

fiilen çalışmış ve şahsi kıymeti ahlaki selabeti ile temayüz etmiş bir arkadaşımızdı. (277)

Ali Bey, milli mücadele başlangıçlarında yeni milli devletin Ankara'da kuruluşu günlerinde ilk karışıklık günlerinde Ankara Belediye Reisi sıfatıyla bugün kendisinin yerine diğer bir arkadaşı seçmek için toplandığımız bu binadaki mevkii ve makamında dürüst ve yılmayan bir politikacı olarak çalışıyordu. O esnada hakikatleri anlamayan, görmeyen birçok şahısların ve cereyanların ortasında ve karşısında hakikaten bir çelik parçası gibi vazifesini yapıyordu. O gün o kadar bol olmayan vasıtaların bizi sevkettiği müşkülleri ve yokluğa rağmen her ihtiyaca bir varlık, bir çare buluyor ve gösteriyordu. Onun o zamanki halinde hatta bugün yaşadığımız ileri devrin bedbinlik gösteren birçok genç vatandaşlarına çalışma ve irade nümunesi olacak bir kuvvet ve mahiyet vardı.

Ali Bey'in hatırasına hürmet ifade eden bu sözlerden sonra onun yerine seçmek üzere CHF namzedi olarak CHF'nın Umumi Reislik Divanı tarafından müntehibi sanilere takdim edilen Aka Gündüz Bey'in şahsı üzerinde de kısa bir duruş yapmayı faydalı bulurum.

Arkadaşlar, Aka Gündüz Bey'in memleketimizde yeni devletin kuruluşuna temel olan CHF hayatındaki mevcudiyetinden evvelki mesaisi benim için bu toplanış münasebetiyle mevzubahs edilebilecek bir şey olmayabilir. Fakat o, Malta sürgününden döndükten sonra Ankara'nın o zamanki maddi ve manevi çok müşkülatlı havası içinde imanlı bir mef-

277) Tek Parti döneminde ölen veya istifa eden bir mebusun yerine istenilen anda yeni bir mebus daha tayin edilebilirdi.

kureci arkadaş olarak sözü ile kalemi ile büyük davanın yaşamasına ve ilerlemesine inkitasız bir gayretle çalışmış, CHF'nın güzide evlatlarından birisidir. Aka Gündüz Bey bir taraftan da adeta yarı Ankaralı olmuştur. Şunu arz edeyim ki, Ankara'nın Mebusu olmak için insanın uzaktan yakından Ankaralı olması şart değildir. Bizim prensiplerimize göre her vatandaş her yerden mebus olabilir. Ankaralı fırka arkadaşlarımızında her zaman olduğu gibi fırkalarının selahiyetli makamının göstereceği herhangi bir namzede rey vereceklerine şüphe etmem. Fakat bundan fazla olarak da Aka Gündüz Bey Ankaralılarca sevilmiş ve Ankaralıların hergünkü hayatına kendi hayatını karıştırmak suretiyle Ankaralılar tarafından takdir edilmiş, tanınmış bir zattır.

Aka Gündüz Bey hakkında söylemek istediğim fikirleri bitirmek için şunu da ilave edeyim ki, ben şahsen Aka Gündüz Beyin çalışmasında yazı ve eserlerinde bizim fırkamızın ana fikirlerinden biri olan **halkçılık ruhu**nun cezbeli bir kaynaşmasını görmekle onu takdir etmekteyim. Yeni namzedimiz başka tipte, başka evsafta bir arkadaş olmakla beraber, fırka noktai nazârından Ali Bey'in yerine takdim edilecek vasıfların sahibidir. (278)

Konuşmak:

Arkadaşlarım,

Biz Milletçe ve fırkaca az konuşuyoruz. Lazım olduğundan az konuşuyoruz. Politika hayatında yani devlet hayatında konuşma ve konuşuculuk başlıca ehemmiyeti anlaşılması elzem olan bir şeydir. Ben bu kısa hasbıhal ile bazı faydalı gördüğüm şeyleri

278) Aka Gündüz Bey'in yazıları üzerinde biraz sonra durulacaktır.

söylerken aynı zamanda bir ihtiyat yolu da açmak istiyorum. Memleketimizde her nevi intihaplarda ve birçok sebeplerle vaki olan toplantılardan istifade ederek vatandaşlar, fırka arkadaşları mutlaka konuşmalıdırlar. Fırka kongrelerimizde arttırmağa çalıştığımız konuşma canlılığı kafi değildir. Her münasip vesileden fırsat bularak devlet ve millet işlerini sık sık konuşmak yavaş yavaş esaslaşan bir usul ve kaide haline gelmelidir. Yalnız yazı kafi değildir. CHF teşkilatı içinde bir **halk hatipleri teşkilatı vücutlandırmak** için ayrıca çalışıyoruz. Bu teşkilatı vücutlandırdıktan sonra fırkanın doktrinleri ve ana fikirleri ile beraber fırka ve devlet işleri daha itinalı ve takipli bir surette konuşulacak ve söylenecektir. (279)

Arkadaşlarım,

Sessizlik karanlıktır. Konuşulmayan muhitlerde söylenmeden birtakım gizli tahammür etmiş fikirler olduğu vahimesi insanları rahatsız eder. Kendileri konuşmak fırsatını bulamayanlar ve yahut konuşanları dinlemeyenler yaşadıkları hayatın hangi gün ve hangi noktasında bulundukları takdir ve temyiz edemezler. İnsanlar hususi hayatında bile (bugün hayatın hangi noktasındayım, ne haldeyim, efradı ailem sıhhatde midir? Vaziyati maliyem nasıldır? Şahsi vaziyetim yerinde midir? Borçlarımı

279) Bir taraftan konuşmaları, tartışmaları, eleştirileri engellemek, bunun için her türlü devlet olanaklarını kullanmak, öte yandan da, «konuşunuz, eleştiriniz, devlet ve millet işlerine katılınız» demek bütün Şeflik sistemlerinin, totaliter sistemlerin ortak özelliğidir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 1930 yılının sonlarında eleştiri ortamının gelişmesini engellemek ve muhalefet odaklarını kurutmak, yeni düşünce akımlarını ve tartışmaları boğmak için kapatıldığını hatırlamak gerekir.

nasıl vereceğim?) gibi birtakım mülahazalarla kendisinin hergünkü şahsi muvazenelerini düşünürler. Ve vaziyetin icaplarına göre tedbir alırlar. Her vatandaş bir ailenin ferdi olduğu gibi **en kıymetli ve kudsi bir aile olan cemiyetin** de ferdidir. Binanaleyh mensup olduğu cemiyet, içinde yaşadığı gün hangi hayat mecrasını takip ediyor. Hangi işler ileri gidiyor. Hangileri geri kalıyor. Hangi noktalarda ne tedbirler alınıyor, bütün bunlarla da meşgul olmak mecburiyetindedir. Ve bu noktaları sık sık, zaman zaman, devir devir kendi kendine mülahaza etmek ihtiyacındadır. İyi gören ve düşünen vatandaşların konuşması ve izahatı büyük vatandaş kitlesini bu mühim işleri yanlış düşünmekten yanlış hükümler vermekten korur. Milli ufukları aydınlatır.

Bir vatandaş ya konuşmalıdır, veyahut konuşan diğer vatandaşını, konuşan Fırka arkadaşını dinlemelidir. Konuşmak hareketli, sesli, anlayışlı ve şuurlu bir politika yaşayışının temeli olmak noktayi nazarından hayati ehemmiyeti haizdir.

Fırka İnzibatı:

Muhataplarım olanların hemen hepsi CHF'nın namzedi olarak ikinci müntehip intihap olunmuşlardır. Ve kendi başlarının bağlı olduğu Fırka programı, Fırka nizamnamesi icabı olarak CHF Umumi Riyaset Divanının gösterdiği namzetlere şüphe etmem ki reylerini vereceklerdir. Bu fikirden yürüyerek zaman zaman üzerinde durulan bir noktaya da temas etmek fırsatını bulmak isterim. (280)

---

280) CHF Genel Sekreteri Recep Bey, adı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal tarafından tesbit edilen malum adaya, Aka Gündüz Bey'e rey verilmesini istemektedir. Bu rey'in verileceğinden şüphe duymadığını belirtmektedir.

Arkadaşlarım,

Fırka disiplini diye bir mefhum vardır. Fırkanın bugünkü nizamname ve programını yaptıktan sonra, her Fırkaya inanıp başını mukadderatını oraya bağlamış vatandaşlar o nizamname ve programda selahiyetleri tesbit edilmiş olan otoritelerin gösterdikleri izleri takip etmeye mecburdurlar. Bu mecburiyeti ifade ederken bazılarında bunu vatandaşın en esaslı hak ve vazifesi olan rey vermek hususundaki istiklaline bir müdahale gibi telakki etmek zihniyeti vardır.

Arkadaşlarım,

Fırka hayatında esas olan disiplin fikrini, tek vatandaşın kendisine göre herşeyi müstakil düşünmesi gibi bir nazariye yanında eksik sayanlar ya muasır ruhlu bir cemiyetin icaplarını anlamıyanlardır veyahut bunu bildikleri halde kasıtlı bir propaganda ile vatandaşlara bunun aksini telkin ederek fırka birliği fikrini kırmak emelini takip edenlerdir. (281)

Bazılarının nazariyesi, iddiası şudur: (Fırka mefhumu üstünde vatan mefhumu vardır. Fırkacılık fikri üstünde memleketçilik fikri vardır.) İnsan bir taraflı olarak bu iddianın edebiyatına bakınsa, isabet vardır zanneder. Fakat bunu söyleyen (bir

281) Recep Bey, Fırka disiplininden söz etmektedir. Fırka disiplini, herşeyden önce, Genel Başkanlık Divanı, Yani Genel Başkanın bizzat kendisi tarafından alınan kararların bütün partililer tarafından kayıtsız şartsız yerine getirilmesi demektir. Burada Parti disiplininden söz etmenin pratik sonucu şu olacaktır. Büyük Şef, Daimî ve Değişmez Genel Başkan mademki Aka Gündüz Bey'i mebus olarak tesbit etmiştir o halde ona oy verilecektir. Aksi halde Parti disiplinine riayet edilmemiş olur ki, bu eylemin cezası Tüzükte mutlaka yazılıdır.

gaip şahıs kasdediyorum. Muayyen kimseyi kastetmiyorum) haksızdır. Bu fikir esasından yanlıştır. Medeni bir düşüncenin mahsulü değildir. Vatan ve memleket mukaddes mefhumlardır, fakat bunun yanında Fırkacılığın küçük mana altında anlaşılmış olması mümkün olduğu kadar, düzeltilmesi lazım gelen bir hatadır. Programının ve tuttuğu yolun isabetine inandığı bir siyasi Fırkaya başını bağlamak her vatandaş için vatan ve memlekete en müessir surette hizmet etmenin kısa yoludur. Evet, vatan ve memlekete hizmet etmenin yolu, aynı prensiplere, aynı surette inanışı olan vatandaşlarla müşterek bir programın altına birlikte imza koymak ve sonra karşılıklı inanışların vücuda getireceği büyük siyasi kütle ile memleket işlerini kurmak ve işletmektir. Yoksa beraber inanılan esaslarla birbirine bağlanmamış tek tek vatandaşlardan mürekkep muasır manada bir devlet tasavvur olunamaz. Bunu izah etmek için uzun misaller ve teferruatlı fikirler zikrine ihtiyaç olmadığını zannediyorum. Fakat bugünkü içinde bulunduğumuz vaziyete bakalım, biz Fırka arkadaşları olmasak da intihaplarda herkes kendi aklından bir namzet ismi yazıp sandığa atsa memleketin büyük işlerini idare etmek mesuliyetini kullanacak kuvvetli bir meclis kendisini memleket ve millet karşısında selahiyetle iş görecek bir hükümet kurabilir mi? Halbuki bugünkü devleti terkip eden millet fertlerinin —tek tek olsun hep birlikte olsun— en esaslı vazifeleri kuvvetli hükümet kurmaktır. Kuvvetli hükümet kuramama yoluna götüren herhangi bir nazariye hakikate uymayan bir hayalden ibarettir. (282)

---

282) Burada Totalitarizm'in övgüsü yapılmaktadır.

Türkiye'de her vatandaş düşünüşünde Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ve bizim Fırka programının amme hakları bahsindeki esaslara göre serbesttir. Fakat vatancı ve memleketçi görünerek Fırkacı olmadığı ve vatancı memleketçi olmamak gibi göstermek Fırka disiplini fikrini hürriyetten fedakarlık manasına getirerek Fırkasız kalmak fikrinin intişarını beslemek muasır mefhumlara uygun olan Türkiye devletinin hayatı için zaaf yapar. Hatta zarar yapar. (283)

.....

Aziz arkadaşlar,

Her türlü toplanışlar Fırka İdare Heyeti Reislerimiz, Fırka arkadaşlarımız, Fırka mensuplarımız için Fırka'nın mefhumlarına hayatını başını bağlamış olan vatandaşlar için bugün yaptığımız gibi bir hasbıhal mevzu olursa anlaşmamız ve sevişmemiz daha esaslı ve daha derin olur. Bu yoldan gayelerimize daha yaklaşırız. Burada Ankara merkez kazasının ikinci müntehibi sıfatiyle bütün memleketteki fırka arkadaşlarımı bu tarzda çalışmağa davet ediyorum. Ayni zamanda Fırka Umumi Katibi sıfatiyle bu noktai nazarı büromdan da takip etmekteyim.

Selam:

Son söz olarak Ankara Vilayetinin bugün muhtelif kazalarında reylerini vermek için sandık başlarında toplanmış olan dokuz yüz küsur ikinci müntehip arkadaşlarımızı selamlarım. Burada bulunan

283) Burada Fırka'nın tüm toplum yaşantısını düzenlemesi, bütün kurumların önünde gitmesi istenmektedir. Fırka'nın Vatan, Millet, Hükümet gibi kurumların üstünde olması gerektiğine işaret edilmektedir.

Merkez Kazası ikinci müntehip arkadaşlarımın da bu selama iştirak edeceklerine şüphem yoktur.

Maruzatımı bitirdim, şimdi intihap Teftiş Heyetinin yapacağı davet üzerine reylerimizi kullanmağa hazır bulunuyoruz.

Mümtaz Bey - Efendim, Fırkamızın Muhterem Katibi Umumisinin tenvir ve irşadlarından dolayı müntehibi sani sıfatıyla bütün müntehibi sani arkadaşlarım sıfatıyla kendilerine teşekkür ederim.» (284)

CHF Genel Sekreteri Recep Bey'in, Aka Gündüz'ün «seçimi» dolayısıyla yaptığı bu konuşmadan iyice anlaşıldığı üzere, Partinin değişmeyen ve Daimî Genel Başkanı Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in yüce iradesi, mebusların tamamını, tamamen kişisel iradesi ile tayin edivermesi eylemi gizlenmek istenmektedir. Fırkanın bütün kurumlardan önde geldiği, tüm toplum hayatını düzenlemesi gereken tek kurum olduğu belirtilmektedir.

XII. MEBUS OLARAK KİMLER TAYİN EDİLMEKTEDİR?

Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, **Perde Aralığından** isimli kitabında şöyle bir değerlendirme yapıyor:

«... Atatürk, düne bağlı bir sınıfın değil, tüm milletin adamı idi. Yarınımıza inananları temsil ediyordu. Fakat, birçokları ile beraber bir Ali Fuat Baş-

284) Bu toplantıda Aka Gündüz Bey Mebus olarak seçilmiştir. Zaten ondan başka da aday yoktur. İkinci seçmenlerin onu «seçmekten» başka bir alternatifleri de yoktur.

gil çıkarda O'na ikide-bir «Ulu Önder» diye metiyeler karalarsa bunu her defasında nasıl önleyebilirdi? Atatürk? Dalkavukluktan hoşlanmadığını biliyordum, bir akşam Ada'daki Yat Kulübünde arkadaşları ile rakı içerken **«tarih sizsiniz»** diye ayağa kalkıp nutuk çekmeye hazırlanan bir Tarih Profesörünü nasıl azarlayarak yerine oturttuğunu gözlerimle görmüştür.» (285)

Nadir Nadi'nin yazdığına göre Atatürk dalkavukluktan hiç hoşlanmıyormuş. Kendisine, **«Tarih sizsiniz»** diyenleri zaarlayıp yerine oturtuyormuş. Hatta kendisine «Ulu Önder» denilmesine bile razı değilmiş. Olgulara bakarak yazarın bu kanısını denetlemeye çalışalım..

1. Aka Gündüz, 1934 yılı başlarında Ulus Gazetesinde yayınladığı **Yürekten Sesler** isimli şiirinde şunları yazmaktadır:

«Atatürk'ün tapkınıyız. Her şey (O) dur. Her yerde (O) var.
Her gökte (O) eser. Her enginde (O) çağlar.
Biz (O) yuz, O biz.
Atatürk benim değildir.
Atatürk senin değildir.
Atatürk onun değildir.
Atatürk;
Benimdir, senindir, onundur. Acunundur,
evrenselindir, geçmişlerindir, geleceklerindir,
ilksizliğindir, sonsuzluğundur.
Herşeyde Atatürk,
Yerde O!... Gökte O!... Denizde O!... var da O!...
yok da O!... herşeyde O.

285) Nadir Nadi, *Perde Aralığından*, s. 17

Atatürk!.
O'nun yüreği okyanustur: Türk için; Yat için! barış için; insanlık, insanlık, için köpüklenir dalgalanır.
Her şey (O) dur.
(O) her şeydir.
Herşeyde Atatürk!
Yerdedir, Göktedir, sudadır.
Alandadır, diktedir, pusudadır.
Görünmezi görür! bilinmezi bilir. Duyulmazı duyar! Sezilmezi sezer, ezilmezi ezer!
Hep, hep (O) dur!
Her şeyde Atatürk!
Elimizi yüzümüze;
Gönlümüzü özümüze kapıyoruz.
Biz sana tapıyoruz!
Biz sana tapıyoruz!
Her yerde... her şeyde... her işte... her gidişte... hep (O)!
Hep (O)! Hep (O)! Hep Atatürk!
Ey dilim bu ne dildir?
Bu dili acuna bildir!
Ah! Atatürk! Atatürk! En büyüksün, en büyük!
Bir dizginsiz at gibi, bırak beni koşayım! gösterdiğin kırana coşayım, ulaşayım!
Varsın! Teksin! Yaratansın!
Sana bağlanmayanlar utansın!
Ah! nolaydın, nolaydın... sade Türk'ün olaydın.
Altınsel oldun Atam!
Evrensel oldun Atam,
Mutlarda günler bana,
Umulmaz ünler bana.
Bu sesim:
İçten geliyor içten!

Beni sen yaratmadın balçıktan kerpiçten!
Beni benden yarattın, kendini bana kattın Atam,
Atam,
Atatürk!
En büyüksün en büyük!» (286)

Bu şiirde Atatürk, etten kemikten, düşünceden oluşan fizik bir varlık olarak değil, insan üstü, olağanüstü bir varlık olarak ele alınmaktadır. Bir ruh olarak mütalaa edilmektedir; Her şeyi gören, her şeyi bilen, her şeyi duyan; her yerde, karada, denizde, havada, her yerde hazır ve nazır herşeyde bulunan tek ve mutlak bir varlık, yaratılmış değil, yaratan bir varlık. Bu durum karşısında şairin dalkavukluk etmediği nasıl söylenebilir?

Ayrıca, şair 1934 yılının sonlarına doğru yazdığı Üç Boy isimli bir şiirde de şunları söylüyor:

«Türk'ün üç boyu vardır, İnan
Biri: (Ulu)dur.
Biri: (Ulu Türk)tür.
Biri: (Atatürk)...
Ulu demek yeter, Türk'tür O, İnan!
Ulu Türk'ün bağrından Ulular Ulusu doğar:
Kutluğ gibi... Oğuz gibi... Attila gibi...
Onlara (Ulu Türk) derler...
İnandım...
Ulular Ulusu (Ulu Türk)lerin en Ulusu da
Atatürk'tür...» (287)

---

286) Aka Gündüz, *Yürekten Sesler*, Hakimiyeti Milliye (Ulus), 4.1.1934, s. 3. Ayrıca bk. Mehmet Doğan, *Batılılaşma İhaneti*, Dergah Yayınları, ikinci baskı, İstanbul 1976, ss. 38-40

287) Aka Gündüz, Üç Boy, *Ayın Tarihi*, Sayı: 12, 1. Kanun 1934, s. 435

Bir Şair, bir yazar, Partinin, devletin Şefini överek dalkavukluk edebilir. Önemli olan bu tür eylemlere karşı Şef'in tavrının nasıl geliştiğinin araştırılmasıdır. Bu araştırmada şunu görüyoruz: Bu şiirlerin sahibi Aka Gündüz ikinci şiiri'nin yayımından iki ay kadar sonra yapılan mebus tayinlerinde, Büyük Şef, Değişmez ve Daimî ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından mebus olarak Büyük Millet Meclisine tekrar tayin edilmiştir. Bu dönemde Gazi Mustafa Kemal Ankara Mebusları arasında kendisi ile birlikte Falih Rıfkı Atay ve Aka Gündüz'e de yer vermiştir. (288) Bu neyi gösterir? Bu, Şef'in, kendisine dalkavukluk edenlerden çok hoşlandığını, onlara büyük değer verdiğini gösterir. Aksi halde mebusluk gibi yüce bir kuruma bu tür kişileri tayin edebilir mi? Kaldı ki, Aka Gündüz'ün daha 1933 yılının başında mebus tayin edildiğini CHF Genel Sekreteri Recep Bey'in Aka Gündüz'ü uzun uzun övdüğünü belirtmiştik. Şimdi artık, Aka Gündüz'e düzülen övgülerin nedeni daha iyi anlaşılmaktadır.

2. Şair Kemalettin Kamu'nun söylediği ise şudur:

«Ne örümcek ne yosun,
Ne mucize ne füsun
Kâbe arabın olsun
Bize Çankaya yeter» (289)

Kemalettin Kamu'da, Büyük Şef Döneminde değil, fakat Milli Şef Döneminde, 6, 7 ve 8. dönemde mebus olarak TBMM'ne tayin edilmiştir.

---

288) *Ayın Tarihi*, Sayı: 15, Mart 1935, s. 17

289) Bu şiir için bk. Mehmet Doğan, a.g.e., s. 40. Bu şiirde denmektedir.
Çankaya Kâbe, yani tapınılacak bir yer olarak görülmektedir. «Kâbe (Mekke'deki) Arapların olsun, bizim Kâbemiz Çankaya'dır.»

3. Yusuf Ziya Ortaç'ta 1933'te yazdığı bir şiirde şöyle diyor:

«... Yoktan varediyordu tanrı gibi herşeyi.» (290)

4. «Atatürk'e Tekbir» isimli şiir ise şöyle:

«... Atatürk'e Ekber! Atatürk'e ekber! ancak O var:
Atatürk!
Evliya odur, Peygamber Odur, sanatkâr Atatürk,
Talihe hakim, zekâya önder, doğma serdar Atatürk,
Bunları geçti insan büyüğü: kendi kadar Atatürk!
Atatürk ekber! Atatürk ekber! Bizde O var:
Atatürk!
Ne evliya, ne de Peygamber... halkına yar
Atatürk» (291)

5. 3 Mart 1935 tarihli Anadolu gazetesinde (xx) imza ile yayınlanan yazı şöyle diyor:

«... Atatürk başımızda,

Atatürk tarihin başı, yüreği ve daha kısası Türk'ün kendisidir. Bunun içindir ki, Türk Ulusu iki gündür şenlik yapıyor. Türk Yurdu baştan başa sevinç içindedir. Seviniyoruz, şenlik yapıyoruz. Çünkü en büyüyümüz başımızdadır... O, Türk'ün direğidir. Atatürk başımızda oldukça bizi bekleyen yarına, büyük ülküye varacağız... Bu anlı-şanlı ilerleyiş ve yükselişten göğsümüz kabarıyor. Türk olduğumuz için sonsuz kıvanç duyuyoruz... İnanmak yap-

290) Yusuf Ziya Ortaç, *1919-1923'ten bir parça*, *Varlık dergisi*, Sayı: 8, 29 Ekim 1933; Ayrıca bk. *Atatürk Şiirleri* (Derleyen: Behçet Necatigil) Türk Dil Kurumu, Ankara 1963, ss. 26-27; Bu şiirde de Büyük Şef, Yeri göğü yaratan, yoktan vareden, «tanrı» olarak ele alınmaktadır. O'na insan özellikleri verilmemektedir.

291) Bu şiir için bk. A.g.e., s. 40; Bu Şiirde de Atatürk mitolojik, metafizik ve teolojik kavramlarla anlatılmaktadır.

manın yarısıdır. Yarına inanla bakıyoruz. Türk Ulusu'nun amacı uygarlıkta en üstün Ulus olmaktır. Bununla yeni bir şey olmak istemiyoruz. Türk Ulusu yaradılışının, kendisine vermiş olduğu yeri almış olacaktır.

Ülküye varacağız.
Buna bütün varlığımızla inanıyoruz.
Çünkü Atatürk başımızdadır.
Ne mutlu Türk'üm diyene» (292)

Bu yazıda açıkça görüldüğü üzere, yazar Atatürk'ü Türk'ün başı, yüreği ve daha kısası Türk'ün kendisi olarak görmektedir. Artık Büyük Şefin, CHF'nın neden Değişmez ve Daimî Genel Başkan olduğu, bir çırpıda Büyük Millet Meclisi'nin tüm üyelerini nasıl atayıverdiği, daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü O insan üstü bir varlık, bir ruh olarak kabul edilmektedir. Bütün Türklerin teker teker toplamının bir özü, teker teker toplamının bir ruhu olarak kabul edilmektedir. Böyle olunca milyonlarca kişinin sandıkların başına giderek oy kullanmasına gerek yoktur. Reylerini iradelerini belirtmelerine gerek yoktur. Onların yerine herkeste zaten «**mündemiç**» olan Şef'in iradesini izhar etmesi yeterlidir.

6. Ankara Cumhuriyet Savcısı Baha Arıkan 1936 yılı başlarında hazırladığı bir iddianamede Atatürk hakkında şunları yazmaktadır:

«... Ben Atatürk'ü bizim gibi fani bir mahluk saymıyorum. Atatürk'ün bizim gibi yiyen, içen, fizyolojik ibr mahluk olmaktan daha başka bir mevcudiyet olduğuna kaniyim. Bence Atatürk bir şahsi-

292) *Ayın Tarihi*, Sayı: 16, Mart 1935, s. 37'den Anadolu, 3 Mart 1935

yeti maneviyedir. Her camianın varlığından süzülerek ortaya çıkan, bir manevi benliği vardır. İşte Atatürk bence 17 milyon Türk'ün maddi ve manevi varlıklarının süzülmüş bir benliğinden başka birşey değildir. Atatürk Türkiye ve Türk'ün bizzat kendisidir. Maddi ve manevi bütün vatan mefhumu ile Türkiye'dir.» (293)

7. Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce, 1935 yılı Mayıs ayında yapılan CHF 4. Büyük Kurultayında şu konuşmayı yapmıştır:

«... Arkadaşlar, Perşembe günü idi, en büyüğümüz Atatürk geçen dört senenin millet hesabına yapılan işlerini Partimize vukufun, ihatanın, bilginin ve millet sevgisinin en hararetli heyecanı ile bildirdikten sonra, yüreklerimizde eksik kalan duygular, kafalarımızda tamamlanmayan fikirler istikbale ait olan ümitler perçinlendi, kuvvetlendi. Her birimizin mevcudiyetinde —ona, zaten mevcut olan— ebedi minnet duygularımızı arttırdı. Sözüme o minnet duygularını her birimizin yüreklerinde şu anda bir elektrik cereyanı ile tek olarak çarptığını bildiğim ve sizinde hissiyatınıza tercüman olduğuma emin bulunduğum için o büyük Atatürk'ün huzurunda

293) Cumhuriyet Savcısı Baha Arıkan'ın bu İddianamesi için bk. *Cumhuriyet,* 8 Şubat 1936, Ayrıca bk. *Ayın Tarihi,* Sayı: 27, Mart 1936, ss. 471 - 520; Bu İddianame Büyük Şef'e Suikast ihbarı üzerine düzenlenmiştir. Suikastı düzenleyenlerin arasında o sırada Suriye'de bulunan Çerkez Etem'in de bulunduğu iddia edilmektedir. Çerkez Etem'in Kozan mebusu Ali Saip Ursavaş ile ilişki halinde olduğu da iddia edilmiştir. Fakat Daimî ve Değişmez Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'e suikast davası olmaktan çok kürtçülük davası olarak geliştirilmiştir. Başka bir vesile ile bu yargılama üzerinde durulacaktır.

ifade etmekle başlamağı vazife bilirim. (Alkışlar) (294)

«Arkadaşlar, hepimiz O'nun bize çizdiği yolun çok sadık, vefalı ve candan kovalayıcısıyız. Atatürk' ün verdiği izahat içinde çok mütevazi ifadelerle her birimizin yüreğinde iz bırakan sözlerinden bir tanesini hatırlatayım. «Size yapılacak işler hakkında programımızı sundum. Takdir ve tasvibinize arz ediyorum. Vereceğiniz direktif dairesinde hareket edeceğiz.» Arkadaşlar, kendisinden **bir milletin direktif** aldığı bu zatın, millet huzurundaki bu tevazuu hepimizin, eğer varsa varlık iddiasının ne kadar boş olduğuna en ahlâki, en ulusal, en faziletli bir misal teşkil eder. (Bravo sesleri, alkışlar) (295)

«Dört sene icrai kuvvetlerimizle, dört sene Partimizin çalışkan unsurlarıyla, bu millete dış ve iç siyasasında ve milletin içtimai ve manevi hayatında ve milletin ruhunda tek şuur ve Heyeti Umumiyesi' nin kafasında bir noktaya gitmek için lazım gelen düsturu vareden O büyük adamın huzurunda, O'nun millete yaptığı iyiliğin şükranını genç ve ihtiyar behemehal ona tam bir sadakatla ödemekten geri kalmayacağız (Alkışlar). Arkadaşlar, Atatürk'ün muh-

---

294) Refik Şevket İnce'nin bu konuşması için bk. *CHF Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası*, 9-16 Mayıs 1935, Ankara, 1935, Ulus Basımevi, s. 52. Burada milletvekili, esas söze başlayabilmek için uzun bir giriş yapmakta ve Atatürk'e hem kendisi için hem de meclis üyeleri için derin saygılarını bildirmektedir.

295) Manisa Mebusu Refik Şevket İnce, Atatürk'ün yüce varlığı karşısında hiç kimsenin varlık iddiasında bulunamayacağını anlatmaktadır. Büyük Şef'in varlığının karşısında Meclisin, Meclisi meydana getiren mebusların varlığının eridiğini belirtmektedir.

telif zamanlardaki hitabelerinde de bugün Genel Katibimizin dahi hitabelerinde ehemmiyetli bir mevki tutan gençlik derdi vardır. Bundan evvelki kurultaylarda Atatürk'ün Cumhuriyeti kendisine emanet ettiği gençlik her an için bizlerin dahi ruhlarında gençlik uyandırmaktadır. Temin edebiliriz ki, biz, yaşlıca gençler, hakikatte Mekteplerde, Fakültelerde, Üniversitelerde gençliklerini milli duygu ve dünya ilimleri ile doldurmak isteyen gençler kadar bizde bu davanın nihayetine kadar her suretle çalışan ölünceye kadar o yaşı genç olanlardan bir adım dahi geri kalmayacak kadar genç olarak çalışacağımızı onun huzurunda tekrarlamaktan büyük ve milli bir zevk duyduğumuzu ifade ile sözüme nihayet veririm. (Alkışlar)» (296)

---

296) Refik Şevket İnce, a.g. konuşma, ss. 53-53; Refik Şevket İnce 1939 kurultayında da buna benzer bir konuşma yapmıştır.

Manisa Delegesi Hazım Gür, «Nizamnamenin 10. maddesi, 1. fıkrasının, partinin ana vasıflarını gösteren 6 oklu bir bayrağı, bir rozeti, bir marşı ve bir Atatürk marşı vardır, diye tadilini» bir önergeyi kurultaya vermiştir. (31.5.1939) Bu önergeye karşı Manisa Mebusu Refik Şevket İnce'nin söyledikleri de şudur:

«... Parti demek zaten bizzat Atatürk demektir. İmkân varmıdır ki, parti denince Atatürk hatıra gelmesin, Parti marşı demek Atatürk marşı demektir. Atatürk için ayrıca marşa lüzum yoktur. Encümen bu suretle nazar-ı dikkate alın. Hazım arkadaşımız lütfen takrirlerini geri alsınlar.» *(CHP Beşinci Büyük Kurultayı Zabıtları,* s. 41).

Fakat bu konuşmayı Atatürk'e övgü olarak almamak da mümkündür. Devir Milli Şef devridir. Ve artık, bütün övgüler başta, O'nadır.

Nitekim DP kurulduğu zaman, R. Şevket bu partiye geçmiş ve milletvekili seçilmiştir. 1950 seçimlerinden sonra da DP Hükümetinde Milli Savunma Bakanlığına getirilmiştir. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 22 Nisan 1973 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde «Milli Mücadeleci Refik Şevket» başlığı altında bir yazı

8. Balıkesir Milletvekili, Süreyya Örge Evren ise, 12 Haziran 1937 günü TBMM'nde yaptığı bir konuşmada şöyle demektedir:

«... Atatürk Türk'ün içinden çıkan Türk'ü temsil eden ve bütün varlığını Türk'e veren **kutsal bir varlıktır.** Büyük bir Türk çocuğu ve Türk milletinin başında eşsiz büyük ve daimi Şeftir. Şu halde bütün millet de Atatürk'ün tamamen kendisidir. Verilen Atatürk'ün değil milletindir. Veren Atatürk değil millettir. Alan millet değil, Atatürk'tür, veren millet değil, Atatürk'tür.» (297)

9. Romancı Mehmet Rauf, 1928 yılında yazdığı «Halas» isimli romanını «Büyüklerin en büyüğü Gazi Mustafa Kemal'e» ithaf etmiştir. Bu uzun ithafın bir yerinde Mehmet Rauf şöyle demektedir:

«... Yoksulluktan varlıklar çıkardın. Dahiyane tertiplerle düşmanı avucunun içinde kıstırarak ezdin. Ve mahvettin. İşte **Türk bu ilahi zaferinle vücut buldu ve senin sayende yaşıyor. Bizi kurtaran sen-**

---

yayınlamıştır. Bu yazıda Refik Şevket İnce, «hukuk egemenliğine» inanan, «hukuk devletinin bütün koşullar ile işlemesi için mücadele eden», demokrat bir kişi olarak tanıtılmaktadır.

Hem, Daimî ve Değişmez Genel Başkan Büyük Şef, Gazi Mustafa Kemal'e tapınma, hem de «demokrat olma» olguları birbirleriyle çatışmamakta mıdır? Türk üniversitesi ve profesörleri, Tek Parti dönemi hakkında, daima, olgulardan kopuk kalmaya dikkat gösterdikleri, yaşanan hayatı görmemezlikten gelmeye özen gösterdikleri için böylesine çelişmelerden kaygı duymamaktadırlar. (Ayrıca bk. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İnsancı Yolcular, Denemeler,* Çağdaş Yayınları, İstanbul 1976, ss. 221-227.

297) *Aym Tarihi,* Sayı 43, Temmuz 1937, s. 40

sin ve bugünkü Türk'ü kamilen sen halk ettin.» (298)

10. Darülfunun Müderrisi (Üniversite Profesörü) İsmail Hakkı Bey, **Bizim Taptığımız Mustafa Kemal,** başlığı altında bir yazı yazmıştır. Mustafa Kemal'in, «İlmî yazılmıştır, hakkımda da hürmetkârdır» diye nitelediği bu yazı aynen şöyle:

«Bizim Taptığımız Mustafa Kemal,

Fidyas antikitenin en büyük sanatkarlarından biridir. Fakat tarihe gömülmüştür.

Mikelanj, Rönesans'ın onun kadar büyük bir sanatkarıdır. Fakat on altıncı asırda kalmıştır. Dölakurva romantizmin en büyük kayasıdır, fakat unutulmuştur. «Fidyas»tan başlayıp, «Dölakurva»ya varan yüzümüzün her halkası «natüralizm» madeninden yapılmıştır. Hal anti-natüralisttir. İstikbal sürrealist olacaktır. Fidyaslar, Mikelanjlar, Dölakurvalar maziyi işleyerek şöhret kazandılar, istikbale musallat olmak felaketine uğramadılar. «İngres» gibi intikal devrelerinden gelen simalar da vardır. Bunlar geçmişin mirasını taşırlar. Ve istikbalin imkanını hazırlarlar.

Bizim taptığımız Mustafa Kemal, Halk Fırkasının Umumi Reisi olan Mustafa Kemal değildir, dâhi İngres gibi, mazinin mirasını, yani Türk milletinin manevi kuvvetlerini taşıyan ve Türk kavminin istikbalini yaratan ve Türk istikbalinde Türk milletine ebedi rehber olmak istidadını ve kuvvetini muhafaza eden **«Mutlak Mustafa Kemal»**dir.

---

298) Mehmet Rauf, *Halas,* İstiklâl Harbi Romanı, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1929, ss. 4-5

Bu takdirimiz tamamıyla hürdür. Çünkü, benliğimizin mutlak ifadesidir. Müderris İsmail Hakkı» (299)

Bu yazılar hep Atatürk'ün sağlığında yazılmıştır. Konuşmalarda öyle. Ve bu yazıları yazanlar, konuşmaları yaparlar ve bunların benzerleri, Dolmabahçe Sarayına ve Çankaya'ya, Sofra'lara daima yakın olmuşlardır. Büyük Şef tarafından mebus tayin edilmişlerdir. Örneğin, Refik Şevket İnce, 4,5,6. devrelerde Şefin iltifatına mazhar olup, milletvekili tayin edilmiştir.

Olgular, yaşanan hayat bu kadar açık-seçik ortada dururken bu belgeleri binlerce kere çoğaltmak mümkün iken, Mustafa Kemal Atatürk dalkavukluktan hiç hoşlanmazdı demek gerçek somutları, yani yaşanan olguların bizzat kendisini somut bir gerçeği yani olguların öteki olgularla meydana getirdiği bütünsel ilişkileri kati surette açıklamamaktadır. O halde bu ilişkileri bizzat yaşayan, Dolmabahçe ve Çankaya Sofralarına Cumhuriyet ailesi olarak yakın olan Nadir Nadi, olguları çarpıtmaktadır. Bu olguları açıkça tersyüz etmekte, gençlere ve yeni kuşaklara tek parti dönemini yanlış anlatmaktadır. Çarpıtarak anlatmaktadır. Yeni kuşaklara yanlış ve sakat bir bilinç vermeğe çalışmaktadır. Atatürk **«Ulu Önder»** denilmekten bile rahatsız oluyordu, denilmektedir. Halbuki yukarıda gördüğümüz gibi çeşitli örneklerden anlaşılmaktadır ki Atatürk tanrılaştırılmaktadır. Atatürk'e insan üstü

299) Ağaoğlu Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, Nakleden Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*, 1937, s. 354. İsmail Hakkı Bey, mebuslardan, Prof İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Prof. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, olabileceği gibi, Prof. İsmail Hakkı İzmirli de olabilir. Yazı, 1930 yılı Ekim ayında, yani Soyadı Kanunu'ndan evvel yazıldığı için, yazarın «Prof. İsmail Hakkı Bey»lerden hangisi olduğu anlaşılamamaktadır.

bir içerik verilmeye çalışılmaktadır. Ve Değişmez ve Daimî Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal bu yazılardan ve konuşmalardan çok memnundur. Bunları ödüllendirmektedir. O halde, temel ilişki biçimleri hiç bir surette gizlenemiyecek kadar açıktır. Ortadadır. Atatürk'ün «**Tarih Sizsiniz**» diyen profesörü azarlayarak yerine oturttuğu söyleniyor. Nadir Nadi, Yat Kulübü'nde arkadaşları ile rakı içerken meydana gelen bu olayı bizzat gördüğünü anlatıyor. Belki böyle bir olayda vardır. Fakat, bu olay Atatürk'ün kendisine dalkavukluk edenlerden hoşlanmadığını göstermez. Profesörün kişiliksiz olduğunu gösterir. Profesörlerin ünvanlarını Büyük Şef'in sofralarında alıp, Üniversiteye Büyük Şef'in direktifleri ile girdiklerini gösterir. Dalkavukluk yapmayı yerine ve zamanına göre iyi ayarlayamadıklarını gösterir. Sazlı-sözlü ve içkili sofralarda yetişen profesörlerin azarlanmaları kadar doğal birşey yoktur. Çünkü, onlar ünvanlarını o sofralara ve sofra terbiyelerine borçludurlar.

Bu kadar açık-seçik olguları çarpıtarak, değiştirerek, anlatmanın nedeni nedir? Bunun temel nedeni bilimsel düşünce bütünlüğüne ulaşmamış olmaktır. Olgulara dayanmamaktır. Daima resmi ideolojinin çerçevelediği alanların içinde kalıp subjektif yargılarla hareket etmektir.

Bu konuyu geçerken yaşadığı yıllarda Mussolini hakkında yazılanlara kısaca bir göz atmakta yarar vardır.

«... Yeryüzünde, gökyüzünde ve her yerde karşımıza dikilen Duçe'nin görüntülerine aydın yağcılığının, köleliğinin en aşağılık örneğini veren sözler eşlik etmekteydi. **Malaparte**, «Güneş doğar, horoz öter, Mussolini ata biner» diye inciler döktürüyor-

du. Ama İtalyanlar bu konuda yalnız kalmadılar. Çünkü bütün Avrupa basını aşırı övgülerle dolu yazılar yazdılar.

Morning Post'un muhabiri şöyle yazıyordu: İnsan bu gözlere fazla yaklaşmaktan çekiniyordu, doğrusu. Yazın üstü tülle örtülmüş bir yanardağ ağzı gibi, kızılımtırak sisler arasında, şimdi artık rahatça bakabilirsiniz bana, ama gözünüzü kör edebilecek ışınlarım vardır, dercesine batan güneşi gözlediniz mi hiç? Mussolini'nin gözleri işte öyle. Canlandırabildiğimiz kadarıyla büyük Peygamberlerin gözleri de öyleydi, herhalde.»

İngiliz kadın havacısı Lady Heath de şöyle diyordu: Mussolini insandan erkekten öte birşey, bir ulusal anıt. Nasıl, Mısır, Nil'e İngiltere denizlerin egemenliğine, Arabistan çöle bağlıysa, İtalya da aynı biçimde Mussolini'ye bağlı.

Fransız Akademisi, Henry Bordeaux'nun ağzından şöyle diyordu: Duçe'nin bizleri kabul ettiği zaman Fransaya duydukları dostluk konusunda söylediği sözleri burada yinelemeyeceğim. Bu sözler bugünkü ve ileriki elçilikler arası konuşmalarla sıkı bağıntı içindedir. Ancak her zaman bile bile takınılan maskeyi gevşeten bir gülümseyişle söylendiler.

Kont Mole, karşı konmaz iki gülümseyiş olduğunu yazar: Napolyon'un gülüşüyle, Chateaubriand'ın ki. Ben bunlara seve seve Mussolini'nin gülümseyişini de ekleyeceğim.

Floransalı öncü aydınların kuramsal dergisi IL Sellaggio, Mussolini'ye, «Faşizmin bütün aydınlarının önderi» demektedir. «Bize saygı duyan faşizme de saygı duyar. Faşizm demek, biz demek, önderimiz Mussolini demektir.» «Mussolini'nin bizlere aşıladığı devrimcilik... Yapıtın doğrulayıcısı işte bu devrimciliktir.

Critica Faşista Mussolini'yi şöyle tanımlar: İmparatorluğun biricik sanatçısı, bu büyük imparayorluğun kurucusu Mussolini'dir. Mussolini, çağımızın en büyük yazarlarından biri, hatta birincisidir... Valiliklere gönderdiği genelge faşist edebiyatın başyapıtıdır.

Mussolini'nin çatık kaşlı görkemli, hemen hemen dinsel olmasını istediği müzikte, pohpohçulara bakılırsa, Duçe'nin kişiliğinde olağanüstü bir sanatçıya kavuşmuştu. Keman çalan Mussoli'nin fotoğrafı, resmi ikona sanatının temel taşlarındandı. «Saat kaçta dönerse dönsün, Mussolini eve girer girmez kemana sarılır,» diye yazıyordu, yağcının biri. Ve ne kadar öfkeliyse o kadar iyi çalar.» (Maria Maccıocchi, **Faşizmin Analizi**, Payel Yayınları, İstanbul 1977, ss. 252-255)

XIII. SÜREKLİ OLARAK MEBUSLUĞA ATANAN ŞEYHLER, KEMALİZM'İN ŞEYHLİKLE VE ŞEYHLERLE İLİŞKİLERİ

Gerek CHF Genel Başkanı Büyük Şef (daha sonra Ebedi Şef) Gazi Mustafa Kemal, gerek CHP Genel Başkanı ve Milli Şef İsmet İnönü, bazı kişileri hiçbir kesintiye uğratmadan bütün dönemlerde mebus tayin etmişlerdir. Bunlardan birisi Van Mebusu İbrahim Arvas'tır. İbrahim Arvas 1920-1950 yılları arasında Partinin Şef'i tarafından hazırlanan listelerin vazgeçilmez bir ismidir. İbrahim Arvas yayınladığı hatıralarının önsözünde kendisini ve ailesini şöyle anlatıyor:

«... Mensubu bulunduğum Arvas büyük ailesini okuyucularıma tanıtmak isterim.

İmam İbrahim Zeynel Abidin ahvadından Bağdat şehrinde Mercan Camiinde Tedrisi İlim ve Tarikat neşretmekte iken, Tatarların istilasına maruz kalan Bağdat'ta, oturmak imkanını bulamayan Şeyh Kasımi Bağdadi (A'lemül Ulema) mürşidi, hafidi Geylani Şeyh Abdürrezak'tan Hicret müsaadesini alarak Musul Vilayetine 15 ev akraba ve taalukatı ile sefere çıktılar. Üç sene Musul'da Celile Zadelerin mahallesinde ikamet etmişler. Oradan Mardin'e üç sene sonra da Diyarbakır'a hareket etmişler. Ve burada 5 sene ilim ve tarikat neşrinden sonra Hazro'ya gitmişler. Orada iki sene kaldıktan sonra Şirvan Kazasında Nuvin ve Pay köylerinde ikamet etmiştir.

Hac seferinden avdetinde Bursa'yı yeni fetheden Sultan Orhan Han Gazi Hazretlerini ziyaret etmiş müşarünilyh'ten (adı geçenden) çok hürmet ve riayet görmüştür. Hini veda'da fevkalade beliğ bir nutuk irad etmiş ve sonunda çok güzel bir de dua irad etmiştir. Sultan'ı Müşarünileyh fevkalade memnun kaldılar. O vakitten beri Arvas ailesi bütün mevcudiyeti ile büyük cedleri Kasımi Bağdadi ile Şeyh Muhammedi Kutbun izinde kaldılar. Ve bu ananeden asla ayrılmadılar. Şeyh Kasımi Bağdadi' nin büyük oğlu Şeyh Muhammedi Kutup babasının izni ile Nüküs Nahiyesinde Arvas mevkiinde kayınpederi Hakkari Bey'i İbrahim Han muaveneti ile bir köy kurdu. Cami, medresesi, tekkesi ile.

Ahvadının meşhurları şunlardır: Şeyh Muhammedi Veli, Şeyh Abdurrahmanı Arvasi, Seyit Fetimı Arvasi, Seyit Muhammedi Arvasi, Şeyh Hamit Paşa, ki bendeniz onun mahdumuyum. (oğluyum)

Sülalemizin vasfı mümeyyizi, başlıca neşri ilim ve tarikattır. **Sizlere yaptığım bu hülasadan da an-**

laşıldığına göre bu derece fuhûl (ileri derecede bilgin) ve asil bir aileye mensup olduğum için yazdığım bu hatıratımda ne yalan ve ne de iftira etmedim., Ancak ve ancak hakikatı tebarüz ettirdim. Binaenaleyh istirhamım hatıratımın hangi kısmında tereddüt ve şüpheye düşen bir zat benden mufassal bilgiyi istesin. Arzı cevap edeyim. Bilvesile bütün okuyucularıma şükran ve sevgilerimi sunarım.

Dedem Seyit Muhammed Efendinin Oğulları Şeyh Muhyittin (Müftü) Şeyh Mahmut, Şeyh Ahmet, Şeyh Nurettin, Şeyh Hamit Paşa, Şeyh Hüseyin Efendi, Müftü Efendinin oğulları ise, Seyit Mustafa ve Şeyh Hasan'dır. Seyit Mustafa'nın oğullarının meşhurları Seyit Abdülhakim, Seyit İbrahim, Seyit Taha, Şeyh Şemsüddin ve Şeyh Yusuf Efendidir. Şeyh Hasan'ın Oğlu Şeyh Ahmet Efendi Şeyh Halit (Hattat) ve Abdullah Bey'dir.

Merhume Halam Makbule Hanımın maruf oğulları Sait ve Memduh Beylerdir. Amcam, Molla Abdulhamit Efendizade, Seyit Fehimi Arvasi'nin alim evlatları Şeyh Muhammed Emin Efendi, Gazi Şeyh Masum Efendi, Şehit Şeyh Muhammed Sıddık Efendi, Molla Hüseyin Efendi, Şeyh Muhammed Salih Efendi, Molla Nizamettin Efendi, Elyevm (bugünde) berhayat (hayatta) olup Medine-i Münevvere'de bulunan Şeyh Hasan Efendi'dir. Elyevm (bugün de) hayatta olan alim torunları şunlardır: Seyyid Muhammed Kasım, Van Müftüsü kardeşi Seyyid Şemsüddin'dir.

Torunlarının oğulları ise Seyyid Muhammed Maşuk ve Seyyid Celaleddin'dir. Merhum Van Mebusu Abdülhakim Arvas'ta Masum Efendi'nin oğludur. Başkale kolundan Alim olan Seyyid Cemalüd-

din Arvas'tır. Yeğenlerinden, **Arvas terbiyesi** ile büyüyen Ahmet Tevfik Demiroğlu, oğlum Mehmet Arvas ve alimlerinden Gavs Hizan'ın yeğeni Mehmet Şefik Arvas, yeğenim Hamdullah Arvas, Muhammed Said Arvas ve İhsan Arvas, Abdülhakim Arvas ve oğlu Mehmet Arvas, Başkale kolunda, Seyyid Yusuf torunu Nevzat ve Rüçhan Arvas'tır.

Hayatta bir numaralı emelim olan hatıratımı tab ve neşir etmeye, muvaffakiyet ihsan eden Cenabı Hakka ilmi kadar hamdü senalar olsun. Tevfik Allahtandır.» (300)

Okuyucuların eski Van Mebusu İbrahim Arvas'ın Hatıratına yazdığı bu Önsöz üzerinde büyük bir dikkatle durmaları gerekir. İbrahim Arvas ne kadar köklü, yaygın, dal budak salmış asil, zengin bir Şeyh ailesine mensub olduğunu etraflı bir şekilde anlatıyor. Gerek Daimî ve Değişmez Genel Başkan, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in, Gerekse Değişmez Genel Başkan, Milli Şef İsmet İnönü'nün CHF Genel Başkanlıkları döneminde bu ismin mebus listelerinden hiç eksik edilmediği düşünülürse, Kemalizmin Şeyhlik ile ne kadar sıkı bir ittifak içinde olduğu, Kemalistlerin bu ittifakı kurmak ve sürdürmek için ne kadar büyük gayretler gösterdiği somut bir biçimde ortaya çıkar. Kemalizm, Kemalistler nutuklarında Şeyhliğe karşı olduklarını, şeyhlere karşı büyük ve etkili bir savaş açtıklarını her zaman ifade etmişlerdir. Fakat bu «savaş» onların şeyhleri sürekli olarak mebus tayin etmelerine hiç engel teşkil etmemiştir. İşte burada önemli bir konuya daha geliyoruz.

İbrahim Arvas, objektif olarak Kürt. Fakat Kürtlüğünü reddediyor. Türk olduğunu, Türklüğünden dola-

300) İbrahim Arvas, *Hatıralarım*, Ankara 1964, ss. 3-4

yı mutluluk duyduğunu söylüyor. İbrahim Arvas, Kürt ulus olgusu etrafında gelişen tartışmalardan duyduğu endişeyi şöyle belirtiyor:

«... Son senelerde (kitabın 1964 yılında basılmış olduğunu hatırlayalım) İstanbul ve Ankara'da mekteplerde okuyan şarklı talebe arasında bu menfi propaganda (Kürt ulus olgusu etrafında yapılan tartışmalar) sinsi sinsi devam etmektedir. Bu muzır fikir maalesef yüksek mekteplerde neşvü nema bulmaktadır. Bu maruzatımı tevsik edecek bir ciheti arzetmek isterim. Şöyle ki, **Şark illerimizin eşraf ve ekabiri memlekette ufak bir katipliğe tayin** edildiği zaman memnnun ve müftehir kalır. (301) Bunun ifade ettiği mana ise büyüktür. Zira devlete en büyük itimadı besler. Ve onun hizmetine girmekle mübahat duyar. **Aslında Türk olupta lisanını değiştiren** bu muazzam kütleye kötü bir şey atfetmek günah ve vabaldir. Bendeniz Şemdinan Kaymakamı iken Gerdi Aşireti Reisi Oğuz Beye sordum: Bu ad Türk adıdır, sana nereden gelmiş? Cevaben dedi ki: Bendeniz 21. Oğuzun; bizdeki anane, baba kendi evladına, kendi babasının ismini verir ve böylece müteselsilen devam eder. **Maalesef Oğuz Bey ise, bir kelime türkçe bilmiyordu.** Amcası Kılıç Bey de öyle. Ve Koç Beyi kabilesinin Reisi Mehmet Emin de böyle idi.

Binaenaleyh, heyeti umumiyesi Türk olan bu muazzam kütleyi Türk harsı ile yetiştirmek **ve Türk**

---

301) Sömürgeci devlet, sömürgeleştirdiği ülkede, bazı kişilere ufak-tefek memuriyetler vererek halkı kendisine bağımlı kılmaya çalışır. Bu duruma Afrika'da da çok çok rastlanmaktadır. Örneğin bk. Amilcar Cabral, *Son Konuşmalar*, Çev. Hakkı Gün, Teori Yayınları, İstanbul 1976, s. 57

dilini öğreterek, vaziyeti asliyesine irca etmek, **idare amirlerimize düşen** büyük bir görevdir. Bunda ihmalkarlık göstermek, en büyük hatadır, kanısındayım. **Hakikatta Türk asıllı olup** (302) büyük hadesat ve vukuatla kütleden uzak düşerek **dillerini kaybetmiş bulunan**, bu vatandaşları hor görmek ve Türkçe konuşamadığı için kendisine aşağılık bir sıfat (303) takmak doğru değildir. Her vilayet, kaza, nahiye köy ve idare amirleriyle muhtar ve memurları Türkçeyi öğretmek için mektepten başka kurslar kurmalıdır. Ve **mükafatlarla** tergib ve teşvik etmelidir. Böyle samimi ve ciddi surette çalışıldığı takdirde azamî 4-5 zarfında Türkçe konuşmayan insanlar çok azalır» (304)

Bu kısım Kemalistler ile, objektif bakımdan Kürt olan şeyhler arasındaki ittifakın temel nedenlerini ortaya koymaktadır. Böylece Kemalistler, Kürt ulusunun, kendi kaderini tayin için, çaba harcayan, eyleme geçen, şeyhlerini, aşiret reislerini, «ortaçağ kurumlarını sürdürmek istiyorlar, şeriat getirecekler, gericilik..» gibi ithamlarla darağaçlarına gönderirken, torun, ba-

---

302) Daimi ve Değişmez Genel Başkan ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Değişmez Genel Başkan, Milli Şef ve Cumhurreisi İsmet İnönü'nün, Değişmez Van Mebusu Şeyh İbrahim Arvas, bu tür sözleri ile, Kürtlerin Türklüğünü isbat ettiğini sanıyor. Aslında Kemalist Şeyh İbrahim Arvas'ın, Kürtlerin, Türk olduğunu isbat etmek için, kendi şeyh kişiliğinden başka hiç bir delil kullanmıyor. Bu kadar dallı-budaklı, köklü, asil, alim bir aileye mensup olan şeyh, elbette yalan söylemez! «Kürtler Türktür, derse muhakkak öyledir». Yalan söylemeyeceğini, daha kitabın başında belirtmiştik. Tanrıya bu kadar yakın olduğunu iddia eden şeyh, yalan söyleyecek değil ya!

303) Kemalist Şeyhin, aşağılık sıfat dediği «Kürt» adıdır.

304) İbrahim Arvas, a.g.e., ss. 20-21

ba ve deden oluşan üç kuşağı, torundan başlamak üzere birbirlerinin gözleri önünde asarken, kendi kişiliğini ve onurunu, Kürt ulusunun kişiliğini ve onurunu reddeden, kendi ulusuna yani Kürt ulusuna ihanet eden, dallı-budaklı, köklü «Kürt» şeyhlerini (305) büyük törenlerle tantanalarla, şatafatla, TBMM'ne mebus tayin etmektedirler.

Türk «solu» ve Türk «sosyalist» hareketi, Türk düşüncesi, Türk üniversitesi, bu iki şeyh tipini birbirinden kati surette ayırmamış, böyle bir ayırıma gitmemekte büyük bir gayret göstermiştir. Kendi kişiliğini ve onurunu reddeden, kendi ulusuna ihanet eden, Kürt düşmanı ve Kemalizmin en büyük ittifakçısı şeyhlerle, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin eylemine katılan ve darağaçlarında can veren Kürt şeyhleri hiçbir zaman aynı kefeye konamaz. Burada amacımız, Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun kurtuluşu için mücadeleye giren Kürt şeyhlerini yüceltmek değildir. Amacımız, Türk düşüncesinin, Türk üniversitesinin, Kemalistlerin, Kemalist ideolojiyi tartışılmaz bir veri olarak kabul eden Türk «solu»nun ve Türk «sosyalist» hareketinin büyük bir kısmının kesinlikle, olguları çarpıttığını tesbit etmektir. Bilindiği gibi bu görüşlerin sahipleri, Kemalizmin şeyhliğe karşı olduğu, şeyhlerle etkin bir mücadeleye girdiğini söylerler, yazarlar. Kürt «isyanları»nın gerici nitelikte olduğu, şeyhlik gibi birtakım kurumları yaşatmayı amaçladığını iddia ederler. Böylece yeni Kürt nesillerinin, kendi tarihlerine, kendi kurtuluş mücadelelerine yabancılaşmalarını, başlatılan yabancılaşmanın sürdürülmesini isterler. Hatta,

305) Bu şeyhler, objektif olarak Kürttür. Fakat, sübjektif olarak Kürt değildir. Çünkü kendi kişiliklerini, Kürt ulusunun kişiliğini savunmak şöyle dursun, reddediyorlar.

kendinin ve ulusunun kişiliğini ve onurunu reddetmiş, kendi ulusuna ihanet etmiş Kürt şeyhlerini, «ilerici, devrimci, Kemalist» diye överler. İbrahim Arvas'ın hayatta iken kaleme aldığı hatıralar ise, şeyhlik kurumuna, **kimlerin sahip çıktığını, neden sahip çıktığını nasıl sahip çıktığını** somut olarak ortaya koymaktadır.

1920-1950 yılları arasında kesintisiz bir biçimde Van Mebusluğuna tayin edilen Kemalist Şeyh İbrahim Arvas, Kemalizmle gerçekleşen bu ittifakı sonucu, Şeyh Mahmud, Şeyh Said, Simko, Seyid Rıza gibi Kürt ulusal hareketinin önemli liderleri hakkında son derece çirkin ifadeler kullanmaktadır. Onları küçümsemekte, horlamaktadır. «Şeyh Said Şakileri», «Şeyh Said Eşkiyaları», «Haydut Simko», «Hırsız Simko»... gibi ifadeler yanında, bu liderlerin özel yaşantıları ile ilgili çok çirkin sözler de sarfetmektedir. (ss. 27-31, 34, 59)

Kemalizmin kendisiyle bütünleşmesi için bu derece gayret gösteren Kemalist şeyh, elbette, komünizm hakkında da fikir sahibidir.

> «... Komünist tehlikesi karşısında, gafil ve bihaber zenginlerimiz vardır. Bu tehlike günden güne büyüyor. Maalesef halkımız da bu melun tehlikeye karşı hiçbir hassasiyet görülmüyor. Gafil ve zengin tüccarlarımız; hele milyoner olanlar ve ondan üstün olanlar, hangi din ve mezhepten olursa olsun bu yazımla hepinize hitabediyorum. Acaba komünizmin hakim bulunduğu bir ülkede, müslüman hristiyan, hangi dinden olursa olsun, bunlar tefrik ediliyor mu? Ve zenginlere bir gün olsun hakkı hayat veriliyor mu? Verilmediğine göre, maazallah taala farzı muhal, komünist rejimi bu memlekette bir hafta devam ederse, zengin tüccar, esnaf sürrarın,

hiç birisi sağ kalır mı? Ve öldürdükten sonra malı çocuklarına intikal edebilir mi? Bu hakikat bugün Avrupa'da peyk denilen devletlerin hepsinde, bütün dünya efkar-ı umumiyesi önünde cereyan etmedi mi? Ve okur-yazar bulunan bütün insanlar bu keyfiyete muttali olmadılar mı? Vaziyet böyle iken, nasıl olur da servet sahibi insanlar bu çok tehlikeli işe alakalanmasın? Gönül ister ki komünistliğin, en ziyade revaç gördüğü fukara tabakasına zenginlerimiz ve herkes kendi muhitinde yardım etsin. Muavenet etsin. Sermaye versin. Kendisine iş bulsun. Ve fakrü zaruretten kurtarsın da bu suretle komünistlerin hücre teşkilatına mani olsun. **Hem kendilerini,** hem ailesini hem de bütün memleketi bu belayı mübremden kurtarsın.

İkinci tabaka ise körpe dimağlardır. Bunlarında muhafazası bizim maarif teşkilatına düşer. Maarif bu elim vaziyeti nazarı dikkate alarak fakir talebelere burs vermek ve leyli yatmalarına yer temin etmek, bu suretle okumasını temin etmek ve bunların üstünde de kuvvetli bir teşkilatla mektep haricindeki diğer zamanlarında konferanslar tertip etmek ve komünizm aleyhinde kuvvetli propaganda yapmak ve komünistlik demek, bu memleketi, bu vatana ve bu milleti üç asırdanberi bir numaralı düşmanımız olan Ruslara teslim etmek demek olduğunu, körpe dimağlara ve talebelere layıkıyla anlatmak ve d' mağlarına tahteşşuurlarına (şuur altlarına) yerleştirmek lazımdır.

Sonra hükümetin delaletiyle ve tüccarlarımızın muavenet ve himmetiyle bir de **anti-komünist teşkilat** yapmakta mümkündür. Komünistlerin yaptığı hücre teşkilatına karşı bu anti-komünist teşkilat

kuvvetli, anlayışlı, basiretli insanlara, tevdi edilirse, asgari bir senede komünizmin gizli teşkilatını yok eder. Ve birçoklarına da nedamet getirtir. Ve hidayete eriştirir. Hele müslüman zenginlerimiz Allahın emrettiği, malının zekatını verir ise, etrafındaki fukarayı mükemmelen geçindirir, memnun eder ve komünistin şerrinden kurtarır. Aziz müslüman zenginleri, sizlere bir hadise anlatacağım. Ve ümid ederim, Allahın lutfu kerememinden, bu hadise sizlere büyük bir ders-i ibret olacak. Hadise şudur: Otuz sene evvel yahudi Burla biraderler, müessesesi, Hürriyet gazetesi sahibine 1 milyon 700 bin liralık bir çek verdi. Gazetenin bütün malını ve binaları ve diğer lazım olan bütün ihtiyaçlarını temin ve tesis ettiler. Ve bu suretle Yahudiler lehinde ve Müslümanlar aleyhinde neşriyat yapmasını temin eylediler. Bu para hibe suretiyle verilmiştir. Borç değildir. Ey müslüman zenginleri, birkaç tane, mukaddesatımızı müdafa eden mecmualarınız var. Bunlarla neden alakalanmıyorsunuz? Ve hiç olmazsa kağıtlarını temin etmiyorsunuz? Sonra dindar halkımızın neden bir yeni gazeteleri bulunmasın? Memlekette her gün yevmî gazeteleriyle mecmualarıyla, dergileriyle, müslüman halkın hissiyatını rencide eden, malum gazete ve mecmualara cevap verebilecek kudret ve kabiliyette gazete ve mecmualara tahsis edilmesin? Muhakkak olan bir şey varsa, elinizdeki servetin hakkını veremiyor, maddeten ve manen, büyük mesuliyetlerin altına giriyorsunuz. **Zira fikirle mücadele ancak fikir yolu ile olur.** Komünistler olsun, masonlar olsun, avuç dolusu para harcayarak, her türlü fedakarlığa katlanarak hepimizin gördüğü gibi mükemmel gazete, mecmua ve irsale neşrediyorlar. Ve bu hususta paradan, masraftan, asla kaçınmıyor-

lar. Sen, aziz tüccar, mağazanın ve onun hesabatının içine dalmış boğulmuşsun. Etraftaki dönen hadisatı gözün görmüyor. Ve kulağın işitmiyor. Eğer senin gözün görseydi ve kulağın işitseydi, gayet basit bir hesapla bu tehlikeyi derkeder ve ona karşı vaziyet alırdın. Komünistler bizde, Ruslara, vicdanlarını ve imanlarını para mukabilinde satan, **alçak, rezil** ve **satılmış** insanlardan müteşekkildir. Çünkü en cahilim de biliyor ki, Rusun gözü üç asırdan beri, bu memlekettedir. Komünistlik ise Rusun icadkerdesi bir rejimdir. Bu rejimi kabul eden milletler, Rusun boyunduruğu altına girmişlerdir. Balkan Devletleri yanıbaşımızda ve aynı vaziyettedir.» (306)

Tek Parti döneminin, Değişmez Van Milletvekili İbrahim Arvas'ın komünizm hakkındaki düşünceleri bunlar. Bu düşüncelerin sahibinin 1920-1950 yılları arasında, mebusluk yaptığını, 1,2,3,4,5,6,7,8. dönemlerde, CHP'nin, Gazi Mustafa Kemal ve İsmet İnönü gibi Şefleri tarafından mebus tayin edildiğini unutmamak gerekir. 30 sene Ankara'da, TBMM'de, Çankaya sofralarında yer almış, Kemalizmin ideolojisi ile, Kemalistlerin arasında yetişmiş bir kişidir. Fakat, bunun, kendi kişiliğini ve onurunu, ulusunun kişiliğini ve onurunu reddetmiş, Kürt ulusuna ihanet etmiş bir kişi olduğunu da unutmamak gerekir. Uluslararası statü bakımından, klasik sömürgelerin çok çok altında bir statüye sahip olan, klasik sömürgelerin karşı karşıya olduğu baskılardan çok daha ağır baskılar karşısında bulunan bir bölgenin mebusu olduğunu da unutmamak gerekir. Bu tür bölgelerde mebusların görevi son derece sınırlıdır. Kendi ulusuna karşı merkezi devletin ajanlığını yüklenmek. Türkçülük propagandası yapmak.

306) İbrahim Arvas, a.g.e., ss. 55 - 58

Kürt ulusunun varlığını inkar etmek. Herkesin Türk olduğunu söylemek. Türk olanların mutlu olacaklarını, Türk olmayanların mutlu olamayacaklarını söylemek. Bu kişilerin, ihanet içinde oldukları, kendi uluslarına karşı, sömürgeci devlet tarafından kendilerine yüklenen görevleri yerine getirmeleri için, bölgedeki geleneksel ilişkilerinin, imtiyazlarının aynen sürmesi gerekir. Çünkü bu geleneksel ilişkiler, imtiyazlar sürdüğü sürece, halk yığınları, ile ilişkisi eskisi gibi sürmekte, sömürgeci devletin Kürdistan'daki ajanlığını sürdürme de olanaklı olmaktadır. Bu durum, «Doğu» da, aşiret reisliği, ağalık, şeyhlik gibi kurumların neden hâlâ var olduğunu gayet açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Çünkü Kemalizm bu kurumlarla ittifak kurmuştur. Bu kurumları kontrol eden kişileri ajanlaştırdığı, kendi ulusuna yabancılaştırdığı sürece, Kürt ulus hareketini kontrol etmekte, parçalamakta, dağıtmaktadır. Bu ajanlığı kabul etmeyen, kendi ulusuna, Kürt ulusuna ters düşmek, ihanet etmek istemeyen şeyhleri, aşiret reislerini, toprak sahiplerini ise darağaçlarına, zindanlara, sürgünlere göndermektedir.

Sömürgeci devletin ajanlığını yüklenmeleri, kendi uluslarına yabancılaşmaları, ihanet etmeleri karşılığında, geleneksel ilişkilerinin, imtiyazlarının, aynen sürdürülmesine gözyumulması, hatta teşvik edilmesi çok doğaldır. Bu ilişkiler içinde yetişip gelişen, Kemalizmin en önemli ittifakçılarından olan bu kişilerin komünizmi nasıl yorumladığı ise gayet açık bir şekilde ortada. Burada, Şeyh İbrahim Arvas'ın kendi kişiliğini ve onurunu reddetmesiyle, komünizme karşı propaganda unsuru olması arasında diyalektik bir bütünlük vardır. Zira geleneksel ilişkilerini ve imtiyazlarını sürdürme ancak, kendi ulusuna ihanet etmesi karşılığında veriliyor. Geleneksel ilişkileri ve imtiyazları böyle-

sine teşvik edilen bir kişinin ise komünizme karşı olması, bilinçlenmesi gayet doğaldır. Kendi kişiliğini ve onurunu böylesine reddeden, kendi ulusuna ihanet eden bir kişinin, komünistler için, «alçaklar, reziller, satılmışlar», demesi de gene gayet doğaldır. Kürt tarihinde bu gibi olaylara sık sık rastlanır. Kürt tarihi dramatiktir, acılıdır.

Burada önemli bir ilişkinin daha açıklığa kavuşturulması gerekiyor. O da Kemalistlerin propaganda biçimi ile ilgilidir. Kemalizm, Kemalistler; şeyhlik, gibi aşiret reisliği gibi kurumlarla sıkı bir ittifak içine girdikleri halde, Kürt ulusal kurtuluşu ile ilgili her hareketi «gericilik,» olarak, şeyhlik, aşiret reisliği gibi kurumların sürdürülmesi için girişilen hareketler olarak değerlendirmiştir. Kürt ulusal hareketini horlamış, çarpıtmaya çalışmıştır. İşte Kemalizmin en büyük başarılarından birisi de budur. Bu niteliğini gizleyebilmiş olmasıdır. Türk «solcu»larına Türk «marksistlerine», Türk «sosyalist» hareketine, kendini «devrimci» olarak kabul ettirmiş, kendi görüşlerinin savunuculuğunu onlara yaptırmış olmasıdır.

İbrahim Arvas, elbette tek örnek değildir. Van Mebusu Hakkı Ungan'ın, ne biçim bir hafiye olduğunu İbrahim Arvas bizat kendisi anlatmaktadır. (ss. 36-37) Hakkı Ungan'ın kökeni de büyük bir aşirete dayanmaktadır. 1920'den ölüm tarihi olan 1943 yılına kadar sürekli mebus tayin edilmiştir. Kemalizmin ve Kemalistlerin ittifak kurduğu, «devrimci» dediği en önemli kişilerden biridir. Kuşku yok ki, Türk olup mutlu olduğunu söylemekte, Kürtlüğünü inkar etmektedir. Yine Van Mebusu Münib Beyin (Boya) kendi ulusuna yani Kürt ulusuna karşı nasıl bir ihanet içinde olduğunu, Şeyh İbrahim Arvas anlatmaktadır. Kökeni büyük bir aşirete ve Şeyh ailesine dayanan Münib Bey 1923-1946

yılları arasında sürekli olarak yani kesintisiz bir şekilde mebus tayin edilmiştir. Kürt ulusunu inkar eden, Türk olduğunu, herkesin Türk olduğunu yayan özelliğiyle Kemalizmin ve Kemalistlerin en büyük ittifakçılarından biridir. Münib Bey Osmanlı Meclis-i Mebusanında, Üçüncü ve Dördüncü dönemlerde de mebusluk yapmıştır. 1946'ya kadar sürekli olarak CHP Van mebusudur.

Diyarbakır Mebusu Zülfü Tigrel için de aynı şeyler söylenebilir. Zülfü Tigrel ikinci, üçüncü ve dördüncü dönem Osmanlı Meclisi Mebusanında mebus olduğu gibi TBMM'nin, 1,2,3,4,5 ve 6. dönemlerinde de mebustur. Yani mebusluğu ölüm tarihi olan 1940 yılına kadar sürmüştür. Değişmez ve Daimî Genel Başkan Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in ve Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü'nün en yakın adamlarından biridir. 1940 yılına kadar sürekli olarak Diyarbakır Mebusu tayin edilmiştir.

Siirt Mebusu Şeyh Halil Hulki (Aydın), yine Kemalistlerin ittifak etmeye çalıştığı çok öklü bir şeyh ailesine mensuptur, 1920 yılından ölüm tarihi olan 1940 yılına kadar sürekli olarak mebus tayin edilmiştir. Kemalist Şeyh, Halil Hulki, Osmanlı Meclisi Mebusanının dördüncü döneminde de üyedir. 1943--940 yılları arasında sürekli olarak Urfa mebusluğuna tayin edilen, Refet Ülgen için de aynı şeyleri söyleyebiliriz.

Kemalizmin ve Kemalistlerin «Doğu»daki en önemli mutemet adamlarından birisi, şüphesiz ki, Mahmut (Soydan)dır. Köklü bir aşiret ailesinden gelen bu kişi, Türkçülüğün, Kemalizmin en önemli savunucularından biridir. Hakimiyetî Milliye Gazetesinin, nucularından biridir. Hakimiye Milliye Gazetesinin, Falih Rıfkı (Atay), Mahmut Esat (Bozkurt) Yakub

Kadri Karaosmanoğlu gibi Başyazarları arasındadır. Ayrıca Milliyet Gazetesinin de sahibidir. Ayrıca, CHP nin İş Bankasındaki hisselerinin temsilcilerindendir. Ölümü olan 1936 yılına kadar Siirt Mebusu tayin edilmiştir.

Objektif olarak Kürt olup da başka illerin mebusluğuna tayin edilenler de vardır. Ali Saip (Ursavaş) 1920 den ölümü tarihi olan 1940 yılına kadar Urfa ve Adana mebusluklarına tayin edilmiştir. Ali Saib Kürtlüğünü reddetmesi, Türkçülük propagandası yapması karşılığında, Şeyh Sait ve arkadaşlarını, Kürt yurtseverlerini yargılayan ve idam eden İstiklâl Mahkemesinin azalığına, bir arada başkanlığına kadar yükselmiştir. Yargılamalar sırasında 60.000 altın rüşvet aldığını, bizzat Kemalist Şeyh İbrahim Arvas anlatmaktadır. (s. 38)

Sürekli olarak mebusluğa atananlardan biri de Süreyya Örgeevren'dir. 1923-1950 yılları arasında sürekli olarak mebustur. Mebusluğu sırasında yaptığı en önemli eylem, Şark İstiklâl Mahkemelerinde Savcılık yapmasıdır. Kürt yurtseverlerini, Şeyh Sait ve arkadaşlarını yargılayan ve idam eden mahkemenin savcısıdır. Kemalist Şeyh İbrahim Arvas, hatıratında bu kişi hakkında şunları söylemektedir:

> «... Ne kadar baba oğul mahkumlar varsa, evvela babasının gözü önünde, oğlunu astırır, sonra babayı asardı. Bu hususta babanın feryadı figanları zerre kadar kalbine tesir etmezdi.» (s. 38)

Yine Şeyh İbrahim Arvas'ın anlattığına göre, bu Kemalist savcı, Şark İstiklâl Mahkemeleri sırasında, çok büyük miktarlarda rüşvet almış, bu rüşvetleri ile, Büyükada'da, «merhum bir müşirin fevkalade ziynetli muhteşem köşkünü» satın almıştı. (s. 38)

Kemalist Şeyh İbrahim Arvas, hatıralarının bu kısmından sonra şöyle demektedir:

«... Önsöz de söylediğim gibi bendeniz vicdanımı hiç kimse için yakmadım. Ve yakamam. Binaenaleyh hatıratta ismi geçen bu zatın kendisinin yahut akrabalarının, nahoş efal ve işlerini yazdığımdan dolayı müteessir olurlar ise, mahkeme kapıları açıktır. Bunun için asla endişe duymam. İsbat edemediğim şeyleri, ne söyler ne yazarım. Bu hatıratta ismi geçen zevatın, gerekse hatıratın hesabını vermeğe her zaman amadeyim. Esasen kıtal ve usanç vermesin diye, uzun ve tafsilatlı yazmadım. Kısa kestim. Söylediğim hadisat ile vukuatın kaffesinin esbabı mucibesi elimde mevcuttur. Hiçbir şahıs veya zümreye karşı garezim yoktur. Ancak gizli kalmış hadiseleri, tarih sahifelerine geçirmek için hatıratımı yazmaya karar verdim. Ve sağlığımda bu hatıratımı neşretmek en büyük emelimdir. Cenabı Hak muvaffakiyet ihsan etti. Kendisine ilim kadar hamdü sena olsun.

Merhum ağabeyim Abdullah Bey ve amcazadem Van Müftüsü Şeyh Masum Efendi, Erzurum Kongresi zamanında Rumeli Anadolu, Müdafai Hukuk Cemiyetine girmiş. Ve Van Vilayeti Heyeti Temsiliye azasında bulunmuşlardır. Böyle olduğu halde, Masum Efendi ile, dört kardeşi ve iki oğlu ve ağabeyim Abdullah Bey Van'dan sürülen ilk kafilenin içinde idiler. Şeyh Sait İsyanına lüzumundan fazla ehemmiyet vermekteki mana, dünkü ordu ve kolordu kumandanlarının, kumandanlıklarını bırakarak mebus olmalarında aramalıdır.» (ss. 38-39)

Görüldüğü üzere, Şeyh İbrahim Arvas, Hatıratının doğruluğu üzerinde «yemin-billah» etmektedir. Bu

durumdan iki önemli sonuç çıkar: Bu sonuçlardan biri, Kürtlüğünü, kendi onurunu ve kişiliğini, ulusunun onurunu ve kişiliğini, reddettiği, inkar ettiği, «Türküm, mutluyum,» dediği halde, bunu bir yalan olarak kabul etmemesidir. Bu, Kemalist ideolojinin ve Kemalistlerin dini ilişkiler ve Şeyhler üzerinde ne kadar büyük bir etkinlik kurduklarını gösterir. Şeyhlerin de belirli çıkarlar karşılığında bu ideoloji ile ne kadar rahat bir şekilde bütünleştiklerini gösterir. İbrahim Arvas'ın, öteki Şeyhlerin bu tavırlarından bugünkü Kürt din adamları, Kürt ulusu gerekli dersi çıkarmalıdır. İkinci olarak İbrahim Arvas'ın hatıraları, başka yazılanlarla, anlatılanlarla doğrulandığı sürece kaynak olarak kullanılabilir.

Bütün bu olaylar, anlatılanlar, örnekler, şu hususu açıkça göstermektedir: CHP Şefi, Kemalist Şef, Kürt düşmanlarını, kendinin ve ulusunun kişiliğini ve onurunu raddedenleri, kendi ulusuna ihanet edenleri yani, şeyhleri, aşiret reislerini ve toprak sahiplerini, her zaman mebus olarak tayin etmektedir. Bunlarla sıkı fıkı ittifak kurmaktadırlar. Bunların geleneksel ilişkilerini ve mahalli imtiyazlarının sürmesini teşvik etmektedirler.

Şimdi sormak gerekir. Bu tür şeyhler Kürt ulusuna mı, yoksa merkezî otoriteye mi yakındır? Şüphesiz ikincisine. Fakat bu tür propagandalar, günümüzde de sürmektedir. Günümüzde artık, Kemalist şeyhler gibi, «Kürt yoktur, Kürtçe diye bir dil yoktur, herkes Türktür. Türküz, mutluyuz», demiyorlar. «Türk olmak, Kürt olmak, Arap olmak, Fars olmak, önemli değildir, önemli olan insan olmaktır, faziletli olmaktır, Müslüman olmaktır..» diyorlar. Ve bu propagandayı yapan şeyhler, devlet tarafından büyük bir teşvik görüyorlar. Sadece hükümet değil, devlet tarafından da destekleni-

yorlar. Bunlar Türk istihbaratının Kürdistan'daki vazgeçilmez elemanlarıdır. Bu tür şeyhler bugün özellikle Milli Selamet Partisi saflarında örgütleniyorlar. Böylece Kürt ulusu üzerindeki Türk sömürgeciliğinin çok önemli bir halkası oluyorlar. Bu tür propagandaların nedeni, Kürt ulusal özelliğini İslam enternasyonalizmi içinde eritip yok etmek. Fakat burada, yokedilmek istenen sadece Kürt ulusal özellikleridir. Araplık, Türklük, Farslık yine sürmektedir. Burada Şeyhler, Kürt ulusuna karşı egemen ulusların baskı ve törörünün sürmesinde bir halka görevini yürütmektedirler. Kürt ulusu bu tür ilişkileri daha yakından izlemeli, ve bu ilişkilere karşı duyarlı olmak durumundadır.

Son husus üzerinde, yani şeyhlerin ve şeyhlik kurumunun Milli Selamet Partisi ile ilişkileri konusunda bir parça daha durmakta yarar vardır. Bu husus MSP' nin Kürdistan'daki işlevleri ile ilgilidir.

Bilindiği gibi, Türkiye'nin genelinde, MSP'nin başlıca iki görünümü vardır. Birincisi, mevcut sosyo - ekonomik ve politik düzen içinde ezilen, fakat kurtuluşun sosyalizmde olduğunu kavrayamayan geniş halk yığınlarının değişim taleplerine dinî ve ahlakî açıklamalar yoluyla cevap vermeye çalışmasıdır. Din, ahlak, maneviyat, kardeşlik, Müslümanlık gibi kavramların sık sık kullanılması bu konu ile ilgilidir. İkincisi ise, aslında birincisi ile özünde çelişen, ağır sanayinin kurulması ve geliştirilmesi ile ilgili beyan, davranış ve faaliyetlerdir. (Ağır sanayinin hızla gelişmesi, sosyal sınıf ve tabakaların giderek ayrışmasına, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin yüzyüze olmaktan kurtularak gittikçe anonimleşmesine, ve bütün bunların ise, geleneksel topluma ilişkin, ahlak, maneviyat, kardeşlik gibi değerlerin toplumu yönlendirmekte yetersiz kalacakları şüphesizdir.)

MSP'nin Kürdistan'daki görüntüsü ise oldukça farklıdır. Partinin Kürdistan'daki teşkilatı geniş ölçüde şeyhlik kurumuna ve şeyhlere dayanmaktadır. Partinin propagandası bu kurum ve kişiler aracılığı ile yürütülmektedir. Gerek 1973, gerek 1975 ve gerekse 1977 Genel ve Kısmi Senato seçimlerinde ve özellikle 1977 seçimlerinde, olguların sistematik izlemi ve gözlemi sonucunda ortaya çıkan durumun açıklanmasında yarar vardır. Şeyhler, özellikle Kürt ulus hareketinin gelişimini engellemeye, bu akımı parçalamaya, bu akımın Kürt halk yığınları ile bütünleşmesine engel olmaya çalışmaktadırlar. Kürt ulus hareketinin gelişimi ve günden güne boyutlanması karşısında yürütülen propaganda genel olarak şöyledir: «Önemli olan insanlıktır. Müslümanlıktır. Kardeşliktir. Türk olmak, Kürt olmak, Arap olmak önemli değildir. Önemli olan mukaddesattır. Din kardeşliğidir. Kavimcilik, (milliyetçilik, ulusçuluk) davası gütmek İslamiyete aykırıdır. Bu davayı güden kişiler kafir olur. Komünist olur. Müslümanlığı savununuz. Kafir olmayınız.» Görüldüğü gibi, şeyhlerin, hocaların, hacıların bu tür propagandalarında yoğun bir ümmetçilik anlayışı egemendir. Temel amaç günden güne gelişen ve güçlenen Kürt ulusal hareketini İslam enternasyonalizmi içinde eritip parçalamaktır. Yoketmektir. Fakat bu «ümmetçi» anlayış aslında, yine Türk ırkçılığından kaynaklanmakta ve onu savunmaktadır. Nitekim, bu tür propagandaların sonunda, «Bu vatan üstünde, bu devlet içinde yaşayan herkes eşittir, kardeştir, Türktür, elhamdülillah hepimiz Türküz..» denmektedir. Arkasından, bu amaçları, ancak MSP'nin gerçekleştireceği, MSP'nin çatısı altında toplanmak gerektiği söylenmektedir.

Kürdistan'da şeyhler, hacılar, hocalar tarafından yapılan bu propagandaların İslamiyete aykırı olduğu büyük bir gerçektir. Zira İslamiyet hiçbir zaman milliyeti reddetmemiştir. Çağdaş Müslüman toplumlarına baktığımız zaman, hepsinin de milliyeti ön planda tuttukları, savundukları görülmektedir. Örneğin, Arap Sosyalist Baas Partisi, Arap Sosyalist Partisi, Libya Arap Cumhuriyeti, Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi, Yemen Arap Cumhuriyeti, Suriye Arap Cumhuriyeti, Birleşik Arap Emirlikleri, Haşimi Ürdün Krallığı, Suudi Arabistan Krallığı, Arap Birliği Teşkilatı, Arap Zirve Konferansı, Arap Birliği Dışişleri Bakanları vs. Bu örneklerde görüldüğü gibi, hepsi de İslam olan, Müslüman olan, bu örgütler veya devletler, Arap olduklarını, Arap ulusunun hak ve çıkarlarını savunmayı hiç ihmal etmemişlerdir. Nitekim, Kürdistan'da, Kürt ulusal varlığının yokedilmesi, parçalanması için propaganda yapan, MSP ve sözcüleri şeyhler, hacılar ve hocalar, Türk ulusal varlığının yüceltilmesi, geliştirilmesi, için her türlü tedbiri almakta ve yürürlüğe koymaktadırlar. Örneğin MSP'nin programının 42. maddesi Dış Türklerin haklarının korunması ile ilgilidir. Bu madde şöyledir:

> «Dış Türklerin haklarının korunması için milletlerarası kurul ve çevrelerde aktif politika tatbik etmek kararındayız.»

Kürtlere, milliyetin önemli olmadığını, önemli olanın, ahlak, maneviyat ve ümmetçilik olduğunu telkin eden MSP, Türk milletinin hakkı ve hukuku söz konusu olduğu zaman son derece hassas olmaktadır. Partinin Genel Başkanı Necmeddin Erbakan'ın çeşitli konuşmalarında bu hususu tesbit etmek mümkündür. (Necmeddin Erbakan, Milli Görüş, Dergah Yayınları,

İstanbul 1975, s. 38, 48, 56, 182, 234, 241,. 260, 261, 276, 352, 354)

MSP 1977 Genel ve Kısmi Senato Seçimlerinde Dış Türkler konusunda yoğun bir propaganda yürütmüştür. Bu, Milliyetçi Hareket Partisinin veya Cumhuriyet Halk Partisinin propagandalarından hiç te aşağı değildir. 25 Mayıs 1977 tarihinde, radyoda, partisi adına yaptığı seçim konuşmasında, Genel Sekreter Oğuzhan Asiltürk şöyle konuşmaktadır:

«... Yunanlıların, Batı Trakya'daki Müslüman Türk kardeşlerimize beynelmilel anlaşmalara aykırı olarak, planlı bir imha ve zulüm tatbikatına seyirci kalmayacağız.

Kıbrıs Türk devletinin bağımsızlığını ilan edeceğiz.

Diğer ülkelerdeki Müslüman Türk kardeşlerimize yapılan insanlık dışı muameleleri önlemeye, gelişmelerine mani olacak davranışların önüne geçmeye çalışacağız.»

Yine bu konuşmada, MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk'ten sonra konuşan, İstanbul Milletvekili Adayı, Batı Trakya Derneği Genel Başkanı Hikmet Yurdagül şunları söylemektedir:

«... Meselelerimizin halli için, insanlık alemi için utanç verici, bizleri kahredici baskıların kalkması için düşmanın zulmü altında kaderleri ile başbaşa kalmış, kalpleri Türkiye ve Türklük aşkıyla çarpan, çilekeş yakınlarımızın feryatlarını Türk ve dünya halkına duyurmak için bizlere ilk defa Milli Selamet Partisi fırsat vermiştir. Türk siyasi hayatında meselelerimize sahip çıkan bizlere değer veren Milli Selamet Partisinin İstanbul listesinden kon-

tenjan adayı olan içinizden biri olarak meselelerimizin takip ve halli için sizlere hitap ediyor ve diyorum ki:

Batı Trakya'da Bulgaristan'da, Yugoslavya'da, Çin'de, Rusya'da bütün insanlık hakları alınmış, dilleri, dinleri, isimleri değiştirilen, sesleri ve nefesleri kesilen, uydurma yasak bölgelerde esaret hayatı yaşayan... Her türlü maddi ve manevi, iktisadi kültürel, ticari baskı altında çile dolduran, kaderlerindeki ömür törpüsü ile eritilip yokedilmek istenen talihsiz ve sahipsiz insanların Türkiye'deki evlatları... Yıllar sonra da olsa selamete erişmek için reylerimizi topluca Milli Selamet Partisinde birleştirelim. Dağılmayalım.» (1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları, **Milli Selamet Partisi**, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1977 ss. 13-15)

Milli Selamet Partisinin görüşlerine yakın yayın organlarından biri olan **Yeniden Milli Mücadele** Dergisinde, Esir Türkler Haftası dolayısıyla birçok yazı yayınlanmış açık oturum düzenlenmiştir. «Türkiye Esir Türkler davasına sahip çıkmalıdır.» denmiştir. (Sayı 390, 19 - 26 Temmuz 1977)

Bu örnekler Milli Selamet Partisinin milleti, milliyeti hiç inkâr etmediğini, milli benliğin gelişmesi için her türlü gayret ve faaliyet içinde olduğunu göstermektedir. O halde bu çelişik durumu çözmek gerekir. Kürt ulus sorunu söz konusu olduğu zaman, milliyetin hiç önemli olmadığını, sadece Müslümanlığı savunmanın yeteceğini ısrarla propaganda etmeye çalışan MSP ve Kürdistan'daki sözcüleri, Türk ulusunun, Arap ulusunun hakları konusunda, Filipinlerdeki Müslü-

manların ulusal hakları konusunda neden bu kadar hassastır?

Trakya'daki Türklerin Türk toplumu olma hakları konusunda son derece hassas olan MSP, napalm bombaları altında, Mig uçaklarının bombardımanı altında, sömürgeci Baas vahşetinden kaçarak, sınıra kadar gelen Kürt kadınlarının, çocuklarının, ve ihtiyarlarının iltica edebilmeleri için neden çalışmamıştır? Onları ırkçı ve sömürgeci Baas Diktatörlüğüne teslim etmiştir? Dış Türklerin, Kıbrıs Türklerinin, hakkı ve hukuku konusunda yoğun bir propaganda yapan MSP, bütün ulusal hakları gasbedilmiş, uluslararası sömürge durumunda olan Kürt ulusunun ulusal haklarını neden görmemezlikten gelmektedir? Dünyadaki bütün Türklerin, Arapların, Türk toplumu olma, Arap toplumu olma haklarını savunurken, bunlar için mücadele gereğini sık sık belirtirken, neden, Kürt ulusunun ulusal varlığını yoketmeye, onu köleleştirmeye, Türk ulusal benliği içinde eritmeye çalışmaktadır? Köleleştirme ve yoketme konusunda İslamiyeti bile çarpıtarak yoğun bir propaganda sürdürmektedir? Esir Milletler Haftasını, Esir Türkler Haftası diye düzenleyen MSP sözcüleri, uluslararası sömürge durumundaki Kürdistan'da yaşayan Kürt ulusunun, son derece ağır baskılar karşısında kalan esir bir ulus olduğunu, neden gözlerden uzak tutuyor? Hem de bir değil, birkaç devlet tarafından, müşterek politik, ideolojik ve askeri eylemlerle esir edilmiş bir ulus?

Bu durumlar, MSP'nin tam anlamıyla resmi ideolojinin içinde bir kuruluş olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan devletin ve istihbarat kurumlarının vazgeçilmez bir partisidir. Çünkü Kürt ulus hareketinin gelişmesini böylesine yollarla engellemek, devletin ve

Milli İstihbarat Teşkilatının işlerini büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Yine bu durumu dolayısıyla, MSP' nin Kürdistan'daki gelişimi, devlet tarafından, devletin güvenlik örgütleri tarafından özellikle teşvik edilmektedir. Çünkü Kürt ulusunu tam anlamıyla köleleştirmenin, Kürdistan'daki uluslararası sömürge statüsünü, pürüzsüz sürdürmenin, Kürt ulusunu, egemen Türk ulusu içinde eritip yoketmenin en geçerli yollarından biridir. Böyle bir köleleştirme ve yoketme eyleminin objektif bakımından «Kürt» olan ve Kürt toplumu üzerinde şeyh sıfatı ile büyük etkinlikleri bulunan kişi ve kurumlar tarafından yürütülmesi devlet ve istihbarat örgütleri için bulunmaz bir nimettir.

1977 Seçim sonuçları MSP'nin bu durumunu gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. 1973 ve 1977 Milletvekili Seçimlerinde, MSP'nin aldığı oy oranı, kazandığı milletvekili sayısı ve oy oranındaki değişmeler aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

	1973		1977		
	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranındaki Değişmeler %
Adana	8.2	1	6.3	1	— 1.9
Adıyaman	22.1	1	21.0	1	— 1.1
Afyonkarahisar	16.4	1	8.1	—	— 8.3
Ağrı	14.8	1	6.4	—	— 8.4
Amasya	17.8	1	7.3	—	—10.5
Ankara	9.3	2	6.0	1	— 3.3
Antalya	5.6	—	3.1	—	— 2.5
Artvin	7.9	—	7.7	—	— 2.2
Aydın	3.0	—	2.7	—	— 0.3
Balıkesir	8 6	1	4.7	—	— 3.9
Bilecik	14.4	—	6.4	—	— 8.0

	1973		1977		
	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranındaki Değişmeler %
Bingöl	25.5	1	25.4	—	— 0.1
Bitlis	11.3	—	27.3	1	+16.0
Bolu	17.3	1	9.5	—	— 7.9
Burdur	9.3	—	6.8	—	— 2.5
Bursa	9.4	1	5.4	—	— 4.0
Çanakkale	5.5	—	2 2	—	— 3.2
Çankırı	16.3	—	10.7	—	— 5.6
Çorum	21.7	2	8.8	—	—12.9
Denizli	5.3	—	3.2	—	— 2.1
Diyarbakır	18.5	1	17.9	1	— 0.6
Edirne	2.2	—	2.1	—	— 0.1
Elazığ	27.8	2	14.1	—	—13.7
Erzincan	16.1	—	5 9	—	—10.2
Erzurum	29.5	3	15.5	1	—14.0
Eskişehir	9.2	—	4.2	—	— 5.0
Gaziantep	11.6	1	8 2	—	— 3.4
Giresun	8.7	—	8.7	—	0
Gümüşhane	24.9	1	14 8	—	—10.1
Hakkari	2.1	—	18.5	—	+16.4
Hatay	6.4	—	5.1	—	— 1.3
Isparta	7.1	—	3.8	—	— 3.3
İçel	2.8	—	2.6	—	— 0.2
İstanbul	8.4	3	6.6	3	— 1.8
İzmir	4.2	—	1.7	—	— 2.5
Kars	7.7	1	10.2	1	+ 2.5
Kastamonu	6.0	—	4.6	—	— 1.4
Kayseri	16.5	1	9 0	—	— 7.5
Kırklareli	2.6	—	1.4	—	— 1.2
Kırşehir	18.3	—	11.9	—	— 6.4
Kocaeli	18.1	1	10 6	—	— 7.5
Konya	16.5	3	19.7	3	+ 3.2
Kütahya	14.3	—	7.0	—	— 7.3
Malatya	19.9	1	20 4	1	+ 0.5
Manisa	9.3	1	5.1	—	— 4.2

	1973		1977		
	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı	Oy Oranındaki Değişmeler %
K. Maraş	26.7	2	16.4	1	—10.3
Mardin	12.1	1	23.3	2	+11.2
Muğla	3.6	—	2.2	—	— 1.6
Muş	14.7	1	18.0	1	+ 3.3
Nevşehir	18.4	1	9.9	—	— 8.5
Niğde	11.4	—	9.3	—	— 2.1
Ordu	7.3	—	7.9	—	+ 0.6
Rize	21.9	1	12.3	—	— 9.6
Sakarya	18.2	1	10.6	—	— 7.6
Samsun	13.4	1	6.1	—	— 7.3
Siirt	9.5	—	22.0	1	+12.5
Sinop	7.7	—	7.5	—	— 0.2
Sivas	25.7	3	14.3	1	—11.4
Tekirdağ	3.3	—	2.5	—	— 0.8
Tokat	18.2	1	10.4	—	— 7.8
Trabzon	15.1	1	10.0	1	— 5.1
Tunceli	2.6	—	1.0	—	— 1.6
Urfa	17.6	1	19.7	1	+ 2.1
Uşak	6.7	—	5.8	—	— 0.9
Van	7.0	—	20.5	1	+13.5
Yozgat	21.5	1	12.9	1	— 8.6
Zonguldak	8.2	1	4.8	—	— 3.4
Türkiye	11.8	48	8.5	24	— 3.3

Bu çizelgeden açıkça görüldüğü gibi, MSP 1977 seçimlerinde Türkiye'nin genelinde büyük bir oy kaybına uğramıştır. Bu % 3.3 lük bir kayıptır. Bu oran

Kaynak : Milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu Üyeleri Seçimi Sonuçları, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 698, Ankara 1974, ss. 6-25 1977 Seçimleri için bk. Yüksek Seçim Kurulundan alınan rakamlar, Resmi Gazete, 19 Haziran 1977, Sayı No. 15971

milletvekili sayısına da yansımış ve partinin milletvekili sayısı yarı yarıya düşmüştür. Türkiye'nin genelinde büyük bir oy kaybına uğramasına rağmen Doğu' da durum hiç böyle değildir. MSP'nin oyları Kürdistan'da büyük bir artış göstermiştir. Özellikle sunni Kürtlerin yaşadıkları bölgelerde bu artışı rahat bir şekilde izlemek mümkündür. Artış, Bitlis'te % 16, Hakkari'de % 16.4, Mardin'de % 11.2, Siirt'te % 12.5, Van' da % 13.5 oranındadır. Kars, Muş, Urfa, Malatya gibi illerde de % 3'e varan artışlar vardır. Adıyaman, Diyarbakır, Bingöl'de ise, MSP genel olarak, 1973 teki oy oranını korumuştur. Buralarda, % 0,1 ile % 1 arasında değişen bir azalma vardır. Ağrı ve Elazığ'da görülen düşmeler ise, yukarıda ifade etmeye çalıştığımız görüşlere ters düşen bir durum değildir. Zira bu bölgelerde şeyhler, yine yukarıda sözünü ettiğimiz propagandaları yapmakla beraber başka partilerin bünyesinde yer almışlardır. Örneğin Elazığ'da köklü bir şeyh ailesine dayalı olan Şeyh Mehmet Tahir MHP, Ali Rıza Septikağaoğlu'da bağımsız olarak seçimlere katılmıştır. Burada, şu konuyu da hemen belirtelim ki, bu tür propagandalar sadece MSP veya sözcüleri tarafından yapılmıyor. Veya bu şeyhler sadece MSP de kümelenmiyor, örgütlenmiyor. Kürdistan'da çeşitli yer ve zaman koşullarına göre, MHP, AP, CHP gibi partilerde de yer alabiliyorlar. Veya seçimleri «bağımsız» olarak yürütüyorlar.

Ağrı, Elazığ, Muş, Tunceli gibi bazı Doğu illerinde, muhalefetteki CHP'nin oy kaybetmesine rağmen, MSP'nin oy artışları sağlaması ayrıca dikkate değer bir husustur. Kaldıki, 1975 Milletvekili ara ve Kısmi Senato Seçimlerine göre, CHP, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Urfa, Tunceli illerinde oy kaybına uğramıştır. CHP'nin 1977 seçimlerinde, 1973 seçimlerine nazaran, Türkiye

genelinde, % 8.1 lik artış sağladığı, MSP'nin ise, aynı dönemde ve aynı koşullarda % 3.3 oranın oy kaybettiği düşünülürse, MSP'nin, Kürdistan'daki oy artışı iyice anlamlı bir hale gelmektedir.

Görüldüğü gibi Ebedi Şef ve Milli Şef dönemlerinde tayin yolu ile TBMM'ne getirilen şeyhler çok partili düzen içinde genel oy mekanizmaları sonunda aynı sonucu oluşturmaktadırlar. O zaman şeyhler bizzat kendileri meclise gelirlerdi. Şimdi ise, bizzat kendileri gelebilecekleri gibi, toprak sahibi, ticaret erbabı, bürokrasinin çeşitli kademelerinde görev almış kişiler için de çalışabilmektedirler. Bunun karşılığında çeşitli zaman ve yer koşullarına göre devletin gizli örgütlerinden, partilerden, veya çeşitli kişi ve kuruluşlardan maddi ve manevi karşılık ta görmektedirler. Zaten bu tür şeyhlerin çoğu imamlık yapsınlar veya yapmasınlar, imam kadrosundan maaş almaktadırlar. Çoğu petrol satış istasyonu, traktör satış istasyonu gibi bayiliklere sahiptir. Petrol satış bayiliği, traktör, biçerdöver satış bayiliği, veya Batı'da üretilen çeşitli malların Kürdistan'daki bayilikleri genel olarak bunlara verilir. Yine pek çoğu geniş topraklara sahip olup motorize tarım yapmaktadırlar. Hazine arazilerini ve çevrelerindeki arazileri çeşitli yollarla, kendi kontrolları altına alarak topraklarını genişletmektedirler. Tek Parti döneminde, «Ebedi Şef» ve «Milli Şef» objektif bakımdan Kürt olan bu şeyhlerin, ulusal benliklerini ve kişiliklerini reddetmeleri, köleleşmeleri, ajanlaşmaları, yani sübjektif bakımdan Türkleşmeleri, Türkçülük propagandası yapmaları karşılığında, onların çevrelerinde yürüttükleri geleneksel imtiyazlarını tanıyor ve teşvik ediyordu. Fakat bu geleneksel imtiyazlar, genel olarak feodal ilişkiler çerçevesinde geliştiriliyordu. Bugün ise, artık, bu ilişkilerin kapitalistleştirilmesi için

önemli gayret sarfedilmektedir. Şeyhlerin toprak sahibi olmaları, motorize tarım yapmaları, çeşitli devlet olanaklarından yararlanarak topraklarının günden güne genişletmeleri, petrol satış istasyonu, traktör satış istasyonu gibi çeşitli bayiliklere sahip olmaları, bankalar gibi kredi kurumlarının geniş ölçüde kontrol etmeleri bu süreç içinde gelişmektedir. İmamlık veya müezzinlik yapsınlar veya yapmasınlar, devlet kadrolarından maaşa bağlanmaları böyle oluşmaktadır.

Yine bu gelişim içinde, Kürdistan'da mellalarin, yani medreseden yetişmiş din hocalarının devrimci ve ulusçu niteliklerini bildiği için, hükümet, imam olarak, bunları değil imam - hatip okulu mezunlarını kadroya almakta, veya yerine ve zamanına göre mellaları imam kadrolarına bağlayarak, onları devlet memuru haline getirmektedir. Böylelikle ulusal muhalefeti kırmaya çalışmaktadır. Zira şeyhlerin, Kürt ulusunu köleleştirici, Kürt ulusal benliğini yokedici, parçalayıcı propagandaları karşısında mellalar, ulusal niteliklerini savunmaktadır. Kürt halk yığınlarına, milliyetin savunulmasının İslamiyete aykırı olmadığını anlatmaktadırlar. Şeyhlerin bazı sömürgeci çevrelerin çıkarlarının savunuculuğunu yaptıklarını söylemektedirler. İşte, mellalardan gelen bu ulusal muhalefeti kırmanın bir gereği olarak hükümet onları, imam kadrolarına bağlamaya ve memurlaştırmaya çalışmaktadırlar. Memurlaşan bir kişinin ise, yani sömürgeci devletin bir memuru haline gelen bir kişinin ise, onunla arasındaki mevcut sürtüşmeleri ve çelişmeleri gözden uzak tutacağı, onunla mümkün olduğu kadar iyi geçinme yollarını arayacağı şüphesizdir. Aksi halde memuriyetinden olur.

Şeyhlerin Kürt düşmanı olan ve Kürt ulusunu köleleştirmeyi amaçlayan propagandaları karşısında Kür-

distan'ın çeşitli kesimlerinde tepkiler de oluşmaktadır. 1977 Seçimleri bu oluşumu da açıkça ortaya koymuştur. Bu tepkilere karşı şeyhlerin propagandaları ise tehditten başka bir şey değildir. Genel olarak şu söylenmektedir: «Kürtler birlik olmamalıdır. Birlik olurlarsa herkesi asarlar keserler. Kürtler sürüdür. Kürtler adam olmaz. Kendilerini idare edemez. Allah'a çok şükür idare edenleri var. Kürtler birbirini yemelidir. Dirlik - düzenlik o zaman olur. Kürtler hiç bir şey yapamaz. Kürtçülük yapan komünistlerdir. Dinsiz kişilerdir. Din yolundan ayrılmayalım. Devlete karşı gelmek dinsizliktir, komünistliktir. Kürtçülük Rus oyunudur. vs.» Bu propagandalar sırasında Alpaslan Türkeş ve Milliyetçi Hareket Partisi de övülmekte ve Kürt halk yığınlarına benimsetilmeye çalışılmaktadır. Şeyhler, kendilerini Kürt kabul etmedikleri, Türk veya Arap kabul ettikleri için, Kürtleri, kendilerinin mensubu bulunmadığı bir millet olarak sunmaya çalışmaktadırlar.

Gerek MSP'nin gerek öteki partilerin Kürdistan' daki durumu üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu, laik bilinen, şeyhliğe şeriata karşı bilinen, ordu birliklerinin, bürokrasinin sivil ve asker kesimlerinin; şeyhlik kurumunun, nasıl doğal koruyucuları ve teşvikçileri olduklarını ortaya koymaktadır. Şeyhlik kurumu ile, şeyhlerle, bürokrasinin sivil ve asker kesimleri arasındaki bu ilişki nesnel bir ilişkidir. Çünkü, sivil ve asker bürokrasinin en hassas oldukları konu Kürt ulus olgusudur. Bu kesimler, «icabederse komünizmi de getirebilirler» ama, Kürt ulusal hareketine kati suretle müsamahaları yoktur. Kürt ulusunun kölelikten kurtulması, insanca yaşaması, kendi kendini idare etmesi, Kürdistan'ın uluslararası sömürge olmaktan kurtarılması bu kesimlerin yoğun tepkileriyle karşılaşmaktadır. Bu bakımdan şeyhler köleleşip kendi kişilik-

lerini ve Kürt ulusal varlığını reddettikçe sivil ve asker bürokrasinin en gözde unsurları olmaları doğal bir sonuçtur.

Fakat Kürt ulus olgusunun tartışılmasının geniş ölçüde bir kenara itildiği, sorunu yok farzeden bir tutum izlendiği için, MSP'nin Kürdistan'daki işlevi, şeyhlik kurumu ve şeyhlerle sivil asker bürokrasi ve Kemalistler arasındaki ilişkilerin gelişimi daima gözardı edilmiştir. 1977 seçimleri sonunda yapılan bazı değerlendirmelerde, Kürdistan'da bağımsızlara verilen oyların niteliği tartışılmadığı gibi MSP'nin oylarının niteliği de tartışılmamıştır. Aşağıda gösterilen yayınların hiçbirinde MSP'nin oylarının bu niteliği hakkında bir görüş getirilmemiştir:

(Orhan Silier, Seçimler, Yeni Durum, Görevlerimiz, *Yurt ve Dünya*, Temmuz 1974, ss. 9-32; Bağımsız Türkiye, Halkımız Faşizme «Hayır» Dedi, *Bağımsız Türkiye*, Sayı 25, 12.6.1977, ss. 1-6; Ürün, Seçimler ve Sonrası, *Ürün*, Sayı 37, Temmuz 1977, ss. 3-6; Erhan Karaesmen, 5 Haziran Seçimleri Işığında, Türkiye'nin Toplumsal Yapı Değişikliğine Bir Bakış, Özgür İnsan, Sayı 45, Temmuz 1977, ss. 32-37; 11 Bilim Adamı Değerlendirdi, Seçim Sonu Türkiye'de Sağ ve Sol, *Vatan*, 18 Haziran 1977 - 28 Haziran 1977. (Bu yazı dizisinde, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Bahri Savcı, Doç. Dr. Metin Kazancı, Dr. Alpaslan Işıklı, Dr. Fikret Başkaya, Dr. Ünsal Özkay, Doç. Dr. İlhan Tekeli, Prof. Dr. Nermin Abadan - Unat, Dr. Gençay Şaylan, Doç. Dr. Cem Eroğlu, Dr. Yalçın Küçük, 1977 seçim sonularına ilişkin görüşlerini açıklamışlar, partilerin kazandığı oyların niteliğini tahlil etmeye çalışmışlardır.) Özgürlük Yolu, Seçimler Üzerine, *Özgürlük Yolu*, Sayı 26, Temmuz 1977 ss. 3-10; Yürüyüş, Seçim Sınıf Mücadelesidir, *Yürüyüş*, Sayı 113, 7 Haziran 1977 ss. 8-9; Yürüyüş, Seçimlerde MHP'nin Gelişmesi Sosyalist Harekete Büyük Görevler Yüklüyor, *Yürüyüş*, Sayı 116, 28 Haziran 1977 ss. 6-7; Halkın Sesi, Seçim Sonuçları Üzerine Bir Tahlil, Partilerin Sınıfsal Dayanakları ve Rolleri, *Halkın Sesi*, Sayı 114, 21 Haziran 1977, ss. 6-8; 5 Haziran Seçimleri Ne Getirdi?

Kitle, Sayı 165, 20 Haziran 1967, ss. 8-9; Kitle, TİP'in Ayrılıkçı ve İnkarcı Politikası Seçimlerde İflas Etmiştir. *Kitle*, Sayı 167, 4 Temmuz 1977, ss. 10-11; Kitle, Tekelci Sermayenin Erken Seçim Macerası, 1,2,3,4, *Kitle*, Sayı 170-173; Halkın Birliği, Tunceli Seçim Kampanyasının Değerlendirmesi, *Halkın Birliği*, Sayı 13, 19 Temmuz 1977, ss. 4-5; Sosyalist, Seçimler ve Sosyalistler, 1.2, *Sosyalist*, Sayı 37-38, 26 Haziran 1977, 12 Temmuz 1977; Seçim Sonuçları Üzerine, 1,2, Sosyalist Sayı 37, 38; Halkın Kurtuluşu, Dersim (Tunceli) Kahramanmaraş Seçim Çalışmalarıyla İlgili Değerlendirmeler, *Halkın Kurtuluşu*, Sayı 68, 8 Ağustos 1977 s. 4; Halkın Yolu, Tunceli'de Seçim Kampanyasının Değerlendirilmesi, *Halkın Yolu*, Sayı 19, 28 Haziran 1977 s. 4; Halkın Yolu, Seçim Sonuçları Ne Gösterdi? 1,2,3,4, *Halkın Yolu*, Sayı 19,20,21,22, 27 Haziran 1977 - 19 Temmuz 1977, Emeğin Birliği, Seçim Sonuçları ve Proletaryanın Bağımsız Sınıf Politikası Üzerine, *Emeğin Birliği*, Sayı 8 Temmuz 1977; Emekçi, Son Seçimlerin Düşündürdükleri, *Emekçi*, Sayı 26, Ağustos 1977, ss. 19-23; Tarık Ziya Ekinci, Doğuda Ağalık Düzeni ve Sınıf Mücadelesi, *Yurt ve Dünya*, Sayı 5, Eylül 1977, ss. 167-183; Vahap Erdoğdu, Demokratik Güçbirliği ve 5 Haziran Seçimleri, *Ülke*, Sayı 1 1977, s. 123, 149-150; Erhan Karaesmen, Seçim 1977'den Ne Çıktı? *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1977; Muzaffer Erdost, Faşizm Üzerine Bir Deneme, *Ülke*, Sayı 1 1977, ss. 83-94

MSP'nin Kürdistan üzerindeki Türk sömürgeciliğinin vazgeçilmez partisi olması durumunu ana hatlarıyla açıklığa kavuşturduktan sonra, bu partinin temeli olan Milli Nizam Partisi'nin 1971 Sıkıyönetim Rejiminde neden kapatıldığı konusu üzerinde de durulmalıdır. Bu konuda iki şey söylenebilir. Birincisi Milli Nizam Partisi'nin kapatılmasının bir tarihsel yanılgı olmasıdır. Nitekim aynı dönemde pek çok Kemalist te yargılanmış, hatta işkence görmüştür. Fakat yargılayanlar, yargıladıklarının da aşağı yukarı kendileri gibi düşündüklerini görmüş, hepsinin beraatını, kendi ifadeleriyle «aklanmalarını» sağlamıştır. Kemalistlerin kısa sürede Sıkıyönetimin faşist mahkemeleri tarafından aklanmaları tarihsel yanılgının düzeltildiği anla-

mına gelmektedir. İşte bu dönemde Milli Nizam Partisi de kapatılmış olabilir. Fakat bu işlem Milli Selamet Partisi'nin çok kısa bir süre sonra kurulmasına engel olmamıştır. Kaldı ki aynı dönemde kapatılan Türkiye İşçi Partisi'ne ve liderlerine karşı sürdürülen zindana atma ve yargılama eylemlerinin hiçbiri, Milli Nizam Partisi'ne ve liderlerine karşı sürdürülmemiştir.

Bu konuda söylenmesi gereken ikinci husus şudur. MSP'nin, şeyhliğin ve şeyhlerin Kürt ulusal hareketini, bu hareketin Kürt halk yığınlarındaki parçalayıcı ve yokedici etkisi, Kürt ulusunu köleleştirici etkisi, özellikle son zamanlarda kavranmıştır. Kürt ulus hareketinin günden güne boyutlar kazanması, bu partinin en önemli mücadele araçlarından biri olarak kullanılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Bu konuda bir hususu önemle belirtmekte yarar vardır. Bilindiği gibi, 1962 yılında, Amerikalı Prof. Frey, Milli Eğitim Bakanlığı Test ve Araştırma Bürosu ile AİD Teşkilatının işbirliği sayesinde Türkiye çapında büyük bir araştırma yürütmüştür. Bu araştırmanın anketleri bile Amerika Birleşik Devletleri'ne götürülmüş ve orada değerlendirilmiştir. Gerek anketler, gerek sonuçlar, Türkiye'de kamuoyundan gizli tutulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada, Doğu Anadolu köylüsünün çok dindar olduğu sonucuna varılmıştır. (Bu araştırma hakkında bk. Türk Komuoyundan Gizlenen, Amerikalı Uzmanların Yürüttüğü Köy Anketleri Sonuçları, **Devrim**, Sayı 4, 11 Kasım 1969 s. 8; **Türk Köyünde Moderleşme Eğilimleri Araştırması**, Rapor, I, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1970 s. 3) Gerek bu araştırmanın, gerekse barış gönüllülerinin faaliyetleri sonunda, Amerikan emperyalizmi, Türk hükümetlerine, Kürt sorunu ile mücadele edebilmenin en iyi yolu

olarak dinci nitelikleriyle belirlenen bir partinin kurulmasını ve geliştirilmesini, özellikle Kürdistan'da etkin hale getirilmesini tavsiye etmiştir. İşte bu tarihlerden sonra, Kemalistlerle, yani yüksek rütbeli sivil ve asker bürokratlarla şeyhlik kurumu ve şeyhler arasındaki çelişmeler yokolmaya başlamıştır. (Barış gönüllülerinin faaliyetleri için bk. Müslim Özbalkan, **Gizli Belgelerle Barış Gönüllüleri**, Ant Yayınları, İstanbul 1970, 280 s.)

Burada, kısaca, bir iki noktaya daha değinmekte yarar vardır. Kürdistan'da şeyhlerin tamamen Kürt düşmanı oldukları, devletin gizli örgütleriyle iç içe oldukları söylenemez. Ulusal niteliğini korumaya çalışanlar da olabilir. Fakat bu tür kişilerin şeyh olarak etkileri günden güne azalmaktadır. Öte yandan bunlar maddi bakımdan da güçsüz zayıf kişilerdir. Kendi kendilerine yeter derecededirler. Şu söylenebilir. Şeyhler maddi bakımdan güçlendikçe, devletin desteğini sağladıkça, motorize tarım yapıp, topraklarını genişlettikçe, petrol satış bayiliği, traktör, biçer - döver satış bayiliği tanker işletmeciliği gibi yollarla ticareti ve krediyi kontrol ettikçe, Kürt halkı üzerinde şeyh olarak etkileri de çok artmaktadır. Çünkü devlet tarafından desteklenmektedirler. Ulusal niteliğini korumaya çalışan şeyhlerin şeyh olarak etkinliklerinin azalması ise normaldir. Devlet bunların, maddi bakımdan güçlenmelerini engellemekte, bunlara karşı gizli açık mücadele yürütmekte, korkutmakta sindirmektedir. Öte yandan şeyhler sadece seçim dönemlerinde değil, yer ve zaman koşullarına göre her an Kürt düşmanı propagandalarını sürdürmektedirler. Kürtlerin kurtuluşunu istemenin, Kürt sorunu ile ilgilenmenin kafirlik, komünistlik, vatan hainliği olduğunu her zaman söy-

lemektedirler. Sadece MSP'de değil, AP, MHP CHP gibi partilerde, veya bağımsız olarak ta bu propagandayı yürütmektedirler. Çeşitli partilerde yer alan bu şeyhler çoğu zaman akrabalık ilişkileriyle de birbirlerine bağlıdırlar. Örneğin, Muş'ta, 1977 Seçimlerinde MSP ve AP listelerinin birinci sırasında yer alan şeyhler amca çocuklarıdır. Ve bunlar, Bitlis MSP listesinin birinci sırasında yer alan kişi ile yine akrabadırlar. Bitlis'te birbirleriyle kardeş olan iki şeyh ise, milletvekili ve senatör olarak «milli irade» temsilciliğini paylaşmaktadırlar. Böylece Kürt halk yığınları, «milli irade» yoluyla, Kürt düşmanlığını geliştirecek, sömürgeciliği güçlendirecek, ve Kürdistan'ın uluslararası sömürge statüsünü sürdürecek şekilde, kontrol edilmeye çalışılmaktadır.

Açıkça anlaşıldığı üzere, Kemalist ideoloji şeyhleri merkezi otorite ile yani, Türk sömürgeciliği ile olan ilişkilerinde kapitalistleştirmek istemektedir. Fakat onların köylüler ile olan ilişkilerinin kesin olarak geleneksel ilişkiler çerçevesinde kalmasını istemekte ve teşvik etmektedir. Şeyhler maddi olarak güçlendirilirken, köylülüğün gelişmesi için hiçbir tedbir alınmaması, üstelik, demokratik ve ulusal taleplerinin devamlı olarak komando baskısı altında sindirilmeye çalışılması, bu amacı gerçekleştirmek içindir. Zira Kürt halk yığınları geleneksel ilişkiler çerçevesi içinde kaldığı zaman, yani demokratik ve ulusal taleplerini ileri süremedikleri zaman daha iyi kontrol edilmektedirler. Dolayısıyla Kürdistan'daki sömürge düzenini sürdürmek te mümkün olmaktadır. Kürt ulus hareketinin yoğunluk kazanması ise böyle bir düzenin sürmesine en büyük muhalefettir.

Anlaşılacağı gibi, şeyhlerin etkileri, sadece, Kürt ulus sorunu ile sınırlı kalmamaktadır. Bütün toplum-

sal, ekonomik, politik ve kültürel ilişkileri etkilemekte, toplumun mevcut sosyo - ekonomik ve politik yapısının aynen sürmesini sağlamaktadır. İleriye dönük bütün gelişmeleri engellemekte, muhtemel devrimci potansiyeli parçalamaya ve yoketmeye çalışmaktadırlar. Sömürgeci Türk devleti ile, sömürgeleştirilen Kürt ulusunun dininin aynı olması, şeyhliğin böylesine Kürt düşmanı ve sömürgecilerin vazgeçilmez bir kurumu olması sonucunu doğurmaktadır. Kürdistan'ı uluslararası sömürge düzeyinde tutan öteki devletler için de aynı şeyler söylenebilir.

XIV. SÜREKLİ OLARAK MEBUSLUĞA TAYİN EDİLEN BÜYÜK TOPRAK SAHİPLERİ

CHF'nin genel başkanları, önemleri yukarıda belirtilen şeyhleri, mebus olarak tayin ettikleri gibi, büyük toprak sahiplerini, toprak derebeylerini de mebus tayin etmeye dikkatli bir özen göstermişlerdir. Bu Kemalizmin, Kemalistlerin, toprak ağaları ile de aralarının iyi olduğunu göstermektedir. Sürekli olarak mebusluğa tayin edilenlerden biri Emin Sazak'tır. Emin Sazak, 1920 - 1950 arasında, yani 30 yıl müddetle, devamlı olarak mebusluk yapmıştır. 1920 yıllarında derebeyliğine dayanarak mebus seçilmiştir. 1923 te Eskişehir'den mebus seçilmemesi için, Mustafa Kemal tarafından gayret gösterilmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Emin Sazak'ı dürüst ilişkiler yürütmemekle suçlamaktadır. (bk. **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, IV, ss. 508 - 513) Buna rağmen Emin Bey yine mebus seçilmiştir. 1927, 1931, 1935 dönemlerinde bizzat

Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, 1939, 1943 dönemlerinde ise, Milli Şef İsmet İnönü tarafından mebusluğa tayin edilmiştir. Daha sonraları ise, Emin Sazak, Demokrat Parti saflarında, «milli irade» temsilciliğine devam etmiştir. Demekki 1920 - 1950 arasında, değişmez Eskişehir mebusudur. Görüldüğü gibi Emin Sazak, Mustafa Kemal tarafından, hem dürüst ilişkiler kurmamakla suçlanmakta, hem de sürekli olarak mebusluğa tayin edilmektedir. Emin Sazak Eskişehir taraflarının en büyük toprak ağalarından biridir.

«... Eskişehir'in Gürleyik köyü civarında Birinci Dünya Savaşı'ndan önce iki derebeyi var. Bunlardan biri Sazak ailesi. Gün Sazak'ın babası Emin Sazak bu aileden. Emin Sazak o zaman mültezim. Yani elinde kırbaç yoksul halktan vergi topluyor. Bu kırbaç zalim Osmanlı Sultanlığının köylü üzerindeki 600 yıllık zorbalığının aracı. Eskişehir dolaylarında o zamanlar Ermenilerin de çiftlikleri bulunuyor. Sazak'ların zulmü ne Türk, ne Ermeni tanımıyor. Ama her yerde olduğu gibi burada da Ermenilerin sırtında daha derin yaralar açıyor, Osmanlı'nın kırbacı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Ermeniler, Türkiye'den kaçmaya başlayınca Emin Sazak'ta bu civardaki Ermenilerin elinden tapularını, altınlarını, mal ve mülklerini zorla alıp onları silahla kovalıyor. Hatta bir kısmını öldürüyor. Böylece topraklarını genişletiyor.

Sazak'ların «vatanperverliği» sadece Ermeni milliyetinden mazlum halkı bu topraklardan sürmekle kalmıyor. Emin Sazak Kurtuluş Savaşı sırasında da servetine servet katıyor. Topraklarını genişletiyor. O günlerde halk, emperyalist boyundu-

ruğu kırmak ve yurdu bağımsızlığa kavuşturmak davasında, Emin Sazak gibi toprak ağaları ise, keselerini şişirmek sevdasında. Emin Sazak askere gitmiyor. Köylüleri kamçıyla topraklarında çalıştırıyor. Bunların hemen tamamı kadın veya ihtiyar. Çünkü köyün erkekleri cephede. Emperyalistlerle savaşta.

Emin Sazak topraklarını büyütüyor. Tamamı 70.000 dönümü buluyor. Ayrıca bir de Eskişehir milletvekili oluyor. Savaşta döğüşen köylü, ölen ve yaralanan yine köylü. Ama memleketin idaresi yine köylülerin elinde. Topraklar yine Sazak'larda toplanıyor. Hem de öyle bir toprak ki, ucu bucağı yok. Polatlı hududuna kadar uzanıyor. Emin Beyin arazisinin içinde dört tane tren istasyonu var. Beylikahır, Yalınlı, Yunus Emre, ve Sazak istasyonları, Ayrıca, Sazak, Beylikahır, Narlı, Saray, Üç Başlı, Ahırızü, Ahırköy, Yaylaköy, Karaçam, Yunus Emre, Kızılören gibi 15 köy bu toprakların içinde yer alıyor. Üzerinden Porsuk Çayının aktığı bu verimli topraklarda Emin Sazak 7 tane çiftlik kuruyor. Her çiftlikte bir saray var. Sazak köyünde ise, iki üç tane konağı bulunuyor. Ayrıca Samsun'da da mülkü ve arazileri var.

Jandarması, valisi, hükümet erkanı hepsi Sazakların elinde. Sazaklar üç kardeş. Emin, Veli ve Habib ağalar. Emin Sazak daha çok Ankara'da bulunup hükümetle ilgili işleri yürütüyor. Diğerleri ise, köyde. Habib Ağa yaptığı zulümle köylülerin nefretini kazanıyor.

O yıllar Porsuk sık sık taşar ve tarım yapmak çok zor olurdu. Sazaklar bütün köylüleri toplayıp topraklarına bağlama adı altında kanallar yaptırdı-

lar. Valiyi, jandarma komutanını ve emniyet müdürünü sürekli hizmetlerinde bulundurabilmek için onlara hediyeler yağdırdılar.

1940 yıllarında Mecliste toprak reformu sözü edildiğinde buna en hararetle karşı çıkanlar, Menderes ve Emin Sazak'tı. Emin Sazak toprak reformu yapılırsa, «ağalık şerefim iki paralık olur» diyordu.» (Halkın Sesi, Toprak Ağalarının ve Emperyalist Uşaklarının Partisi MHP'nin Bakanı Gün Sazak, **Halkın Sesi**, Sayı 122, 16 Ağustos 1977, ss. 4-5)

İşte sınıfsal ilişkileri ve özellikleri yukarıda belirtilen Emin Sazak, gerek Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in, gerek Milli Şef İsmet İnönü'nün değişmez milletvekilidir. Milletvekili tayin listelerinde ismi hiçbir zaman eksik olmamıştır. Emin Sazak'ın toprak ağalığı ile ilgili olarak, 1934 te, devrin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya da şunları söylemektedir:

«... Hat boyundan geçerken, Sazılar köyü vardır. Burası muhacirlerindi. Gidin bakın tapuda kimin adına mukayyettir. Emin Beye sorarım, kimin namına mukayyettir. Ve ne zaman O'na geçmiştir? **Böyle kaç tane arazinin sahibi çıkmıştır?**» (TBMCZC, Devre IV, İçtima 3, Cilt 23, s. 155, 14 Haziran 1934 tarihinde yapılan konuşma,)

Emin Sazak gibi ağaların toprak gasbından şikayetçi olan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya aynı konuşmasında şunu da ilave etmektedir:

«... Biz büyük çiftçi taraftarıyız da. Çiftlikleri işletenler sonuna kadar işletsinler. Müsterih olsunlar. Biz onların en büyük yardımcısı olacağız.» (y.a.g. konuşma s. 158)

Fakat Emin Sazak ile ilgili bilgiler, 1945 yılında, Adnan Menderes ve Cavid Oral ile birlikte, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 17. maddesine muhalefet etmesiyle bilinir. Emin Sazak'ın toprak ağası olduğu için toprak kanununa muhalefet ettiği söylenir. (bk. *Doğan Acıoğlu*, **Türkiye'nin Düzeni, Dün, Bugün, Yarın**, Cilt 1, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974, ss. 487 - 496; Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, Cilt 3, İstanbul 1974, ss. 1369 - 1371; Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası** 1919 - 1946, Doğan Yayınevi, Ankara 1971, s. 266; Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1967, ss. 339 - 345) Fakat Emin Sazak'ın Şeflerin değişmez Eskişehir Mebusu olduğu daima gözden uzak tutulur. Emin Sazak'ın, Demokrat Parti muhalefeti ile birlikte ortaya çıktığı izlenimi yaratılır. Halbuki, gerek Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, gerekse Milli Şef İsmet İnönü, O'nun mebus tayin ederlerken, bu özelliğini ve sınıfsal ilişkilerini gayet açık bir şekilde bilmektedirler. Veya, birinci planda bu özellikleri taşıdığı için mebus tayin etmektedirler.

Mebus tayin listelerinde, ismi eksik olmayan başka bir kişi de Cavid Oral'dır. Cavid Oral, 1935, 1939, 1943 dönemlerinde mebus tayin edilmiştir. Çukurova' nın en önde gelen toprak ağalarındandır.

Sürekli olarak mebusluğa tayin edilen bir kişi de Damar Arıkoğlu'dur. Damar Arıkoğlu'da Çukurova'nın en ileri gelen toprak ağalarındandır. Damar Arıkoğlu, Emin Sazak gibi, 1920, 1923, 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 dönemlerinde milletvekilidir. Şeflerin değişmez Adana mebusudur. Savaştan önceki 3.000 dönem arazisini, Ermenilerin topraklarını da gasbederek, 12.000 dönüme çıkarmıştır.

Bundan önce, Kemalizmin, şeyhlerle olan ilişkileri bölümünde anlattığımız gibi, sürekli olarak mebusluğa tayin edilenlerden biri de Ali Saip Ursavaş'tır. Objektif bakımdan «Kürt» olan Ali Saip Ursavaş'a, Kürt düşmanı olan faaliyetlerinden ötürü, Çukurova'da geniş bir çiftlik hediye edilmiştir. Cemal Hüsnü Taray, Hilmi Uran, yine Çukurova'nın en büyük toprak ağalarından olup, mebus tayini listelerinin vazgeçilmez isimleridir. Şeref Uluğ, Kasım Gülek için de aynı şeyler söylenebilir. Hilmi Uran, Kasım Gülek aynı zamanda Kemalist bürokrasinin en ileri gelen adamlarındandırlar.

1931 yılından itibaren mebusluğa tayin edilen bir kişi de Adnan Menderes'tir. Adnan Menderes, Ege'nin en önemli toprak ağalarındandır. Menderes ailesinin sahip olduğu Çakırbeyli Çiftliği, 60.000 dönümün üzerindedir. Adnan Menderes, hatıratında, kendisini, Mustafa Kemal'in keşfettiğini, mebusluğu, hararetle kendisinin teklif ettiğini yazar. (Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt 3, İstanbul 1968, ss. 75-81; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, İstanbul 1969, ss. 93-97)

Kemalistler, Adnan Menderes'in, «Beni Atatürk Keşfetti», sözünü, hiç hazmedememişlerdir. Şevket Süreyya şöyle demektedir:

> «Beni Atatürk Keşfetti», sözlerini ben, Menderes'in kendisinden dinledim. Evet, Menderes'i Atatürk keşfetti, ama öyle sanıyorum ki, Atatürk'ün bazı yakınları O'na, gereken teşhisi koyamadılar. (Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, s. 93)

Halbuki, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, gerek daha önce, sözünü ettiğimiz şeyhlerin, gerekse toprak

sahiplerinin, mebus olarak tek seçicisidir. Bu, ortak kabul etmeyen ve tartışılması mümkün olmayan bir iradedir. Bu konuda Emin Türk Elçin şöyle diyor:

«... İdealist demokratlığım, ilk kuvvetli darbeyi, okulu bitirdiğim 1927 yılının yazında yedi. O yaz bir seçim dönemine rastlamıştı. Ben de köyümde bulunuyordum. Halk Partisi'nin bizim ilçedeki mutemedi, savaşta asker kaçağı eşkiyaya yataklık etmiş, hem halkı soymuş, hem hükümeti aldatmış bir mütegallibe idi. Halk Partisi adına ikinci seçmen olarak göstermeye muvaffak olduğu kendi adamlarının kazanmaları için vahşi bir hırsla çalışıyordu. Bunda beni, Cumhuriyetin genç öğretmenini ürkütecek bir şey yoktu. Çünkü, «Devrim Fırkası, böyle derebey unsurlarını bile, kendi arabasına koymamayı bilecek kadar akıllılık gösteriyor.» diye düşünmek zor değildi. Ama, adam zorlu bir hırsın tutuşturduğu cahil kafasının kara dumanları içinde, halka şöyle bağırmakta bir sakınca görmüyordu: **«Sizin kanun dediğiniz Gazi'nin parmağının ucundadır. O'nun bir işaretine karşı çıkacak bir «Teşkilatı Esasiye» maddesi bile yoktur. O'nun fırkasının gösterdiği adaylara oy vermekten kimse kaçınamaz. Çünkü O kanundan üstündür!»** İki yedeksubay tarafından yürütülen muhalefet ise, nisbeten daha temiz insanlardan meydana gelmişti. Ve kanun dilini daha iyi konuşmayı biliyordu. Onların muhalefeti ise, zaten partiye karşı, partinin herhangi bir prensibine karşı değil, bu adama ve O'nun adamlarına karşı idi. Parti onların yerine kendilerini tutmuş olsa, aynı çabayı gösterecekleri ve partinin aynı milletvekili adayına oy verecekleri şüphesiz idi.

Seçim bitti ve zorbanın yeni efendilerine eski-

lerinden daha iyi hizmet etmediği anlaşıldı: Parti adayları kaybetmişlerdi. Ne oldu bilmem, **hiçbir kanuni sebep olmaksızın seçim bozuldu ve yeniden konulan oy sandıkları memurlar tarafından doldurul**du. Çünkü halk kendiliğinden boykot yapmıştı.» (Emin Türk Elçin, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, Ant Yayınları, İstanbul 1970, s. 23)

Görüldüğü gibi, büyük toprak sahipleri, mütegallibeler de Kemalizmin ve Kemalistlerin yakından ittifak ettikleri kişiler ve gruplardır. «Mustafa Kemal toprak reformu yapmak istiyordu, fakat toprak ağaları karşı çıktılar.» diyenler, Kemalizmin bu eylemlerine iyice dikkat etmek zorundadırlar. Toprak ağalarını, mütegallibeleri, savaş zenginlerini, savaş vurgunculanını, mebus diye Meclise getiren kimdir? Bu kişileri mebus tayin eden yetki kime aittir? Bu kişileri Meclise, mebus diye tayin eden, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal, bunlarla toprak reformu vs. yapılamayacağını bilmez mi? O halde, «Mustafa Kemal toprak reformu yapmak istiyordu, fakat Meclis, bunu engelledi.» sözü, ne anlama gelmektedir?

Çok partili demokrasi uygulamasından sonra ise, bizzat Şefler tarafından mebus tayin edilen toprak sahipleri, mütegallibeler, genel oy mekanizmaları ile birlikte, «milli irade» temsilciliğine yine devam etmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisinin veya Demokrat Parti'nin saflarında olarak.

XV. CHF TÜZÜĞÜNÜN MEBUS TAYİNLERİNE İLİŞKİN BAŞKA HÜKÜMLERİ

1931 Tüzüğünün 75. maddesinin E Fıkrası, Vilayet İdare Heyetlerine önemli bir görev olarak «Bütün in-

tihaplarda, fırka namzetlerini, fırka azalarını kazandırmak» görevini vermiştir. Aynı maddenin F fıkrasında ise, «Bir intihap içinde fırkaca namzet gösterilmeden evvel yoklama yapılması lazım gelen hallerde, o intihapta rey sahibi olan Fırka azalarının toplamak ve meyillerini anlamak» yine bir görev olarak belirmiştir. (307)

1931 tüzüğünün yedinci kısmında inzibat hükümleri yer almaktadır. Bu hükümler şöyledir:

«... İnzibata dokunan haller ve cezaları,

Umumî Esaslara, Büyük Kongre Kararlarına, Umumi Reislik Divanı tebliğlerine, riayet etmeyenlere, bütün intihaplarda fırka namzet ve azalarına rey vermeyenler veya bunların aleyhinde çalışan veya muarız bir teşekkülün namzetliğini kabul eden veya açıkça reddetmeyen veya fırkaca namzet gösterilen yerlerde kendisini kendi başına namzet gösteren veya gösterilmesine karşı göz yuman, veya intihaplara (seçimlere) mazeretsiz iştirak etmeyen bir namzet lehinde gizli, açık çalışanlar, ve kendi müesseselerinde bulunanların böyle hareket ve faaliyetlerine müsamaha gösterenler, fırka kongrelerinin program, fırka gruplarının karar olarak kabul ettiklerini vazife sahibi iken yapmayanlar, fırka vazifelerini yaparken, bilerek nizamnameye uymayanlar, Fırka mensup ve memurlarından Fırkanın şerefini, haysiyetini kıranlar, yaptıklarının derecesine ve yapılan suçtaki alakalarına göre, ihtar, ikinci ihtar, muvakkat ihraç, ve tart cezası ile cezalandırılırlar. Bu cezalar sırayla verilebileceği gibi sıra ta-

307) 1931 tüzüğü md. 75/E, F; 1935 tüzüğü md. 86; 1939 tüzüğü md. 91/E

kip edilmeden birden de verilebilir.» (308)

Bu madde tüzüğün 22. maddesinde getirilen «Umumî Reislik Divanının vereceği kararlara bütün Fırka azalarınca kayıtsız şartsız itaat olunur» hükmünü tamamlayıcı bir mahiyettedir. Bu madde de totaliter bir eğilimi ifade etmektedir. Partinin tepesinde oturan Şef'in vereceği bütün kararlara partililerin kayıtsız şartsız itaat etmeleri istenmektedir. Bu kararları tartışmak, eleştirmek, kesinlikle yasaktır. Sadece, bu kararların gereklerini yerine getirmeleri emredilmektedir. Örneğin, mebus tayinleri sırasında, Fırka namzet ve azalarına rey vermeyenleri, Şef tarafından hazırlanan listeleri sandıklara atmayanların, fırkaya karşı suç işledikleri ve cezalandırılmaları gerektiği söylenmektedir.

1931 tüzüğünün namzetlik şartları hakkında getirdiği hükümler ise şöyledir:

«... Umumî Reislik Divanı kararı olmadıkça intihaplarda namzet gösterilmez. İntihaplar serbest yapılır. Bu takdirde fırka mensupları **hususi teşebbüslerle namzet gösterilebileceği** gibi Fırka İdare Heyetleri de, intihaptan maksut olan iyi neticeyi temin edecek surette, fırka mensuplarının kazanması için 75. maddenin F fıkrası mucibince hareketle intihabı idare ederler.» (309)

Tek partili rejim döneminde, Partinin, bütün kurumların önünde ve üzerinde olduğu, kararlarının dev-

---

308) 1931 tüzüğü md. 120-124; 1935 tüzüğü md. 139 vd.; 1938 tüzüğü md. 140 vd.; 1939 tüzüğü md. 154 vd.; 1943 tüzüğü md. 147 vd.

309) 1931 tüzüğü md. 125-128; 1935 tüzüğü md. 145vd.; 1938 tüzüğü md. 147 vd.; 1939 tüzüğü md. 16 vd.; 1943 tüzüğü md. 154 vd.

letin bütün kadro ve kademelerinde bağlayıcı etkiler yarattığı büyük bir gerçektir. Parti, TBMM'ne, Hükümete, devlete, yargı organlarına, kitle haberleşme araçlarına, üniversitelere, Halkevleri gibi resmî ideolojiyi taşıyıcı ve yaygınlaştırıcı kurumlara, egemen bir kurumdur. Bu kurumların önünde ve üstündedir. (310) Bu devlete totaliter eğilimleri ağır basan bir karakter vermektedir. 1935 tüzüğünün, gazete sahipleriyle ilgili maddesi bu bakımdan çok ilginçtir. Bu madde şudur:

> «... Sahibi partili olan gazete ve mecmuaların yazıları ile parti azalarının neşriyatı parti prensipleri bakımından göz önünde bulundurulur. Arzu eden partili gazeteciler, mecmuacılar ve muharrirlerle bu yolda görüş birliğine yarayacak toplantılar yapılır. Partililer sermayesiyle ilişkili ve idaresine müessir bulundukları gazete, mecmua ve matbualarda, parti program ve nizamnamesine aykırı yazılar neşrettiremezler.» (311)

Burada görüldüğü gibi sahibi partili olan gazetelere partinin propagandasını yapmaları istenmektedir. Zaten bu dönemde sahibi partili olmayan gazete yoktur. Bütün gazete sahipleri CHF üyesidirler. Başka türlü olması da zaten olanak dahilinde değildir. Çankaya'ya en yakın gazeteler Hakimiyeti Milliye (Ulus), ve Cumhuriyettir. Buna rağmen öteki gazetelerde, öyle olmak için çırpınmakta ve çaba harcamaktadırlar. Vakit (Kurun) Akşam, Son Posta, Milliyet (daha sonra Tan) bu gayret içindedirler.

Basın Birliği Merkez İdare Heyetine, Haysiyet Divanına, daima, Falih Rıfkı, Atay, Necip Ali Küçüka,

---

310) Partinin bu etkinlikleri Kemalist ideoloji ile ilgili araştırmada ele alınacak.

311) 1935 tüzüğü md. 114

Naşit Hakkı Uluğ, Hakkı Tarık Us, İbrahim Alaaddin Gövsa, Ahmet Şükrü Esmer, Abidin Daver, Sadri Ertem, Fazıl Ahmet Aykaç, Kemal Ünal, Şefik Özdemir, Ferid Cemal Güven, Reşat Nuri Güntekin, Hüseyin Cahit Yalçın, Halil Nihat Aktepe, Zeki Mesut Alsan, Haydar Rüştü, Hayrettin Karan, Nasuhi Baydar, Kemalettin Kamu gibi gazete ve dergi sahipleri veya gazete ve dergi başyazarları seçilmektedir. Bunların hemen hemen hepsi de mebustur. CHP Daimî ve Değişmez Genel Başkanı tarafından mebus tayin edilmektedirler. Fırkanın ve Devletin Şefi gazete sahipleri, gazete başyazarlarını ve yazarlarını mebus tayin ederek kitle haberleşme araçları üzerinde kesin bir denetim sağlamaktadır. Basında kendi görüşleri doğrultusu dışında herhangi bir haber yayınlanmamakta, yorum yapılmamaktadır. (312) Basın Birliği Kurultaylarına, Kurultay Başkanı olarak, CHP Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı seçilmektedir. (313)

İşte 1928 yılı yaz aylarında kabul edilen latin harfleri, harf inkılabı bu açıdan da ele alınmalıdır. Bilindiği gibi latin harfleri kabul edildikten sonra, gazetelerin tirajında herhangi bir düşme meydana gelmemiştir. Halbuki latin harflerinin kabulünden hemen sonra gazete tirajlarının % 95 civarında düşmesi gerekirdi. Veya ülkede latin harfleri bilen ne kadar kişi varsa onların sayısına kadar düşmesi gerekirdi. Ve bu durumun latin harflerinin iyice öğrenilmesine kadar

312) Bu konu ile ilgili olarak bk. *Ayın Tarihi*, Sayı: 18, Haziran 1938; ss. 97 - 120; *Birinci Basın Kongresi*, 25 Mayıs 1935 - 28 Mayıs 1935, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1975, 71 s.; *Ayın Tarihi*, Sayı 68, Temmuz 1939, ss. 60 - 65; *Ayın Tarihi*, Sayı: 121, Birincikanun 1934, ss. 3 - 4 ve 17 - 19

313) *Ayın Tarihi*, Sayı: 68, Temmuz 1939, s. 60

sürmesi gerekirdi. Ve bu durumun latin harflerinin iyice öğrenilmesine kadar sürmesi gerekirdi. Bunun 3-4 yıl olduğu söylenebilir. Fakat gazete ve dergilerin tirajında hiçbir düşme yok. Üstelik hem gazete ve dergilerin tirajında, hem de sayılarında artma var. Örneğin Cumhuriyet gazetesi hakkında şu şekilde bir değerlendirme yapılmıştır.

«... 7 Mayıs 1924'de 3 kuruş ile tiraja başlayan Cumhuriyet gazetesinin tirajı yedibin idi. Başarılı yayım hayatında bu sayı **devamlı olarak** yükseldi. Daha 1939 da baskı sayısı 62 bini bulmuştu.» (314)

Bu gayet açık bir ifadedir. Gazetenin tirajı durmadan yükselmiştir. Bu yükselmede hiçbir kesinti yoktur. Bu durum ister istemez, gazetelerin örtülü ödeneklerle beslendiği, örtülü ödeneklerle desteklendiği düşüncesini akla getiriyor. Örtülü ödeneklerle beslenen gazetelerin, kitle haberleşme araçlarının ise, Partinin ve Devletin Şefinin, gözü kulağı ve dili olmaktan başka yapacakları hiçbir şey yoktur.

XVI. GERÇEK SOMUTLAR VE YAŞANAN HAYAT KARŞISINDA PROFESÖRLERİN FİKİRLERİNİN YENİDEN ELEŞTİRİSİ

Tek partili rejim üzerinde görüşleri olan çeşitli profesörleri ve bunların görüşlerini bu araştırmanın başında alıntılarla vermiştik. Onlar bu rejimi genel olarak «demokratik» olarak değerlendiriyorlardı. En azından bir geçiş dönemi olarak değerlendiriyorlardı. Halk

314) Cumhuriyet Gazetesi Üstüne, *Cumhuriyet 1924 - 1974*, Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., İstanbul 1974, s. 14

idaresinin, millet iradesinin, hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir, düsturunun yerine getirildiğini belirtiyorlardı. Türkiye'de otoriter eğilimler görülse bile hiçbir zaman totalitarizme varılmadığını, partinin hiçbir zaman hükümetin önüne geçmediğini söylüyorlardı. Şevket Süreyya Aydemir, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Esat Çam, Doç. Dr. İlter Turan vs. bu görüşte idiler. Bu arada Mustafa Kemal Atatürk'ün klasik demokrasi ilkelerine bağlı olduğu da iddia ediliyordu. 1935 yılından sonra bazı otoriter eğilimlerin başladığını belirtiyorlar, buna örnek olarak da Parti Genel Sekreterinin İçişleri Bakanı olarak kabineye alınmasını gösteriyorlardı. Ve İçişleri Bakanına, Parti Genel Sekreteri unvanı vererek, Partinin Genel Başkanlık Divanına alınmasını gösteriyorlardı.

Bu araştırmada, belgeleriyle gösterilen örnekler karşısında bu görüşlerin hiçbir bilimsel değeri yoktur. Zira bunlar olguların sistematik izlemi ve gözlemi ile elde edilmemişlerdir. Olgulardan kopuk düşüncelerdir. Metafiziktir. Resmî ideolojinin, yani Kemalizmin (315) alanı içinden hareket etmekte, yine bu alanın içinde kalmaktadır. Resmî ideolojinin istediği biçimde davranışta bulunmaktadır. Bu tutum bilimsel bilgi üretimini engellemektedir. Fakat sonunda, resmî ideoloji tarafından kendisine verilen fikirleri bilimsel bilgi olarak kabul etmektedir. Buna rağmen sonuçları tartışmaktan şiddetle kaçınmakta, bazı «tabu»ların tabu olarak tutulmasına ses çıkarmamaktadır.

---

315) Kemalizm, ne zaman «Atatürkçülük» oldu? sorusu önemli bir sorudur. Kemalizmin, «Atatürkçülüğe» geçişini ayrı bir araştırmada ele alacağız.

Dikkatli bir gözlem Parti Başkanlığı ile Devlet Başkanlığının kesinlikle bütünleştiğini, Partinin Genel Başkan Vekilinin de Başbakan olduğunu gayet açık bir şekilde görür. Ve bu dönemde Parti Genel Başkanlığı Cumhurbaşkanlığından çok daha önde gelen bir kurumdur. Zira, gerek Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gerekse Milli Şef İsmet İnönü Devrinde, Şef TBMM'ne tayin ettiği mebusları, parti genel başkanlığı yetkisine dayanarak tayin etmektedir. Sonradan, mebus tayin edilen bu kişiler, kendilerini mebus tayin eden bu kişiyi Cumhurbaşkanı seçmişlerdir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin mebus tayini dönemlerinin hemen sonunda yapılması bu bakımdan çok anlamlıdır. Bunun için parti, meclisin, hükümetin, bütün kurumların önünde ve üstündedir. Zira TBMM Başkanı da çeşitli mekanizmaların sonucunda, Şef tarafından tayin edilmektedir. Daha doğrusu Şefin gösterdiği aday seçilmektedir.

Bu durumun en güzel ifadesini, Türkiye Cumhuriyetinin 15. yılında yayınlanan **T.C. 15. Yıl Kitabı**'nda bulmak mümkündür. 611 sahife tutarında ve 21/27 ebadındaki bu kitabın (tarihsiz) Önsöz'ünde şöyle denilmektedir:

«Türkiye Cumhuriyeti, 29 Teşrinevvel 1938 de 15. yılını idrak ediyor. İstiklal Mücadelesiyle savaşa başlayan, büyük zaferle düşman istilasından kurtulup istiklaline kavuşan Türk milleti **Büyük Şef ve Milli Kahraman Kemal Atatürk'ün iradesinde büyük kuvvetlerini temerküz ve tebarüz ettirerek,** 1923'de kurduğu Cumhuriyet rejimiyle, yeni, kuvvetli, inkilapçı bir siyasi varlık olmuştur. Cihan tarihinde en büyük hadiselerden biri olan bu varlığın kuruluşunda, bu mukaddes eserin vücuda gelmesin-

de yaratıcı kudretiyle Türk milletini yeniden hayata kavuşturan Ulu Önder Kemal Atatürk'e...»

Açıkça görülmektedir ki, Türk milletinin bütün kuvvetlerini (bunun içinde teşri, icraî, kazaî kuvvetleri, bütün egemenlik, idare ve yargı yetkilerini, anlamak gerekir) Büyük Şef ve Milli Kahraman iradesinde temerküz ettirmekte ve tebarüz ettirmektedir. Yani bütün bu güçler, Büyük Şef Mustafa Kemal'in kişisel iradesinde toplanmaktadır. Ve O'nun iradesi aracılığı ile açıklığa kavuşmaktadır.

Kitapta, önce CHP hakkında bilgi verilmektedir. (ss. 1-14) Burada, Şefin önemi üzerinde durulmaktadır. Daha sonra, partinin ideolojisini yani resmî ideolojiyi yayan Halkevleri hakkında bilgi verilmektedir. (ss. 15-17) Daha sonra da Adliye Vekaletinden başlayarak, Vekaletlerin ve öteki kurumların faaliyetleri anlatılmaktadır.

Bu konu ile ilgili olarak bir hatırayı anlatmakta yarar vardır. Siyasal Bilgiler Fakültesinde okuyanlar hatırlayacaklardır. Bu Fakültede, Üçüncü ve Dördüncü Sınıflarda, özellikle, İdari Şubede ve Dış Münasebetler Şubelerinde okuyan öğrencilere Seminer yaptırılır, tez yazdırılırdı. Bu seminerlerde Türkiye'nin Siyasal Hayatı üzerinde durulurdu. Tez konuları da bu ana konu ile ilişkili idi. Türk parlamento Seçimleri de bu arada sık sık tez konusu olarak verilirdi. 1950, 1954, 1957, 1961 seçimleri, çeşitli öğrencilere, çeşitli kereler ödev olarak, yani tez konusu olarak verilmiştir. Daha sonra, 1965, 1969, 1973 seçimleri de eklenerek konu alanları genişletilmiştir. Aynı zamanda 1961'den itibaren yapılan, Cumhuriyet Senatosu Seçimleri de konu olarak verilmeye başlanmıştır.

Fakat bu seminerlerle görevli hocalar, hiçbir zaman, 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 ve hatta 1946 «seçim-

leriyle» ilgili herhangi bir konuyu tez olarak hazırlamalarını öğrencilerden istemiyorlardı. Öğrencilerden hiçbiri de, bu «seçimlerle» ilgili herhangi bir konuyu incelemek için hocalarından herhangi bir talepte bulunmazdı. Verilen eğitim öyleydi. Öğrencilerin böyle bir talepte bulunabilecek bilinç ve bilgi düzeyi yoktu. Bilgi kapasitesi böyle bir talepte bulunabilecek seviyede değildi. Çünkü Gazi Mustafa Kemal dönemi mükemmel bir dönem olarak anlatılırdı. Anlatmaktan çok, övülürdü. Öğrenciye bilgi vermekten çok hayran kalması istenirdi. O dönemde de seçim olmuşsa muhakkak en mükemmeli olmuştur. Bunu araştırmak gereksizdir, izlenimi yaratılmaya çalışılırdı.

Şimdi, bunun büyük bir eksiklik olmasının ötesinde bilinçli olarak öyle davranıldığı kanısındayız. Sırf Kemalizmin çirkinlikleri ortaya çıkmasın diye, o döneme karşı ilginin gelişmesi engellenmiştir. Bu tamamen eğitim sistemi ile bu sisteme egemen olan resmi ideoloji sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bilimsel bilgi elde etme, bilimsel düşünce sürecini körletmek ve düşünceleri resmî ideoloji içine kanalize ederek gerçekleştirilmiştir. Gerçekten, profesörlerin kitapları, makaleleri, konuşmaları dikkatle incelendiği zaman, bu tür konuları incelemek ve eleştirmek şöyle dursun bunların incelenmesi gerektiği konusu üzerinde bile durmamışlardır. (316) Bu gereği belirtmemişlerdir. Bütün bunlar, bilimsel düşünüşün temelinde duran, olgulara dikkat etmemenin, olgulardan hareket etmemenin kaçınılmaz sonuçlarıdır. Gerçek somutlar gizlendiği, bazı

316) Yalnız şunu belirtelim ki, Doç. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu, bu dönemdeki «seçimlerin» de incelenmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. *Seçmen Halkının Demokratik İlkeleri*, AÜHF Ankara 1970, ss. 107-108

konular «tabu» olarak tutulmaya çalışıldığı sürece, böyle bir sonuçtan kaçınmak mümkün değildir. Hem bilimsel bilgi üretmeye çalışmak, hem bazı konuların tabu olarak tutulmasını teşvik etmek ve ikisini de bir arada yürütmek mümkün değildir.

VII. SONUÇ

1. Bu araştırmanın baş taraflarında, Türk profesörlerini, masaldaki saray nazırlarına, saray kethüdalarına benzetmiştik. Masal şöyle devam ediyor:

İmparator, dünyada bir eşi daha bulunmayan kumaştan yapılan, eşi bulunmaz güzellikte ve zerafette olan elbisesini giyerek, tebaasının içine girer. Halkıyla birlikte bir bayram kutlamaya katılır. İmparatorun terzileri, dokunan kumaşlar, elbise, ülkede dillere destan olduğu için herkes, büyük bir sukut içinde imparatoru ve elbiselerini izlemektedir. Bu derin sukut içinde, babasının elinden tutup bayram yerine gelmiş bir çocuk, masum bir sesle şöyle sorar:

— Baba, imparator neden çıplak, giyecek elbisesi yok mu?

Babası, çocuğun bu sözlerini engellemeye çalıştıysa da bu söz etkisini yaratmakta gecikmedi. Herkes birbirine,

— İmparator çıplak, elbisesi yok, diye fısıldadı... Sonunda imparatorun çirkin vaziyeti bütün açıklığıyla ortaya çıktı. Bu duruma rağmen, imparator, ihtişamından bir şey kaybetmemeye çalışıyor, başnazırı, nazırları, kethüdaları, hayalî elbisenin eteklerini saygıyla tutmaya devam ediyorlardı.

Türkiye'deki profesörler, aynı, masaldaki, saray nazırları, saray kethüdaları gibidir. CHP tüzüğünü ve bu tüzüğün harfi harfine uygulanmasına rağmen, Türk tek parti uygulaması, «demokratikti», «hukuk devleti ilkelerine saygı gösteriliyordu». «en üstün kurum anayasaydı», «hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir, ilkesi yerine getiriliyordu» vs. demektedirler. Halbuki, CHP tüzüğü gibi, 1924 Anayasasının çok çok üstünde duran, yaşanmış hayata ilişkin bir siyasal belge ortadayken bu yalanları sürdürmek elbette mümkün değildir. Bu belgelerin, CHP, Halkevleri, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi kurumların depolarında «tozlanmaya» terkedilmesi, siyasal belge olma değerinden hiç birşey eksiltmez.

2. Tek parti döneminde, Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in ve O'ndan sonra, Milli Şef İsmet İnönü'nün, hem tüzükten, yani, CHP'nin Daimî ve Değişmez Genel Başkanı olmalarından, hem de Anayasadan, yani Cumhurbaşkanı olmalarından doğan yetkileri vardı. Fakat Şefin tüzükten doğan yetkileri çok daha önemliydi ve önde geliyordu. Tüzükten doğan yetkisini kullanan Şef, bir çırpıda, TBMM'nin bütün üyelerini tayin edebiliyordu. Yani devlet egemenliğinin teşkili ve idaresini kişisel iradesiyle tek başına kullanıyordu. Parti ve Meclis üzerine, kişisel iradesiyle tek başına egemen olan Şef, bu özellikleri dolayısıyla öteki kurumlar üzerinde de tam ve etkin bir denetime sahipti. Örneğin, bütün gazete sahiplerini, başyazarları, önemli yazarları, sanatçıları, TBMM'ne mebus olarak tayin ediyordu. Böylece kitle haberleşme araçları üzerinde

tam bir denetim kuruyor, bu kurumlarını tamamen kendi görüşleri doğrultusunda gelişmesini sağlıyordu. Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Halkevleri gibi resmî ideolojiyi yapan ve yayan kurumların yine mebus tayin etmek suretiyle etkinliğini sürdürüyordu. Üniversite hocalarına ünvan vermek, onları mebus tayin etmek suretiyle «bilim»in kesinlikle resmî ideoloji doğrultusunda gelişmesini sağlıyordu. Partinin yapmaya ve yaymaya çalıştığı resmî ideolojinin tüm topluma benimsetildiği söylenemez. Fakat Partinin amaç ve işlevi bu idi. Devletin totaliter eğilimlerinin ağır basması, partinin bu aracı ve işlevi ile ilgilidir. Ve bütün bu yetkiler tüzükten doğmaktadır.

Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal'in veya Milli Şef İsmet İnönü'nün Anayasa'dan doğan yetkileri ise son derece sınırlıdır. Gerekirse Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmek, kanunları onaylamak, elçi kabul etmek, elçi, vali gibi yüksek dereceli memurların tayin kararnamelerini imzalamak, vs. Şefin Cumhurbaşkanlığından doğan yetkilerinin temelinde de tüzükten doğan yetkilerinin bulunduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Çünkü, önce, Büyük Şef ve Daimî Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal, veya Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan, CHP Genel Başkanlığı yetkisine dayanarak TBMM'nin tüm mebuslarını tayin ediyordu. Daha doğrusu yeniliyordu. Daha sonra, Şef tarafından tayin edilen bu mebuslar, Meclisin ilk toplantısında, Şefi Cumhurbaşkanı seçiyorlardı. Fakat, Türk üniversitesi, Türk profesörleri, kısaca, Türk düşüncesi, Şefin, daima, Cumhurbaşkanlığından doğan yetkilerinden söz etmişler, tüzükten doğan yetkilerini göz ardı etmeye çalış-

mışlardır. Gözden uzak tutmaya gayret etmişler, yok farzetmişlerdir. Halbuki, CHP tüzüğü gibi Anayasa'nın çok çok üstünde duran, bir siyasal belge kati surette gözden uzak tutulamaz. Türk üniversitesinin, Türk siyasal hayatı üzerinde çalışan Türk profesörlerinin, böylesine önemli olan bir siyasal belge üzerinde durmamaları, bunu, yok farzetmeleri, olgulardan hareket etmediklerinin, resmî ideolojiye bağımlı olduklarının çok önemli bir delilidir. Bu ise, temelde bilimsel düşünce bütünlüğüne ulaşmamaktan doğmaktadır. Olgular tarafından denetlenmeyen, doğrulanmayan veya yanlışlanmayan hiçbir sonuç bilimsel olamaz.

3. Bilimsel olmayan bu tutumun önemli bir sonucu şeyhlik ve şeyhlerle ilgili bir kabuldür. Şimdiye kadar, Kemalizmin ve Kemalistlerin, şeyhliğe ve şeyhlere karşı oldukları, bu kişi ve kurumlara karşı etkin ve yoğun bir mücadele yürüttükleri iddia ediliyordu. Cumhuriyetten sonraki Kürt direnmelerinin, şeyhlik, aşiret reisliği gibi kurumları yaşatmağı ve şeriatı amaçladıkları belirtilerek, mücadelenin bu kişi ve kurumlara karşı olduğu iddia ediliyordu. Bu, Türk üniversitesinin, Türk profesörlerinin, Türk «solu»nun ve Türk «sosyalist hareketi»nin, kısaca Türk düşüncesinin ortak bir kabulüdür. Yaşanan hayata ilişkin olgulara ve olgusal ilişkilere baktığımız zaman ise şunları görüyoruz:

Gerek Büyük Şef ve Daimî ve Değişmez Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal, Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü, Van, Diyarbakır, Ağrı, Urfa, Siirt, Bitlis yörelerdeki, çok köklü, dallı-budaklı şeyhleri sürekli olarak mebus tayin etmişlerdir. Onların geleneksel imtiyaz-

larına dokunmak şöyle dursun bilakis teşvik etmişlerdir. Bu oluşumu açıklayan başlıca dört tane olgu vardır. Bunlardan birincisi birbirini izleyen iki Şefin eylemleridir. Bunu, TBMM kayıtlarından izlemek mümkündür. Şeyhliğe ve şeyhlere karşı olduğu belirtilen Şef, çevrelerinde, çok köklü dinsel ilişkiler sürdüren, geleneksel imtiyazlara sahip olan şeyhleri neden mebus tayin etmektedir? Devlet egemenliğinin teşkili ve idaresi, bizzat kendi kişisel ve ortak kabul etmez kurumun yetkisi ve niyeti olmadığı halde, sistemli olarak neden şeyhler mebus tayin edilmektedir. Bu en azından Şef ile şeyhin ortak düşünce ve eylem birliğini ifade eder. Şimdiye kadar, çeşitli kategorilerini yukarıda belirtmeye çalıştığımız Türk düşüncesi, Şefin, «egemen sınıfların baskılarından dolayı», örneğin toprak reformu girişiminde bulunamadığını söylemekteydi. Böyle bir girişimde, bu sınıflardan çok şiddetli baskılar gelebilirdi, denmekteydi. Halbuki bu sınıfları, Meclisteki bizzat kendi iradesiyle etkin bir güç haline getiren Şefin kendisidir.

Bu oluşumu açıklayan ikinci bir delil Kemalist Şeyh İbrahim Arvas'ın bizzat kendisi ve öteki mebuslar hakkında anlattıklarıdır. Hatırlanacağı üzere, İbrahim Arvas, kendisinin ve öteki şeyhlerin ne kadar köklü şeyh ailelerine mensup olduğunu anlatıyordu. Yani Şef şeyhlerin bu durumlarını bildiği için mebus tayin ediyordu. Üçüncü delil ise, bugünkü yaşanan hayattır. Kürt toplumunun bugünkü yapısıdır. Şeyhlik gibi kurumların varlığını hâlâ sürdürmesidir. Bu oluşumu açıklayan dördüncü delil ise, kendi kişisel ve sınıfsal imtiyazlarının sürmesi için çarpıştıkları iddia edilen şeyhlerin, darağaçlarında, sürgünlerde, sürgün

bölgelerinde yurtlarının dışında can vermeleridir. Bütün mallarının ve mülklerinin devlet zoruyla ellerinden alınmasıdır. O halde, yaşanan hayat, olgular, Türk üniversitesini, Türk profesörlerinin, Türk «solu»nun ve Türk «sosyalist» hareketinin, kısaca, Türk düşüncesinin kanaatlarını temelden yalanlamaktadır. Kendi kişisel ve geleneksel imtiyazlarının sürmesini isteyenler, bu ilişkilere dokunulmaması için mücadele edenler, çaba harcayanlar, Kürt direnmelerine katılanlar, değil, Kemalistlerle bütünleşenlerdir. Bunlar Kemalistlerle bütünleştikleri ölçüde geleneksel imtiyazlarına daha sağlam bir garantiye almışlardır. Yalnız, burada, Kemalistlerin, şeyhliğe ve şeyhlere karşı olduklarını basın yoluyla sürdürdükleri halde, onlarla bütünleşmek için gösterilen çabaları, gizli yollarla istihbarat örgütleri aracılığıyla sürdürdüklerini de belirtelim.

İşte burada, bilimsel bilgi üretilmesi sürecinin temelinde duran, bilim yönteminin asla vazgeçemeyeceği, olgusal olmak, olgulardan hareket etmek, sorunu ile karşı karşıya geliyoruz. Olgulardan hareket edilmediği sürece, Kürt ulusu olgusu kabul edilmediği sürece, Kemalist ideolojiyi tekrarlamak her zaman mümkündür. Fakat bilimsel bilgi üretmenin, bilim yönteminin yolu bu değildir. Kürt ulus olgusu kabul edilmeden, şeyhlerle Kemalistler arasındaki ilişkileri açıklamak mümkün değildir. Etraflıca anlatıldığı üzere şeyhler, Kürtlüklerini reddettikleri, Kürtlüğe karşı savaştıkları, Türk milliyetçiliği propagandası yaptıkları ölçüde Kemalistlerle bütünleşiyorlardı. Kemalistler de bu sürecin daha etkili ve yoğun bir şekilde sürmesi için şeyhlerin yö-

relerindeki bütün geleneksel imtiyazlarını teşvik ediyorlar, bu ilişkilerin sürmesi için her türlü desteği yapıyorlardı. Zira, bu tür geleneksel sınıflar kontrol edildiği, ajanlaştırıldığı ölçüde, Kürt ulusallığının gelişmesi de önleniyordu. İmtiyazlarını ve ilişkilerini devlet desteğiyle sürdüren bu tür geleneksel sınıfların Kürt toplumu üzerindeki etkinliği ise yoğunlaşıyordu. Öte yandan Türklerle Kürtler arasındaki tek ortak özellik din idi. Araplarla Türkler arasındaki tek ortak özelliğin de din olması gibi. «Şeyhlerle, şeyhlikle mücadele ediyoruz» diyerek, bu tek ortak noktanın da baltalanmaması, bilakis kullanılması ve teşvik edilmesi gerekiyordu. Kemalistler bu ilişkinin çok iyi bir şekilde bilincine vardıkları için, istihbarat örgütleri kanalıyla, bu ortak özellikten yararlanmanın her türlü yolunu aramış ve bulmuşlardır. Uygulamışlardır.

Bugün bu ilişkiler özellikle MSP tarafından yürütülmektedir. MSP'nin Kürdistan'daki işlevi budur: Kürt ulusallığının İslam enternasyonalizmi anlayışı içinde eritmek. Sonuçta, Kürt toplumu üzerinde Türk sömürgeciliğinin sürmesini sağlamak. Kürdistan'da bu işlevlere sahip olan MSP bunun için devlet desteğine sahiptir.

4. Şeyhlik için söylenenler, toprak ağalığı için de rahatça söylenebilir. Emin Sazak, Damar Arıkoğlu, Cavid Oral, Adnan Menderes, Hilmi Uran gibi büyük toprak sahiplerini, derebeyleri, savaş vurgunculanını, sürekli olarak mebus tayin eden Büyük Şef'in, toprak reformu yapmayı arzu ettiğini söylemek mümkün değildir.

5. *Bilime, bilimsel bilgiye, kimin ihtiyacı varsa, o üretir.*

Kürdistan üzerindeki Türk sömürgeciliğinin odak noktalarından biri haline gelen Türk üniversitesinin, Kürdistan hakkında, Kürt toplumu hakkında bilimsel bilgiler üretmesi beklenemez. Şüphesiz, Türk üniversitesi de değişecek, sömürgeci boyunduruğun vazgeçilmez bir halkası olma durumunu reddedecektir. Fakat önümüzdeki dönemlerde bu durumun gerçekleşeceğini sanmak doğru değildir. Bu ancak, uzun vadeli bir değişim olabilir. Şimdilik, Türk üniversitesinin, sömürgecilikten rahatsız olduğu, hiçbir zaman söylenemez. Bilakis, sömürgeciliğinin teşvikçilerinden, ve meşrulaştırıcılarındandır. Üniversitede yeni düşün akımlarının gelişmesini kesinlikle engellerken, kendi kişiliğini, Kürt ulusunun kişiliğini reddedenlerin, yani objektif bakımdan «Kürt» subjektif bakımdan Türk olanların gelişmeleri için her türlü olanağı sağlamaktadır.

Ortadoğu'da uluslararası sömürge statüsünde olan, klasik sömürgelerden çok daha ağır baskılarla karşı karşıya olan Kürdistan'ın bu durumu en çok, Kürt ulusunu rahatsız etmektedir. Bu durumdan doğan acıları, birinci planda Kürt ulusu çekmektedir. Bu bakımdan, Kürdistan'ın uluslararası sömürge statüsünü değiştirecek, Kürt ulusu için insanı öteki uluslarla birlikte eşit, bir düzen hazırlayacak bilgileri, birinci planda, Kürtlerin demokratik ve devrimci kurumları üretecektir. Zira, bilimsel bilgiye birinci planda bunların ihtiyacı vardır.

Türkiye'de tarih, özellikle yakın tarih şüphesiz ki yeniden yazılacaktır. Fakat bunu kim yazacaktır? Şüphesiz

ki yanlış yazımdan dolayı zarar görenler yazacaktır. Bu yanlış yazımdan dolayı zarar görenler başta Kürt ulusu'dur. 50 seneyi aşkın bir zamandır, Kemalizmin, dünyadaki ulusal kurtuluş savaşlarına öncülük ettiği, şarkın köle, esir, milletlerine ışık tuttuğu, onların, kölelikten, esirlikten kurtardığı söylenmiş, bunun propagandası yapılmıştır. Bu, bilimsel bilgi diye sunulmuştur. Çağın en büyük emperyalist devletleri olan İngiliz emperyalizmi ve Fransız emperyalizmi ile, müşterek ideolojik, politik, askeri ve ekonomik eylemlerle Kürdistan'ı parçalayan, Kürt ulusuna «böl-yönet» politikası uygulayan Kemalistlerin resmi tarihten çok memnun oldukları, büyük bir doğrudur. Zaten resmi tarihi kendileri yazmışlardır. Yukarıdaki örnek göstermektedir ki, resmi tarihten en çok zarar gören Kürt ulusudur. O halde, olgulara dayalı, bilimsel tarihin de Kürtler tarafından yazılması kaçınılmazdır. Çünkü resmi bilgilerin oluşturduğu düzenden, en çok, zarar görenler onlardır. Bu durum, Kürdistan'ı uluslararası sömürge statüsünde tutan öteki devletler için de aynen söylenebilir. Demekki Kürdistan hakkında, Kürt toplumu hakkında, bilimsel bilgiler üretilmesi, Ortadoğu tarihinin yeniden yazılmasını gerektirmektedir. Çünkü Kürdistan, uluslararası bir sömürgedir. Ve Kürdistan'ın parçalanması, Ortadoğuda emperyalist politikaları gerçekleştirmenin ve sürdürmenin odak noktası olarak düşünülmüştür. Kürdistan'ın parçalanması, emperyalizmin Ortadoğu'da kendini, politik ve ideolojik bakımdan üretebilmek için bulduğu en geçerli bir yoldur.

İşçi sınıfı ve öteki emekçi sınıflar ve tabakalar da resmi tarih bilgilerinin oluşturduğu düzenden rahatsızdır. Si-

kayetçidir. Fakat, Türk «demokrasisi» gibi, Türk «solu»nun ve «sosyalist» hareketinin de, uzun yıllar, Kemalizmin, sömürgeci, ırkçı ve burjuva niteliğini deşifre etmeyip, onu «sollaştırma» eylemine girmesi, ve onunla bütünleşmesi, sosyalist hareket için çok ağır darbeler indirmiştir. Kemalizmin burjuva niteliği iyice ortaya çıksa da, sömürgeci ve ırkçı niteliği hâlâ gizlenmek istenmektedir. Türk «solu» ve «sosyalist» hareketi, Kemalizmin gerçek niteliğini şüphesiz ortaya koyacaktır. Fakat, bu, biraz daha uzun vadeli bir eylemdir.

İSİMLER DİZİNİ

Abadan, Unat, Nermin; 35, 113, 148
Abadan, Yavuz; 12, 113, 114
Abdülhamid II, 118, 119
Adalan, Şevket; 145, 148
Afetinan; 52, 114
Ağaoğlu, Ahmet; 174
Aka, Gündüz; 225, 228, 221, 229, 232
Akbal, Oktay; 73
Akın, İlhan; 68
Akol, Osman; 73
Aksoy, Muammer; 34, 114
Aktaş, Behçet; 148
Aktepe, Halil Nihat; 289
Alacakaptan, Uğur; 68
Aldıkaçtı, Orhan; 17, 18, 19, 114
Alp, Tekin; 62
Alpdoğan, Abdullah; 145
Alptekin, A. Şükrü; 148
Alsan, Zeki Mesut; 289
Anday, Melih Cevdet; 73
Anılmış, Nihat; 144
Aras, Refet; 148
Aras, Tevfik Rüştü; 148
Aren, Sadun; 66
Arıkan, Baha; 234
Arıkan, Saffet; 146
Arıkoğlu, Damar; 282

Armağan, Servet; 42, 43, 113
Arsel, İlhan; 15, 16, 113
Artel, Suphi; 144
Arvas, Şeyh İbrahim; 243, 246, 249, 250, 253, 257, 258, 259, 299
Asiltürk, Oğuzhan; 263
Ataay, Aytekin; 69
Atatürk, Gazi Mustafa Kemal; 11, 15, 22, 23, 27, 30, 33, 34, 35, 39, 41, 45, 46, 52, 53, 54, 57, 59, 60, 61, 65, 66, 67, 77, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 96, 97, 98, 108, 109, 114, 115, 116, 117, 125, 133, 135, 136, 137, 149, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 159, 163 168, 170, 174, 180, 183, 191, 228, 231, 233, 234, 235 238, 239 240, 241, 243, 253, 278, 279, 282, 291, 292, 296, 297, 298
Atatürkçülük; 24, 28, 54, 63, 64, 291
Atay, Falih Rıfkı; 72, 191, 192, 232, 256, 288
Atukeren; 148
Avcıoğlu, Doğan; 70
Aydemir, Şevket Süreyya; 70, 291
Aydın, Şeyh Halil Hulki; 256
Aykaç, Fazıl Ahmet; 289
Aysev, Yaşar; 73
Balta, Tahsin Bekir; 49, 50, 51, 113, 127, 128, 129
Baskın, Rebii; 146
Başgil, Ali Fuat; 16, 17, 113, 135, 229
Bayar, Celal; 70, 101
Baydar, Nasuhi; 289
Bayur, Yusuf Hikmet; 69
Beker, Nihat; 145
Beksoy, Cenap; 145
Benice, Etem İzzet; 143
Benli, Halil; 146
Berkes, Niyazi; 59, 113
Bilsel, Cemil; 145
Biratav, Pertev Naili; 65
Bozkurt, Mahmut Esat; 61, 140, 141, 256
Burçak, Rıfkı Salim; 69
Cebesoy, Ali Fuat; 119
Cem, İsmail; 71
Cimcoz, Salah; 160
Coşturoğlu, Mustafa; 72
Cura, Hulki; 144

Çam, Esat; 36, 37, 114, 291
Çeçen, Anıl; 72
Daver, Abidin; 289
Daver, Bülent; 38, 39, 40, 114
Demirel, Süleyman; 70
Derbil, Süheyp; 48
Dinamo, Hasan İzzettin, 71
Diker, Hayrullah; 144
Dizdar, Esref; 146
Doğan, Avni; 142
Dursunoğlu, Cevat; 60, 72, 144
Duverger; 11, 12, 14 21 22, 40, 114
Ecevit, Bülent; 70
Ege, Abidin; 146
Elein, Emin Türk; 284
Erbakan, Necmeddin; 262
Eren, Tekin; 73
Erem, Faruk; 28, 114
Ergenc Hafız Ismail 14
Erim, Nihat; 68, 70
Erişirgil, Mehmet Emin, 144
Erkin, Behiç; 145
Eroğlu, Hamza; 21
Ertem, Sadri; 289
Emet, Ahmet Şükrü; 142
Esas Teşkilat Kanunu (Teşkilat-ı Esasiye), 25 33 124
Esmer, Ahmet Şükrü, 289
Ezgüzle, Ihsan; 144
Falanj Partisi, 131
Franco, 132
Frey, Prof.; 275
Feyzioğlu, Turhan; 12, 69
Gevaihli Ali; 71
Gürtlı, Ismet; 51, 113, 114
Goloğlu, Mahmut; 71
Gökalp, Cevdet; 69
Goksun, Fatih; 145
Goktalav, Hulusi; 146
Gövsa, İbrahim Alaaddin, 289
Gözübüyük, Şeref; 50, 123

Gülek, Kasım; 283
Güney, Celal; 148
Gündüz, Asım; 119
Güntekin, Reşat Nuri; 289
Günver, Haydar; 143
Günyol, Vedat; 73
Gürok, İhsan; 146
Güven, Ferid Cemal; 289
Halkevleri; 110, 166, 288, 297
Hatiboğlu, Şevket Raşid; 142
Hitler; 119
Irmak, Sadi; 69
İleri, Rasih Nuri; 71
İnceaiemdaroğlu, Ali Rıza; 147, 148
İnce, Refik Şevket; 235, 236, 237
İnönü, İsmet (Millî Şef); 11, 70, 101, 110, 134, 138, 160, 164, 165, 176, 177, 178, 183, 188, 189, 243, 246, 253, 255, 279, 283, 296, 297, 298
İpekçi, Abdi; 72
İrdelp, Neşet Ömer; 172
İsmail Hakkı Bey; 239
Kabaklı, Ahmet; 73
Kadro Dergisi; 24
Kanlı, Kemalettin; 282, 289
Kansu, Ceyhun Atuf; 72
Kapani, Münci; 44, 45, 113, 119
Kaplan, Kadri; 72
Karal, Enver Ziya; 53, 114
Karamustafaoğlu, Tuncer; 42, 294
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri; 72, 257
Karpat, Kemal; 58, 59, 113
Kartekin, Enver; 71
Kaya, Şükrü; 101, 139, 178, 179, 281
Kaynar, Reşat; 54, 113
Kemalizm; 36, 37, 60, 65, 92, 246, 248, 249, 250, 254, 255, 259, 276, 278, 283, 285, 288, 291, 294, 298, 300, 301, 303
Kesmir, Halit Nazmi; 143
Kılıçoğlu, Emin; 146
Korağöz, Samim; 73
Kongar, Emre; 66, 67
Koraltan, Refik; 143

Kubalı, Hüseyin Naili; 23, 114
Küçüka, Necip Ali; 288
Kütükçüoğlu Ali Bey; 220
Meray, Seha; 68
Menderes, Adnan; 282, 283, 301
Millı Nizam Partisi (MNP); 274, 275, 282, 283, 301
Milli Selamet Partisi (MSP); 260, 261, 262, 264, 265, 268, 269, 273 275, 277, 301
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP); 269, 270
Mumcu, Ahmet; 55, 113
Mussolini· 131, 241, 242, 243, 258
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; 78, 79, 80, 82
Münip Bey (Boya); 255, 256.
Nadi, Nadir; 71, 133, 135, 136, 138, 139, 140, 228, 229, 240, 241
Nadi Yunus; 182
Nayır, Yaşar Nabi; 72
Okandan, Recai Galip; 24, 113, 122, 125, 126
Okyar, Ali Fethi; 57
Onar, Sıddık Sami; 46, 47, 48, 113
Oral, Cavid; 282, 301
Ortaç, Yusuf Ziya; 233
Öngören, Mahmut Tali; 73
Örgeevren, Süreyya; 238, 257
Özbilgen, Tarık; 63
Özçelik, Selçuk; 31, 113
Özer, Yusuf Ziya; 289
Peker, Recep (Recep Bey); 81, 101, 160, 164, 165, 217, 228, 232
Rauf, Mehmet; 238
Rüştü, Haydar; 289
Saffet V; 166, 168
Salazar; 132
Salihoğlu, Mehmet; 72
Saka, Hasan; 184
Saraçoğlu, Şükrü; 140, 146, 147
Savcı, Bahri; 28, 29, 113
Saydam, Refik; 142, 143, 184, 187, 191
Sazak, Emin; 278, 279, 280, 301
Sazak, Gün; 279
Selek, Sabahattin; 73
Serbest Cumhuriyet Fırkası; 11, 57, 158

Sertel, Yıldız; 71
Siren, Said; 142
(Soydan), Mahmut; 256
Soysal, İlhami; 71
Soysal, Mümtaz; 20, 114, 291
Sumer, Nurullah Esad; 42
Süzer, Refik; 190
Şeyh Said; 257, 258
Türkeş, Alpaslan; 272
Uluğ, Naşit Hakkı; 289
Ungan, Hakkı; 255
Uran, Hilmi; 182, 183, 184, 283, 301
(Ursavaş), Ali Saib; 257, 283
Us, Hakkı Tarık; 289
Uybadın, Cemil; 165
Ülgen, Refet; 256
Ülkümen, İsmail Hakkı; 143
Ünal, Kemal; 289
Ünver, Cavit; 148
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet; 26, 114
Yalçın, Hüseyin Cahit;
Yetkin, Çetin; 72
Yetkin, Suut Kemal; 69
Yurdagül, Hikmet; 263

KISALTMALAR

AÜHF : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını

AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

BTTD : Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

İÜEF : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını

İÜHF : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını

İÜEFM : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

İÜİF : Istanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını

SBF : Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını

SBFD : Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

SBO : Siyasal Bilgiler Okulu Yayını

SBOD : Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi

TİTE : Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını

TODAİE : Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5-8

I. TEK PARTİ DÖNEMİ NASIL DEĞERLENDİRİLDİ? 11-74

1. Prof. Dr. Yavuz Abadan 12
2. Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya 13
3. Prof. Dr. İlhan Arsel ..... 1»
4. Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil 16
5. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı 17
6. Prof. Dr. Mümtaz Soysal 20
7. Prof. Dr. Hamza Eroğlu 21
8. Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı 23
9. Ord. Prof. Dr. Recai Galib Okandan ... 24
10. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 26
11. Prof. Dr. Faruk Erem 28
12. Prof. Dr. Bahri Savcı 28
13. Prof. Dr. Selçuk Özçelik 31
14. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen 33
15. Prof. Dr. Muammer Aksoy 34
16. Prof. Dr. Nermin Abadan - Unat 35

17. Prof. Dr. Esat Çam 36
18. Prof. Dr. Bülent Daver 38
19. Doç. Dr. İlter Turan 40
20. Doç. Dr. Taner Timur 41
21. Doç. Dr. Tuncer Karamustafaoğlu 42
22. Doç. Dr. Servet Armağan 42
23. Prof. Dr. Münci Kapani 44
24. Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar 46
25. Prof. Dr. Süheyp Derbil 48
26. Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta 49
27. Prof. Dr. Şeref Gözübüyük 50
28. Prof. Dr. İsmet Giritli 51
29. Prof. Dr. Afetinan 52
30. Ord. Prof. Enver Ziya Karal 53
31. Ord. Prof. Reşat Kaynar 54
32. Doç. Dr. Ahmet Mumcu 55
33. Prof. Dr. Kemal Karpat 58
34. Prof. Dr. Niyazi Berkes 59
35. Prof. Dr. Cahit Tanyol 60
36. Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil 62
37. Prof. Dr. Tarık Özbilgen 63
38. Prof. Dr. Pertev Naili Boratav 65
39. Prof. Sadun Aren 66
40. Doç. Dr. Emre Kongar 66
41. Doç. Dr. Özkan Tikve 67

II. OLGU IV. CUMHURİYET HALK FIRKASI'NIN (CHF) TÜZÜĞÜ 77

1. Fiili Durum Yaratılmasından Önceki Durum 77
2. CHF Genel Başkanı ve Cumhurreisi Gazi Mustafa Kemal'in Fiili Durum Yaratması, 1927 Mebus Tayinleri 84

3. CHF'nın İkinci Büyük Kurultayı ve 1929 Nizamnamesi (Tüzüğü) 93
4. CHF'nın Kurultayları ve Tüzükte Meydana Gelen Değişmeler 97

III. GERÇEK SOMUTLAR VE YAŞANAN HAYAT KARŞISINDA PROFESÖRLERİN VE TÜRK ÜNİVERSİTESİNİN FİKİRLERİNİN ELEŞTİRİSİ 113

1. Genel Olarak 113
2. Ord. Prof. Dr. Recai Galib Okandan 122

IV. FAŞİST ÜLKELERDEKİ DURUM 129

V. NADİR NADİ'NİN DAİMİ VE DEĞİŞMEZ GENEL BAŞKAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE BU GÖRÜŞLERİN ELEŞTİRİSİ ... 133

VI. MEBUS TAYİNLERİNE İLİŞKİN SOMUT ÖRNEKLER 141

VII. 1931 MEBUS TAYİNLERİ VE CHF'NIN ÜÇÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYI 148

VIII. 1935 MEBUS TAYİNLERİ VE CHF'NIN DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYI 165

1. Şefin İradesi 165
2. «Mebus Olmak İsteyenler Bu İsteklerini İki Fotoğrafları İle Birlikte Teşkilata Bildirmelidirler» 167
3. Büyük Şefin Yüce İradesini Açıklaması, Mebus Tayinleri 222

4. CHF'nın Dördüncü Büyük Kurultayı ... 175

IX. 1939 MEBUS TAYİNLERİ, CHP'NİN BEŞİNCİ BÜYÜK KURULTAYI VE CHP «MÜSTAKİL GRUBU»NUN KURULUŞU ... 184
1. Mebus Tayinleri 184
2. CHP Müstakil Grubu 184

X. PROF. DR. NERMİN ABADAN - UNAT'IN «SEÇİMLER» HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ VE BU GÖRÜŞÜN ELEŞTİRİSİ 200

XI. İKİ DERECELİ SEÇİM NE DEMEKTİR? ... 209

XII. MEBUS OLARAK KİMLER TAYİN EDİLMEKTEDİR? 228

XIII. SÜREKLİ OLARRAK MEBUSLUĞA TAYİN EDİLEN ŞEYHLER, KEMALİZMİN ŞEYHLİK VE ŞEYHLİKLE İLİŞKİSİ 243

XIV. SÜREKLİ OLARAK MEBUSLUĞA TAYİN EDİLEN BÜYÜK TOPRAK SAHİPLERİ 278

XV. CHF TÜZÜĞÜNÜN MEBUS TAYİNİNE İLİŞKİN BAŞKA HÜKÜMLERİ 285

XVI. GERÇEK SOMUTLAR VE YAŞANAN HAYAT KARŞISINDA PROFESÖRLERİN FİKİRLERİNİN YENİDEN ELEŞTİRİSİ 290

XVII. SONUÇ 295

İSİMLER DİZİNİ 305

KOMAL

BASIM-YAYIM-DAGITIM

1 — **Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava** Dosyası Cilt 1, 632 s. Belgesel dizi ..... 37 TL

2 — **Irak Kürt Halk Hareketi ve Baas Irkçılığı** Araştırma dizisi 1, 272 s. (Tükendi) 20 TL

3 — • Bilimsel Yöntem
• Üniversite Özerkliği
• Ve Demokratik toplum ilkeleri açasından **İSMAİL BEŞİKÇİ DAVASI**, Cilt 1, Belgesel dizi 2, 544 s. ..... 35 TL

4 — Orhan Kotan/**GURURLA BAKIYORUM DÜNYAYA** Şiir Dizisi 1, 95 s. ..... 10 TL

5 — Ziya Gökalp **KÜRT AŞİRETLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK TETKİKLER** Araştırma Dizisi 2 ..... 12,5 TL

6 — **KOÇGİRİ HALK HAREKETİ** Belgesel Dizi 3, (Toplatıldı) ..... 10 TL

7 — Halfin 19. **Yüzyılda KÜRDİSTAN ÜZERİNDE MÜCADELE** Tarih Dizisi 1, (Toplatıldı) ..... 12,5 TL

8 — Sinan Sabri/**BELASINA SEVDALANDIĞIM BEBEK** Şiir Dizisi 2 ..... 7,5 TL

9 — **FELSEFE İNCELEMELERİ** — Doğaya, Topluma ve Olaylara Bakış yöntemi — Araştırma dizisi 4, (Toplatıldı) ..... 20 TL

10 — İsmail Beşikçi/**BİLİM YÖNTEMİ** Araştırma dizisi 5 ..... 15 TL

11 — Minorski/**KÜRTLER** Tarih dizisi 2. (Toplatıldı) ..... 10 TL

12 — Ksenefon / **ONBİNLERİN «KÜRDİSTAN»DAN GEÇİŞİ** Tarih Dizisi 3, (Tükendi) ..... 8 TL

13 — İsmail Beşikçi Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama 1, **KÜRTLERİN «MECBURİ İSKAN»I**, Araştırma Dizisi 6, (Toplatıldı) ..... 20 TL

14 — Bir Kürt Devrimcisi: **EDİP KARAHAN'ın ANISINA** Araştırma Dizisi 7 ..... 25 TL

15 — Seyit Alp/**WELAT - İskancının Türküsü** - Roman ..... 20 TL

16 — İsmail Beşikçi Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama2, **«TÜRK TARİH TEZİ» ve KÜRT SORUNU** Araştırma Dizisi 8, (Toplatıldı) ..... 25 TL

17 — Mehmet Emin Zeki **KÜRDİSTAN TARİHİ** — Tarih Dizisi 4, (Toplatıldı) ..... 20 TL

18 — **Özeleştiri: HEDEF ENGEL ÜZERİNE** Broşür, (Toplatıldı) ..... 2,5 TL

19 — **ÜRÜN'deki BİR YAZI ÜZERİNE**, (Broşür), (Toplatıldı) ..... 2,5 TL

20 — C. Ali Bedirxan Türkiye Reisicumhuru Gazi M. Kemal Paşa Hazretlerine açık MEKTUP, Belgesel Dizi 3, (Toplatıldı) 15 TL

KOMAL BÜROLARI

YÖNETİM YERİ : Ordu Cad. 282/19 Lâleli - İSTANBUL
Tel: 22 69 23/19

ANKARA BÜROSU : İzmir Cad. 7/9 Yenişehir - ANKARA Tel: 30 06 44

DİYARBEKİR BÜROSU : Dilan Pasajı - DİYARBEKİR

ADANA BÜROSU : Cemal Gürsel Cad. Zeki İş Hanı Kat 4, No. 30 - ADANA

DAĞITIM : Komal Basım - Yayım - Dağıtım Kendi yayınları dışında **RIZGARİ** Dergisi ve yayınlarının da dağıtımını yapmaktadır. Dağıtımlara % 35, Kitapçılara ve toplu isteklere % 25 indirim uygulanır. Yurt dışı gönderileri üç misli ücrete tabidir. İstanbul ve Ege bölgeleri için TAN-DA, DEV-DA, YURT-DA.

DÜZELTME: Önsöz s. 6'da 2. paragraf son satır basım sırasında kaymıştır. Bu noksanlığı düzeltir, okurlarımızdan özür dileriz: Cümle şöyledir: «... Ortadoğu'da Kürt ulus sorununun **temel bir sorun olarak ortaya çıkması, Kürdistan üzerindeki Lozan** emperyalist bölüşümünden ve Kürt ulusuna karşı uygulanan «böl yönet» politikasından hemen sonra başlıyor...»